

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI



4 ex.1

IULIE—
AUGUST
1988
ANUL XXXIII
SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTĂ OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ŞI EPISCOPIEI ORADIEI





ANUL XXXIII, Nr. 4 IULIE—AUGUST 1988

Redacţia şi Administraţia: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Moment de seamă în viața națiunii

LA CEA DE A 44-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ: 23 AUGUST 1944—23 AUGUST 1988

În fiecare an ziua de 23 August — marea sărbătoare a poporului român — oferă prilejul de a se rememora evenimentele și jertfele de glorie ale înaintașilor care au pus temelii trainice vieții celei noi din țara noastră. Ziua de 23 August 1944 înseamnă pentru fiii României contemporane nu doar scuturarea și eliberarea de sub dominația fascistă, ci această zi epocală ne apare ca o piatră de hotar. Această zi reprezintă sfîrșitul unei epoci de exploatare, silnicie și nedreptate dar este și punctul de plecare și factorul determinant al înfloririi Patriei noastre dragi. Actul de la 23 August 1944 se profilează ca o chintesență a istoriei noastre naționale. În acest act se oglindește gloriosul trecut de lupte, dar și prezentul luminos al neamului românesc.

România a fost ultima țară europeană care a fost aruncată în orbita Germaniei naziste, dar ea s-a numărat printre primele țări care au ieșit din Axă. Această atitudine și-a avut sursa în concepția de viață a poporului român, căruia i-a fost întotdeauna străină tendința de a acapara bunuri și teritorii străine. Chiar în primii ani ai războiului, s-a creat la noi Frontul Patriotic Antifascist, iar la 1 mai 1944, Frontul Unic Muncitoresc. În vara fierbinte a anului 1944 s-a realizat o largă coaliție a tuturor forțelor antifasciste. Mișcarea de rezistență și ostilitate a poporului român împotriva hitlerismului s-a dezvoltat și s-a manifestat în diferite forme în perioada 1940—1944, ca să culmineze cu revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944.

Acest act istoric a fost opera poporului român, care era mobilizat și condus la luptă de forțele cele mai democratice și progresiste ale națiunii. Comandamentele supreme ale acestui act revoluționar erau: redobîndirea independenței și suveranității naționale, precum și dezvoltarea democratică a țării. România a întors armele împotriva Germaniei hitleriste într-un moment cînd fascismul era departe de a fi învins. România s-a ridicat pentru apărarea independenței, suveranității și unității ei și nu calcule de oportunitate au dictat această atitudine, ci interesele fundamentale ale națiunii noastre.

Actul eroic de la 23 August 1944 a exprimat adevăratele idealuri de libertate și independență națională ale poporului român. Acesta a fost un act determinant și energic al voinței întregii noastre națiuni, o afirmare strălucită a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi neamul nostru liber și stăpîn în țara sa și de a-și hotărî singur destinele sale.

Fiii acestor plaiuri binecuvîntate, care s-au jertfit pentru eliberarea țării, sînt obiectul recunoștinței noastre nepieritoare. Eroii români care au căzut pe cîmpurile de luptă pentru apărarea și reîntregirea Patriei au intrat triumfal în panteonul cinstirii întregului neam românesc.

*

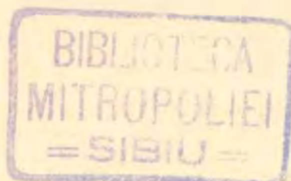
Sărbătoarea noastră națională prilejuiește pentru cetățenii României contemporane și un moment festiv de bilanț al realizărilor în efortul constructiv fără precedent al țării noastre. În cei 44 de ani, care au trecut de la ziua eliberării țării, poporul român a schimbat radical chipul Patriei. România a parcurs în această perioadă o întreagă epocă istorică. Au trecut 44 de ani de istorie nouă și

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Moment de seamă în viața națiunii



LA CEA DE A 44-A ANIVERSARE A REVOLUȚIEI DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ: 23 AUGUST 1944—23 AUGUST 1988

În fiecare an ziua de 23 August — marea sărbătoare a poporului român — oferă prilejul de a se rememora evenimentele și jertfele de glorie ale înaintașilor care au pus temelii trainice vieții celei noi din țara noastră. Ziua de 23 August 1944 înseamnă pentru fiii României contemporane nu doar scuturarea și eliberarea de sub dominația fascistă, ci această zi epocală ne apare ca o piatră de hotar. Această zi reprezintă sfîrșitul unei epoci de exploatare, silnicie și nedreptate dar este și punctul de plecare și factorul determinant al înfloririi Patriei noastre dragi. Actul de la 23 August 1944 se profilează ca o chintesență a istoriei noastre naționale. În acest act se oglindește gloriosul trecut de lupte, dar și prezentul luminos al neamului românesc.

România a fost ultima țară europeană care a fost aruncată în orbita Germaniei naziste, dar ea s-a numărat printre primele țări care au ieșit din Axă. Această atitudine și-a avut sursa în concepția de viață a poporului român, căruia i-a fost întotdeauna străină tendința de a acapara bunuri și teritorii străine. Chiar în primii ani ai războiului, s-a creat la noi Frontul Patriotic Antifascist, iar la 1 mai 1944, Frontul Unic Muncitoresc. În vara fierbinte a anului 1944 s-a realizat o largă coaliție a tuturor forțelor antifasciste. Mișcarea de rezistență și ostilitate a poporului român împotriva hitlerismului s-a dezvoltat și s-a manifestat în diferite forme în perioada 1940—1944, ca să culmineze cu revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944.

Acest act istoric a fost opera poporului român, care era mobilizat și condus la luptă de forțele cele mai democratice și progresiste ale națiunii. Comandamentele supreme ale acestui act revoluționar erau: redobîndirea independenței și suveranității naționale, precum și dezvoltarea democratică a țării. România a întors armele împotriva Germaniei hitleriste într-un moment cînd fascismul era departe de a fi învins. România s-a ridicat pentru apărarea independenței, suveranității și unității ei și nu calcule de oportunitate au dictat această atitudine, ci interesele fundamentale ale națiunii noastre.

Actul eroic de la 23 August 1944 a exprimat adevăratele idealuri de libertate și independență națională ale poporului român. Acesta a fost un act determinant și energic al voinței întregii noastre națiuni, o afirmare strălucită a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi neamul nostru liber și stăpîn în țara sa și de a-și hotărî singur destinele sale.

Fiii acestor plaiuri binecuvîntate, care s-au jertfit pentru eliberarea țării, sînt obiectul recunoștinței noastre nepieritoare. Eroii români care au căzut pe cîmpurile de luptă pentru apărarea și reîntregirea Patriei au intrat triumfal în panteonul cinstirii întregului neam românesc.

•

Sărbătoarea noastră națională prilejuiește pentru cetățenii României contemporane și un moment festiv de bilanț al realizărilor în efortul constructiv fără precedent al țării noastre. În cei 44 de ani, care au trecut de la ziua eliberării țării, poporul român a schimbat radical chipul Patriei. România a parcurs în această perioadă o întreagă epocă istorică. Au trecut 44 de ani de istorie nouă și

de realizări mărețe în viața patriei noastre dragi. Această istorie nouă a țării noastre cuprinde un proces de înflorire totală a vieții sociale și politice, s-au petrecut mari prefaceri revoluționare, au avut loc remarcabile împliniri economico-sociale.

În mărețul proces de transformări radicale din cei 44 de ani, o deosebită importanță a avut-o alegerea Excelenței Sale, Domnul Nicolae Ceaușescu, în fruntea destinelor țării, în iulie 1965. Cu această dată s-a deschis cea mai glorioasă epocă din viața națiunii noastre, această perioadă fiind numită de fiii României contemporane, cu mîndrie patriotică: *„Epoca Nicolae Ceaușescu"*. În această etapă de 23 de ani, un spirit înnoitor și dinamic a determinat o vastă și efervescentă mobilizare a resurselor creatoare ale poporului, angajat cu devotament și însuflețire în eroica operă de edificare a societății multilateral dezvoltate în țara noastră.

Epoca inaugurată în urmă cu 23 de ani a intrat în istoria României printr-o impresionantă suită de realizări fără precedent, în toate domeniile de activitate, marile sale înfăptuiri fiind în mod firesc asociate cu numele Domnului Nicolae Ceaușescu, a cărui operă teoretică și practică jalonează neîncetat, devenirea ascendentă a țării, schimbînd profund și radical viața societății românești. În toate județele și localitățile țării, au fost create zeci și zeci de noi platforme industriale. Județe care erau lipsite de orice industrie, au devenit în acești ani puternice centre industriale și nu există nici unul în care industria socialistă, organizată pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, să nu reprezinte o forță puternică, care asigură condiții de muncă și de viață tot mai bune. Agricultura a cunoscut o dezvoltare deosebită. Dacă în 1965, producția de cereale era de 12 mil. tone, acum s-au obținut recolte de cereale de peste 30 mil. tone anual. În acești ani s-au asigurat vaste lucrări de construcții economico-sociale, de modernizare a orașelor. S-au dezvoltat puternice centre agroindustriale. În perioada la care ne referim, s-a dezvoltat puternic știința, învățămîntul și cultura. S-a asigurat edificarea continuă a nivelului de trai material și spiritual. Chiar măsurile recente privind majorarea, începînd de la 1 august anul acesta, a retribuției tuturor categoriilor de oameni ai muncii, reflectă cu putere această preocupare a înaltei conduceri de stat.

România contemporană se bucură de un ales prestigiu pe plan internațional. Țara noastră a întărit colaborarea cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială. Patria noastră a avut un rol deosebit la afirmarea puternică a principiilor de relații între state: deplina egalitate în drepturi, respectul independenței, suveranității, neamestecul în treburile interne din partea nimănui.

Activitatea neobosită a președintelui României, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru afirmarea unui nou mod de gîndire și acțiune în viața internațională, se bucură de un larg ecou și de o înaltă prețuire pe toate meridianele lumii. Aceasta este demonstrată și de apariția în cei 23 de ani a peste 170 de volume în circa 30 de țări de pe toate continentele, consacrate operei teoretice și practice a Conducătorului țării noastre. Iată și cîteva fapte și date ilustrative: dacă în 1965 România avea relații diplomatice cu 66 de țări, în prezent ea întreține relații diplomatice și economice cu 155 de state. Mesajul de pace și colaborare al poporului român a fost purtat în numeroase regiuni ale lumii cu prilejul celor peste 250 de vizite oficiale și de prietenie întreprinse de Domnul Nicolae Ceaușescu, împreună cu Doamna Elena Ceaușescu. De asemenea, Președintele României a avut întîlniri și convorbiri pe pămîntul românesc cu peste 300 de șefi de stat și de guvern.

Frontul Democrației și Unității Socialiste, Marea Adunare Națională, organizațiile de masă și obștești din România au legături de colaborare cu circa 1700 organizații politice, asociații profesionale de femei, sindicat, tineret și copii, mișcări pentru pace precum și cu 120 organizații internaționale neguvernamentale. În acest sens, sînt semnificative aprecierile redate în prefața volumului *„Filozofia păcii în concepția președintelui Nicolae Ceaușescu"*, carte ce a apărut în Belgia: „Istoria acestei țări nu face decît să confirme veritabila vocație de pace a poporului român, apărută și dezvoltată într-o sinteză originală de Președintele Nicolae Ceaușescu. România desfășoară cu energie și spirit creator, o politică externă dinamică și constructivă, care servește deopotrivă intereselor fundamentale ale poporului român cît și celor ale păcii, colaborării între state libere și egale".

La cea de a 44-a aniversare a revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă a Patriei, poporul român, în unitatea sa de monolit, îşi exprimă prin fapte de muncă, pătrunse de un înalt patriotism, hotărîrea de a acţiona cu toată răspunderea pentru înfăptuirea exemplară a obiectivelor economice şi sociale înscrise în planul pe acest an şi pe întregul cincinal.

Împreună cu toţi fiii ţării şi alături de ei ierarhii, clericii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu celelalte culte religioase, contribuie activ la marea operă de înălţare a ţării, pe culmile celor mai îndrăzneţe visuri ale înaintaşilor. Clerul şi credincioşii Bisericii noastre străbune lucrează şi se consacră binelui şi înfloririi Patriei sprijinind şi lucrînd la realizarea năzuinţelor de fericire şi progres, spre bunăstarea şi binele tuturor.

Redacţia

MILENIUL ÎNCREȘTINĂRII RUȘILOR

Predicarea Evangheliei lui Hristos în vremea convertirii neamurilor la creștinism s-a întins în Europa pe o perioadă de o mie de ani. Dacă noi românii ne-am născut creștini și nu ne putem astfel fixa o dată a creștinării, aceasta desăvîrșindu-se de-a lungul anilor noștri de formare ca popor nou, din daci și din romani, anul 988 a fost reținut de istorie, și de poporul rus însuși, ca an al încreștinării lor. E vorba de momentul în care cneazul Vladimir (980—1015) s-a botezat împreună cu toți supușii, în fluviul Nipru, la Kiev, care era pe atunci capitală. A fost, de fapt, nu începutul, ci sfîrșitul unui proces. Înainte de aceasta se botezase Olga, soția prințului Igor și mama lui Sviatoslav, tatăl și înaintașul imediat la tron al lui Vladimir. E drept că Sviatoslav nu se încreștinase, dar ideea și faptul încreștinării pluteau în aer. Rusia, care se întărea tot mai mult, trebuia să intre în Europa civilizată, și păgînismul ei era anacronic. Vladimir, ca și Olga, a ales, cum era și firesc, fiind mai pe potriva sufletului rusesc, creștinismul în formă bizantină, deci de la Bizanț. Cu Bizanțul rușii aveau de altfel legături mai vechi, chiar cu privire la religie. Din sud au plecat, în vremea patriarhului Fotie, în țara Khazarilor, apostolii slavilor, Chiril și Metodiu. Aceștia, traversînd peninsula Taurida, s-au apropiat de ținuturile în care locuiau triburile slave, aceleași cărora Chiril le va inventa nu peste mult timp alfabetul. Momentul vizitei celor doi sfinți misionari n-a fost însă momentul creștinării rușilor. Ei n-au reușit s-o facă în masă.

Al doilea moment al încercării creștinării rușilor s-a făcut pe timpul patriarhului Fotie. Dintr-o enciclică trimisă de acesta Patriarhilor ortodocși în anul 867, aflăm următoarele: „*Nu numai această națiune* (e vorba de bulgari, n.n.) *a renunțat la necredința ei privind credința în Hristos, ci și cealaltă națiune, aceea ce se numește Rusă, și care și-a ridicat mîna împotriva statului roman, a făcut același lucru. Această națiune, pe atunci cu apucături sălbatice și sangvinare, avea un renume prin care le depășea pe celelalte. Și iată că și aceștia și-au părăsit religia lor păgînă, asemănătoare cu cea a grecilor, și au adoptat religia creștină cea curată și fără pată. Ei s-au convertit în supuși și aliați, găsind satisfacție în această nouă situație, după ce au lăsat de-o parte comportamentul de prădători care îi caracteriza pînă nu de mult. Dorința și zelul pentru credință au aprins în inimile lor un astfel de foc, că au primit printre ei un episcop și învățătura creștină*".

Așadar, încă în anul 867, deci cu mai mult de o sută de ani înaintea botezului lui Vladimir, patriarhul Fotie trimisese un episcop la Kiev. Nu se știe ce s-a întîmplat cu acest episcop și eventuala lui episcopie, dacă o va fi întemeiat. N-a durat, fie din cauza deselor invazii și lupte, fie că a fost respins de localnici.

În anul 957 prințesa Olga făcu o călătorie la Bizanț, fiind primită de împăratul Constantin al VIII-lea Porfirogenetul și, după catehizare, a fost botezată. Evenimentul marca începutul legăturilor cu Bizanțul, dar nu încă și creștinarea rușilor. Doar prințesa se creștinase. Însuși Vladimir se va căsători în același an cu Ana Porfirogeneta, sora lui Constantin și a lui Vasile al II-lea Macedoneanul, ceea ce însemna continuarea legăturilor cu Bizanțul. Existau așadar premize puternice pentru alegerea Bizanțului, nu a Romei, ca botezător al rușilor. Dincolo de premizele politice însă, au jucat un rol important și cele de structură sufletească. Solii trimiși de Vladimir să se informeze, s-au întors de la Bizanț copleșiți și spunînd

că *„nu mai ştim de eram în cer sau pe pămînt"*, participînd la o slujbă ortodoxă, probabil în Sfînta Sofia. *„Ne-am convins că acolo locuia Dumnezeu printre oameni"*, au mărturisit ei. Zarul fusese aruncat! Bizanţul fusese ales.

Creştinarea s-a făcut în masă. Prinţesa Ana a adus cu sine episcopi şi preoţi, precum spune vechea cronică rusă (sec. XI) şi istoricul Yachia Antiohianul, aproape contemporan cu evenimentele. S-au întemeiat de îndată episcopii, s-au zidit catedrale şi biserici, iar *Iaroslav* (1036—1054), urmaşul lui Vladimir, a zidit la Kiev o „Sfîntă Sofie" ca şi cum ar fi vrut s-o aducă aici pe cea din Constantinopol. Primul Arhiepiscop rus la Kiev a fost *Ilarion*, cu atribuţiuni de primat, cum va scrie Nicefor Grigoras în sec. XIV. Sediul arhiepiscopiei s-a mutat mai tîrziu, după desfiinţarea statului kievean (1240), mai întîi în oraşul Vladimir, apoi la Moscova. Aprobarea de către Constantinopol a mutării la Vladimir, unde se instalase mitropolitul Maxim Grecum, fost monah la Athos, s-a dat în anul 1354.

Datele de mai sus se află, toate, într-o enciclică a S. S. Patriarhului Ecumenic Dimitrios I şi întregului sinod al Bisericii Constantinopolitane, enciclică promulgată cu prilejul Mileniului creştinării ruşilor, purtînd data de 28 februarie 1988. Enciclica vrea să marcheze cu multă claritate şi insistenţă faptul că Biserica Bizanţului este Biserica-mamă a Bisericii Ruse. La 27 februarie 1988 a avut loc la Istanbul, numele de azi al Bizanţului şi Constantinopolului, o reuniune solemnă dedicată *Mileniului* rus, la care a fost invitată şi Biserica Rusă, fiind prezentă prin arhiepiscopul Kiril de Smolensk. Cu acel prilej a vorbit şi mitropolitul Ioan de Pergamon (Ziziulas), care a remarcat mai ales faptul că Bizanţul n-a impus ruşilor limba greacă, ci i-a lăsat să-şi folosească limba lor slavă, ceea ce dovedeşte *„conştiinţa eclesiologică a primului scaun al ortodoxiei care se simte întotdeauna supranaţional şi ecumenic"*. Mitropolitul Ioan de Pergamon a evidenţiat apoi faptul că încreştinarea ruşilor s-a făcut pe cale liturgică mai întîi, şi nu prin instrucţiune, cum au făcut misiunile occidentale acolo unde au lucrat pentru încreştinare. Este şi motivul pentru care ruşii dau atît de mare importanţă celebrării liturgice pînă astăzi. O altă caracteristică a transmiterii de către Biserica-mamă a credinţei către cea rusească, a fost pe calea spiritualităţii, dînd drept exemplu felul cum a prins în Rusia viaţa monahală şi isihasmul. N-a omis nici arta. Modelele bizantine au fost preluate de ruşi, spre exemplu arta mozaicurilor şi a picturii care sînt în ambele Biserici intens eshatologice şi nu naturaliste.

Mitropolitul Ioan de Pergamon a evidenţiat apoi legăturile constante dintre Biserica Bizanţului şi cea rusă, atît înainte cît şi după schisma catolică din 1054 (v. Episkepsis, XIX, 395, 15 martie 1988).

În 1054 avusese loc despărţirea Romei de Bizanţ. Biserica din Kiev şi apoi cea din Vladimir şi Moscova au rămas credincioase Bizanţului, adică ortodoxiei răsăritene, dar nu fără unele frămîntări în secolul al XV-lea. La sinodul de la Ferrara-Florenţa (1439) mitropolitul Isidor al Moscovei a acceptat unirea cu Roma şi a încercat o emancipare de Constantinopol, dar actul său a rămas personal. Acasă n-a fost urmat de nimeni. În 1448 Biserica Rusă s-a declarat autocefală, cel dintîi mitropolit autocefal numindu-se *Iona*. În anul 1589 patriarhul Ieremia al II-lea a acordat lui *Iov* titlul de *patriarh*. Forma „patriarhală" a durat pînă în anul 1700, cînd Petru cel Mare o schimbă, încredinţînd conducerea unui *Sinod dirigent*. Restaurarea patriarhatului s-a făcut în 1917, primul patriarh fiind *Tihon*. La instalarea lui a participat ca delegat al Bisericii Ortodoxe Române, episcopul Huşilor *Nicodim Munteanu*, viitorul patriarh. Primele zile ale revoluţiei l-au prins acolo. A stat în jur de o lună, asistînd la evenimente de care îşi va aduce aminte peste decenii, cînd va fi chiar el patriarh, la începutul transformărilor revoluţionare de la noi. Nicodim Munteanu a fost patriarh din 1939 pînă în 1948.

*

Acesta este, în linii foarte generale, fundalul pe care s-au organizat serbările *Mileniului* încreştinării ruşilor, între 4—17 iunie 1988, la Moscova, Kiev, Vladimir şi Leningrad. După aceea serbările au continuat la eparhii. La festivităţile de la Moscova şi Kiev, la care s-a adăugat şi o vizită la Iaroslav, a participat şi o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu P. F. Patriarh Teoctist. Din delegaţie au făcut parte Î. P. S. Mitropoliţi Antonie al Ardealului şi Nestor al Olteniei. Pr. Sava Marin a însoţit delegaţia ca interpret. Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române

a fost întîmpinată la aeroport de Î. P. S. Mitropoliţi Filaret al Kievului, Alexei al Leningradului, Nicodim al Lvovului ş.a. Î. P. S. Mitropolit Nicodim al Lvovului a fost însoţitorul permanent al delegaţiei B.O.R., împreună cu pr. Petre Buburuz din Chişinău.

Au participat mulţi oaspeţi străini (peste 500) printre care S. S. Patriarhii Ignatie al Antiohiei, Diodor al Ierusalimului, Maxim al Bulgariei, Vasken al Armenilor (Etchimiadzin), Karekin al Armenilor (Cilicia), Senuda al copţilor din Egipt, Î. P. S. Arhiepiscop Hrisostom al Ciprului ş.a. Biserica romano-catolică a fost reprezentată de cîţiva cardinali (Em. lor Casaroli, secretarul de stat al Vaticanului, Willebrands, preşedintele Secretariatului pentru unitate, Vatican, Glemp (Polonia), Martini (Milano, Italia), de Wetter (München, R.F.G.) ş.a.), episcopi şi clerici.

Au fost reprezentate şi alte Biserici creştine: anglicană (Arhiepiscopul de Canterbury, Graţia Sa Robert Runcie ş.a.), protestantă, luterană şi reformată, Biserica Scoţiei (Moderatorul Duncan Shaw) şi marile organizaţii creştine internaţionale. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a fost reprezentat de Preşedintele Comitetului Central, Dr. Hans Joachim Held (R.F.G.) şi de secretarul general, pastorul Emilio Castro. Conferinţa Bisericilor Europene a fost reprezentată de secretarul general Jean Fischer. Conferinţa creştină pentru pace a fost reprezentată de secretarul general J. Mirejovski. Cu diferite prilejuri (în biserici, la festivităţi în alte locuri) mulţi au rostit cuvinte de salut. Au participat şi reprezentanţi ai altor religii: mozaici (rabinul Moscovei Dr. Saevici, dl. Şef Rabin al Comunităţii evreieşti din România, Dr. Moses Rosen, dl. rabin Arthur Schneier, U.S.A. ş.a.), musulmani, budişti, şintoişti etc. Dintre Bisericile Ortodoxe, nu au trimis delegaţii Patriarhia Ecumenică, Patriarhia Alexandriei şi Biserica Greciei. A participat în calitate de secretar al Comisiei de pregătire a Sfîntului şi Marelui Sinod Ortodox, Î. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveţiei.

Absenţa Patriarhiei Ecumenice a fost resimţită dureros de către Biserica Rusă. Această absenţă s-a datorat faptului că, înainte de a se lua o hotărîre la nivel panortodox, Biserica Gruziei a fost programată în diptice pe locul şase, după Biserica Moscovei. De asemenea au fost invitate oficial Biserica Ortodoxă Americană, declarată autocefală de către Biserica Rusă, şi Biserica Ortodoxă Japoneză, declarată autonomă de către Biserica Rusă. Nici aceste două probleme n-au căpătat însă o rezolvare panortodoxă, ele aflîndu-se pe agenda Sfîntului şi Marelui Sinod Ortodox în pregătire. Să sperăm că acest „incident" va fi socotit minor, şi că el nu va afecta relaţiile interortodoxe, şi că problemele în litigiu vor fi rezolvate pe cale canonică.

Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost primită de S. S. Patriarhul Pimen al Moscovei şi al întregii Rusii în prima zi a sosirii, la reşedinţa acestuia. Au rostit cuvîntări S. S. Patriarhul Pimen şi P. F. Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, care a adus Bisericii Ortodoxe Ruse salutul Bisericii Ortodoxe Române, arătînd bunele relaţii dintre Bisericile noastre surori şi făcînd urări de prosperitate Bisericii Ortodoxe Ruse, şi de sănătate S. S. Patriarhului Pimen.

În aceeaşi zi, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost primită cu mult fast, de preoţi şi credincioşi, la vecernia din biserica *„Tuturor sfinţilor"* din Moscova. Cu acest prilej P. F. Patriarh Teoctist a vorbit credincioşilor despre însemnătatea cultului sfinţilor, arătînd şi faptul că şi Biserica Ortodoxă Română are mulţi sfinţi ridicaţi din rîndul ei, dintre care unii canonizaţi în anii din urmă (1955).

Duminică, 5 iunie, la Sf. Liturghie, în catedrala patriarhală din Moscova, *Bogoiavlenie,* S. S. Patriarhul Pimen a deschis serbările jubiliare printr-o cuvîntare festivă. După-amiază, S. Sa a depus o coroană la mormîntul eroului necunoscut, în prezenţa tuturor oaspeţilor străini. S-a cîntat „Veşnica pomenire".

Luni, 6 iunie, s-au deschis la mănăstirea Zagorsk lucrările Sinodului local al Bisericii Ortodoxe Ruse, cu participarea tuturor invitaţilor. Au vorbit S. S. Patriarhul Pimen, Î. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului şi Galiţiei, care a prezentat raportul asupra *Mileniului încreştinării Rusiei,* Î. P. S. Mitropolit Iuvenalie de Krutiţchi şi Colomna, care a prezentat două rapoarte: unul asupra *„Canonizării sfinţilor în Biserica Ortodoxă"* şi al doilea asupra *„Canonizării sfinţilor în Biserica Ortodoxă Rusă",* propunînd canonizarea a 9 sfinţi: Dimitrie Donskoi (1350—1389), Andrei

Rubliov (sec. XIV—XV) pictorul, Maxim Grecul (1470—1556), Macarie mitropolitul Moscovei (1482—1563), Paisie de la Neamţu din Moldova (1722—1794), originar din Poltava (va fi sărbătorit la 15 noiembrie), Xenia de Petersburg (sec. XVIII—XIX), episcopul Ignatie Briancianinov (1807—1877), Ambrozie de la Optina (1812—1891) şi episcopul Teofan Zăvorîtul (1815—1894). Au mai prezentat rapoarte mitropoliţii Filaret de Minsk, Vladimir de Rostov şi arhiep. Alexandru de Dimitrov.

Mitropolitul Iuvenalie a prezentat două studii docte asupra noţiunii de sfinţenie în ortodoxie, pe baza Sf. Scripturi şi a Sfintei Tradiţii, şi a arătat criteriile care au indicat conştiinţei ortodoxe pe cei vrednici de canonizare. Printre acestea a enumerat opt: 1. Credinţa Bisericii în sfinţenia asceţilor; 2. Martiriul sau moartea pentru Hristos în urma torturilor; 3. Minunile săvîrşite de oameni cu viaţă aleasă, cu ajutorul rugăciunilor, sau prin sfintele lor moaşte după moarte; 4. Slujirea episcopilor, în fruntea Bisericii, care, după cele mai vechi tradiţii, la moarte erau depuşi în altarul bisericilor, precum moaştele sfinţilor; 5. Merite mari în Biserică şi în slujirea credincioşilor (canonizarea unor regi, prinţi, egali cu apostolii); 6. Viaţa plină de virtuţi, pioasă şi sfîntă, chiar dacă nu e întotdeauna legată de facerea de minuni; 7. Ortodoxie ireproşabilă, apărarea credinţei pînă la înfruntarea morţii şi unele minuni şi semne dumnezeieşti care îi descopăr pe aceşti sfinţi; 8. Venerarea unora dintre oamenii cu viaţă îmbunătăţită, de către popor, încă din timpul vieţii lor şi apoi şi după moarte.

Mitropolitul Iuvenalie a arătat că nu întotdeauna şi peste tot criteriile canonizării au fost aceleaşi, dar întotdeauna s-a pornit de la constatarea unei vieţi pline de virtuţi, în slujba lui Dumnezeu şi a oamenilor. La aceasta s-a adăugat facerea de minuni, în viaţă sau prin moaşte. De fiecare dată însă canonizarea a fost precedată de o atentă studiere a vieţii celui propus spre canonizare.

Cei propuşi pentru canonizare acum de către Biserica Rusă, a arătat prezentatorul, se înscriu, dacă nu în toate, în mod cert în unele din criteriile enumerate mai sus.

Dimitrie Donskoi, prinţul, s-a remarcat prin filantropie şi construcţii de biserici; Andrei Rubliov, monahul iconograf, s-a remarcat prin pictarea de icoane, post şi ascetism; Maxim Grecul, mitropolitul, s-a remarcat prin răbdare şi fermitate în credinţă; Macarie, mitropolitul, s-a remarcat prin purtare de grijă faţă de Biserică, post, smerenie şi prin venerarea sfinţilor; Paisie Velicicovski, stareţul savant, prin rugăciune şi prin ajutorul dat altora, iniţiind mişcarea „stareţilor" din Rusia; Xenia s-a remarcat prin smerenie, jertfă de sine, dezinteres, înţelepciune şi dragoste pentru aproapele; Teofan Zăvorîtul, episcopul, s-a remarcat ca mare teolog, mare ascet şi predicator; Ambrozie de la Optina, s-a remarcat prin compasiune, milă şi dăruire oamenilor; Ignatie Briancianinov s-a remarcat prin adînci cunoştinţe de teologie, rugăciune şi devotament total faţă de slujirea lui Dumnezeu.

În alt doilea raport, Mitropolitul Iuvenalie a făcut un lung istoric al canonizărilor în Biserica Rusă de-a lungul veacurilor, prezentînd şi lungi liste de sfinţi, cînd şi de cine au fost propuşi venerării panortodoxe. Se ştie că în Ortodoxie, sfinţii canonizaţi de Bisericile locale devin automat sfinţi pentru toate celelalte Biserici Ortodoxe locale.

În continuare, Mitropolitul Filaret de Minsk şi Bielorusia a prezentat un raport asupra „*Relaţiilor externe ale Bisericii Ortodoxe Ruse*", dar nu s-a mărginit la o simplă expunere a relaţiilor din vremea noastră ci, mai întîi, a căutat premizele teoretice ale acestor relaţii şi apoi premizele lor istorice. Astfel, şi-a împărţit expunerea în următoarele capitole:

1. Sensul şi semnificaţia Botezului Rusiei; 2. Tradiţia Bisericii universale — bază a misiunii externe a Bisericii Ortodoxe Ruse; 3. Planul lui Dumnezeu cu lumea: unitatea Bisericii, unitatea creaţiei; 4. Către unitate prin responsabilitate; 5. Sensul patriotismului; 6. Către unitate prin compasiune universală; 7. Către unitate prin optimismul istoric; 8. Relaţiile Bisericii Ortodoxe Ruse cu Bisericile Ortodoxe locale; 9. Activitatea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Ruse.

În legătură cu capitolele expunerii sînt de remarcat cîteva lucruri: orientarea spre legăturile Bisericii cu lumea şi responsabilitatea faţă de lume; încadrarea patriotismului printre îndatoririle Bisericii, patriotismul însemnînd *unitate* a tuturor membrilor unei naţiuni. Biserica, a spus vorbitorul, n-a predicat niciodată diviziu-

nea Patriei, ci s-a rugat întotdeauna „pentru tot pămîntul rus". Capitolul despre *compasiunea universală* vine desigur în întîmpinarea principiilor religiilor orientale, în spirit ecumenic, deşi acest lucru nu se spune în mod expres, ci se argumentează numai din tradiţia patristică ortodoxă. Capitolul despre optimismul istoric arată că Ortodoxia e o realitate pozitivă în istorie, deschisă progresului şi lumii de azi.

Printre primii vorbitori străini în cadrul Sinodului de la Zagorsk a fost şi P. F. Patriarh Teoctist, făcînd o largă incursiune în istoria raporturilor dintre cele două Biserici, oprindu-se mai ales asupra mitropolitului Petru Movilă al Kievului, şi asupra Cuv. Paisie de la Neamţu.

Cu prilejul canonizării Cuv. Paisie de la Neamţu, P. F. Patriarh Teoctist a oferit în dar Bisericii Ortodoxe Ruse, din partea Bisericii Ortodoxe Române, o măreaţă icoană a Cuviosului, prezentată în cadru solemn, în Sinod, de către cei doi mitropoliţi membri ai delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, Antonie al Ardealului şi Nestor al Olteniei. Lucrările Sinodului au continuat şi în zilele de 7 şi 8 iunie, în care timp delegaţiile străine au vizitat diferite obiective istorice şi bisericeşti.

P. F. Patriarh Teoctist şi însoţitorii săi au vizitat oraşul Iaroslav, unde au mai sosit şi două autobuze cu oaspeţi străini, P. F. Sa fiind invitat de a fi purtătorul de cuvînt al tuturora, cu prilejul diferitelor vizite şi recepţii din oraş şi, în special, la Consiliul Judeţean Iaroslav unde P. F. Sa a vorbit, aşa cum a făcut şi cu prilejul unor vizite la mănăstiri şi biserici locale. Vizita la Iaroslav a durat două zile.

În ziua de vineri, 10 iunie, a avut loc o festivitate solemnă dedicată *Mileniului*, la *Balşoi Teatr* din Moscova, iar seara, tot acolo, oaspeţii au fost invitaţi la un concert religios. Sîmbătă, 11 iunie, toţi oaspeţii au fost primiţi la Kremlin de Preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem, Andrei Gromîko. Acesta, după o scurtă cuvîntare, a rugat pe cei din sală să-i pună întrebări. Cel dintîi a luat cuvîntul P. F. Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române. P. F. Sa a adresat un cuvînt de salut şi de felicitare, fiind foarte bine primit de toată asistenţa.

Duminică, 12 iunie, toţi Patriarhii şi reprezentanţii Bisericilor Ortodoxe au săvîrşit Sfînta Liturghie la mănăstirea „Sfîntul Daniil" din Moscova, noul centru al Patriarhiei Ruse. Seara, S. S. Patriarhul Pimen a oferit o recepţie la restaurantul Arbat.

În zilele următoare, 13—16 iunie, oaspeţii străini au fost invitaţi la festivităţile din oraşele Kiev, Vladimir şi Leningrad. Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române a fost invitată la Kiev, locul încreştinării ruşilor. Festivitatea principală a avut loc la Teatrul de Stat din Kiev. Printre cei dintîi care au luat cuvîntul a fost şi P. F. Patriarh Teoctist, al cărui cuvînt a fost urmărit cu mare atenţie, deoarece a reamintit adunării vechile legături ale Bisericii noastre cu Kievul, rolul mitropolitului Petru Movilă, activitatea sa la Kiev, importanta sa contribuţie la dezvoltarea culturii ruseşti şi la precizarea învăţăturii ortodoxe în secolul al XVII-lea ca autor al *Mărturisirii ortodoxe*, aprobate în Sinodul de la Iaşi din 1642. Se ştie că mitropolitul Petru Movilă a întemeiat *Academia teologică* din Kiev, aceea care a stat la baza Universităţii de mai tîrziu a Kievului. Tot el a tipărit o mulţime de cărţi, a înfiinţat o tipografie şi a trimis şi în Moldova una.

La Kiev au mai fost prezenţi: S. S. Patriarhii Diodor al Ierusalimului şi Maxim al Bulgariei. Miercuri, 15 iunie, s-a săvîrşit Sfînta Liturghie în catedrala *„Sfîntul Vladimir"* din Kiev, cu înconjurarea bisericii în sunetul clopotelor. A urmat o recepţie şi seara un concert de muzică religioasă la Teatrul de Stat. A doua zi s-a oficiat Sf. Liturghie la *Lavra Pecerska* şi au fost vizitate catacombele pline de moaşte de nevoitori de-a lungul istoriei. Am văzut moaştele şi chiliile subterane, în care s-au nevoit întemeietorii Lavrei, Antonie şi Teodosie (sec. XI). Tot acolo am văzut şi sicriul cu moaştele cuviosului Nestor, cronicarul (sec. XI—XII), acela de la care ne-au rămas ştiri importante şi despre vechimea şi continuitatea poporului român pe vatra lui strămoşească.

Vizitînd catacombele de la Lavra Pecerska, am privit cu atenţie toate mormintele şi sicriele, doar, doar voi da de o urmă românească, din toată mulţimea aceea poate numai de mine ştiută: *mormîntul lui David Corbea*, trimis permanent al lui Constantin Brîncoveanu pe lîngă ţarul Petru cel Mare, în anul 1702. David

Corbea era fiu de preot din Şcheii Braşovului şi mai avea un frate la Moscova, pe Matei Corbea, ofiţer. El urma să pună la cale o acţiune comună antiotomană, desigur în mare taină, angajînd şi Moldova în aceasta. În 1703 a sosit acolo şi Teodor Corbea, alt frate al lui David, secretar al lui Brîncoveanu. Între timp David Corbea a fost rechemat la Bucureşti (1703) dar, la cererea ţarului, în 1707 vine din nou la Moscova şi devine consilier al ţarului pentru problemele balcanice şi orientale, spre a înlătura bănuielile turcilor. A fost trimis şi într-o misiune în Franţa. A lucrat la Moscova împreună cu spătarul Nicolae Milescu, şi ca traducător de l. română şi latină. David Corbea a murit într-o misiune la Varşovia, la 11 august 1707. Cu funeralii speciale, ordonate de ţar, el a fost înmormîntat în *Lavra Pecerska* din Kiev (v. L. E. Semionova, *Din istoria relaţiilor româno-ruse la sfîrşitul sec. XVII—începutul sec. XVIII*, în „Analele româno-sovietice" (istorie), 1959, p. 42, 122 ş.a.; v. şi Ştefan Ionescu, *Epoca brîncovenească*, Cluj-Napoca, 1981, p. 98—99).

Nu i-am găsit mormîntul şi nimeni nu mi-a putut da vreo ştire despre el, după 281 de ani. Era şi multă înghesuială de lume străină şi de localnici, fiecare cu grijile lor. Altădată, poate, în mai multă linişte, voi avea mai mult noroc. În amintirea noastră a românilor însă pe David Corbea l-am găsit, pentru că el stă alături de Constantin Brîncoveanu ca unul din sfetnicii lui de frunte.

În ziua de 16 iunie 1988, după-amiază, s-a săvîrşit o slujbă la statuia *Sfîntului Vladimir*, într-un parc, pe malul Niprului, la care au participat toţi oaspeţii străini şi un mare număr de credincioşi locali.

Seara, delegaţia Bisericii Ortodoxe Române s-a întors cu avionul la Moscova, iar a doua zi, tot pe calea aerului s-a reîntors în patrie.

Sărbătorile legate de Mileniul încreştinării ruşilor au prilejuit delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române, participarea la un eveniment important din viaţa Bisericii Ortodoxe Ruse surori. Amintindu-se cu prilejul diferitelor cuvîntări ale P. F. Patriarh Teoctist, ca şi cu prilejul contactelor directe cu reprezentanţi ai Bisericii, teologiei şi culturii ruseşti, de interferenţele culturale şi bisericeşti româno-ruse, au fost readuse în lumină, ca factori de colaborare şi de influenţă reciprocă, figuri importante din istoria Bisericii şi culturii. Astfel, s-a vorbit de mitropolitul român Petru Movilă, fiu de domn român, de Cuv. Paisie de la Neamţu, care a stimulat mişcarea „stareţilor" din Rusia sec. XVIII—XIX, mişcare de care au fost legaţi Dostoievski, Tolstoi, Gogol, Leontieff, ca să nu pomenim decît cîţiva dintre ei. Au fost amintiţi Dimitrie şi Antioh Cantemir, care stau printre întemeietori, în mod egal, în istoria culturii româneşti şi a celei ruseşti, de Nicolae Milescu şi de mulţi alţii.

Biserica Ortodoxă Rusă a păşit aşadar în al doilea mileniu. Mai veche cu aproape un mileniu, Biserica noastră Ortodoxă Română îşi va sărbători şi ea în anul 2105 trecerea în al treilea mileniu al ei!

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

PREOŢIA ÎN EPOCA APOSTOLICĂ

Mai mult decît în oricare altă perioadă din istoria Bisericii, în epoca apostolică preoţia creştină îşi descoperă întreaga ei frumuseţe şi măreţie, făcîndu-ne totodată să înţelegem în ce constă misiunea şi răspunderile ei. Preoţia Sfinţilor Apostoli, ca şi a urmaşilor nemijlociţi ai acestora, este cea dintîi afirmare a preoţiei veşnice a Mîntuitorului Iisus Hristos în lume, cea dintîi revărsare de lumină ce covîrşeşte curgerea vremii. Datorită ucenicilor Domnului, chipul de har şi de slavă al adevăratului preot străluceşte peste veacuri. Participînd la sacerdoţiul unic, veşnic şi universal al Mîntuitorului, cu devotamentul sincer, viu şi nepotolit al celei dintîi vocaţii sacerdotale, ei au făcut dovada felului în care Hristos se cuvine să fie reprezentat în istorie. Mesajul lor rămîne pentru totdeauna un îndemn de a privi preoţia în duh apostolic, de a o îmbrăţişa cu iubire dogorîtoare şi de a o trăi într-o totală dăruire. Apostolatul şi preoţia nu pot face decît una. Fără identitate deplină între aceste două, ca şi fără potrivire între lucru şi nume, între om şi chemare, între preot şi preoţie, act şi reprezentare, datorie şi dăruire, slujirea preoţească pierde chipul unei misiuni dumnezeieşti. Preotul este şi trebuie să rămînă un Apostol; el este lumina lumii şi sarea pămîntului.

În cele ce urmează, nu ne vom ocupa cu instituirea ca atare a preoţiei de către Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, ci, efectiv, de ceea ce a însemnat preoţia în perioada la care ne referim, începînd cu ziua Cincizecimii, fără să excludem însă cele petrecute chiar în vremea petrecerii pe pămînt a Mîntuitorului. După cum se ştie, Hristos-Domnul nu a venit în lume doar pentru cei 12 „aleşi" ai Săi, ci pentru universul întreg, a venit *„ca toţi oamenii să se mîntuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină"* (I Tim. 2, 4). Prin întruparea Sa, prin moarte şi înviere, dar mai ales prin auto-oferirea Sa lui Dumnezeu în Treime, înălţîndu-Se la cer, Hristos ne-a descoperit adevărata noastră natură, care tinde ea însăşi să se ofere, să se jertfească, să trăiască în Dumnezeu şi pentru Dumnezeu. Prin darul vieţii Sale, pe care noi îl dobîndim în Sfintele Taine, Mîntuitorul ne-a restaurat în starea „preoţească", ne-a conferit puterea de a prezenta *„trupurile noastre ca jertfă vie, sfîntă şi primită către Dumnezeu"* (Rom. 12, 1), de a face din viaţa noastră *„închinare duhovnicească"* (Rom. 12, 1), ceea ce nu înseamnă altceva decît *dar*, pe care noi îl aducem lui Dumnezeu, în vederea restabilirii legăturii dintre El şi noi. În acest sens, Sfînta Biserică însăşi, peste care a pogorît Sfîntul Duh la Rusalii, este darul şi prezenţa unei noi vieţi în lume, este jertfă şi comuniune, fiind într-adevăr „preoţească" în totalitatea ei. Împlinirea făgăduinţei făcută de către Hristos ucenicilor Săi, *„În ziua aceea (a Cincizecimii) veţi cunoaşte că Eu sînt în Tatăl Meu şi voi în Mine şi Eu în voi"* (Ioan 14, 20), nu se referă numai la Sfinţii Apostoli, ci la întreaga Biserică, Trup tainic al lui Hristos şi popor al lui Dumnezeu (cf. Fapte 2, 1). Pe această Biserică, Sfîntul Apostol Petru o numeşte *„seminţie aleasă, preoţie împărătească, neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu"* (I Petru 2, 9). Numai în raport cu această „preoţie împărătească" a Bisericii însăşi, pe care aceasta a primit-o odată cu pogorîrea Duhului , putem înţelege semnificaţia reală, întru totul nouă şi într-adevăr creştină a „preoţiei instituite".

Încă dintru început, Apostolii sînt „aşezaţi de-o parte", rînduiţi prin Taina Sfîntului Duh să slujească ca preoţi, păstori şi învăţători, reprezentîndu-l astfel pe Hristos care se aduce jertfă pentru toţi. Pe de-o parte, Biserica are nevoie de preoţi slujitori pentru a fi în întregime şi în mod desăvîrşit „preoţească" şi pentru a edifica pe fiii ei în „preoţia împărătească"; iar, pe de altă parte, are nevoie de ei

pentru a primi necontenit darul Preoţiei unice şi personale al lui Hristos. Sfîntul Apostol Pavel ne spune că Mîntuitorul a zidit Biserica în jertfă, „prin cruce" şi „prin sînge" (cf. Efes. 2). În acest sens, Preoţia Lui este cu adevărat unică şi personală. Ca dar desăvîrşit, ca rezultat al unicei Sale Preoţii şi a unicului său sacrificiu, Biserica este de la început deplinătatea harului şi a adevărului. Astfel, în sensul ei primar şi esenţial, ea nu depinde de nimic pămîntesc şi uman, de măsura jertfei noastre, de rezultatele la care ajungem noi, deşi nici acestea nu sînt lipsite de însemnătate. De aceea, Hristos rămîne pentru totdeauna unicul ei Preot, Păstor şi Învăţător. Această Preoţie, unică, personală şi veşnică, este actuală numai prin preoţia de instituire, prin preoţia slujitoare. Prin cuvintele rostite în dimineaţa Învierii: *„Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi!"*, Mîntuitorul instituie pe cei care îi încredinţează cu continuarea slujirii Sale mîntuitoare, asigurînd astfel prezenţa şi puterea Preoţiei Sale în Biserică.

Cărţile Noului Testament, în special Faptele Apostolilor şi epistolele Sfinţilor Apostoli, ne oferă multe date privitoare la preoţia din creştinismul primar. Cu ocazia pogorîrii Sfîntului Duh, în chip de limbi ca de foc, Sfinţii Apostoli, începătorii preoţiei Legii lui Hristos, au fost îmbrăcaţi cu putere de sus spre a propovădui Evanghelia (Fapte 2, 1—3; Luca 24, 48—49). Acestor Sfinţi Ucenici Duhul le-a dat putere şi înţelegere să vorbească în alte limbi (Fapte 2, 4). Faptul că le-a dat darul de a grăi limbile tuturor neamurilor este un lucru deosebit de important. El ne arată că naţiunile sînt unităţi variate ale naturii create şi ele intră ca atare în organismul ierarhic al Bisericii. Încă din primele veacuri, apar tot atîtea biserici cîte naţiuni sau neamuri se convertesc, ca tot atîtea fragmente locale ale Bisericii ecumenice şi cosmice. Pe seama acestora, Sfinţii Apostoli, în virtutea aceleiaşi puteri de sus, hirotonesc *episcopi* (Fapte 20, 28; Filip. 1, 1; I Tim. 3, 1—7; II Tim. 1, 6; Tit 1, 7—9; Apoc. 1, 20). Uneori, în slujba acestor biserici locale, care nu cuprind însă cetăţi şi neamuri, hirotonesc *preoţi* (presbiteri) (Fapte 14, 23; 20, 17; 21, 18; I. Tim. 5, 17—20; Tit 1, 5—6; Iac. 5, 14). De asemenea, în vederea serviciilor liturgice, hirotonesc *diaconi* (Fapte 6, 1—6; 8, 26—40; Rom. 16, 1; Filip. 1, 1; I Tim. 3, 8—13). Tot Sfinţii Apostoli poruncesc episcopilor rînduiţi de ei în fruntea bisericilor locale (Filip. 1, 1) să hirotonească dintre fiii lor duhovniceşti pe unii diaconi şi preoţi, iar pe alţii să-i ridice la treapta episcopiei (cf. Tit 1, 5; I Tim. 5, 21—22; Tit 1, 6—7; I Tim. 3, 1—13). În general, pe aceşti episcopi şi preoţi, scrierile Noului Testament îi numesc „slujitori" şi „iconomi" ai Tainelor lui Dumnezeu (I Cor. 4, 1; Tit 1, 7). Ei sînt lucrătorii cărora le-a încredinţat Domnul via — lumea creştină — să o lucreze, în locul celor din Legea Veche (Matei 21, 33—34, 43). La fel, ei sînt slugile ce pregătesc masa, amestecînd vinul şi chemînd lumea la mîntuire (Prov. 9, 2—6; Matei 22, 1—14). De aceştia se cuvine creştinii să asculte, ca de nişte Părinţi şi Învăţători întru Hristos (I Cor. 4, 15), întrucît ei vor da socoteală pentru sufletele lor (Evr. 13, 17; I Tes. 5, 12—13). Dîndu-li-se puterea să cunoască Tainele Împărăţiei Cerurilor (Matei 13, 10—11) şi deţinînd cheile Împărăţiei (Matei 16, 18—19; 18, 18), ei sînt încredinţaţi cu marea răspundere a iertării păcatelor celor ce caută această Împărăţie (Fapte 19, 18). Episcopul este reprezentantul deplin al lui Hristos, Arhiereul unic şi veşnic, vor afirma Părinţii Apostolici în continuarea uneia şi aceleiaşi tradiţii apostolice. Fiecare episcop este capul unei biserici locale, „capul plinătăţii lui Hristos". „Episcopul este chipul Tatălui", ne învaţă Sfîntul Ignatie Teoforul.

Propovăduind unei lumi întregi Evanghelia lui Hristos, preoţia epocii apostolice nu impresionează numai prin frumuseţea şi adevărul învăţăturii ei, ci şi prin trăire. Viaţa episcopilor şi a preoţilor este Evanghelie împlinită, principii descoperite în fapte, realitate pnevmatică şi spirituală. Preoţia lor nu este a lor, ci este a lui Hristos; vocaţia lor este să nu aibă altă vocaţie în afară de vocaţia personală a lui Hristos. În Hristos, care este Împăratul, Preotul şi Profetul unic, sînt şi ei împăraţi, preoţi şi profeţi, arătîndu-se şi lucrînd ca atare. „Noi posedăm din plin nu numai una, ci toate aceste trei demnităţi", va zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, la vremea sa. În continuare, ne vom referi doar la cîteva aspecte ale acestor trei demnităţi, asociindu-le cu viziunea şi conţinutul vieţii creştine din primele zile ale creştinismului.

Întemeind preoţia creştină în legătură cu principala ei menire sfinţitoare, intrarea în Împărăţia lui Dumnezeu, care este tot una cu primirea la Masa Sfintei

Euharistii, nu a credincioşilor singuratici ci a poporului lui Dumnezeu însuşi, Mîntuitorul o investeşte, mai întîi, cu prerogativa purtării cheilor Împărăţiei, suflînd peste ucenici, în dimineaţa învierii, şi zicîndu-le: *„Luaţi Duh Sfînt; cărora veţi ierta păcatele se vor ierta şi cărora le veţi ţine, vor fi ţinute!"* (Ioan 20, 22—23). Prima şi esenţiala implicaţie a ideii de „Împărăţie" este aceea a puterii şi a autorităţii, dar a unei puteri şi autorităţi acordate de sus, venind de la Dumnezeu şi arătînd puterea Lui. Într-adevăr, Dumnezeu a dat omului cînd l-a făcut o putere împărătească, înzestrîndu-l cu propriul lui chip, ceea ce înseamnă că a fost zidit după chipul Celui ce are toată puterea şi toată autoritatea. Căderea omului a constituit însă şi pierderea „domniei" sale. Prin răscumpărare, omul este făcut din nou „domn", cu alte cuvinte, natura sa umană este restaurată în măreţia şi puterea ei inefabilă dintru început. Titlul de „Domn" nu este numai titlul uman al Mîntuitorului (Ioan 18, 37), ci şi titlul Său divin (Fapte 2, 36). În crucea lui Hristos este descoperit conţinutul unei noi domnii şi este recunoscută puterea ei. Această nouă domnie este prerogativa celor ce au primit, prin hirotonie, Taina Sfîntului Duh, adică puterea cheilor Împărăţiei. Într-un anumit fel, înălţarea Domnului la cer inaugurează, odată cu conferirea autorităţii despre care vorbim, celor unsprezece ucenici, noua ordine de viaţă creştină. Mîntuitorul nu a pretins nicicînd, atît de lămurit, supremaţia Sa asupra făpturii pe care a restaurat-o întru putere, răscumpărînd-o cu sîngele Său, ca în momentul despărţirii Sale de Apostoli, cînd a rostit cuvintele: *„Datu-Mi-s-a toată puterea în cer şi pe pămînt, drept aceea, mergînd, învăţaţi toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh"* (Matei 28, 18—19). Puterea pe care o transmite Hristos, izvorînd din puterea propriei Sale preoţii, face din funcţia sacerdotală o forţă elaboratoare, expresie fidelă a autorităţii noi primite de sus. În această perspectivă, preoţii din epoca apostolică consideră întreaga autoritate divină de care ei se bucură mai degrabă o preocupare de slujire, decît de stăpînire. De fapt, cuvîntul „slujire" exprimă, de cele mai multe ori, în scrierile Noului Testament, ideea unei acţiuni religioase cu caracter sacerdotal. *„El* (Hristos) — zice Sfîntul Apostol Pavel — *a dat pe unii să fie apostoli, pe alţii prooroci, pe alţii binevestitori, pe alţii păstori şi învăţători, spre desăvîrşirea sfinţilor, la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos"* (Efes. 4, 11—12). Deşi om ca toţi oamenii, preotul creştin se arată, în zorii creştinismului, mai ales sub povara autorităţii divine cu care este încărcat, deosebit de toţi ceilalţi. El este covîrşit de demnitatea şi slujirea sa, înălţat şi smerit în acelaşi timp de ele, obligat la devotament şi spirit de sacrificiu, la dreptate şi iubire neţărmurită.

Dacă demnitatea împărătească se referă la putere şi autoritate, după cum am văzut, demnitatea preoţească propriu-zisă se referă la sacrificiu. Preotul este mediator între Dumnezeu şi oameni, este „sfinţitorul" vieţii prin cuprinderea întregii creaţii în voinţa şi rînduiala divină. Puterea care sfinţeşte lumea este numai aceea care o şi aduce în comuniune cu Dumnezeu, căci puterea însăşi este desăvîrşită în jertfă. În esenţa sa, jertfa este legată de iubire, ea fiind însăşi descoperirea şi realizarea iubirii. Nu există iubire fără jertfă, căci iubirea este jertfa de a te dărui altuia. Astfel şi puterea cu care este înzestrată preoţia ţine de realismul actualizării, în jertfa euharistică, a morţii şi învierii lui Hristos. Actul prin care Mielul lui Dumnezeu (Isaia 13, 7), este jertfit pe Golgota, iar acum se află tot ca jertfă de-a dreapta Tatălui (Apoc. 5, 6), devine înfricoşata lucrare încredinţată de Hristos Sfinţilor Apostoli şi urmaşilor lor, în calitate de preoţi. Asupra acestui adevăr este îndreptată, în chip deosebit, întreaga atenţie a slujitorilor altarelor din perioada apostolică. Trăirea Euharistiei ca jertfă priveşte „jertfa" care cuprinde în sine întreaga viaţă a lui Hristos, întreaga slujire, căci jertfa este Hristos Însuşi. La fiecare Liturghie, Biserica epocii primare întîmpină pe „Domnul care vine" (I Cor. 16, 22; Apoc. 22, 20), avînd totodată şi plenitudinea împărăţiei care vine întru putere. În acest fel, chiar structura ierarhică a Bisericii, deosebirea în preoţi şi credincioşi, cu toată varietatea slujirii acestora, nu are alt scop decît creşterea fiecăruia şi a tuturor la un loc în plinătatea Trupului lui Hristos. Biserica nu este o societate religioasă, în care Dumnezeu stăpîneşte prin preoţi asupra credincioşilor, ci este însuşi „Trupul tainic" (cf. Efes. 4, 12), care nu are alt izvor şi conţinut al vieţii sale decît viaţa divin-umană a Mîntuitorului Însuşi. Biserica nu este altceva decît Hristos euharistic, ceea ce înseamnă că în sînul ei este exclusă supu-

nerea omului de către om. Acest lucru nu înseamnă că puterea ierarhiei nu ar fi într-adevăr absolută, ci există ca atare pentru că puterea lui Hristos se află *în* Biserică, iar nu *în afară* de Biserică sau *deasupra* Bisericii. În virtutea acestei puteri „sacramentale", autoritatea ierarhiei şi ascultarea credincioşilor încetează de a mai fi numai omeneşti, ele devin ale lui Hristos, dobîndind astfel caracterul de slujiri. Vorbind despre autoritatea preoţească, Sfîntul Ignatie al Antiohiei scrie: „Pe episcop trebuie să-l priveşti ca pe Domnul Însuşi" (Efes. 6, 1), iar despre ascultare: „Ascultaţi pe episcop ca şi Iisus Hristos pe Tatăl" (Smirn. 8, 1). Mai mult decît atît, după Sfîntul Apostol Pavel, puterea sacerdotală însăşi se preface în ascultare, devenind jertfă. Odată cu aducerea „jertfei de taină", gustînd din pîinea şi vinul pe care Domnul li-l dă la ospăţul Împărăţiei, se oferă şi pe ei înşişi *„ca o jertfă vie, sfîntă, Domnului bine plăcută"* (Rom. 12, 1). Tot la fel, Sfîntul Apostol Pavel, referindu-se la caracterul „sacerdotal" al întregii sale vieţi închinate lui Hristos, îi mărturiseşte ucenicului său, Timotei: *„Eu de acum mă jertfesc"* (II Tim. 4, 6). Această idee paulină primeşte la Sfîntul Grigore de Nazianz o formulare de principiu: „Nimeni nu este vrednic de marele Dumnezeu, de sacrificiu şi de marele Preot, dacă nu s-a adus mai întîi el ca vie şi sfîntă jertfă" (Orat. II, cap. XCV).

În ce priveşte demnitatea profetică, preoţii epocii apostolice îşi văd îndatoririle lor sacerdotale în perspectiva slujirii „evanghelice" a lui Hristos. Pentru ei, Evanghelia constituie desăvîrşirea tuturor profeţiilor, iar în acest sens Hristos fiind unicul profet. Pe de-o parte, Hristos este profet, pentru că este Om deplin perfect, avînd, împreună cu Domnia şi Preoţia, şi Profeţia ca deplinătate în El a naturii umane. Pe de altă parte, Hristos este interpretul unic al propriului lui cuvînt dumnezeiesc, vorbind despre Dumnezeu ca Dumnezeu. Puterea dată omului de a auzi vocea lui Dumnezeu, de a-i distinge voia şi de a-i răspunde este un dar pe care îl primeşte orice creştin (cf. Fapte 2, 17). Demnitatea profetică de care se învredniceşte preotul înseamnă mai mult. Mai mult chiar decît descoperirea şi transmiterea Înţelepciunii divine, ea este descoperirea şi transmiterea tainei celei din veac ascunse, care, *„în alte veacuri, nu s-a făcut cunoscută fiilor oamenilor, cum s-a descoperit acum sfinţilor Săi apostoli şi prooroci, prin Duhul"* (Efes. 3, 5). Asemenea Sfinţilor Apostoli, episcopii şi preoţii perioadei creştine primare propovăduiesc Evanghelia lui Hristos neamurilor, în fruntea cărora se află, şi, investiţi cu un înfricoşat privilegiu, pe care în Vechiul Testament îl aveau oarecum doar profeţii, deschid şi pătrund în inimile celor ce primesc cuvîntul eliberator al adevărului. Iar acest adevăr, care îi face cu adevărat liberi, pe toţi ascultătorii, le dă şi puterea de a fi totdeauna şi peste tot „martori ai lui Hristos", ceea ce înseamnă a dobîndi supremul conţinut şi ultimul înţeles a tot ceea ce sîntem şi a tot ceea ce facem. Preotul-profet împlineşte o poruncă, ascultînd de un glas, de vocea pe care în condiţii deosebite a auzit-o Saul din Tars, viitorul Apostol al Neamurilor, în ceasul Damascului: *„Să le deschizi ochii, ca să se întoarcă de la întuneric la lumină, de la puterea satanei la Dumnezeu, ca să ia iertare de păcate şi parte cu cei ce s-au sfinţit, prin credinţa în Mine"* (Fapte 26, 18). El nu este doar omul care vorbeşte despre Dumnezeu, ci este cel în care însuşi Dumnezeu vorbeşte despre Sine. Cînd repetă cuvintele Evangheliei, pe care Hristos-Domnul le-a rostit, el îşi dă seama că fiecare cuvînt pronunţat de Iisus conţine în fapt toată prezenţa Lui. De la acest mod profetic de a-l propovădui şi mărturisi pe Hristos se inspiră predica creştină, prin care viaţa trăită devine forma cea mai puternică a mesajului creştin.

Preoţia din Biserica Ortodoxă a zilelor noastre nu trebuie să fie deosebită cu nimic de preoţia epocii apostolice. Prin preotul care se învredniceşte să primească cele trei demnităţi personale, unice şi veşnice ale lui Hristos, Mîntuitorul vorbeşte necontenit lumii, îi descoperă sensul suprem şi se dăruieşte ca hrană omenirii. A nu scandaliza pe păstoriţii săi nu este tot ce se cere preotului de azi; el trebuie să zidească în numele lui Hristos, să convertească pe alţii prin noul mod de existenţă pe care el îl descoperă. Evanghelia nu este teorie religios-morală; este viaţă: este ceva ce trebuie nu doar ştiut, ci trăit, înfăptuit. A primi pe Hristos, în sfîntul altar, la ospăţul Împărăţiei, şi a-l purta între credincioşi şi în lume ca pe o taină vie, arătîndu-se pe sine un alt „hristos", e mai mult decît o datorie, e însuşi sensul vieţii preotului de azi şi de totdeauna.

Pr. prof. *Ilie Moldovan*

TAINA SFÎNTULUI MASLU

Cunoscută şi practicată de pe vremea Mîntuitorului şi a Sfinţilor Apostoli, taina Sfîntului Maslu a rămas între celelalte şapte taine, pînă în vremea noastră, în forma ei genuină, deosebită lucrare duhovnicească pentru înviorarea vieţii creştine, ea avînd un efect binefăcător nu numai asupra trupului, ci şi a sufletului. Întreaga noastră fiinţă, în componenţa ei psiho-fizică, se odihneşte şi se primeneşte în taina aceasta, care aduce linişte conştiinţei, lăsarea păcatelor şi sănătatea trupească şi sufletească.

„Dacă toate tainele sînt întemeiate pe legătura strînsă între spirit şi materie, apoi taina Maslului este de două ori întemeiată".[1] De aceea, spre deosebire de celelalte şase taine, legate de anumite soroace sau evenimente cruciale din viaţa omului, taina Maslului este solicitată de credincioşii ortodocşi în tot timpul anului bisericesc, cu excepţia zilelor de mari praznice împărăteşti şi dorită pentru tot felul de situaţii ca: boală, bucurii, calamităţi, necazuri personale şi întărire în credinţă etc. Taina aceasta se poate socoti — şi pe bună dreptate — ca o revărsare a milei marelui şi mult milostivului Dumnezeu, peste făptura noastră şi chiar peste întreaga creaţie. «Doctorul sufletelor şi al trupurilor» fiind necontenit aplecat, cu marea Sa bunătate şi negrăitul har ceresc, asupra celor ce-L caută cu dragoste, cu neclintită nădejde şi credinţă tare, ajută precum a zis El însuşi: „Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi" (Mt. 11, 28).

Despre geneza şi semnificaţia ca şi despre valoarea acestei taine s-a scris mult, în Evhologiile sau Molitfelnicele şi Aghiazmatarele Bisericii noastre, unde e redată taina în toată rînduiala ei tipiconală, formă ajunsă la o maturizare tradiţională. E analizată în manualele de Dogmatică şi Liturgică, în Mărturisirea de Credinţă Ortodoxă şi în Catehisme, precum şi în Cartea de Învăţătură a Bisericii Ortodoxe. Apoi studii detaliate şi competente se găsesc în Revistele teologice apărute la noi şi în lucrări de ansamblu, de dată mai recentă, privind credinţa ortodoxă.[2]

Din toate expunerile se desprind, fără echivoc, temeinicia, valoarea şi necesitatea acestei taine, lăsată nouă de Întemeietorul Bisericii, Iisus Hristos, care „a chemat la Sine pe cei doisprezece apostoli şi a început să-i trimită cîte doi şi le-a dat putere asupra duhurilor necurate... Şi ieşind ei, propovăduiau să se pocăiască. Şi scoteau mulţi demoni şi *ungeau cu untdelemn* pe mulţi bolnavi şi-i vindecau" (Mc. 6, 7; 12—13). Pe acest temei, Sf. Apostol Iacov îndeamnă şi zice: „Este cineva bolnav între voi? Să cheme preoţii Bisericii şi să se roage pentru el, ungîndu-l cu untdelemn în numele Domnului. Şi rugăciunea credinţei va mîntui pe cel bolnav şi Domnul îl va ridica şi de va fi făcut păcate se vor ierta lui" (Iac. 5, 14—15).

---

1 Pr. prof. D. Stăniloae: *Curs de Dogmatică*, manuscris, Sibiu, 1939, p. 213.

2 Vezi: Dr. Ioan Mircea: *Dicţionarul Noului Testament*, Bucureşti, 1984; P. I. David: *Ghid tematic pe temeiuri biblice*, Bucureşti, 1985; Arhim. Cleopa Ilie: *Despre Credinţa Ortodoxă*, ed. II, Bucureşti, 1985 şi mai mulţi: *Îndrumări Misionare*, Bucureşti, 1986.

Instituită de Mîntuitorul Iisus Hristos, prin trimiterea Apostolilor, taina Sf. Maslu s-a practicat de la începutul vieţii creştine, fără întrerupere, cristalizîndu-se o formă tipiconală definitivă şi expusă în cărţile de cult, primind astfel o acoperire dogmatică şi canonică a Bisericii Ortodoxe.

Desigur, pe parcursul veacurilor şi la diferite popoare ortodoxe, taina a primit numiri diferite, dar care n-au afectat esenţa tainei. Astfel numirea de Maslu s-a încetăţenit la noi din slavonescul *maslo*=untdelemn. Taina aceasta se mai numeşte şi slujba untdelemnului în limba greacă (ευχολαιον), sau eleosveştania= sfinţirea untdelemnului, la popoarele slave.

La Romano-Catolici se întrebuinţa termenul de extrema-unctio (ungerea cea mai de pe urmă), iar de la Conciliul II Vatican, s-au apropiat de concepţia şi practica ortodoxă zicînd: *ungerea bolnavilor*, deci nu-i numai ungerea muribunzilor.[3]

Nici una din tainele Bisericii Ortodoxe nu are un cadru sacramental atît de bogat ca Sf. Maslu. Protosul în epitrahil, după ce cădeşte casa, respectiv biserica, face începutul obişnuit, cu desfăşurarea canonului, asemănător schematic utreniei, după care toţi preoţii se îmbracă în felon, iar protosul dă binecuvîntarea cu Sf. Evanghelie ca la Sfînta Liturghie,[4] aşa cum numai la taina Sf. Botez şi a Sf. Cununii se practică. Se intră apoi în circuitul rostirilor şi al rugăciunilor, urmînd molitva de sfinţire a untdelemnului, repetată de toţi preoţii slujitori, şapte apostole, *şapte* Evanghelii şi cîte o ectenie mică după fiecare Evanghelie, şapte molitve mari şi molitva ungerii cu untdelemn sfinţit, care se rosteşte de şapte ori după numărul ungerilor, ungerea făcîndu-se la frunte, la ochi, la nări, la urechi, la fălci, la gură, la mîini pe ambele feţe, şi la picioare, după Simeon al Tesalonicului († 1430).

Săvîrşitorii tainei Sf. Maslu au fost episcopii şi preoţii în succesiune apostolică, iar pentru mulţimea îndatoririlor, episcopii au lăsat pe seama preoţilor săvîrşirea tainei, neuitîndu-se niciodată că preotul este delegatul ierarhului în parohie, respectînd în toate situaţiile competenţa şi ascultarea.

În toate cazurile, la săvîrşirea acestei taine, e vorba de un plural: «preoţii Bisericii». Şapte preoţi, sau trei, sau doi cel puţin, dar niciodată de unul singur, acolo unde sînt doi sau trei la îndemînă sau în apropiere. Comuniunea în rugăciune şi dragostea frăţească au contribuit dintotdeauna la permanentizarea tradiţiei creştine bimilenare şi la întărirea suportului moral al credinciosului, în astfel de cazuri. Credincioşii Bisericii noastre, apreciind frăţietatea preoţească, se bucură de soborul preoţesc nu numai la maslurile mari sau de obşte care se săvîrşesc de obicei în săptămîna Patimilor, ci şi la maslurile obişnuite. De aceea, singurătatea la săvîrşirea tainei Sf. Maslu lasă o impresie de sărăcie sufletească şi egoism, constituindu-se în abatere de la tradiţia Sf. Biserici. Simeon, Arhiepiscopul Tesalonicului, lăsînd îndrumări amănunţite, zice: „iar numai un singur preot să nu facă Maslu".[5] „Învăţătura de Credinţă Creştină", Bucureşti, 1952, p. 517, zice: „După predania veche a Bisericii, pentru slujba Sf. Maslu trebuiesc şapte preoţi, închipuind cele şapte daruri ale Duhului, numărate de proorocul Isaia (XI, 2—3 etc.). La nevoie pot sluji însă maslu şi mai puţini preoţi: trei (pentru numărul Treimei) sau cel puţin doi. În tot cazul, numai un singur preot nu poate săvîrşi Maslu, căci Sf. Apostol ne spune să chemăm pe preoţii Bisericii (Iacov V, 14) iar nu un preot".

Fireşte că păreri personale au fost şi altele, în funcţie de interpretarea acestui plural «preoţii», dar tradiţia cultică de veacuri şi îndrumarea oficială a Bisericii Ortodoxe este cea amintită mai sus. Iar o credinţă în practică, fără disciplină şi ascultare, dă de gîndit asupra veracităţii ei.

Unitatea soborului preoţesc în cîntare şi rugăciune, antrenează sufletul spre mai multă evlavie şi corectitudine, contribuind prin aceasta şi la formarea omului creştin pentru mai deplina lui încadrare în disciplina colectivă a vieţii de toate zilele. Momentele petrecute la săvîrşirea acestei taine sînt asemănătoare celor petrecute la Sf. Liturghie. Ca preot, nu te poţi desprinde din curentul cald al

3 Cf. Pr. prof. E. Branişte: *Liturgica Specială*, Bucureşti, 1980, p. 426.

4 Formula: „Binecuvîntată este împărăţia..." se află numai în molitfelnicele româneşti mai noi (vezi: Pr. prof. E. Branişte, *op. cit.*, p. 431 subs.).

5 Migne P.G. I, 155, col. 517, cit. la Spiridon Cîndea: „Mitropolia Ardealului", 1964, nr. 9—10, p. 659.

cîntării şi rugăciunii ce se desfăşoară, făcînd imprudenţa de-a te ocupa în timpul respectiv de alte persoane, sau alte servicii religioase, sau schiţînd admiraţie pentru o carte, un tablou din casă sau o floare, un obiect aparte ce pot fi în anturaj! Taina obligă la atenţie, la identificare, la trăire şi simţirea bucuriei sau durerii celui care a solicitat taina şi care urmăreşte fiecare gest, fiecare privire şi fiecare atitudine de moment a slujitorilor, susceptibilitatea fiind în astfel de cazuri, la ea acasă!

Toţi credincioşii, dacă doresc, se pot bucura de săvîrşirea tainei Sf. Maslu, individual sau de obşte, dar taina nu se poate săvîrşi împotriva voinţei omului.

Materia tainei este untdelemnul curat, extras din masline, acolo unde se poate, din floarea soarelui, soia sau nucă etc.

Forma tainei o constituie rugăciunea de ungere: „Părinte Sfinte, Doctorul sufletelor şi al trupurilor..." rostită de fiecare preot la rîndul său, fără grabă, cu multă credinţă şi atenţie, concomitent cu ungerea ce-o face bolnavului, după cum s-a amintit mai sus.[6]

Primitorul tainei este cel pentru care se săvîrşeşte taina, bolnav sau sănătos, cu ungere după rînduială, cum s-a amintit, precum şi cei care participă la Sf. Maslu, fiind unşi la sfîrşit, la frunte, începînd cu preoţii soborului şi pînă la ultimul participant, cu o condiţie ca toţi cei ce primesc să fie botezaţi şi miruiţi.

Se obişnuieşte la taina Sf. Maslu să se pună şi făină de grîu, în care se fixează şapte lumînări care se aprind, iar din făină apoi se fac prescuri pentru Sf. Liturghie, la care va fi pomenit şi cel pentru care s-a săvîrşit taina Sf. Maslu. De asemenea, se pun şi şapte beţigaşe de busuioc sau lemn, înfăşurat uşor cu vată la un capăt, pentru ungere şi care apoi se ard. În unele cazuri, alături de taina Sf. Maslu se face, la cerere, şi sfinţirea apei mici.

„După vechile pravile bisericeşti, nu trebuie să se facă maslu pruncilor pînă la şapte ani (pentru că ei n-au păcate) şi nebunilor pînă ce nu-şi vin în fire".[7]

Pentru o cît mai deplină linişte sufletească — temei şi al sănătăţii trupeşti — e bine ca cei bolnavi să fie spovediţi înainte de-a li se săvîrşi taina Sf. Maslu, iar la sfîrşit, după caz, să fie împărtăşit cu Sf. Cuminecătură, pentru a le spori şi mai mult încrederea şi nădejdea izbăvirii lor.

Se constată, pe alocuri, că la săvîrşirea acestei taine a Sf. Maslu, atît de mult preţuită şi dorită de credincioşii Bisericii noastre, să se mai strecoare şi unele inadvertenţe şi fără nici un temei scripturistic, dogmatic sau tradiţional, se încheie cu deschiderea Sf. Evanghelii, să vadă «ce-a ieşit?»

În repetate rînduri s-a scris în revistele bisericeşti ale Centrelor eparhiale şi s-au dat îndrumări şi în cadrul Conferinţelor preoţeşti, cu vreo trei ani în urmă, din partea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, ca să nu se mai citească Evanghelia cînd se deschide la sfîrşitul Sf. Maslu, că nu e corect şi totuşi unii acordă mai multă atenţie la «ce-a ieşit» decît la ce s-a săvîrşit.

Cu mulţi ani în urmă, participînd la săvîrşirea unui Sf. Maslu pentru o bătrînică bolnavă, în căsuţa ei, unde eram şapte preoţi, întîmplîndu-se să mă aflu spre sfîrşitul slujbei, lîngă patul ei, mi-a şoptit: „Vă rog spuneţi părintelui să nu citească Evanghelia pe care o deschid". Şi pentru încercare, am întrebat-o „de ce?" Îmi răspunde: „Păi am băgat de seamă că părintele mai întoarce foaia ca să potrivească şi apoi vecinele care au venit aici, vreau să afle ce i-a ieşit la asta!"

E o lecţie din partea credincioşilor! Iată deci cum se poate denatura frumuseţea şi semnificaţia unei taine atît de importante, abătîndu-se atenţia de la corectitudine la inovaţie şi de la rugăciune la deschidere.

Un alt caz s-a petrecut mai recent la un Sf. Maslu, cerut de-o credincioasă şi săvîrşit în lăcaşul de cult, de un sobor de şapte preoţi, iar la sfîrşit, fără să-i ceară nimeni, după deschiderea Sf. Evanghelii, preotul paroh notează pe un bilet capitolul şi versete din Evanghelia deschisă şi-l dă credincioasei. Aceasta oferind o lecţie de corectitudine pentru toţi, întreabă: „Părinte, ceea ce aţi notat D-Voastră aici, e mai bun decît cele şapte Evanghelii care s-au citit?" — „Nu" a fost răspunsul. „Păi atunci de ce mi-aţi notat acestea? N-am nevoie!"

---

6 Se mai obişnuieşte ca în caz de imposibilitate a prezenţei bolnavului să se aducă o haină a lui, care se unge, rostindu-se rugăciunea respectivă.

7 E menţionată începînd cu Molitfelnicul — Bucureşti, 1937.

Şi într-adevăr, dacă noi oamenii mai sîntem, din slăbiciune, de cîte două feluri, cîte-odată, să nu uităm nicicînd că Sf. Evanghelie nu-i de două feluri, bună sau rea, după roşu sau negru, sau după interpretarea dată ad-hoc. Dimpotrivă. Sf. Apostol Pavel spune chiar că „Evanghelia lui Hristos este puterea lui Dumnezeu spre mîntuire a tot celui care crede" (Rom. 1, 16). Iar un teolog spunea că Evanghelia este Mîntuitorul în mijlocul credincioşilor. „Iisus Hristos — ieri şi azi şi în veci — este acelaşi" (Evr. 13, 8). Acelaşi Dumnezeu al iubirii şi al milei.

Nici o ediţie bisericească a cărţilor de cult nu îndrumă pe nimeni la astfel de practici, care se mai menţin pe ici-colo şi care nu sînt decît abateri de la rînduielile sănătoase ale Bisericii Ortodoxe. Deschiderea şi punerea Evangheliei pe capul bolnavului sau a celui căruia i se face taina Sf. Maslu, are o semnificaţie majoră. Aminteşte de prezenţa Domnului Hristos între oameni şi punerea mîinii Domnului Însuşi, peste capul bolnavului, ca şi revărsarea harului ceresc. De aceea se dă bolnavului să o sărute.

Consultînd cîteva ediţii mai vechi şi mai noi ale Molitfelnicului sau Evhologiului, constatăm, fără abatere, că după terminarea canonului, a celor şapte apostole, şapte Evanghelii, şapte molitve şi şapte ungeri scrie: „După aceasta luînd Sfînta Evanghelie preotul cel dintîi şi deschizînd-o, o pune (cu scrisoarea) pe capul celui ce-i face Maslu şi ţinînd-o toţi ceilalţi. Preotul cel dintîi zice rugăciunea aceasta cu glas mare: Domnului să ne rugăm: Împărate Sfinte şi mult milostive... şi luînd Evanghelia de pe capul celui ce-i face Maslu, o dă de o sărută. Apoi stihira gl. 4... Izvorul tămăduirilor... şi ungerea".[8]

Aceeaşi recomandare de procedură o făcea şi Patriarhul Miron,[9] după rînduiala tradiţională, întemeiat pe ritualistica de veacuri şi susţinută de dogmatiştii Bisericii Ortodoxe.

Dacă în ediţiile mai noi ale Molitfelnicelor şi Aghiazmatarelor[10] s-a strecurat o abatere de la practica veche, care n-a fost sesizată, deposedînd pe protos de rolul deschiderii, zice: „o dă bolnavului să o sărute şi să o deschidă", considerăm că o asemenea practică predispune pe bolnav să întrebe ce a deschis? Ce a ieşit? Şi mai mult, preotul este cel care aduce pe Hristos, respectiv Sf. Evanghelie şi el are sacra misiune de a deschide Sf. Evanghelie, ca parte din programul cultic al tainei Sf. Maslu.

De aceea, liturghiştii consacraţi, competenţi şi documentaţi pînă la amănunt, atît vechi cît şi noi, cel din urmă contemporan cu strecurarea acestei schimbări în ultimele ediţii, toţi, la unison, nu recomandă deschiderea Evangheliei de către bolnav, ci de preotul-protos. Astfel, Mitrofanovici zice: „După ce preotul cel ultim a făcut ungerea, deschide preotul cel dintîi (protosul) Evanghelia, o pune cu scrisoarea pe capul bolnavului şi ţinînd-o toţi ceilalţi preoţi, preotul cel dintîi zice rugăciunea: „Împărate Sfinte, îndurate şi mult milostive, Doamne Iisuse Hristoase... Deci luînd Evanghelia de pe capul bolnavului, o dă de o sărută (şi-o închide), apoi cîntîndu-se stihira gl. 4... Izvorul...".[11]

E util să ne reamintim că Sfîntul Sinod în şedinţa sa din 16 iunie 1952, atrage atenţiunea preoţimii să respecte Tipicul, ferindu-se de orice inovaţiuni în toate serviciile religioase.[12] „Numim inovaţie orice născocire sau invenţie care constituie

8 *Molitfelnic* tipărit de Mitropolitul Procopiu (în cirilice), Sibiu, Tip. Arhidiecezană 1874, p. 127—130. La fel în *Aghiazmatarul* ed. IV, Tip. Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1914 şi în *Aghiazmatarul*, Tip. Bucureşti-Cernica, 1923.

9 Vezi *Evhologiu bogat*, ed. V. Tip. Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1926, p. 147.

10 *Aghiazmatar*, Tip. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1956; *Molitfelnic*, Tip. Institutului Biblic..., Bucureşti, 1971; *Aghiazmatar*, Tip. Institutului Biblic..., Bucureşti, 1976; *Molitfelnic*, Tip. Institutului Biblic..., Bucureşti, 1984 şi *Aghiazmatar*, Tip. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1984.

11 *Liturgica Bisericii Dreptcredincioase Răsăritene* de Dr. Vasile Mitrofanovici, prelucrate de Pr. prof. Dr. Teodor Tarnavschi, Cernăuţi, 1909, p. 770.

Vezi şi: Pr. prof. Dr. Petre Procopovici: *Ritualistica sau Manual de Ritual al Bisericii Ortodoxe Române*, Tip. Diecezana, Oradea, 1936, p. 133—134.

Vezi şi: Pr. prof. Ene Branişte: *Liturgica Specială*, Bucureşti, 1980, p. 432.

12 Vezi Revista Biserica Ortodoxă Română, an. 1952, nr. 6—8, p. 432.

o abatere de la Tipicul sau regula de slujbă consfinţită de cărţile noastre de cult şi de tradiţia unanimă a Bisericii".[13]

Lîngă fiecare floare frumoasă poate creşte prin neatenţie şi o buruiană. Datoria grădinarului este ca să privegheze şi să înlăture buruiana, lăsînd floarea să crească în toată curăţenia şi frumuseţea ei. „Orice inovaţie personală, introdusă peste tipicul şi praxa de veacuri a Bisericii, trebuie taxată ca profanare a cultului nostru ortodox şi repudiată cu cea mai mare hotărîre... Obiceiul deschiderii Sf. Evanghelii (respectiv tîlcuirea forţată sau textul dat) care se practică pe alocurea, cu ocazia săvîrşirii Sf. Maslu, el fiind de natură superstiţioasă şi necunoscut de tradiţia şi practica noastră bisericească, trebuie înlăturat cu desăvîrşire, ca ceva cu totul nedemn de această Taină şi de săvîrşitorii conştienţi ai lucrurilor sfinte".[14] Iată deci că din „cea mai periculoasă grupă de inovaţii face parte şi deschiderea Evangheliei, de către bolnav, după oficierea Maslului, pentru a i se ghici soarta, după culoarea literelor sau după cuprinsul pericopei de la pagina unde se deschide".[15]

Aflîndu-ne astfel în faţa unor mărturii atît de competente şi a unor realităţi concludente, considerăm totuşi că sînt cu totul izolate cazurile de neadaptare la rînduiala tradiţională a Bisericii strămoşeşti, în săvîrşirea tainei Sf. Maslu şi că din respect pentru autoritatea sinodală a Bisericii Ortodoxe şi pentru frica de Dumnezeu, e bine ca toţi, fără deosebire, să ne apropiem cu respect, cu credinţă şi cu dragoste de această Taină atît de frumoasă şi de folositoare tuturor şi totodată, îndemnînd credincioşii să se ia după noi, precum şi noi după Hristos (cf. I Cor. 4, 16) Domnul şi Mîntuitorul nostru.

Pr. *Nichifor Todor*

---

13. Pr. prof. Ene Branişte, în Rev. Studii Teologice, an. 1953, nr. 3—4.

14 Dr. Olimp D. Căciulă: *Practici cultice denaturate*, în Rev. Biserica Ortodoxă Română, an. 1952, nr. 6—8, p. 419—420.

15 Pr. prof. Ene Branişte: *Liturgica Specială*, Bucureşti, 1980, p. 297.

SF. GRIGORIE DE NYSSA: CUVÎNTARE LA ÎNĂLȚAREA DOMNULUI NOSTRU IISUS HRISTOS *

Ca un plăcut însoțitor pe drumul vieții omenești, proorocul David este întîlnit pe toate căile, fiind prezent din belșug în toate vîrstele vieții noastre și luînd parte în mod viu la întîmplări de tot soiul, pe care le aduce viața. Astfel, cu cei care din punct de vedere duhovnicesc sînt ca pruncii e glumeț, cu cei aflați în puterea bărbăției apare ca împreună-luptător, pe cei tineri îi îndrumă și îi ceartă, bătrînețele le ocrotește, tuturor toate se face (I Cor. 15, 28); armă pentru ostași, antrenor pentru alergători, școală pentru începători, cunună pentru cei biruitori, plăcere pentru comeseni, mîngîiere pentru cei îndoliați, într-un cuvînt, nu există nici o clipă în viața noastră în care el să nu ne poată împărtăși ceva din harul lui.

Într-adevăr ce putere a rugăciunii poate fi aceea, la care să nu fi luat parte și David? Și ce veste bucuroasă a putut fi aceea, care să nu fi încîntat și pe acest prooroc? Acest lucru se poate vedea și astăzi, cînd avem o sărbătoare atît de mare și a cărei măreție crește mai ales prin bucuria recitării din psalmi. Căci, pe de o parte, el ne îndeamnă să ne facem turmă păscută de Dumnezeu, și atunci nu ne va lipsi nici una dintre bunătăți, că pentru noi s-a făcut Domnul odată „loc al pășunii", altă dată „apa odihnei" și „hrană ", „cort" și „viață" și „cale" și „păstor bun", care de dragul turmei se dăruiește pe Sine însuși spre orice trebuință. Prin toate acestea se pune la inimă Bisericii că se cade ca întîi de toate să ne facem turmă a Păstorului celui bun printr-o deplină îndrumare spre pășunea bunelor învățături, lăsîndu-ne conduși spre izvoare și îngropîndu-ne în moarte prin botez, dar netemîndu-ne de o astfel de moarte, căci propriu-zis ea nu e moarte, ci doar „umbra morții" și chipul ei, „Căci — după cum zice psalmistul — chiar dacă voi și umbla în mijlocul umbrei morții, nu mă voi teme de rele, că Tu cu mine ești, Doamne" (Ps. 22, 4). După aceea sprijinindu-ne de toiagul Duhului (căci nu în zadar Duhul e numit Mîngîietor) luăm parte la cina de taină pregătită cu totul altfel decît masa diavolilor, căci aceștia sînt tocmai cei care prin idolatrie strivesc cu totul viața oamenilor, cîtă vreme masa Duhului este de așa fel că poți să-ți „ungi și capul" cu untdelemnul Duhului și să torni peste el vin din cel care „veselește

---

* Încă în veacul al doilea „Constituțiile apostolice" mărturisesc că praznicul Înălțării Domnului Hristos se serba cu mare evlavie pe Muntele Măslinilor, unde Sf. Elena va ridica în veacul IV o frumoasă biserică. Sfîntul Ioan Gură de Aur spune într-o predică închinată acestui praznic: „astăzi noi care nu eram vrednici nici pe pămînt am fost ridicați la cer pășind peste pragurile cerului și ajungînd la tronul cel dumnezeiesc". Sfîntul Grigorie de Nyssa aseamănă urcarea noastră pe Muntele Măslinilor cu înălțarea, prin virtuți, a creștinului așa cum odinioară David preînchipuia în Psalmul 23 întoarcerea la Tatăl a „Împăratului măririi" după ce prin jertfa de pe cruce el a „restabilit toate în făptura cea dintîi", cum se spune în această cuvîntare. Cercetătorii mai noi socot că părinții capadochieni (Vasile cel Mare, fratele său Grigorie de Nyssa și Grigorie Teologul) au contribuit mult la generalizarea praznicului Înălțării în care vedeau un ecou al biruinței dreptei credințe asupra arianismului atunci cînd propovăduiau — ca în predica aceasta — că prin învățătura și jertfa pe cruce a Domnului Hristos „s-a recapitulat" lucrarea de mîntuire a lumii.

inima omului" (Ps. 104, 15), dar fără să-ţi îmbeţi sufletul, ci să-ţi înalţi cugetul de la cele vremelnice spre cele veşnice. Căci cel ce a gustat dintr-o astfel de băutură primeşte drept antidot viaţă nesfîrşit de lungă prin petrecerea netulburată în Casa lui Dumnezeu.

Aşa ceva ne hărăzeşte azi şi Psalmul 23, înălţîndu-ne sufletul spre bucurii mari şi depline, despre care ne putem face o idee şi numai citind din el doar cîteva fragmente. Iată de pildă chiar şi numai primele cuvinte: „al Domnului este pămîntul şi plinirea lui" (Ps. 23, 1). Şi de ce te miri, omule, că Dumnezeu S-a arătat pe pămînt şi Şi-a întors faţa şi spre oameni? Căci şi pămîntul e zidirea Lui, şi deci făptura Lui; de aceea nu-i nimic straniu şi nepotrivit ca Stăpînul să vină „întru ale Sale" (Ioan 1, 11). Şi acest lucru nu se petrece într-o lume străină; ci El este Cel care a creat-o, „întemeind pămîntul pe mări" (Ps. 23, 2), dar lăsînd să fie cu putinţă şi „trecerea peste rîuri".

Dar la urma urmei de ce a venit Domnul printre noi? Pentru ca ridicîndu-ne din prăpastia păcatului să ne urce în muntele Domnului, folosind în vederea acestui urcuş, în loc de căruţă, o şcoală de vieţuire virtuoasă. Căci urcuşul pe un astfel de munte nu se poate face dacă omul nu ajunge „să-şi împreune în chip nevinovat mîinile" spre săvîrşirea binelui, ferindu-se de orice faptă rea şi ţinîndu-şi „inima curată" de orice deşertăciune şi „să nu se joare cu nici un gînd viclean asupra aproapelui". Răsplata acestui urcuş este „binecuvîntarea de la Domnul şi milostenia de la Dumnezeul Său. Căci acesta este neamul celor ce-L caută pe Domnul, adică (a celor ce se înalţă prin virtute spre culmi), a celor ce caută faţa Dumnezeului lui Iacob" (Ps. 23, 5—6). De aceea urmînd cîntarea acestui psalm s-ar părea că ne duce chiar mai sus decît învăţătura evanghelică, întrucît Evanghelia ne-a istorisit doar despre petrecerea Domnului pe pămînt şi plecarea Lui de aici, cîtă vreme acest prooroc ne cheamă mereu spre înălţimi, parcă spre a nu ne mai lăsa să fim îngreuiaţi de povara trupului, ci, comunicînd parcă numai cu puterile cereşti cele mai presus de lume, ne aminteşte de glasurile acestor fiinţe atunci cînd se aştepta să se întîlnească, se porunceşte din partea Domnului ca îngerii aflaţi pe pămînt să ridice pragurile pentru Cel care a îmbrăcat haină omenească, zicînd: „ridicaţi, căpetenii, porţile voastre şi vă ridicaţi porţi veşnice şi va intra Împăratul măririi!" (23, 7).

Şi deoarece de fiecare dată cînd ne gîndim la Cel care ţine în mîna Sa toate se cade să-L concepem şi într-un chip asemănător nouă (căci El nu s-a făcut numai om între oameni, ci, în chip cu totul firesc, chiar între îngeri se poartă ca un înger, coborîndu-se şi adaptîndu-se după firea lor), de aceea portarii cerurilor întreabă despre Cel cu care stăteau de vorbă: „Cine este acela Împăratul măririi?" (Ps. 23, 8). Căci trebuie să ştim că de dragul omului vestesc aici îngerii pe „Cel tare şi puternic", Care luase asupra Lui firea omenească cea robită, spre a nimici pe cel ce are puterea morţii, pe ultimul vrăjmaş care mai „are stăpînirea morţii" (Evr. 2, 14), pentru ca omul să fie chemat astfel spre libertate şi spre pace. Iar întrucît aceleaşi glasuri se repetă şi a doua oară (pentru că de acum taina morţii se dezleagă şi biruinţa asupra celor potrivnici se statorniceşte, înălţînd Crucea ca pe un trofeu împotriva lor atunci cînd psalmistul zice: „suitu-Te-ai la înălţime, robit-ai mulţime, luat-ai daruri de la oameni, Cel ce dai viaţa şi împărăţia" (Ps. 67, 19), de aceea trebuiesc din nou „ridicate pragurile" de sus. După care iarăşi li se porunceşte paznicilor noştri să împlinească şi a treia oară aceeaşi rînduială şi să se deschidă din nou porţile cele de sus pentru ca din nou să fie mărit Domnul întru ele.

De aceea desigur că nu sîntem luaţi în seamă dacă în viaţă îmbrăcămintea noastră nu-i curată, ci e dată cu o roşeaţă ca a celui ce calcă în teasc şi care izvorăşte din răutăţile omeneşti (Is. 63, 2). De aici şi forma interogativă de la această procesiune: „Cine este acela Împăratul măririi?" La care acum nu se dă ca răspuns: „Cel tare şi puternic în război", ci se răspunde numai: „Domnul Puterilor" (Ps. 23, 10), Cel care are puterea de a purta grijă de totul, Cel care recapitulează întru Sine toate, Cel care e „Cel dintîi întru toate" (Col. 1, 18) şi Care a restabilit toate în făptura cea dintîi, „Acesta este Împăratul măririi".

Vedeţi, aşadar, cu cît mai plăcut ne-a prezentat David farmecul acestui praznic amestecîndu-l cu bucuria Bisericii. Aşadar, să imităm şi noi pe acel prooroc în măsura în care putem face acest lucru şi anume în dragostea faţă de Dumnezeu,

în blîndeţea vieţii, în mărinimia faţă de cei ce ne urăsc pe noi, pentru ca învăţătura proorocului despre vieţuirea cea după Dumnezeu să devină într-adevăr o îndrumare întru Hristos Iisus Domnul nostru, Căruia fie mărirea în vecii vecilor.

Trad. pr. prof. *T. Bodogae*

SFÎNTUL IOAN HRISOSTOM

CUVÎNT DESPRE POCĂINŢĂ

— Psalmul 50 —

Foarte mult vă mulţumesc că aţi ascultat cu osîrdie Cuvîntul meu despre rugăciune.

De vreme ce mulţi dintre oameni nu pot să sufere cuvîntări lungi, unii fiind nepăsători din fire, alţii prinşi cu multă sîrguinţă în cele ale vieţii, sau cuprinşi de nepăsare, am socotit de cuviinţă să scurtez osteneala voastră din vorbă lungă, ca prin grăirea pe scurt să ridic şi pregătirea celor nepăsători şi să înduplec spre citire pe aceia dintre dînşii care mi se par că sînt cunoscători.

Aş zice că zugravii, următori meşteşugului lor, înfăţişează icoanele chipurilor celor văzute, fac oameni, dobitoace, războaie, lupte, păraie de sînge, suliţi, paloşe, împăraţi şi oameni de rînd, şi pricinuiesc priveliştea celor ce le văd.

Aşa sînt proorocii, un fel de zugravi ai faptei bune şi ai răutăţilor.

Şi aceştia zugrăvesc prin cuvinte pe cel păcătos şi pe cel drept, pe cel ce se pocăieşte şi pe cel ce stă, pe cel care cade şi pe cel ce se ridică. După cum înfăţişează războaie şi ucideri, aşa zugrăvesc aceştia păcatul năvălind asupra omului, uneori, iar alteori surpîndu-se la pămînt.

Asemenea zugrăvesc duhuri rele, cînd ducînd ei războaie, cînd ducîndu-se războaie împotriva lor, uneori vrăjmăşind şi alteori biruind.

De vreme ce acesta este meşteşugul lor, să-l înţelegem. De voi vedea un împărat zugrăvit, ce-mi va folosi? Să mă fac împărat nici nu este cu putinţă şi nici nu voiesc.

Să lăsăm icoanele acestea şi să căutăm altă privelişte. De voi vedea un împărat ce voi folosi? De voi vedea, însă, un păcătos, care a căzut şi iarăşi s-a ridicat, priveliştea aceasta mi se face o învăţătură. De voi vedea un drept stînd în dreptatea lui, voi avea din priveliştea aceasta o îndrumare către fapta cea bună, învăţ lupta şi deprind biruinţa, din această privelişte; chiar de voi vedea pe cel drept împiedecîndu-se tot mai înţelept mă fac din această privire.

Acestea nu le-am grăit în zadar şi nici fără de socoteală, fiindcă icoana Psalmului 50, ce s-a citit astăzi, ne aduce la această pricină de învăţătură.

Că zice psalmistul: „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila ta... şi după mulţimea îndurărilor tale, şterge fărădelegea mea" (Ps. 50, 1—2).

Aceasta este icoana psalmului, icoană fiindcă văd multe icoane în el: păcat, păcat năvălind asupra omului, pocăinţă, iubire de oameni, strălucind de sus, înţelepciune şi mărturisire cu multe lacrimi, vezi cît de mare este păcatul, ş.a.

Din acest psalm învăţăm cum ne vindecăm de păcat şi ce doctorie luăm.

Psalmistul a zis „după mare mila Ta". A zis „mare". A spune cît de mare nu ştiu. Ştiu atît numai că este mare. Să o măsor însă nu pot. Să o pricep nu ajung. Nu ştiu mărimea milei. Mintea nu o poate înţelege, limba n-o poate tîlcui, văd doar că roada milei este mare. Pentru că de n-ar fi fost aşa puţini s-ar fi mîntuit.

Această milă a arătat-o Domnul Iisus Hristos, El a venit din milă şi a mîntuit. Eşti slab în credinţă, adu-ţi aminte de magi, eşti hrăpăreţ, adu-ţi aminte de vameşul, eşti necurat, adu-ţi aminte de desfrînata, ai ucis oameni, gîndeşte-te la tîlharul, eşti călcător de lege, adu-ţi aminte de Saul cel hulitor, care a devenit după

aceea apostol, care vădeşte păcatele, odată iertate, zicînd: „Mulţumesc Celui ce m-a întărit, lui Hristos Iisus Domnul nostru, care m-a socotit credincios şi m-a pus în slujbă, pe mine care mai înainte huleam..." (I Tim. 1, 12).

Aţi auzit că pocăinţa aduce înălţare şi îndrăzneală mare şi multă. Trebuie să mai ştiţi şi aceea că cel înconjurat de păcate multe are şi multă ruşine, şi nu se îndestulează cu pocăinţa ci se teme şi se cutremură, să nu mai cadă în acelaşi păcat.

Vreau să-ţi arăt că psalmul nu face cunoscut numai pe cel ce greşeşte, ci şi pe cel ce se căieşte.

Vă spun vouă că după pocăinţă să nu se încreadă nimeni în sine, ci să-şi aşeze mai cu dinadinsul mîntuirea în liman.

Ai păcătuit? Pocăieşte-te! Ai păcătuit de nenumărate ori? Pocăieşte-te de nenumărate ori!

Spun acestea pentru că ştiu cît de mare este deznădejdea celor ce păcătuiesc. Parcă diavolul stă deasupra lor ascuţind sabia şi zicînd aceste cuvinte: „Ţi-ai ruşinat toate tinereţele, ţi-ai pierdut toată viaţa. Ai fost depravat, mai întîi, după aceea ai furat, ai jefuit, ai jurat strîmb, ai hulit. Ce nădejde de mîntuire mai ai? Desfătează-te deci în viaţa aceasta. Acestea sînt cuvintele diavolului. Ale mele, însă, sînt dimpotrivă: Ai desfrînat? Te poţi înfrîna, poţi dobîndi, totuşi, mîntuirea. Ai căzut? Poţi să te scoli. Pocăinţa ta poate este mică dar iubirea de oameni a lui Dumnezeu este mare. Ai ucis? Pocăieşte-te! Ai jefuit? Căieşte-te! Te-ai rănit? Vindecă-te!

Strîmtoarea vremii nu opreşte iubirea de oameni a lui Dumnezeu. Să nu-mi zici: Cum şi în ce chip? Sînt plin de rane şi de bube şi mă pot mărturisi şi în ziua cea mai de pe urmă? Poţi! Şi foarte poţi! Roagă-te, fă milostenie. Cînd lucrează Dumnezeu, să nu mai ai îndoieli, cînd El vindecă să nu-ţi pierzi nădejdea. Cînd stă doctorul punînd leacuri nenumărate, ca să vindece, nu-l întrebi cum vindeci, ci te laşi pe seama meşteşugului său, aşadar pe mîna meşteşugarului celui ce este păcătos împreună cu tine. Aşadar pe mîna şi puterea meşteşugului Celui ce este păcătos împreună cu tine, te laşi, iar pe mîna iubirii de oameni a lui Dumnezeu nu te laşi?

Ce este păcatul faţă de iubirea de oameni a lui Dumnezeu? Pînză de păianjen, pe care o rupe suflarea vîntului. Spun acestea nu ca să vă fac mai nepăsători ci pentru a vă aduce la credinţă, la o mai bună nădejde. Nu deznădăjdui niciodată omule! Numai de acela să te deznădăjduieşti, care se deznădăjduieşte pe sine. Socotesc mare pe acel prooroc, pe David, care după darul Duhului, după îndrăzneala cea către Dumnezeu, după mulţimea isprăvilor, după atîtea biruinţe, propovăduieşte şi zice: „Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta..."

Mila lui Dumnezeu este nespusă, netîlcuită, nu se poate pricepe, covîrşeşte mintea. Însă deşi este astfel, are trebuinţă şi de cele din partea noastră. Dumnezeu miluieşte, dar nu miluieşte la întîmplare, ci zice omului: „Dă şi tu ceva!" Adică, ai sarcini nenumărate de păcate, greşeli multe. Iată! Eu vreau să te uşurez de ele. Întinde şi tu mîna! Nu pentru că Eu aş avea trebuinţă de tine, ci pentru că vreau să contribui şi tu, cu ceva, la mîntuirea ta. Şi cum voi întinde mîna mea? Îţi voi spune. Tîlharul s-a mîntuit... dar nu numai cu mila lui Dumnezeu ci şi prin credinţa sa, căci ce zice el: „Pomeneşte-mă, Doamne, întru împărăţia Ta!"

Ce a adus Dumnezeu la mîntuirea omului? Dezlegarea păcatelor. Şi ce a adus tîlharul la mîntuirea sa? Credinţă. Ce fel de credinţă? Mare, înaltă, ceva care se atinge de cer...

Apoi vameşul, cel răpitor şi asupritor, cum s-a mîntuit? Aşa face Dumnezeu, care zice: „Dă-mi tu mărturisire, lacrimi şi pocăinţă iar pe celelalte ţi le dăruiesc eu, din iubirea de oameni".

De aceea se roagă psalmistul: „Miluieşte-mă..., spală fărădelegea şi de păcatul meu mă curăţeşte".

Ce a făcut psalmistul şi ce a dobîndit? A săvîrşit păcate şi a dat lacrimi. Este aici o formulă de schimb: Cel ce voieşte să se mîntuiască dă mărturisire Domnului, Dumnezeu dă milă.

Aşa se întîmplă dacă tu îţi aduci aminte de păcatul tău, Dumnezeu îl (iartă) uită. Dacă-l vei uita tu, însă, îşi va aduce aminte Dumnezeu de el, căci: „Eu sînt acela care şterg păcatele şi nu-mi mai aduc aminte de fărădelegile tale", zice Dumnezeu, prin proorocul Isaia (43, 23).

Căile pocăinţei sînt multe şi de multe feluri, şi toate duc la ea. Cea dintîi cale a pocăinţei este afirmarea şi recunoaşterea păcatelor: „Spune tu întîi păcatele tale, ca să te îndrepţi" (Is. 43, 26).

Mai este apoi o altă cale a pocăinţei: „nepomenirea răului ce ţi-au făcut vrăjmaşii tăi, stăpînirea mîniei, iertarea greşelilor lor".

Acesta este un alt mijloc de iertarea păcatelor: „Căci de veţi ierta oamenilor greşelile lor, şi Tatăl Vostru, cel din ceruri, va ierta greşelile voastre" (Mt. 6, 14).

Unii ar putea zice: „Pentru ce să-mi aduc aminte de păcate?" Pentru ca să fii mulţumitor, că te-am iertat.

Dacă îţi vei aduce aminte pururea de greutatea păcatului, îţi vei aminti pururea şi de mărimea facerii de bine. Te-am iertat, zice — dar să nu uiţi darul şi atunci nu-ţi voi pomeni păcatul. Dar tu adu-ţi aminte de el.

Aşa au făcut Sfinţii. Faptele bune le uitau, iar de păcatele lor îşi aduceau aminte, dar nu asemenea oamenilor de acum, care fac dimpotrivă: uită, adică păcatele, iar de vor face vreun lucru bun îl vădesc. Ai făcut vreun bine? Tăinuieşte-l, ca să-l vestească Stăpînul tău. Ai făcut vreun rău? Adu-ţi aminte de el ca să fie uitat de Stăpînul tău. Lasă pe Stăpînul tău să te laude, pentru că nu-ţi veşteşti tu faptele bune, aşa cum le va face El. Dacă le vei spune tu, le micşorezi. De le va spune însă Stăpînul, El le va mări. Cum? Eu voi spune. Dai săracului şi dacă vrei să veşteşti acest lucru, cum îl vei spune? Am văzut un sărac flămînd şi l-am hrănit. Dar el cum le va spune? Nu aşa. Dar cum? „Flămînd m-aţi văzut şi m-aţi hrănit" (Mt. 25, 31). Lasă-le dar pe seama Aceluia care le poate spune cu mărime. Lasă să le spună Acela care spunîndu-le le măreşte.

Iar păcatele tale spune-le ca să le ştergi. Te ruşinezi să le spui? Ţi-e ruşine că ai păcătuit? Spune-le prin rugăciunea ta; în fiecare zi. Să le spui tovarăşului tău care te ocărăşte? Spune-le lui Dumnezeu, care te tămăduieşte. Dumnezeu doar le ştie şi dacă nu le-ai spune tu. Oare, El vrea să înveţe de la tine? El era de faţă cînd le făceai. Se afla acolo, cînd le lucrai. Ştia. Le făceai şi nu te ruşinai... Spune-le aici ca să nu le spui acolo. Spune-le şi plîngi!

Păcatele tale sînt scrise în carte, iar lacrimile tale sînt buretele ce şterge... Lăcrimează şi se va face curată cartea. Mare burete sînt lacrimile pentru păcate! Mare este puterea lacrimilor!

Să-ţi spun cîte putem cu lacrimile: ...Petru care s-a lepădat de Hristos odată şi de două ori şi de trei ori (Mt. 26, 74) şi oare a vărsat sînge? Oare nu a vărsat izvoare de lacrimi: „Şi a plîns cu amar" (Mt. 26, 75) şi aşa s-a şters păcatul său?

„Că fărădelegea mea eu o cunosc"... Nu ai oare un catastif în casă în care să scrii toate socotelile din fiecare zi? Să ai un catastif şi în conştiinţa ta şi să scrii acolo şi păcatele tale din fiecare zi. Cînd te culci, adică în patul tău, şi nu te supără nimeni, înainte de a adormi, ia acest catastif să socoteşti şi păcatele, zicînd în sinea ta: Oare nu cumva am greşit astăzi? Cu lucrul sau cu cuvîntul? Acest lucru îl sfătuieşte şi proorocul zicînd: „Mîniaţi-vă, dar nu greşiţi, de cele ce ziceţi în inimile voastre, întru aşternuturile voastre vă căiţi" (Ps. 4, 4). Căieşte-te pînă mai ai vreme pentru această îndeletnicire, căci te smulge frica stăpînitorului, vorba prietenilor, grija treburilor, căutarea femeii, grija mesei, purtarea de grijă pentru hrana copiilor şi alte treburi nenumărate.

Cînd vii însă la pat, şi nimeni nu te supără, zi în inima şi în sufletul tău: „Ce rău am făcut azi?" Lăcrimează, roagă-te lui Dumnezeu şi aşa dă-ţi trupul Domnului, mărturisindu-ţi păcatele tale. Fă purtare de grijă pentru tine însuţi şi va face şi Dumnezeu purtare de grijă pentru tine: „Că fărădelegea mea eu o cunosc şi păcatul meu înaintea mea este pururea" (Ps. 50, 4).

Pentru aceea „Stropi-mă-vei cu isop şi mă voi curăţi, spăla-mă-vei şi mai vîrtos decît zăpada mă voi albi" (Ps. 50, 8), căci numai Dumnezeu poate face această curăţenie. Numai El poate face curat, dîndu-ne albeaţa zăpezii.

Isopul nu aducea iertarea păcatelor. Aceasta se poate cunoaşte din cărţile lui Moise. Isopul a fost doar semn al altor lucruri, pe cînd erau israiltenii în Egipt, au uns cu isop muiat în sînge de miel stîlpii uşii şi astfel au scăpat din mîinile celui ce ucidea (Ieş. 12, 22).

Ungerea aceasta a fost închipuirea patimilor celor mîntuitoare, şi aici se afla sînge şi lemn mîntuitor, care aduc mîntuire celor ce se apropie cu credinţă.

„Inimă curată zidește întru mine Dumnezeule" (Ps. 50, 11). Cu alte cuvinte: Fiindcă am primit bătrînețele păcatului, înnoiește-mă cu iubirea Ta de oameni, zice Sfîntul autor, adică să se înnoiască inima sa și să i se întărească partea cea cuvîntătoare a sufletului, ca să poată umbla pe calea cea dreaptă.

Luați aminte, cu dinadinsul, la psalmul acesta, al cincizecilea. Ce fel de psalm? Psalm pentru păcat, pentru mărturisire, pentru pocăință.

După el a mai scris pe al șaizecilea, al șaptezecilea, al optzecilea, al nouăzecilea, al o sutălea, dar nici unul nu arată puterea pocăinței ca acesta.

Om nu este numai acela care are mîini și picioare, nici care este numai cuvîntător, ci acela care e deprins la buna credință și la fapte bune cu îndrăzneală.

Deci să facem precum se face la zugravi: „Căci precum am zis: aceia punînd scîndurile mai înainte și trăgînd dungi albe și însemnînd icoanele înainte de a aduce deasupra adevărul vopselelor șterg cu toată puterea pe unele iar pe altele le înnoiesc, îndreptînd cele greșite și prefăcînd cele rău făcute, iar după ce pun vopseaua deasupra, nu mai sînt slobozi să șteargă căci strică frumusețea icoanei".

Așa fă și tu! Socotește că sufletul tău este o icoană. Șterge obiceiurile cele rele puse în tine. Și dacă ai obicei de a te jura ori a minți, ori a ocărî și a grăi cuvinte de rușine, ori a face rîsuri, ori altceva de felul acestora, care nu sînt după lege, leapădă obiceiul, ca după pocăință, să nu te mai întorci iarăși la ele. Păcatele le stinge cu părerea de rău pentru ele și va străluci chipul cel nou și curat și nu se va mai șterge.

Potolește dar pripeala, stinge mînia și chiar de te va nedreptăți cineva ori te va ocărî, plîngi pentru acela, nu te scîrbi, nu te iuți, nu socoti că te-a vătămat.

Adu-ți aminte de cuvîntul pe care l-ai rostit la Botez: „Mă lepăd de tine, satana"!

Păcatul este mistuit de umilință, de cugetul smerit.

Despre aceasta ne sfătuiesc atîția, care nu puteau să arate nici o faptă bună, dar aducînd smerenie în locul acestora și-au lepădat povara cea grea a păcatelor (Lc. 18, 13).

Nu uita deci cele cîteva căi ale pocăinței: mărturisirea greșelilor, iertarea greșelilor aproapelui și smerenia.

Aici voi opri cuvîntul meu, socotind că am dat dezlegare întrebărilor.

Pentru toate acestea să mulțumim lui Hristos, că Lui i se cuvine mărirea și stăpînirea, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Traducere de pr. prof. *N. Neaga*

BUNĂTATEA

I

Pericopa de azi (Mt. 18, 23—35) ne pune în față în cuvinte de adîncă limpezime două atitudini diametral opuse: Atitudinea plină de bunătate a celui ce iartă datornicului său o datorie foarte mare, și atitudinea slujitorului neîndurător față de colegul care-i datora o sumă infimă.

Doi oameni, două stări de spirit, două comportări cu semne contrarii. Una cu semnul plus, cealaltă cu semnul minus. Una călăuzită de înțelegere și îngăduință, cealaltă de asprime. Una străbătută de o învăluitoare bunătate, cealaltă dictată de o inumană duritate.

Față de împietrirea în asprime și neîngăduință a slujitorului neomenos inima ni se strînge și sufletul întreg ne e invadat de o copleșitoare amărăciune și tristețe. Dimpotrivă, față de îngăduința și milostivirea, față de bunătatea celui ce, înțelegînd situația grea a semenului, nu ezită să-i ierte tot ce-i datora, inima noastră tresaltă de bucurie și se înclină cu adîncă admirație.

Dacă gestul neomenos al slujitorului neîndurător ne trezește indignarea și dezaprobarea, atitudinea plină de bunătate a stăpînului iertător o întîmpinăm cu totală aprobare și adîncă bucurie.

În cele următoare vom vorbi despre bunătate, despre necesitatea de a ne-o însuși și a o promova în noi și în jurul nostru.

II

Bunătatea este strîns legată de iubire. „Dragostea este plină de bunătate“ ne învață Sfîntul Apostol Pavel“ (I Cor. 13, 4). Nu putem vorbi de iubire fără să ne gîndim la bunătate și invers, cînd aducem vorba despre bunătate o și asociem cu virtutea iubirii.

Cel ce iubește cu adevărat pe semenul său este și bun față de el și nu mai e în stare să-i facă vreun rău. Tot așa se poate spune și invers. Cine în relațiile cu semenii se lasă călăuzit de bunătate, e, în același timp, pătruns de adîncă iubire.

Bunătatea și iubirea sînt strîns legate, dar nu se confundă. Amîndouă intră în conținutul atitudinii față de semeni dar fără ca una să se dizolve în cealaltă.

Dar dacă bunătatea e organic legată de iubire prin ce se deosebește de aceasta?

Cînd credinciosul intervine cu slujirea sa în viața unor semeni care din vină proprie se află în situații neplăcute spunem că se lasă călăuzit de bunătate. Bunătatea e calitatea celui ce își oferă ajutorul unor semeni care prin comportamentul lor necorespunzător și-au atras necazuri și amărăciuni. Bunătatea e slujirea acordată cuiva fără ca acesta s-o merite.

În raport cu bunătatea, iubirea are o sferă mult mai largă. Iubirea se răsfrînge asupra tuturor celor ce au nevoie de ajutor și cuprinde în sfera ei de priză și pe cei ce nu au nevoie de vreun ajutor. Iubirea nu se epuizează în acte de asistență, de ajutorare a celuilalt, ci constă și în bucuria de a fi împreună cu

semenii, de a lucra împreună cu ei, de a înainta împreună cu ei spre ţeluri tot mai înalte.

Bunătatea însă e apropiere, intrare în legătură cu oamenii împinşi sau intraţi de bunăvoie pe căi străine de cele ale vieţii normale.

Experienţa ne arată că sînt pe undeva — puţini dar sînt — fraţi de-ai noştri neîncadraţi în vreo activitate precisă, creatoare, şi care trăiesc pe seama altora, ducînd astfel o viaţă parazitară. La ieşirea de pe orbită au contribuit, poate un insucces, o ambiţie nesatisfăcută, un resentiment, lipsa unei educaţii corespunzătoare, inexistenţa unui simţ al răspunderii.

Asemenea oameni nu ne pot lăsa indiferenţi. Ei reprezintă un capital de energie care, încadrată în circuitul muncii colective, îşi poate aduce aportul său la promovarea întregii comunităţi. Şi mai ales într-o societate ca a noastră ale cărei scopuri sînt atît de mărețe, nu e permis să fie lăsat cineva în afara muncii constructive.

Căile pentru recuperarea celor aflaţi la marginea vieţii comunitare sînt mai multe. În fruntea lor însă trebuie să punem bunătatea.

Asprimea, sancţiunile, represiunea pot avea valoarea lor, dar fără bunătate rezultatele vor rămîne totdeauna slabe.

Adevărata recuperare a unor subiecţi recalcitranţi nu se poate realiza decît prin bunătate, nu prin mijloace represive. Mijloacele represive pot sili pe cineva să se încadreze în disciplina activităţii normale, dar nu-l pot convinge de necesitatea unei asemenea activităţi. Şi fără o asemenea convingere respectivul subiect va da un randament scăzut şi ori de cîte ori i se va prezenta ocazia va căuta să fugă de muncă.

Bunătatea e principala cale de care trebuie să ne servim pentru recuperarea celor ce dintr-o pricină sau alta trăiesc în afara circuitului sănătos al vieţii de muncă.

Precum orice virtute, bunătatea reclamă şi ea eforturi susţinute din partea noastră. Orice virtute ne cere o atentă supraveghere a firii noastre, a pornirilor instinctuale, a imboldurilor negative şi-n primul rînd a falsei iubiri faţă de noi înşine. Orice atitudine morală marchează o orientare spre scopuri şi acţiuni legitimate de regulile morale. O asemenea atitudine implică neapărat o concentrare, o stăpînire de sine şi o frînare a tendinţelor capriciilor, dorinţelor egoiste. Atitudinea morală se caracterizează prin lepădare de sine, prin desprinderea din încleştarea eului inferior şi prin orientarea hotărîtă în direcţia indicată de poruncile şi idealul moral. Toate acestea sînt elemente constitutive ale oricărei virtuţi şi, fireşte, sînt elemente de bază şi ale bunătăţii.

Un om care nu ştie să se stăpînească, nu e un om bun. Cel ce nu-şi frînează pornirile spre mînie, răzbunare, ură, va ajunge la fapte de apăsare, prigonire, neîndurare faţă de cel ce-i greşeşte sau îi e dator cu ceva.

Omul stăpînit de egoism nu-i capabil de bunătate. Egoistul e dominat de capriciile, interesele, dorinţele proprii şi nu ţine cont de interesele şi trebuinţele celorlalţi. Nu înţelege să fie îngăduitor şi nu-i dispus să ierte nimic. E gata să arate cu degetul, să clameze greşelile, slăbiciunile celorlalţi, şi să le sancţioneze cu toată asprimea. Egoistul e cu maximă îngăduinţă faţă de sine şi de o duritate împinsă pînă la sălbăticie faţă de alunecările semenului. Urechea sa e surdă la rugămintea ce i se adresează. Ochiul său nu percepe decît greşeli şi vinovăţii la cei din jur, inima sa e refractară oricărui sentiment de compasiune. În sufletul său nu răzbate nici un ecou din tulburătoarea dramă a semenilor loviţi de necazuri. Şi, şi mai puţin se lasă impresionat de drama celor ce au ajuns să fie copleşiţi de necazuri din vină proprie.

Prin claustrarea în cercul îngust al trebuinţelor proprii egoistul prezintă chipul unui om diametral opus celui pătruns de bunătate. Căci în fond, a fi bun înseamnă a fi cu suflet deschis faţă de semeni, înseamnă a avea o inimă capabilă să vibreze şi să participe la suferinţele altuia, înseamnă a fi gata să vii în ajutor chiar cînd eşti convins că respectivul semen şi-a creat singur situaţia grea în care se află.

În timp ce în inima egoistului nu-i loc decît pentru el însuşi, în inima omului bun e loc destul şi pentru alţii. Nu numai pentru cei buni, dar şi pentru cei alunecaţi şi în primul rînd pentru cei alunecaţi din vină proprie. Printr-o

putere care-i e specifică omul bun se transpune fulgerător în situația unor asemenea semeni, le conștientizează primejdiile care-i pîndesc, dar și puterile de care dispun, îi încurajează, le fortifică încrederea în ei înșiși, îi sprijină cu multă înțelegere și răbdare, ferindu-se, în același timp, de folosirea mijloacelor represive. Credinciosul pătruns de bunătate știe că e dată posibilitatea căderii nu numai fără voie, dar și cu voie. Totodată însă el știe că nici o cădere nu e de așa natură încît ea să nu poată fi înlăturată. În orice cădere, oricît de grea, mai subzistă în subiectul respectiv o rezervă de forțe care încurajate, sprijinite, întărite pot duce la revenirea lui pe linia vieții normale.

Credinciosul, pătruns de bunătate, oglindește în persoana și activitatea sa, bunătatea lui Dumnezeu.

Deși căderea din comuniunea cu Dumnezeu cerea pedeapsă, totuși El s-a arătat îndelung răbdător și bun față de noi, iertîndu-ne și ajutîndu-ne să ne reintegrăm în circuitul sănătos al vieții. Încît credincioșii care promovează bunătatea se fac „cunoscuți ca slujitori ai lui Dumnezeu" (II Cor. 6, 4, 6).

De fapt numai credinciosul care a experiat în viața proprie bunătatea lui Dumnezeu se poate comporta totdeauna cu bunătate față de semenii căzuți și-n primul rînd față de cei căzuți din vină proprie.

Dar de ce e necesar să fim buni?

Întîi, pentru că prin virtutea bunătății se asigură ființei proprii o existență plenitudinară și i se asigură o respirație în ceea ce are ea mai adînc și mai propriu. În afara bunătății credinciosul e neîntreg, e cu un minus esențial.

Sporirea bunătății în subiectul ei înseamnă pentru înclinările egoiste ale lui, împuținarea pînă la desființare a șanselor de exteriorizare a acestora, pe de o parte; iar pe de alta înseamnă creșterea puterii înclinărilor altruiste menite să ducă la intrarea în comuniune activă cu ceilalți, în primul rînd cu cei căzuți din vină proprie.

În al doilea rînd bunătatea e necesară pentru cei spre care e îndreptată. Prin bunătatea ce-i arătăm semenul vinovat poate fi scos din dezechilibrul în care se află din pricina alunecării de pe orbita vieții morale. Prin bunătate îi putem trezi încrederea în reabilitare, îl putem încuraja să nu încrucișeze brațele, ci să se ridice și să pornească hotărît la luptă. Ajutîndu-l să-și concentreze atenția asupra părții bune a ființei sale potențialitățile necariate de păcat se pot înviora, se pot angaja cu hotărîre în efortul de ridicare și reintegrare în circuitul vieții normale.

Prin bunătate putem salva de la pieire oameni stăpîniți de slăbiciuni, alunecări și patimi, îi putem reda vieții de muncă și de sănătoase bucurii.

Ce s-ar fi ales de Fiul risipitor dacă Tatăl nu l-ar fi primit cu bunătate? Ce s-ar fi întîmplat cu acel căzut între tîlhari dacă bunătatea Samarineanului nu l-ar fi luat sub ocrotirea sa? Ce s-ar fi ales de noi dacă bunătatea cea prea milostivă a lui Dumnezeu nu s-ar fi plecat asupra noastră?

Prin bunătate Dumnezeu a devenit Mîntuitorul nostru. Prin bunătate fiecare din noi poate deveni un mîntuitor al semenului.

În al treilea rînd bunătatea e necesară și din punctul de vedere al colectivității. Prin bunătatea noastră putem servi drept exemplu pentru alții în înțelesul că-i punem în situația de a-și compara viața lor cu a noastră, de a reflecta asupra propriei lor comportări, de a lua deciziuni în vederea unei radicale schimbări în bine.

Prin practicarea bunătății putem recupera pentru viața normală pe cei ieșiți din sfera acesteia și putem astfel să sporim capitalul de energie menit să asigure progresul societății.

Sufletul nostru tînjește după bunătate. Cine n-are parte să trăiască în contact cu vreun om bun rămîne pe toată viața cu un minus care nu poate fi prin nimic înlocuit.

Bunătatea e o cerință atît de adîncă a ființei noastre, încît în chip instinctiv ocolim pe cei duri și-i căutăm pe cei ce radiază înțelegere și bunătate.

În contact cu oamenii buni viața e mai plină, mai adîncă, mai rodnică. În contact cu oamenii neîndurători, aspri, străini de bunătate, viața ne e subminată de neliniști, de spaime, de neîncredere.

III

Pericopa de azi ne pune în faţă doi oameni cu comportări diametral opuse: unul pătruns de adîncă înţelegere şi bunătate, celălalt insensibil la durerea altuia şi închis în platoşa de gheaţă a durităţii lui.

Sufletul nostru se-ndreaptă spontan spre primul şi-l ocoleşte detestîndu-l pe al doilea.

Dar să fim cu băgare de seamă. Noi umblăm după o bunătate pe care am vrea ca alţii s-o îndrepte spre noi, nu noi spre alţii. Ne place, dorim, voim ca alţii să fie buni faţă de noi, dar ne arătăm timizi, lăsători, ezitanţi, cînd e vorba ca, şi noi, să fim buni faţă de alţii. Dacă e important să fim trataţi cu bunătate, nu mai puţin important e ca şi noi să ne purtăm cu bunătate faţă de alţii.

Aceasta e marea învăţătură pe care Domnul ne-o împărtăşeşte prin mijlocirea pericopei de azi. Stăpînul, adică Dumnezeu s-a purtat cu bunătate faţă de slujitor, adică faţă de noi creaturile Sale. La rîndu-i slujitorul se cuvenea ca şi el să se arate bun, înţelegător faţă de semeni. Dar n-a făcut-o.

Menirea noastră a credincioşilor e să procedăm ca Stăpînul din Evanghelia de azi, adică precum Dumnezeu: să îndreptăm asupra celor din jurul nostru bunătate, cît mai multă bunătate şi mai ales să îndreptăm bunătatea noastră spre cei ce ajunşi din vina lor în impas, sînt pe marginea deznădejdii.

Cu cît vom da dovadă de mai multă bunătate, cu atît vom dovedi mai cu putere că şi azi e vie în lume lucrarea Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia i se cuvine slavă, cinste şi închinăciune în veci.

| Pr. prof. *D. Belu* |

PREDICĂ LA DUMINICA A NOUA DUPĂ RUSALII

„Domnul este luminarea mea şi Mîntuitorul meu, de cine mă voi teme?
Domnul este păzitorul vieţii mele, de cine mă voi înfricoşa?" (Ps. 26, 1—2)

Îmi aduc aminte de o scenă de vînătoare pe care o păstrez în memorie probabil din vreo lectură făcută de mult, în copilărie, în care se arăta un cîine de vînătoare rătăcit de stăpînul său şi care în pădure, la un moment dat, s-a trezit înconjurat de o mulţime de lupi. Şi pe măsură ce încerca să scape repezindu-se la fiecare din adversarii săi, aceştia se strîngeau tot mai mult în jurul său făcînd un cerc din care nu putea scăpa, în aşa fel încît la un moment dat se învîrtea în cercul acesta din ce în ce mai disperat, în cercul primejdiilor care se strîngea tot mai ameninţător. Şi într-o clipă a auzit un fluierat. A recunoscut semnalul stăpînului său care-l căuta. Şi chiar în clipa în care a auzit fluieratul, s-a repezit cu forţa pe care ţi-o dă disperarea în direcţia din care a venit sunetul. A străpuns zidul ce-l înconjura şi a ajuns aproape de stăpînul său ce era cu arma pregătită şi care l-a scăpat din această primejdie de moarte.

De foarte multe ori dacă ne analizăm bine propria noastră viaţă, sau dacă ne uităm cu atenţie la viaţa celor de lîngă noi, vedem că şi oamenii adesea se află în împrejurări din acestea foarte dificile, în stări de crize, uneori înconjuraţi de mulţime de necazuri şi probleme cărora nu mai pot să le facă faţă. Şi se întîmplă cîteodată că apare o cunoştinţă, un prieten care te strigă şi care-ţi spune: „Sînt aici. Tu te teme!".

Desigur, numai cel ce a fost într-o astfel de situaţie poate şti cît de salvator este cuvîntul unui prieten care îţi face simţită prezenţa lui solidară, cînd te afli înconjurat din toate părţile de primejdii, de valurile vieţii care se urcă asupra ta încercînd să te afunde.

Textul Sf. Evangheliii de astăzi, cel în care este vorba de venirea Mîntuitorului Hristos pe apele mării la ucenicii care stăteau înfricoșați de furtună în corabie, ne vorbește de această prezență salvatoare a lui Dumnezeu. El este mai mult decît un prieten. Un prieten mai poate avea și scăderi, poate să nu știe exact dacă și cînd te afli în primejdie. Pe un prieten uneori îl poți interpreta, îl poți răstălmăci și se întîmplă să aibă scăpări din acestea, ca dorința de răzbunare, datorită căreia te poate lăsa să te afunzi în primejdii — și bineînțeles, deja atunci el nu-ți mai este prieten — în timp ce Mîntuitorul Hristos este prietenul adevărat și statornic așa cum se dovedește în atîtea împrejurări, așa cum ne învață Scriptura și toți Sf. Părinți și Sf. noastră Biserică. El este prietenul cel mai fidel lîngă care simțim cea mai mare siguranță, în orice fel de împrejurare ne-am afla în viață.

Numai că pe Mîntuitorul Hristos nu-l putem interpreta și răstălmăci. Pentru că dacă altfel putem pierde un om, cu atît mai mult îl pierdem ca prieten pe Mîntuitorul, atunci cînd îl judecăm după mintea noastră, după tendințele, după privirile noastre și cînd nu rămînem pe linia prieteniei fixată de însuși Mîntuitorul care de atîtea ori în predica Sa ne arată linia sau direcția pe care trebuie să mergem pentru a rămîne în relația de prietenie statornică cu El.

Sf. Apostoli se aflau înfricoșați în corabie și Mîntuitorul Hristos apare pentru ei ca o nălucă deși El era prezent în realitatea persoanei Sale dumnezeiești și omenești. Și cînd îi vede așa înfricoșați le spune: „Îndrăzniți, Eu sînt, nu vă temeți" (Matei 14, 27).

Cuvinte extraordinare, care, chiar dacă nu ne sînt adresate nouă direct ci în primul rînd Sf. Apostoli, parcă ne încurajează și pe noi, fie că sîntem sau nu în vreo nevoie oarecare, cuvinte care ne umplu sufletele de optimism, de curaj, de dorința de a acționa și depăși orice situație critică în care ne-am afla.

„Îndrăzniți, Eu sînt, nu vă temeți". Cuvintele acestea ni se par a fi un apel la sfințenie, dincolo de îndemnul la depășirea imediată a fricii de care erau cuprinși Sf. Apostoli, pentru că întotdeauna în cuvintele Domnului nostru, vedem atît sensul lor imediat, cît și sensul lor profund spiritual, de aceea spun că acest îndemn ni se pare a fi un apel la sfințenie, pentru că sfințenia pentru a fi dobîndită cere multă îndrăzneală, curaj și sacrificiu, perseverență, stăruință.

Pentru a dobîndi sfințenia știm prin cîte întîmplări, ispite și greutăți au trecut eroii deșertului, ai sihăstriilor noastre, toți acei sfinți părinți care și-au dedicat în exclusivitate viața lui Dumnezeu.

Este foarte greu să dobîndești sfințenia de aceea uneori ne și înfricoșăm în fața acestui cuvînt. Cîteodată vorbim de ea ca și cum nu ar fi din vocabularul nostru, ca și cum nu ne-ar aparține, deși știm prea bine că sîntem chemați cu toții la realizarea sfințeniei. Adesea avem exemple din viețile Sf. Părinți din care se vede cît de greu ajung aceștia la sfințenie încît ni se pare că acest mod de viață este rezervat numai acestora, și că noi putem ajunge doar la un anumit nivel de îndreptare a vieții noastre și că e suficient pentru a dobîndi împărăția cerurilor, lăsînd sfințenia pe seama celor care au realizat-o deja.

Ori știm că Sf. Apostol Pavel, de multe ori, atunci cînd se adresa creștinilor din orașele în care a înființat comunități creștine, se adresa cu apelativul, cu numele de sfinți: „sfinților" din Roma, Corint, Efes, Colose, etc., deci îi numea sfinți pe acei oameni care erau întru totul asemenea nouă celor de astăzi. Îi numea sfinți pentru a le arăta că sfințenia este posibilă, oricît de greu ar fi de obținut, chiar dacă cere stăruință, înfruntare de ispite și greutăți. Sfințenia nu este un privilegiu rezervat doar unora ci un mod de viață la care sînt chemați toți credincioșii Bisericii lui Hristos.

Sfinții Părinți care au îndrăznit, care au dovedit curajul lor extraordinar pentru a-și însuși acest mod de viață, ne-au arătat un lucru demn de reținut tocmai pentru faptul că au trecut prin atîtea greutăți și le-au biruit, calea care duce la sfințenie nu este imposibilă ci dimpotrivă, au arătat că ceea ce pare la început imposibil, ceea ce sperie pe om la începutul drumului ce duce la sfințenia vieții, este doar o etapă în realizarea progresului duhovnicesc.

Contrariul îndrăznelii la care sîntem chemați pentru a ajunge la desăvîrșire este frica, frica de care au fost cuprinși Sf. Apostoli pe care i-a liniștit

Mîntuitorul grăind înaintea lor, în fața corabiei. Trebuie să vorbim neapărat și despre frică dacă ne-am referit la îndemnul Mîntuitorului privitor la îndrăzneală.

Frica ne apare ca o stare sufletească negativă care poate să-l stăpînească la un moment dat pe credincios. Și dacă — în general, cotăm frica ca stare sufletească negativă, e bine să știm că totuși există și frică cu caracter pozitiv. Întregul Vechi Testament este plin de un îndemn din care nu este exclusă frica: frica de Dumnezeu care este începutul înțelepciunii; se subliniază aici necesitatea de a avea această frică, de a nu ne debarasa de ea, ci dimpotrivă de a o cultiva în suflete pentru a ne uni cu Dumnezeu. Și în afară de aceasta mai este o frică pozitivă, frica de a nu păcătui, de a nu cădea din dragostea și prietenia cuiva, dar mai ales de a nu face prin manifestările noastre vreo încălcare a voinței lui Dumnezeu.

Și în al treilea rînd, mai există o frică de consecințele păcatului, care de asemenea are implicații pozitive în viața noastră. De exemplu una din consecințele păcatului ignoranței, frica de ignoranță, l-a făcut pe om să ducă pe cele mai înalte culmi învățătura de carte, din frica de întuneric, omul a descoperit electricitatea și a introdus lumina fizică peste tot, după cum din frica de moarte, omul a descoperit atîtea leacuri și remedii la toate bolile, ducînd pe înalte culmi știința medicinii.

Și cîte alte consecințe ale diferitor păcate nu l-au făcut pe om să ia măsuri pentru depășirea acestora!

Dar în pericopa Sf. Evanghelii de astăzi este condamnată frica care paralizează voința și activitatea omului, care-i paralizează gîndirea, rațiunea, care îl îndepărtează pe om de idealul pe care și-a propus să-l realizeze în viață, care-l depărtează de Dumnezeu și de oameni.

Această frică am putea mai curînd s-o numim spaimă, pentru a face o deosebire între aceasta și fricile de care am vorbit pînă acum.

Din această frică asociată cu îndoiala care îl reține pe om de pe drumul progresului duhovnicesc, apare tot cortegiul de consecințe negative care îl pot duce la pierzare. Îndoiala despre existența lui Dumnezeu, despre atotputernicia și dragostea Lui, prin care El intervine în viața noastră, cînd crede El de cuviință sau cînd noi îi cerem ajutorul cu credință, o vedem în pericopa Sf. Evanghelii de astăzi, în viața Sf. Apostoli și mai ales la Sf. Apostol Petru.

Iată cum îndoiala alungă credința. Poți fi om credincios dar dacă nu stăruiești să înrădăcinezi profund în suflet și să trăiești în fiecare zi în mod autentic credința aceasta devine formală, te face un formalist și îți produce fisuri în suflet prin care pot intra și alte păcate.

Îndoiala în credință te duce la fund, așa cum se vede în cazul Sf. Apostol Petru, căci în clipa în care El s-a îndoit, căci a zis: „Doamne, *dacă* ești Tu, poruncește-mi să vin la Tine pe apă" (Matei 14, 28), în această clipă a și început să se afunde.

Deci cînd credința este trăită statornic, cînd este profundă și permanentă, îndoiala nu-și mai are loc în suflet și omul nu se mai afundă în valurile primejdiilor vieții, el îndrăznește, este un om curajos, el împlinește îndemnul Mîntuitorului care zicea: „Îndrăzniți, Eu am biruit lumea" (Ioan 16, 33).

Așadar credința se constituie într-un fundament pentru aplicarea în viață a curajului pe care trebuie să-l avem și prin intermediul căruia trebuie să depășim toate greutățile ce apar în calea vieții noastre pentru a ajunge pe calea progresului la comuniunea cu Dumnezeu, trecînd bineînțeles prin comuniunea cu semenii.

Sîntem la sfîrșit de secol XX și dacă ne uităm bine în jurul nostru și la noi înșine vedem că față de păcatele vechi pe care le știm au mai apărut și păcate noi sau care cel puțin se manifestă într-o formă nouă. Așa de exemplu, izolarea, tendința de a te marginaliza sau de a marginaliza pe celălalt, separatismul, exclusivismul — care sînt într-un fel sau altul, forme ale egoismului, sînt vicii noi cu care întîmpinăm primii ani ai mileniului III.

Și aceste boli spirituale pe care le vedem în mod pregnant în viața lumii de azi, sînt tot consecințe nefaste ale fricii paralizante de care am vorbit și care rupe legătura dintre om și Dumnezeu și dintre om și om, care strecoară îndoiala în relațiile interumane, de unde atîtea catastrofe ce se produc în viața lumii.

A te izola înseamnă a nu avea încredere în altul, după cum și exclusivismul, separatismul, marginalizarea sînt forme ale neîncrederii în om. Adesea datorită acestor lucruri, ceea ce ar trebui să numim în mod firesc și normal relații umane, noi numim coliziuni umane, conflicte, ciocniri.

De multe ori pe cel cu care venim în contact nu-l mai considerăm ca un partener de dialog ci-l vedem ca adversar! Îi punem în spate tot felul de lucruri rele pe care nu le are, pe care poate dimpotrivă, noi înșine le avem, și vrem să ne debarasăm de ele și ne înșelăm cu gîndul că nu noi le avem ci celălalt.

Locul în care găsim remediul la aceste stări de lucruri este Sf. Biserică. Dacă ne gîndim — spunea un sfînt părinte — la ceea ce înseamnă Biserica, la faptul că din Biserică fac parte toți credincioșii creștini de pe toată suprafața pămîntului, îngerii, toate puterile cerești și toți sfinții care din veacuri au bineplăcut lui Dumnezeu, dacă ne gîndim la acestea, constatăm ce mare privilegiu este pentru noi, faptul de a fi membri ai acestei adunări sfinte care are drept conducător pe Mîntuitorul Hristos; gîndindu-ne așa parcă nu ne mai simțim nici marginalizați, nici înfricoșați, nici depășiți de crize, ci dimpotrivă ne simțim cuprinși de un entuziasm specific trăirii în comunitate, de un curaj care ne face să depășim toate asperitățile și valurile vieții, care ne face să vrem să trecem și să depășim situațiile dificile din viață.

Cînd sîntem în Sf. Biserică, atunci, oriunde ne-am afla, sîntem în centru, căci în Biserica lui Hristos, nu mai este periferie, ci fiecare punct din întregul spațiu al Bisericii lui Hristos, sau fiecare membru al Bisericii este în centru oriunde s-ar afla, căci Hristos este totul în toți și în toate așa cum, euharistic, în Sf. Împărtășanie, El este prezent în fiecare părticică ce se dă fiecărui credincios, prezent întreg, în realitatea persoanei sale dumnezeiești și omenești.

Pentru că în Biserică, prin Hristos, în Duhul Sfînt sîntem într-o comuniune desăvîrșită, de aceea spunem că leacul tuturor acestor boli ale secolului nostru este Biserica.

Cînd participăm la dumnezeiasca și sfînta Liturghie, ca de altfel la orice slujbă săvîrșită în Biserică, noi devenim conștienți din ce în ce mai mult de două mari lucruri: în primul rînd că Hristos este prezent la acea slujbă împreună cu noi, că El este prezent în lăcașul cel sfînt al Părintelui ceresc și al nostru, aici și acum, în clipa în care ne rugăm, și în al doilea rînd, realizăm prin participarea noastră activă la slujbă, că Dumnezeu ne iubește și aceasta ne face să plecăm acasă altfel decît am venit, știind că El este prietenul statornic care ne spune: „Sînt aici", însoțindu-ne la tot pasul în întreaga noastră viață, în tot ce facem, ajutîndu-ne și îndemnîndu-ne ori de cîte ori e cazul: „Îndrăzniți, nu vă temeți!" sau „Eu sînt cu voi și nimeni nu poate fi împotriva voastră".

Însă problema este că auzim glasul. Am văzut în pilda de la început că acel cîine aflat în primejdie, în strîmtoare, a auzit glasul stăpînului său și a străpuns bariera morții și s-a salvat. Așa și noi, cînd sîntem cuprinși de primejdii, cînd valurile vieții se ridică asupra noastră, încercînd să ne afunde, trebuie să auzim glasul, iar pentru a-l auzi trebuie să ne sensibilizăm duhovnicește, iar aceasta o facem numai prin participarea la Sf. Taine, la Sf. Euharistie, prin participarea noastră permanentă la sfînta și dumnezeiasca Liturghie.

Astfel vom avea garanția că vom ajunge acolo unde ne propunem. Dacă ne propunem sfințenia, o vom dobîndi, indiferent care piedici ne-ar apărea în cale căci Dumnezeu este cu noi, El este Emanuel — cum l-au prezis proorocii, și cum a promis zicînd: „Iată eu sînt cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului" (Matei 28, 20).

Să-l rugăm pe milostivul Dumnezeu ca prin participarea noastră la Sf. Liturghie și prin harul Sf. Duh, să ne învrednicească a ne sensibiliza duhovnicește, ca în permanență să vedem prezența salvatoare, mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și mai ales să avem vii în memorie, în suflete, cu profund ecou, cuvintele Scripturii care ne vorbesc despre depășirea stării de frică, care ne strecoară entuziasmul în suflete și ne întărește credința, și care zic: „Domnul este luminarea mea și Mîntuitorul meu, de cine mă voi teme? Domnul este păzitorul vieții mele, de cine mă voi înfricoșa?" (Ps. 26, 1—2).

Pr. *Teodor Damian*

PREDICĂ LA DUMINICA A 13-A DUPĂ RUSALII

„Dumnezeul puterilor, întoarce-te dar, caută din cer și vezi și cercetează via aceasta pe care a sădit-o dreapta ta și o desăvîrșește pe ea“ (Ps. 79, 15—16)

După cum ne istorisește Sf. Apostol și Evanghelist Matei, Mîntuitorul Iisus Hristos se afla se pare în ultima perioadă a activității Sale pămîntești, cînd atitudinea dușmănoasa, ba chiar agresivă a cărturarilor și fariseilor, mai marii poporului evreu din acel timp, era tot mai vădită. Sf. Evanghelist Luca spune direct că „fariseii, care erau iubitori de argint, îl batjocoreau pe el“ (Luca 16, 14). În acest context aflîndu-se și în urma unei dispute cu „arhiereii și bătrînii poporului“ (Matei 21, 23), spre a-i face pe aceștia să-și dea seama mai bine de îngustimea și orbirea lor sufletească, Iisus-Domnul nostru le spune pilda cu cei doi fii trimiși în vie, iar curînd după aceasta, parabola care s-a citit la Sf. Liturghie de astăzi.

Cei ce ați venit mai de dimineață la sf. biserică, cum se cade de altfel să venim cu toții, ați reținut cum un gospodar oarecare a sădit o vie, a îngrădit-o cu gard, cum se face și astăzi, a așezat în ea un teasc pentru stors struguri, a zidit un turn, pentru paza ei, a dat-o în seama unor lucrători, iar el s-a dus undeva departe. „Cînd s-a apropiat vremea roadelor“, ne spune mai departe parabola, gospodarul respectiv a trimis unele slugi ale sale la lucrători, „ca să ia roadele“ viei (Matei 21, 34). Lucrătorii însă au prins slugile și pe unii i-au bătut, iar pe alții i-au omorît.

Văzînd acest lucru, stăpînul viei, care se vede că era un om cu dare de mînă, a trimis alt rînd de slugi, mai numeroase, care însă au avut aceeași soartă ca și primele.

Profund îndurerat de neomenia lucrătorilor viei, stăpînul din parabolă a trimis în cele din urmă pe fiul său, zicîndu-și că, rușinați de cele ce au făcut și văzînd că este chiar fiul proprietarului, vor da roadele viei. Lucrătorii viei însă „văzînd pe fiul și-au zis: Acesta este moștenitorul, veniți să-l omorîm pe el și să stăpînim moștenirea lui“. Zis și făcut. „Prinzîndu-l pe el, l-au scos afară din vie și l-au omorît“ (Matei 21, 39—40).

După această istorisire, Mîntuitorul pune întrebarea celor de față, în primul rînd desigur celor ce erau în dispută cu El, „cînd va veni domnul viei ce va face lucrătorilor acestora?“, întrebare la care ei au răspuns foarte corect: „Pe cei răi, cu rău îi va pierde, iar via o va da altor lucrători, care îi vor da roadele la vreme“ (Matei 21, 40—41).

Să vedem acum care este înțelesul sau tîlcul acestei parabole?

Gospodarul din parabola citită la Sf. Liturghie de astăzi este Dumnezeu, Ziditorul nostru al tuturor.

Via este poporul evreu, ales de Dumnezeu dintre celelalte popoare pentru a-și împlini prin el gîndul Său de rezidire, de mîntuire a întregului neam omenesc, acest popor bucurîndu-se de atenția specială a lui Dumnezeu, popor cu care El a încheiat, în scopul de mai sus, un fel de contract, cum am zice noi astăzi, un legămînt.

Gardul este legea Vechiului Testament, care întocmai ca un gard a păzit poporul evreu să-și mențină credința într-unul și adevăratul Dumnezeu, și să nu se amestece și să cadă în idolatrie, în politeism, cum s-a întîmplat cu celelalte popoare pînă la venirea Mîntuitorului.

Turnul simbolizează templul din Ierusalim, unul din cele șapte minuni ale lumii antice, care a urmărit, a vegheat și care a însemnat negrăit de mult pentru poporul evreu, încît la zidurile lui se fac și astăzi rugăciuni și alte ceremonii religioase.

Lucrătorii viei sînt conducătorii religioşi ai poporului evreu, care aveau sarcini foarte severe şi importante în menţinerea credinţei monoteiste şi a sănătăţii morale a poporului evreu. Întreg Vechiul Testament este plin de apostrofări şi ameninţări la adresa acestor lucrători, acestor vieri sau păstori spirituali ai poporului evreu.

Slugile trimise sînt proorocii Vechiului Testament, mulţi la număr şi ei, trimişi de Dumnezeu în tot cursul istoriei vechi-testamentare a poporului iudeu, dintre care foarte mulţi au sfîrşit cu adevărat muceniceşte. Vorbind despre suferinţele lor, Sf. Apostol Pavel ne spune că „au îndurat batjocuri şi bătăi, ba şi lanţuri şi temniţe. Au fost ucişi cu pietre, au fost fierăstruiţi, au fost supuşi la cazne, au murit ucişi de sabie, în cojoace şi în piei de capră au pribegit, răbdînd lipsuri, strîmtorări şi tot felul de răutăţi" (Evrei 11, 36—37).

Fiul din parabolă reprezintă pe Mîntuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, „piatra din capul unghiului", despre care se vorbeşte în partea a doua a pericopei evanghelice de astăzi (Matei 21, 42), Iisus-Domnul nostru fiind comparat adesea cu „piatra din capul unghiului" (Ef. 2, 20), adică cu lespedea care se pune la încheieturile zidurilor, pentru ca acestea să fie cît mai legate şi mai rezistente. De altfel însuşi Mîntuitorul confirmă acest lucru cînd, în Evanghelia după Ioan, spune: „Aşa a iubit Dumnezeu lumea, încît şi pe Fiul său cel unul născut l-a dat" (Ioan 3, 16). Se cuvine să mai reţinem că cu adevărat El a fost omorît în afara gardului viei, în afara zidurilor cetăţii, unde se afla Golgota în timpul acela.

Pentru noi, credincioşii de astăzi, importanţă deosebită prezintă partea finală a parabolei.

După cum am reţinut, înşişi „arhiereii şi bătrînii" au intuit adevărul că via se va lua de la lucrătorii cei vechi şi se va da altor lucrători care vor da roadele la vreme, ceea ce ne confirmă Mîntuitorul prin cuvintele pe care le-am auzit tot în textul Evangheliei de astăzi: „Vă spun vouă că se va lua de la voi împărăţia lui Dumnezeu şi se va da neamului care va aduce roadele ei" (Matei 21, 43).

Acest adevăr a fost anticipat de Dumnezeu încă prin gura profetului Isaia, la care citim: „Ce se putea face pentru via mea şi n-am făcut eu? Pentru ce atunci cînd nădăjduiam să-mi rodească struguri, mi-a rodit aguridă? Acum vă voi face să ştiţi cum mă voi purta cu via mea. Strica-voi gardul ei, dărîma-voi zidul ei" (Isaia 5, 4—5).

Într-adevăr, Legea Vechiului Testament, gardul viei, zidul despărţitor, a fost înlocuit cu Evanghelia Domnului, după cum tot Mîntuitorul ne asigură cînd spune: „Legea şi proorocii au fost pînă la Ioan (Botezătorul), de atunci împărăţia lui Dumnezeu se binevesteşte şi fiecare se sileşte spre ea" (Luca 16, 16), turnul, templul din Ierusalim a fost dărîmat şi el în anul 70 d.Hr. de generalul roman Titus, iar *via* am devenit noi, toţi membrii Bisericii, cler şi credincioşi deopotrivă. Acest lucru este confirmat şi de cuvintele pe care le auzim că le rosteşte fiecare ierarh cînd săvîrşeşte Sf. Liturghie, şi anume la Sfinte Dumnezeule, cînd zice: *„Doamne, Doamne, caută din Cer şi vezi şi cercetează via aceasta pe care a sădit-o dreapta Ta şi desăvîrşeşte pe ea"*, cuvinte luate din Psalmul 79, 15—16.

O mare răspundere apasă, aşadar, asupra noastră a tuturor, mai întîi a noastră a clerului: episcopi, preoţi şi diaconi, care am luat locul lucrătorilor viei de altădată şi care sîntem îndatoraţi ca, prin hărnicia, credinţa, dragostea şi înţelepciunea noastră, prin comportamentul şi cuminţenia noastră, să rodim cît mai mult bine în lume. În al doilea rînd, şi dvs., credincioşii, sînteţi îndatoraţi la o viaţă cît mai roditoare în bine.

Şi acest lucru a fost anticipat de Dumnezeu, care ne spune prin gura profetului Ieremia: „Eu te-am sădit viţă „roditoare" (Ieremia 2, 29)", adică pe tine, omule, oricare ai fi, pe noi toţi, cuvinte care definesc într-un fel chiar destinul uman, acela de a ne valorifica cît mai pozitiv viaţa. Acest lucru ni-l cere şi Mîntuitorul cînd zice: „V-am pus să mergeţi — pe voi ucenicii mei şi pe urmaşii voştri — şi roadă să aduceţi şi roada voastră să rămînă" (Ioan 15, 16), ca şi Sf. Apostol Pavel care ne atenţionează prin cuvintele: „Fraţii mei, aţi fost chemaţi să aduceţi roadă" (Romani 7, 4).

Se cuvine, aşadar, să ne străduim să aducem în primul rînd *roade de gînd*, roade ale vieţii noastre interioare. Se ştie că izvorul faptei este gîndul, de unde ies şi cele bune şi cele rele, cum ne spune şi Mîntuitorul. Este deci, pentru noi,

fiii Bisericii, necesar să ne ţinem cît mai mult sub control gîndurile; să depănăm în fiinţa noastră lăuntrică cît mai multe gînduri de pace, de dragoste şi stimă între noi, de recunoştinţă faţă de Dumnezeu şi alţi binefăcători ai noştri, de binecuvîntare şi smerenie ş.a.m.d. Sf. Apostol Pavel înşiră chiar cîteva „roade ale duhului", ale gîndului adică, ale unei conştiinţe treze şi luminate şi anume: „Dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, credinţa, blîndeţea, înfrînarea poftelor" (Gal. 5, 22—23). Un gînditor creştin de altă dată asemăna gîndurile rele cu păsările care pot zbura în preajma noastră, fiind însă în puterea noastră să nu le lăsăm să ni se aşeze pe cap.

Să aducem apoi *roade de vorbă*, adică vorbe de zidire între noi, de binecuvîntare, de mîngîiere, de sfat bun, iar nu de blesteme, de bîrfeli, înjurături, de trivialităţi, de glume nesărate şi alte otrăvuri „aducătoare de moarte" (Iacob 3, 8), noi, fiii Bisericii, trebuind să dovedim că nu curge „din vîna aceluiaşi izvor apa dulce şi apa amară" (Iacob 3, 11).

Să aducem desigur *roade ale creaţiei* pozitive, folositoare, nouă şi semenilor noştri, roadele talanţilor cu care am fost înzestraţi fiecare dintre noi.

Nu în ultimul rînd şi în chip special să aducem roadele *faptelor bune*, roadele milosteniei, roadele dragostei noastre creştine, care pot fi nenumărate, potrivit cu posibilităţile fiecăruia dintre noi. Vă aduc în atenţie două exemple recente: Eram zilele trecute pe una din străzile noastre, pe care se afla scos la plimbare un grup de copii de la un orfelinat, copii care desigur se bucură de îngrijirea cuvenită din partea statului, dar spre care se poate revărsa şi dragostea noastră. Un cetăţean cu inimă, cînd îi vede, fuge repede la o cofetărie care se afla în apropiere şi cumpără pentru fiecare copil cîte o prăjitură, făcîndu-le tuturor o mare bucurie.

Altădată asistam la un parastas, la care cei ce l-au solicitat au adus şi un coş mare cu o mulţime de pacheţele, în care era cîte o felie de cozonac, un ou, o roşie şi ce a mai putut omul să pună. La sfîrşit am întrebat care este destinaţia acestor pacheţele. Mi s-a răspuns că vor fi împărţite la un cămin de bătrîni, care nu au pe nimeni şi cărora un gest de atenţie, de dragoste din partea noastră le cade bine.

Precum vedem, faptele bune pot fi făcute într-o gamă nesfîrşită de forme, ele însă trebuind să pornească din gîndul nostru bun şi curat.

Se mai cuvine să reţinem că în lucrarea de rodire a vieţii noastre, primim şi puteri din afara noastră, primim şi asistenţă divină, prin harul dumnezeiesc care ne întăreşte în a face binele şi în a ne feri de rău.

Folosindu-se tot de o asemănare cu viţa de vie, de acest lucru ne încredinţează chiar Mîntuitorul Iisus Hristos cînd zice: „Eu sînt butucul viţei, iar voi mlădiţele; cel ce rămîne întru mine şi eu întru el acela aduce roadă multă" (Ioan 15, 5), iar Sf. Apostol Pavel confirmă adevărul acestor spuse, cînd ne declară tuturor, că „toate le pot întru Hristos care mă întăreşte" (Filip. 4, 13).

*

Precum vedem, învăţătura de căpătîi care se desprinde din parabola evanghelică de la Sf. Liturghie de astăzi este aceea că Dumnezeu ne-a zidit în această lume, spre a ne fructifica cît mai mult viaţa, aşa cum un om oarecare sădeşte vie spre a rodi şi a se bucura de roadele sale.

Am reţinut de asemenea că rodirea noastră în gînd, în vorbă şi în faptă devine reală, evidentă, mai ales atunci cînd stăm în strînsă legătură cu butucul viţei, cu izvorul vieţii noastre spirituale, cu Domnul nostru Iisus Hristos, care ne ajută la împlinirea gîndurilor noastre bune.

Să rămînem deci strîns legaţi de butucul viţei, de Iisus-Domnul nostru, de Biserica Sa cea sfîntă, ai cărei fii sîntem, şi să fim încredinţaţi că pomul vieţii noastre se va încărca de roadele care trebuie „să rămînă" şi-n veşnicie şi pe care Ziditorul a toate, bunul nostru Părinte ceresc le aşteaptă de la noi toţi. Amin.

Arhid. *Gh. Papuc*

SFÎNTUL PROOROC ILIE

Căile sfințeniei sînt multe. Pe calea muceniciei au mers acele persoane care pentru a-și apăra credința lor au renunțat la toate bunătățile materiale, au primit să sufere felurite chinuri și apoi moartea, pentru mărturisirea credinței.

Ei vedeau în moarte viața, iar în viață moartea. De exemplu, Sf. Mucenic Gheorghe, Dimitrie și alții.

Sfinții cuvioși sînt tot un fel de mucenici, care ei de bunăvoie s-au făcut mucenici răbdînd foamea, setea, frigul, singurătatea și mai presus de toate lupta cu cel rău.

Sfinții ierarhi, apărători ai dreptei credințe și propovăduitorii, ca și sfinții prooroci sînt diferite alte căi ale sfințeniei.

Ce este un Sfînt prooroc?

Sînt oameni cu o viață aleasă, aleși de Dumnezeu și înzestrați de El cu felurite daruri și mai ales cu darul înainte văzător, vestind binefacerile lui Dumnezeu pentru poporul său, precum vestirea pedepselor și a nenorocirilor plănuite de Dumnezeu pentru abaterile de la dreapta credință sau facerea anumitor păcate prin care se călca Legea și poruncile Lui.

Toți Sf. Prooroci sînt trecuți în rîndul sfinților dar de sărbătorit în mod deosebit sărbătorim numai pe Sf. Ioan Botezătorul și pe Sf. Prooroc Ilie, pe care îl sărbătorim azi.

Din multele minuni legate de Sf. Prooroc Ilie, vom aminti astăzi două pe care le consider mai deosebite:

1. Importanța milosteniei
2. Păcatul lăcomiei

Asupra acestor două întîmplări legate de viața Sf. Prooroc Ilie voiesc să mă opresc azi.

I. Fapta milosteniei o avem în chipul femeii văduve din Sarepta Sidonului, care în timpul foametei a primit pe Sf. Prooroc Ilie la ea fiind trimis de Dumnezeu. Ea se afla la strîns de vreascuri pentru a-și putea face ultima pîinișoară pentru ea și copilul ei și apoi înfometați să-și aștepte moartea cea dureroasă.

Proorocul Ilie îi zice: să facă trei pîinișoare prima pentru el și apoi pentru ei, asigurînd-o că puțina făină și puținul ulei nu va mai scădea ci se va înmulți.

Și ce minune, ele nu mai scad, ci cum se ia se înmulțesc.

Sfîntul Ilie o încreștinează și o învață legea Vechiului Testament, mai săvîrșind și o minune în casa văduvei, înviindu-i fiul care murise.

Milostenia este una din fiicele iubirii creștine. Ea nu se poate naște decît din iubirea creștină. Ea are temelia în cuvintele Mîntuitorului care zice: „Cine ajută pe cei săraci pe Mine mă ajută". În Vechiul Testament se zice: „Cine ajută pe săraci împrumută pe Dumnezeu" (Prov. 19, 17).

Din mila creștină primim în casele noastre pe cel călător, îmbrăcăm pe cel gol, săturăm și adăpăm pe cel flămînd și însetat, cercetăm pe cel bolnav, mîngîiem pe cel necăjit și altele.

Dar să nu uităm și să știm că noaptea cea mai lungă este cînd dormi la cineva, hrana cea fără de gust este cînd o cerșești și haina cea mai grea este cea cerșită și altele.

Bine ar fi să auzim fiecare glasul conștiinței care ne întreabă: cu ce gură vei spune: auzi-mă Doamne, cînd tu însuți nu auzi pe săraci sau mai adevărat pe Hristos care strigă către tine prin săraci.

II. Păcatul lăcomiei și urmările ei.

Unul din multele păcate ce le-a făcut familia lui Ahav a fost și uciderea lui Nabot.

Nabot era un om care avea o vie frumoasă ce se mărginea cu marile grădini ale lui Ahav, iar acesta voia să o cumpere spre a-și mări bogăția lui. Acesta voia să o cumpere fie pe bani, fie în schimb. Nabot zice: nu o vînd că este moștenire părintească. Ahav se supără rău și astfel Izabela pune pe cîțiva oameni de-ai lor

să spună că Nabot a vorbit de rău împotriva lui Dumnezeu și a împăratului. Nabot pe baza mărturiilor mincinoase este judecat la moarte și omorît de popor prin aruncarea cu pietre în el. După aceasta cu ușurință Ahav ia via lui.

Cunoscînd aceasta proorocul Ilie vine la Ahav și-i povestește că în acel loc unde cîinii au lins sîngele lui Nabot va fi lins și sîngele lui pentru fapta săvîrșită de el.

După trei ani de zile se începe un mare război între poporul său și poporul vecin. El fiind biruit fuge, dar este prins de armatele dușmane și ucis chiar pe locul unde a fost ucis și Nabot iar cîinii îi ling sîngele lui ca pe al lui Nabot. Ostașii urmăresc și pe Izabela, soția lui Ahav, care s-a ascuns în palat la ultimul etaj, unde ostașii o prind, jefuiesc palatul iar pe ea o aruncă cu capul în jos și astfel moare și ea.

Așa a fost sfîrșitul celor ce au prigonit legea cea sfîntă și pe credincioșii ei.

Iar Sfîntul prooroc Ilie ducînd o viață îngerească pe acest pămînt plin de păcate, Dumnezeu a hotărît să-l ea în cer între cetele îngerești și-a drepților cu trupul lui neatins de păcate.

În convorbirea lui cu ucenicul Elisei, văd deodată după cîteva minuni un car de foc că-l înalță pe Ilie cu trupul spre cer.

Toate acestea le aflăm mai pe larg în Sfînta Scriptură la Cartea III-a Împăraților, cap. 17, 22. Amin.

Arhim. *Serafim Man*

FERIREA DE RĂZBUNARE

PREDICĂ LA TĂIEREA CAPULUI SFÎNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL

„Iar Irod tetrargul, mustrat fiind de el pentru Irodiada, femeia lui Filip, fratele său... a închis pe Ioan în temniță“
(Luca, 3, 19—20)

Istoria biblică cuprinde în scrierile sale unele întîmplări vrednice de crezare, pricini de praznice bisericești, ocazii din care putem culege învățăminte pentru viața noastră.

O istorisire de nedreaptă răzbunare a fost citită din Sfînta Evanghelie astăzi, la „Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul".

Irod Tetrarhul a săvîrșit păcat de adulter. Sfîntul Ioan a mustrat păcatul acestui stăpînitor de lume din vremea sa. Rezultatul nefericit a fost închiderea proorocului în temniță. Apoi, culmea răzbunării a fost văzută în tăierea capului acestui mare sfînt. Ce nedreptate!

În această nedreptate de ucidere, se vede de o parte postul sfîntului, de alta îmbuibarea regelui! În stăpînirea de sine este desăvîrșirea fecioriei; în desfrînare se vede păcat de adulter! Sus, în palat, a fost veselia beției cu prea săturare; jos, în temniță, supărare și foame! La sfînt, dragostea de bine mărturisit; la Irod, ură pentru adevăr. La sfîntul prooroc dreptate și mustrare, la Irodiada viclenie de insistență pentru moarte!

De ce acestea? Pentru lauda Sfîntului Ioan Botezătorul, cînd, vrednicia se vede în virtute și slăbiciunea în păcate!

Să căutăm în cele ce urmează istorisirea evanghelică despre tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul, apoi, în partea a doua, să primim îndemn pentru ferirea noastră de răzbunare.

I

Sfînta Scriptură ne mărturisește adevăr de întîmplare:

„Irod, prinzînd pe Ioan, l-a legat și l-a pus în temniță, pentru Irodiada, femeia lui Filip, fratele său“ (Matei, 14, 3).

„Căci Ioan a zis lui Irod: Nu-ți este îngăduit să ții pe femeia fratelui tău. Iar Irodiada îl ura și voia să-l omoare dar nu putea, căci Irod se temea de Ioan, știindu-l bărbat drept și sfînt, și-l ocrotea... Și într-o zi cu bun prilej, cînd Irod, de ziua sa de naștere, a făcut ospăț dregătorilor lui și căpeteniilor oștirii și fruntașilor din Galileea, și fiica Irodiadei, intrînd și jucînd, a plăcut lui Irod și celor ce ședeau cu el la masă. Iar regele a zis fetei: Cere de la mine orice vei voi și îți voi da... Și ea, ieșind, a zis mamei sale: Ce să cer? Iar Irodiada i-a zis: Capul lui Ioan Botezătorul. Și intrînd îndată, cu grabă, la rege, i-a cerut, zicînd: Vreau să-mi dai îndată pe tipsie, capul lui Ioan Botezătorul. Și regele s-a întristat adînc, dar pentru jurămînt și pentru cei ce ședeau cu el la masă, n-a voit să-și calce cuvîntul. Și îndată trimițînd regele un paznic, a poruncit a-i aduce capul. Și acela mergînd, i-a tăiat capul în temniță, l-a adus pe tipsie și l-a dat fetei, iar fata l-a dat mamei sale“ (Marcu 6, 18—22, 24—28).

Sfîntul Ioan Botezătorul a fost îndreptățit să mustre pe Irod. Proorocul cel aspru cu sine a știut cele scrise de împăratul David în cartea psalmilor: *„Fericiți cei fără prihană în cale, care umblă în legea Domnului“* (Ps. 118, 1). Datoria îndreptării răului spre bine este recunoscută: *„Fraților, chiar de va cădea un om în vreo greșeală, voi cei duhovnicești, îndreptați-l pe unul ca acesta...“* (Gal. 6, 1). Cel sfînt — din dragostea binelui — a mustrat pe cel păcătos.

Pe cît a fost Sfîntul Ioan de drept, pe atît a fost Irod de vinovat prin întreita lui păcătuire:

Mai întîi a greșit față de porunca a zecea din Decalog, unde se spune: *„...Să nu dorești femeia aproapelui tău...“* (Ieș. 20, 17).

A doua greșeală a lui Irod se vede în călcarea poruncii date de Mîntuitorul: *„Să nu vă jurați nicidecum...“* (Matei, 5, 34).

A treia greșeală, și aceasta este foarte mare, se vede în călcarea poruncii a șasea din Decalog, unde scrie: *„Să nu ucizi“* (Ieș. 20, 13).

După această întreită păcătuire, adîncimea prăpastiei morale, în care a căzut Irod, este ascultarea concubinei sale, a Irodiadei. Ce folos că, *„regele s-a întristat“?* (Matei 14, 9). Dacă n-a renunțat la jurămînt, a săvîrșit păcatul uciderii celui mai mare dintre sfinți. Ce cădere morală!

Iată nevinovăția Sfîntului Ioan Botezătorul și întreita păcătuire a lui Irod, păcătuire în care a triumfat răzbunarea Irodiadei, a concubinei regelui.

În partea a doua din această cuvîntare, să căutăm învățătură despre ferirea noastră de răzbunare.

II

Ce este răzbunarea?

Se poate răspunde așa: Răzbunarea este o pornire cu mînie asupra celor ce au făcut ceva neplăcut, fie cu intenție bună, fie cu intenție rea, este o nedreptate pricinuită de ambiție, o satisfacere pătimașă de pedepsire a celor din jur.

Într-o zicală se spune că: Răzbunarea este arma nebunului.

Ca o lucrare a răului, răzbunarea poate avea asupra noastră două căi de împlinire; căi de care trebuie să ne ferim:

Mai întîi, trebuie să ne ferim de răzbunarea altora asupra noastră. Chiar și cînd sîntem nevinovați — ca și Sfîntul Ioan în spunere de povață bună — ne putem trezi cu răutăcioase răzbunări. În aceste rele cazuri, să credem că: *„Cel ce se răzbună, de la Domnul va afla pedeapsă și păcatele lui le va ține minte“* (Înț. Sir. 28, 1).

În al doilea rînd, avem obligația noastră de creștini, să trăim în virtutea dragostei, care, *„toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă“* (I Cor. 13, 7). Ca niște cunoscători ai Sfintei Scripturi, ascultăm îndemnul Sfîntului Apostol Pavel, care zice: *„Nu vă răzbunați singuri, iubiților, ci lăsați loc mîniei (lui Dumnezeu), căci scris este: A mea este răzbunarea; Eu voi răsplăti, zice Domnul“* (Rom. 12, 19).

Ferirea de răzbunare, a altora asupra noastră şi a noastră asupra altora, este învăţătura practică primită în această zi, cînd, din pricina răzbunării unei femei a fost tăiat capul celui mai mare sfînt, a celui din urmă prooroc şi înainte-mergătorul Domnului nostru Iisus Hristos.

*

Această sărbătoare este pentru noi pricină de cinstire a Sfîntului Ioan Botezătorul. Fiind zi de jale pentru moartea postitorului din pustia Iordanului, se cere să petrecem astăzi în post şi în rugăciune.

Păcatele săvîrşite de Irod să fie departe cu practicarea lor în viaţa voastră.

Răzbunarea Irodiadei să fie socotită ca o faptă rea de nedreptate. Imitarea acestei răzbunări nici să nu ne treacă prin gînd.

Să ne ferim de răzbunarea altora; să nu ne răzbunăm pe nimeni.

Ca încheiere zicem: *„Pe cel ce a fost cunoscut mai mare între prooroci, şi a fost mai ales decît Apostolii, cu cîntări de laudă să-l încununăm, pe înainte-mergătorul Darului; căci i s-a tăiat capul pentru Legea Domnului“ (Luminînda sărbătorii).* Amin.

Pr. *I. Buta*

OMUL

— PREDICĂ LA ÎNMORMÎNTARE —

„Cînd privesc cerurile, lucrul mîinilor Tale, luna şi stelele pe care Tu le-ai întemeiat, îmi zic: ce este omul *că-Ţi aminteşti de el? Sau fiul omului, că-l cercetezi pe el?“* (Ps. 8, 3—4)

Îndurerată familie şi întristată asistenţă, în diferitele împrejurări ale vieţii fiecare dintre noi se întreabă împreună cu proorocul David *„ce este omul“*, care sînt rosturile sale pe pămînt, care este ţinta vieţii sale? În mod deosebit însă aceste întrebări ne frămîntă atunci cînd firul vieţii unei fiinţe dragi se curmă, atunci cînd ne doare dispariţia ei şi ceva din străfundul eului nostru interior ne spune că nu se poate să fie dispărut pentru totdeauna.

Vom încerca să ne răspundem creştineşte la această întrebare, ca sufletele noastre să se mîngîie, „ca să nu ne întristăm, ca ceilalţi, care nu au nădejde“ (I Tes. 4, 13), ca să rămînem pe linia optimistă a strămoşilor noştri pentru care moartea nu însemna un sfîrşit ci o poartă prin care Cel Nemuritor îi chema de la moarte la viaţă.

Omul, spune Micul dicţionar enciclopedic, este o fiinţă socială care se caracterizează prin capacitatea de a făuri unelte şi de a transforma cu ajutorul lor realitatea înconjurătoare, prin gîndire şi limbaj articulat.

Etimologic cuvîntul om vine de la humus=pămînt şi defineşte ceea ce este perisabil în noi, surprinde omenescul sub aspectul său trecător, convins fiind oricine că „pămînt sîntem şi în pămînt ne vom întoarce“. O cîntare de la înmormîntare spune cu atîta tristeţe: „să mergem şi să vedem în morminte că oase goale este omul, mîncare viermilor şi putreziciune şi să cunoaştem ce este bogăţia, frumuseţea, tăria şi podoaba“.

Să nu uităm însă că grecii îl numesc pe om antropos, adică cel ce priveşte în sus, cel ce caută spre cele ce depăşesc materialul. Acesta este aspectul de lumină, de slavă, ce-l caracterizează pe om, este spiritualul din om. Rezumînd cele două aspecte, cele două laturi ale fiinţei umane, o altă cîntare de la înmor-

mîntare dă definiţia cea mai potrivită a omului: „Chipul slavei Tale celei negrăite sînt, măcar deşi port ranele păcatelor". Sau spus altfel: „sîntem făptura lui Dumnezeu, după chipul şi asemănarea Lui, care greşim pentru că haina pămîntească a sufletului nostru etern e prea greoaie şi nevrednică de cer, dar cu avîntul nostru spre frumos şi adevăr, sîntem lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat".

Omul este om aşa întreg, trup şi suflet, smerenie şi mărire. Nimeni nu se îndoieşte de partea materială din noi. În ce priveşte partea spirituală, care „atunci cînd pulberea se întoarce în pămîntul din care s-a luat, se întoarce la Dumnezeu care a dat-o" (Eccl. 12, 7), întrucît nu cade sub experienţa simţurilor ar putea exista îndoieli. Ca şi alte fenomene invizibile dar reale, sufletul nostru care străbate prin trupul material şi este legat de el, se caracterizează prin anumite trăsături care îi fac evidentă prezenţa. Sufletul, chipul lui Dumnezeu din noi, ne face să fim „cineva" şi nu „ceva". De fapt nu numai sufletul, ci după Sf. Irineu şi trupul e creat după chipul lui Dumnezeu, întrucît Creatorul i-a dat forma pe care avea să o ia Fiul lui Dumnezeu Iisus Hristos atunci cînd Se va întrupa. În perspectiva vieţii veşnice, la a doua venire a Domnului Hristos şi trupul va învia şi se va îmbrăca în nemurire, unindu-se din nou cu sufletul.

Să revenim. Trăsăturile chipului lui Dumnezeu din om, adică ale sufletului, sînt în mare următoarele: conştiinţa de sine, capacitatea cunoaşterii, darul vorbirii, libertatea, posibilitatea perfecţionării şi desăvîrşirii morale, nemurirea. Aceste trăsături ne duc pe noi pe cale raţională să tragem concluzia că în noi există o parte spirituală, nemaipomenind faptul că acest adevăr este afirmat cu tărie de cuvîntul lui Dumnezeu.

Omul este din punct de vedere spiritual o „reduplicare" a Spiritului creator, o fiinţă care se gîndeşte pe sine, o fiinţă care fiind creată de Dumnezeu după chipul Său, e capabilă să intre în legătură cu El şi se doreşte chiar după unirea cu El. În planul lui Dumnezeu omul are un rol superior unic în lume şi un destin supranatural. Omul este creat de Dumnezeu pentru Dumnezeu. Dmnezeu a creat lumea pentru om ca la rîndu-i omul străduindu-se să devină stăpîn înţelept al lumii, transformînd natura şi îmblînzindu-o să o poată oferi ca un dar lui Dumnezeu.

În strădania pentru mai bine, în iureşul muncii creatoare îl întîlnim pe om în două ipostaze: a) întîi ca muncitor harnic, truditor, care cu unealta lui scoasă din pămînt cucereşte cu greu pămîntul şi şi-l face proprietate. Venerabilă este mîna lui aspră, noduroasă, căci ea poartă sceptrul acestei planete. Venerabilă este faţa lui aspră, bătută de vînturi, căci este faţa unui om care trăieşte aşa cum trebuie să trăiască un om; b) apoi ca truditor pe tărîm spiritual, muncind pentru cele trebuincioase sufletului, nu pentru pîinea trupească ci pentru pîinea vieţii.

În amîndouă aceste ipostaze omul valorează mult. Nu zadarnic se fac eforturi uriaşe pentru a salva de la pieire această creatură plămădită din smerenie şi din mărire. Omul cu destinul său suprapămîntesc, după cuvîntul Mîntuitorului, valorează mai mult decît toată lumea materială (Marcu 8, 36).

Dacă privind imensitatea spaţiilor ce ne înconjoară, copleşiţi ne-am întrebat împreună cu psalmistul David ce este omul, să ne răspundem împreună cu el: „ne-ai micşorat doar cu puţin faţă de îngeri, cu mărire şi cu cinste ne-ai încununat" (Ps. 8, 5). Amin.

Pr. *Ioan Andreicuţ*

Viața bisericească

DIN VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Sfințirea bisericii din parohia Coveș, prot. Agnita

Parohia Coveș este așezată pe o vale mănoasă, nu departe de intrarea dinspre vest în Agnita, orășelul din inima geografică a țării noastre.

Actuala biserică din Coveș, continuatoarea alteia mai vechi din lemn, a fost zidită între anii 1847—1851, sub păstorirea preotului Eftimie Roman.

În decursul anilor acestei biserici i s-au făcut o seamă de reparații și modificări, ca de pildă, în anul 1897, cînd, sub preotul Gheorghe Borzea, i s-au înălțat zidurile, ca și mai aproape de noi, sub preotul Liviu Cioca.

Prin grija harnicului preot Ioan Jurcă, actualul paroh, și jertfelnicia vrednicilor credincioși din Coveș, nu mulți la număr, dar mari la suflet, bisericii Adormirea Maicii Domnului din Coveș i s-au făcut, începînd cu 1983, reparații capitale, lucrări de consolidare a zidurilor, înlocuirea acoperișului, a ferestrelor, ridicarea unui nou cafas, biserica fiind totodată înzestrată cu un nou și foarte frumos mobilier, cu o catapeteasmă total înnoită, dar mai ales cu o haină picturală plăcută, executată de pictorul Căzilă I. Ioan din Sibiu.

Astfel înnoită, biserica a fost sfințită de Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, Duminică, 10 iulie 1988, cînd cu adevărat întreaga parohie a îmbrăcat haină de sărbătoare, făcînd Arhipăstorului de la Sibiu o plină de dragoste primire.

După slujba de sfințire, programul a continuat cu Sf. Liturghie arhierească, săvîrșită în curtea bisericii și cu participarea credincioșilor din Coveș și împrejurimi. Sărbătoarea a avut și un caracter ecumenist, fiind de față cu unii din credincioșii lor C. pr. romano-catolic Heghedus Ioan din Agnita și dl. pastor reformat Sebe Francisc Iosif din Bîrghiș.

Răspunsurile au fost date de un cor restrîns al studenților de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

În cadrul Sf. Liturghii ectenie specială s-a făcut pentru ctitorii, preoții slujitori și toți credincioșii parohiei Coveș adormiți întru Domnul.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, cuvînt de bun venit a rostit P. C. prot. *Gr. Cernea* (Agnita), care a tălmăcit bucuria preotului și credincioșilor coveșeni și din împrejurimi, prilejuită de prezența în mijlocul lor a Arhipăstorului lor, evenimentul acesta înscriindu-se „cu litere de aur“ în memoria fiilor Bisericii noastre de pe acele meleaguri.

P. C. Sa a făcut apoi o scurtă prezentare a preotului și credincioșilor din Coveș, precum și a activității pastoral-misionare, gospodărești și ecumenice ce se desfășoară la cele 41 de parohii și filii din prot. Agnita, pe plaiurile agnițene avîndu-și obîrșia și vestiții zugravi populari de altădată: Frații Grecu, în prot. Agnita aflîndu-se trei biserici pictate de ei, biserici care fac cinste acestei zone, pictura acestor biserici avînd și un vădit caracter social, protestatar, împotriva asupririi stăpînirilor străine de altădată.

A vorbit apoi C. pr. *I. Jurca*, parohul local, care a exprimat nemărginita bucurie, a sa și a credincioșilor săi, că și-au văzut lucrările terminate de la biserică și încoronarea acestor lucrări de către Î. P. S. Mitropolit Antonie, căruia îi mulțumește pentru bunăvoința de a veni în mijlocul lor.

În continuare, C. Sa a făcut un scurt istoric al localităţii Coveş, care-şi pierde obîrşia în negura veacurilor, pe hotarul său aflîndu-se şi unele locuri cu rezonanţă istorică şi socială, ca de pildă Dealul furcilor, locul de supliciu al unor înaintaşi, dintre ei 8 români ucişi mişeleşte în anul 1848 de către stăpînirea din acei ani.

Oprindu-se la biserica parohială, C. pr. I. Jurcă a prezentat lucrările de înnoire care i s-au făcut, executate cu eforturile aproape în totalitate ale puţinilor, 168 de familii, dar vrednicilor credincioşi din Coveş sau plecaţi din Coveş, cărora le aduce calde şi profunde mulţumiri.

Mulţumeşte bunului Dumnezeu pentru toate binefacerile Sale.

Un salut în numele celorlalte confesiuni a exprimat în continuare dl. pastor *Sebe Francisc*, care, plecînd de la un text biblic din V. Testament referitor la sfinţirea templului lui Solomon (III Regi, 8, 63), se alătură bucuriei credincioşilor români, care-şi inaugurează astăzi „muzeul viu al strămoşilor de credinţă bizantină (ortodoxă)", pictura bisericii, faţă de care Domnia Sa are simţăminte de admiraţie, constituind o „comoară" ce va ajuta credincioşilor în a se zidi tot mai mult în dragostea şi preamărirea lui Dumnezeu.

Prin năzuinţele noastre, ale tuturor spre bine, şi prin responsabilitatea noastră comună, a subliniat atît de potrivit dl. pastor Sebe, să facem ca „pămîntul pe care trăim să fie o pagină de Liturghie".

Un bogat cuvînt de învăţătură a rostit apoi Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care, după ce a felicitat şi a mulţumit preotului şi credincioşilor pentru munca depusă la biserică şi zidirea vieţii lor creştineşti, a valorificat unele pasaje din rugăciunea mare de la sfinţirea bisericii, ca de exemplu: Doamne, biserica aceasta „fă-o să fie lumină celor înviforaţi, lecuire celor pătimitori, bolnavilor scăpare, diavolilor înfricoşare".

În această ordine de idei, Î. P. S. Sa a subliniat că biserica este loc special de întîlnire cu Dumnezeu, unde, uitînd de „toată grija cea lumească", să ne curăţim cît mai mult sufletul, viaţa, loc special unde venim să stăm de vorbă cu Dumnezeu, dar unde să venim nu numai cu cereri, ci şi cu rugăciuni de mulţumire şi preamărire a lui Dumnezeu, pentru toate binefacerile pe care le revarsă asupra noastră.

„Să nu amînăm drumurile noastre de mulţumire către binefăcătorii noştri", a subliniat Î. P. S. Sa, explicînd apoi noţiunea de ctitor, categorie în care au intrat şi credincioşii din Coveş, pentru care în bisericile noastre se fac permanent rugăciuni, care vor trage desigur în cumpănă la Judecata finală, cînd vor fi avute în vedere şi urmările faptelor noastre, bune sau mai puţin bune.

Î. P. S. Mitropolit Antonie a adus în atenţia credincioşilor şi pericopa evanghelică din Duminica respectivă, cu vindecarea slăbănogului din Capernaum, pe marginea căreia a evidenţiat cu deosebire faptul că la originea multor boli ale noastre stă păcatul, patimile, din care motiv şi Mîntuitorul a iertat mai întîi păcatele slăbănogului şi apoi l-a vindecat, precum şi puterea rugăciunii care se face pentru alţii, cum a fost luată în seamă şi credinţa şi ruga prietenilor slăbănogului, îndrumînd în a ne ruga cît mai mult unii pentru alţii.

Î. P. S. Sa a îndemnat de asemenea la convieţuire frăţească cu toţi semenii noştri, indiferent cine sînt, la creşterea copiilor în duhul muncii şi al virtuţilor noastre creştineşti, la hărnicie şi muncă conştiincioasă.

Pentru munca depusă pe tărîm pastoral şi gospodăresc, C. pr. I. Jurca a fost distins şi hirotesit întru „iconom", acte de apreciere înmînîndu-li-se de asemenea d-lui epitrop Ioan Herciu, cît şi consiliului şi comitetului parohial.

La agapa care a urmat, corul parohial, credincioşi de toate vîrstele au susţinut un adevărat program artistic, constînd din compoziţii corale, religioase şi patriotice, recitări etc.

Tot cu acest prilej au toastat: P. C. cons. *Gh. Papuc*, care a vorbit despre „îmbelşugarea roadelor pămîntului", atît de evidentă pe plan material, cît şi spiritual, şi la parohia Coveş; dl. epitrop *I. Herciu*, în numele organelor parohiale, C. pr. *I. Jurca*, care a mulţumit pentru distincţia primită; dl. *I. Căzilă*, despre felul în care a lucrat la Coveş; P. C. cons. *C. Mitea*, despre unele osteneli ale Î. P. S. Sale; P. C. prot. *I. Găban*, în numele protopopiatului Mediaş, şi P. C. prot. *Gr. Cernea*, care a invitat pe Arhipăstor să mai poposească în prot. Agnita.

În încheiere a luat cuvîntul Î. P. S. Mitropolit *Antonie*, care a mulţumit pentru programul artistic susţinut şi celor ce au ostenit cu agapa, aducînd totodată



Aspecte de la sfințirea bisericii din Coveș





în atenţie unele semnificaţii majore ale cîtorva din marile aniversări ale anului în curs: 70 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România; 100 de ani de la moartea preotului poet Alex. Mateevici, 300 de ani de la tipărirea Bibliei de la Bucureşti; 300 de ani de la urcarea pe tron a voievodului Constantin Brîncoveanu ş.a., cuvîntarea constituind o adevărată lecţie de ziditor patriotism.

La întoarcerea spre Sibiu, Î. P. S. Sa a vizitat biserica din filia Ţichindeal, una din cele mai reprezentative biserici pictate de fraţii Grecu din Săsăuş, la invitaţia insistentă a unui consilier bisericesc de mare inimă, Florian Dragoman.

Gh. P.

Festivitatea deschiderii cursurilor de îndrumare misionară şi pastorală a preoţilor — seria a 74-a de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu

Cursurile de îndrumare misionară şi pastorală a preoţilor, seria a 74-a, ţinute la Institutul Teologic Universitar din Sibiu în luna iulie 1988 şi frecventate de peste 200 de preoţi din cuprinsul tuturor eparhiilor Patriarhiei Române, au fost deschise festiv în ziua de 19 iulie a.c. La această festivitate, ce a avut loc în aula Institutului, au participat Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului, însoţit de P. C. arhim. D. Dan, vicar administrativ, P. C. consilier C. Mitea şi P. C. inspector eparhial R. Bar, P. C. arhidiacon Dr. Constantin Voicu, Rectorul Institutului Teologic Universitar Sibiu, profesorii şi toţi preoţii cursanţi. La festivitate a fost prezent şi a făcut parte din prezidiu şi Domnul Inspector de Culte al Judeţului Sibiu S. Bogdan. Programul festiv a constat din trei cuvîntări şi trei

piese muzicale, acestea din urmă fiind executate de corul preoţilor cursanţi condus de P. C. arhid. lector Ioan Popescu.

Festivitatea a fost deschisă de cuvîntul rostit de P. C. arhid. prof. Dr. C. Voicu, rectorul Institutului. P. C. Sa a subliniat însemnătatea acestui popas festiv pentru cursanţi, făcînd un scurt istoric al acestor cursuri şi zăbovind asupra rostului şi însemnătăţii lor privind împrospătarea cunoştinţelor teologice ale preoţilor, înnoirea metodelor de pastoraţie, cultivarea capacităţii slujitoare a păstorului de suflete, păstrarea doctrinei ortodoxe a Bisericii străbune şi întărirea vieţii morale a slujitorilor ei. Referindu-se la menirea preotului de astăzi, P. C. Sa, citînd dintr-o cuvîntare a Î. P. S. Mitropolit Antonie, a spus: Preotul vremurilor noastre trebuie să fie un preot integru. Nu poate fi preot numai pe jumătate, sau cu intermitenţe. El nu poate fi preot numai atît cît este la altar, după cum nu poate să-şi limiteze activitatea numai la săvîrşirea slujbelor, ci trebuie ca toată viaţa lui să fie o Liturghie, adică o slujire şi dăruire pentru oameni. În fiecare zi el trebuie să se îndrepte pe sine şi să-i îndrepte şi pe credincioşi. Trebuie să fie un bun slujitor la altar, bun şi pregătit propovăduitor al cuvîntului lui Dumnezeu, gata să ajute părinteşte pe semenii săi, adînc înfipt în glia străbună, deschis faţă de problemele şi năzuinţele omenirii şi ale poporului său, şi mai ales, să aibă o viaţă morală exemplară care să convingă şi să convertească pe credincioşi. El este chemat să sfinţească viaţa.

În continuare P. C. Sa a amintit auditoriului faptul că în anul acesta ţara întreagă a sărbătorit împlinirea de către Domnul Preşedinte Nicolae Ceauşescu a 70 de ani de viaţă şi a 23 de ani de cînd se află la conducerea destinelor României. În „Epoca Ceauşescu", a subliniat vorbitorul, „patria noastră s-a înscris în rîndul ţărilor cu un înalt grad de dezvoltare, prin înflorirea continuă a industriei şi agriculturii, a ştiinţei şi culturii, la acestea contribuind întreaga noastră naţiune... Constatăm cu adîncă satisfacţie că şi în domeniul activităţii internaţionale această perioadă s-a înscris drept cea mai activă, cea mai dinamică şi mai bogată în roade din întreaga istorie a României".

În încheierea cuvîntării sale P. C. părinte rector C. Voicu a mulţumit Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitului Patriarh Teoctist, Î. P. S. Mitropolit al Ardealului, Dr. Antonie Plămădeală, şi tuturor Ierarhilor Bisericii noastre pentru sprijinirea acestor cursuri preoţeşti şi i-a asigurat de „fiască ascultare", de „deplin devotament" şi de „hotărîrea neclintită de a ne respecta angajamentele ca preoţi şi cetăţeni. Ofranda acestei participări la înlesnirea suişului pe culmi de măriri viitoare o putem aduce toţi lui Dumnezeu şi oamenilor, Bisericii şi Patriei".

Al doilea cuvînt festiv l-a rostit P. C. protopop Aurel Suciu, de la Sf. Gheorghe. Vorbind în numele preoţilor cursanţi, P. C. Sa a spus între altele: „Ne-am adunat aici, în acest străvechi aşezămînt teologic, leagăn de cultură şi simbol al unităţii noastre spirituale, la a 74-a serie de cursuri de îndrumare misionar-pastorală, pentru a împlini îndemnul Sf. Ap. Pavel către ucenicul său Timotei şi către toţi slujitorii sf. altare: *„Fii treaz în toate, fă lucrul evanghelistului, slujba ta fă-o deplin"* (II Tim. 4, 5). Sîntem prezenţi aici preoţi din toată ţara... Aceste cursuri, prin expunerile, conferinţele, seminariile, lămuririle şi poveţele care ne sînt date de părinţii profesori, au darul de a ne deschide noi orizonturi ale sublimei Taine care ne-a fost dată de Dumnezeu şi pe care o purtăm în noi, de a ne da răspunsuri bogate şi variate la unele întrebări pe care în mod firesc ni le punem, de a ne dezlega unele probleme care ne frămîntă şi la care de multe ori nu le găsim rezolvarea în modul cel mai corect. Aceste cursuri ne dau posibilitatea... de a ne cunoaşte şi împărtăşi unii altora din experienţa noastră pastoral-misionară... Dar cea mai aleasă bucurie, pe care o trăim astăzi, este întîlnirea cu Î. P. S. Voastră, Î. P. S. Părinte Mitropolit, care sînteţi un izvor de lumină şi cultură, de părintească dragoste şi înţelegere faţă de toate problemele noastre". În încheiere, P. C. Sa a adresat mulţumirile de rigoare personalităţilor şi forurilor care patronează cursurile şi contribuie la desfăşurarea lor eficace.

Al treilea cuvînt festiv l-a rostit Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului. Î. P. S. Sa şi-a exprimat bucuria că poate fi, în această zi, împreună cu preoţii de la această serie de cursuri şi a subliniat conţinutul bogat şi actualitatea cuvîntărilor P. C. părinte rector Dr. C. Voicu şi P. C. prot. A. Suciu. *„Dacă n-ar fi vorbit părintele rector, ar fi trebuit să vă spun eu aceleaşi lucruri"*, a spus

Î. P. S. Sa. Amintind că aceste cursuri au fost iniţiate în anul 1949 şi apreciind că ele îşi păstrează rostul lor şi în actualitate, Î. P. S. Sa a făcut o succintă trecere în revistă a personalităţii, activităţii şi contribuţiilor specifice în organizarea şi conducerea destinelor Bisericii Ortodoxe Române de către cei patru patriarhi trecuţi la cele veşnice: Miron Cristea, Nicodim Munteanu, Justinian Marina şi Iustin Moisescu. *„Cursurile de îndrumare misionară şi pastorală sînt un jalon bine înfipt în viaţa Bisericii noastre de către patriarhul Justinian care a ştiut bine ce are de făcut în cadrul planului său de apostolat social. Eu, personal* — a precizat Î. P. S. Mitropolit Antonie — *aş vedea îmbunătăţite aceste cursuri şi prin altceva decît ceea ce facem: printr-o mai multă atenţie dată problemelor de azi. Cursurile sînt bune ca reînnoire a cunoştinţelor, dar Dvs. vă trebuie întîi o orientare la zi, pe plan intern şi pe plan extern. Pe plan intern, avem misiunea să orientăm credincioşii în problemele vremii... Pe plan extern, trebuie să-i ţinem la curent cu ce se întîmplă pe plan internaţional bisericesc. Cu activitatea şi contribuţia Bisericii noastre în conferinţele, simpozioanele şi întrunirile la care participă. Aceasta pentru ca dialogul purtat în exterior să nu rămînă la nivelul elitelor: ierarhi, teologi etc., ci să coboare la nivelul credincioşilor, ca nu cumva ceea ce se hotărăşte la nivelul teologilor să fie respins de masa credincioşilor.*

E nevoie desigur şi de reînnoirea permanentă a cunoştinţelor preoţilor, de reciclare. Nu trebuie să facem greşeala de a ne axa pe o teologie de acum 40—50—60 de ani, o teologie care era mai ales polemică şi foarte confesională, ci pe o teologie mai deschisă spre alţii, în pas cu schimbarea mentalităţilor, o teologie ecumenică. Ţinta ecumenică e poruncă divină. Ceea ce se urmăreşte e ca încetul cu încetul să dispară graniţele confesionale. Să fie creştinii din nou una. Noi mergem pe acest drum şi pe plan intern, prin conferinţele teologice interconfesionale".

În continuare, Î. P. S. Sa a atras atenţia asupra unei alte realităţi actuale: *„Cursurile acestea trebuie să aibă ca scop încălzirea sufletului misionar. Preoţimea e păscută de primejdia profesionalizării. Accentul cade din ce în ce mai mult, pe grija materială, în loc să fie pe cea pastorală. Preotul de odinioară, cu griji pastorale, pare să fie înlocuit, azi, de cel cu prea multe griji personale, materiale.* Aşa se face că toate transferurile au devenit vînări de parohii mai bune „material" şi că mai toate reclamaţiile venite de la credincioşi privesc probleme financiare, neînregistrări de venituri etc. Pe de altă parte, preotul a devenit un fel de domn: priveşte de sus pe enoriaşii săi, nu colaborează cu Consiliile parohiale, ca să nu fie sub control, *uitînd că astăzi credincioşii sînt altfel. Ei îşi păstrează tradiţiile religioase, dar văd altfel obligaţiile şi drepturile preoţilor. Nu înţeleg de pildă de ce trebuie să plătească pe un preot cu o retribuţie lunară, cînd acesta vine în parohie numai Duminica. E prea mare discrepanţa între această stare de lucruri şi munca efectivă de 8 ore pe zi a muncitorului.* Şi cum astăzi mulţi dintre credincioşii noştri trăiesc din retribuţii, ştiu ce înseamnează a le merita. Preotul bun e tot timpul în mijlocul credincioşilor săi.

Preotul trebuie să revină aşadar la datoria şi misiunea adevărată. Candidaţii la examenul de admitere în Institutul teologic declară la intrare că vin cu cele mai înalte gînduri pentru Biserică, pentru preoţie, dar pe parcurs nu confirmă aceste declaraţii şi angajamente".

„Nu trebuie să se uite — a spus în continuare Î. P. S. Sa — *că astăzi preoţii sînt sub observaţii multiple şi că preoţia nu e ca orice altă funcţie: Preotul trebuie să fie părinte bun, să folosească mijloace adecvate în raporturile sale cu credincioşii. Altfel ajunge la dezautenticizarea sa ca preot şi la pierderea credibilităţii. Preotul trebuie să-şi păstreze acestea fiind acelaşi la biserică, pe stradă, în orice situaţie. Credincioşii generalizează şi greşelile unuia se răsfrîng asupra tuturor. Se zice mai întîi — Vedeţi ce fac preoţii? Apoi se lărgeşte sfera şi zic: — Vedeţi ce face Biserica?! Şi generalizarea merge în continuare: — Vedeţi ce face religia?! Aşa se explică şi trecerea unor credincioşi ai Bisericii la secte. Or, la secte nu trec cei răi ci cei buni, care nu văd în preoţi exponenţii credinţei adevărate, potrivirea între ceea ce învaţă şi ceea ce face preotul".*

„Sînt lucruri pe care le ştiţi — a mai spus Î. P. S. Sa — *dar dacă nu ne vom hotărî toţi să ne schimbăm, încetul cu încetul religia se va privatiza, va deveni o problemă de orientare personală pentru fiecare şi fiecare şi-o va rezolva acasă. Această privatizare a şi început în mare măsură în Apus şi e foarte păgubitoare*

pentru credincioşi. Cînd se rup rădăcinile spirituale, credincioşii nu mai sînt sensibili la trecut şi, fără trecut, nu mai sînt aşa cum trebuie nici în prezent".

În continuare, Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală a provocat auditoriul spunînd: „Mă gîndesc că veţi fi fiind interesaţi să cunoaşteţi şi unele aspecte din viaţa bisericească internă şi externă, care rămîn cumva pe plan secundar sau sînt neglijate de cei care scriu despre ele. *Sînt gata să vă răspund la întrebări. Nu există întrebări indiscrete, ci numai răspunsuri indiscrete* — a spus Î. P. S. Sa şi a adăugat tot cu umor: *Să nu vă aşteptaţi însă la răspunsuri infailibile, că n-am ajuns papă!*"

Dînd curs prilejului oferit de înaltul ierarh, cîţiva preoţi au pus următoarele întrebări:

1. Pr. Gh. Mircea (Parohia Bănceşti, prot. Tg. Ocna): „Avem stilişti în parohie... Dacă Bisericile vor ajunge să stabilească o dată fixă, comună, pentru Sf. Paşti, mă întreb cum îşi vor mai calcula stiliştii data Paştilor fiind lipsiţi de pregătire în acest sens?"

2. Pr. Ioniţă Mocanu (Parohia Cataloi, jud. Tulcea): „Care să fie atitudinea preotului faţă de credincioşii stilişti care frecventează Biserica Ortodoxă în Duminici şi sărbători după stilul nou, dar în acelaşi timp ţin posturile şi sărbătorile şi pe stil vechi?"

3. Pr. Ştefan Popica (Parohia Sîmbăta de Sus, prot. Făgăraş): „În ce stadiu se află la ora actuală relaţiile dintre Biserica Ortodoxă şi cea Anglicană, dat fiind faptul că Biserica Anglicană a acceptat hirotonia femeilor?"

4. Pr. M. Rusu (Parohia Pianul de Jos, prot. Alba): „Care este stadiul actual al discuţiilor în problema diasporei?"

5. Prot. Aurel Suciu (Prot. Sf. Gheorghe): „Ce însemnătate are, în perspectivă ecumenică, sărbătorirea mileniului încreştinării ruşilor? Neparticiparea Patriarhiei Ecumenice şi a altor Biserici Ortodoxe ar putea crea dificultăţi în privinţa progresului către apropierea datei de începere a Sfîntului şi Marelui Sinod al Ortodoxiei?"

6. Pr. Maftei Bradea (Parohia Agrij, Arhiepiscopia Clujului): „Care este stadiul actual al dialogului dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică?"

7. Pr. Constantin Cocioba: „Care este regimul cultelor şi în special al sectelor în ţările din Apus? În ce măsură Bisericile Catolică şi protestante istorice, din Apus, sînt confruntate cu fenomenul sectar?"

8. Pr. Gh. Săvoiu (Protopopiatul Timişoara): „În parohie avem şi credincioşi romano-catolici... În ce stadiu se află dezbaterile privind serbarea Sf. Paşti la o dată comună de către toate Bisericile şi confesiunile creştine?"

9. Pr. Valeriu Ramba (Parohia Lisa, prot. Făgăraş): „Ce ne puteţi spune despre data cînd se va ţine Sfîntul şi Marele Sinod al Ortodoxiei?"

Acceptînd întrebările puse, Î. P. S. Mitropolit Antonie a remarcat şi a precizat: „Întrebările sînt foarte interesante şi ele denotă că Dvs. urmăriţi viaţa şi angajamentele Bisericii noastre în ecumenism şi în actualitate. Voi răspunde fragmentar şi nu în ordinea întrebărilor puse, încercînd să le leg pe cele care se înrudesc între ele".

Î. P. S. Sa a început cu relatări privind stadiul actual şi perspectiva dialogului dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică. În cadrul acestora, a explicat cum e formată comisia mixtă de dialog şi subcomisiile acesteia, personalităţile principale care participă la lucrări, felul cum se stabilesc şi se dezbat temele, modul în care se elaborează şi se acceptă referatele, se înseamnă *document de acord* şi *document de dialog*, termeni introduşi de Î. P. S. Sa, localităţile şi data la care s-au întrunit comisia şi subcomisiile de lucru şi temele dezbătute. Pînă în prezent, comisia plenară (alcătuită din 28 de membri ortodocşi şi 28 de membri romano-catolici) s-a întrunit la Rodos, München, Cipru, Bari (de două ori) şi în Finlanda. S-a discutat despre Biserică şi credinţa ce stă la temelia ei, despre Sfintele Taine ale Botezului, Mirungerii şi Împărtăşaniei şi despre Hirotonie. Din amănuntele relatării Î. P. S. Sale, amintim aprecierea că *„discuţiile sînt fără menajamente, fără reţinere, se spun uneori lucruri grele, căci e vorba de adevăr, şi aici nu merge cu politeţea"*, că *„teologii romano-catolici sînt foarte concilianţi"*, că *„teologii greci fac multe obiecţii minore"* şi a precizat că *„la München catolicii au renunţat la Filioque, convenind pentru o formulă în care se zice că Sfîntul Duh*

purcede prin Fiul", *că în problema Sf. Taine poziţiile privind ordinea administrării lor „s-au dovedit a fi ireductibile"*, (ortodocşii neadmiţînd schimbarea ordinii: Botez, Mirungere, Euharistie, ordine schimbată de catolici), că la prima întîlnire de la Bari *„Bisericile Ierusalimului, Serbiei şi Greciei au ameninţat cu ruperea dialogului dacă nu se pune capăt prozelitismului, prin uniatism. S-a ajuns la consimţămîntul de a se discuta în anul viitor problema prozelitismului catolic şi a uniatismului într-o comisie de 6+6 membri. Ideea noastră: Uniatismul nu e un model de dialog şi de unitate. Biserica Romano-Catolică va trebui să declare şi ea aceasta"*. Din comisia aceasta face parte şi Î. P. S. Sa.

Referitor la diaspora ortodoxă, Î. P. S. Mitropolit Antonie a precizat că Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului pretinde să i se recunoască autoritatea asupra întregii diaspore ortodoxe. Biserica Ortodoxă Română însă susţine că fiecare Biserică-mamă are drept de jurisdicţie asupra bisericilor şi parohiilor lor, din diaspora. Cu privire la jurisdicţia Patriarhiei Române, Î. P. S. Sa a menţionat că aceasta dă fiecărei eparhii din străinătate libertatea de a se organiza cum vrea, bucurîndu-se de acea autonomie de care se bucură fiecare eparhie din ţară.

În problema relaţiilor Bisericii Ortodoxe cu cea Anglicană, Î. P. S. Mitropolit Antonie a amintit că Biserica Ortodoxă Română a recunoscut hirotoniile anglicane încă din anul 1935 şi că în zilele noastre s-a format o comisie comună, anglicano-ortodoxă, de dialog. *„Dialogul cu anglicanii* — a spus Î. P. S. Sa — *a mers foarte bine. A intervenit însă acum problema hirotoniei femeilor.* Se va organiza o întîlnire pan-ortodoxă care să discute problema. Diaconiţe au existat în istorie. Ele ajutau la botezul femeilor mature. Nu s-a dovedit că femeile au avut rol liturgic. Noi cerem protestanţilor să reintroducă mai întîi cultul Maicii Domnului şi numai după aceea să discutăm despre locul şi rolul femeii în Biserică. Noi recunoaştem egalitatea femeii cu bărbatul, dar teologia şi tradiţia ortodoxă ne împiedică să acceptăm hirotonia femeii".

Cu privire la data ţinerii Sfîntului şi Marelui Sinod al Ortodoxiei, Î. P. S. Sa a declarat că e *„foarte greu de răspuns"*. După ce a reamintit că patriarhul Miron Cristea a fost primul care a propus organizarea Sfîntului şi Marelui Sinod al Ortodoxiei, a arătat că în zilele noastre s-a creat un Secretariat pentru organizarea acestuia. Amintind temele ce se pregătesc pentru Sfîntul şi Marele Sinod al Ortodoxiei a precizat că: referitor la raportul Ortodoxiei cu Mişcarea Ecumenică — dialogul continuă; în problema postului, poziţia Patriarhiei Române constă în a se lua canoanele aşa cum sînt, spre a nu sminti lumea, dar să se lase la latitudinea ierarhilor şi preoţilor dezlegarea în cazuri de boală, bătrîneţe, încorporare în armată, internare în spital; cu privire la gradele de rudenie la căsătorie noi păstrăm rînduielile vechi; *recăsătoria preoţilor nu se admite.*

În chestiunea calendarului, Î. P. S. Sa a arătat că s-a format o comisie de savanţi, la Geneva, care studiază problema. Cele mi multe Biserici Ortodoxe sînt pentru fixarea unei date stabile şi comune tuturor Bisericilor pentru sărbătorirea Sf. Paşti, dar Bisericile Ortodoxe cu calendar vechi s-au opus oricărei schimbări. Problema e încă deschisă.

Faţă de credincioşii stilişti — adaugă Î. P. S. Sa — *„preotul trebuie să fie înţelept. Dacă aceştia vin la biserică şi se spovedesc să-i trateze în aşa fel ca să-i ţină aproape de biserică... Principalul e ca ei să vină la biserică. Situaţia trebuie tratată cu tact pastoral: nici să le dai dreptate, nici să-i îndepărtezi! Generaţiile viitoare, probabil, vor înţelege altfel problema, fiind mai şcolite"*.

La întrebarea privind sărbătorirea mileniului încreştinării ruşilor, Î. P. S. Mitropolit Antonie a comunicat că n-au participat la sărbătorirea acestui eveniment: Patriarhia Ecumenică de Constantinopol, Biserica Greciei şi Patriarhia de Alexandria. Motivul neparticipării a constat din divergenţele asupra problemei dipticelor, problemă ce se află şi în programul pentru Sfîntul şi Marele Sinod al Ortodoxiei. Patriarhia Gruziei doreşte să fie aşezată după Patriarhia Moscovei, înaintea altor patriarhii. Dar, dipticele sînt fixate după data cînd s-a recunoscut Patriarhia, Gruzia fiind recunoscută abia în anul 1927, deci după Patriarhia Română, spre exemplu: *„Totuşi*, a spus Î. P. S. Sa, *nu sînt previzibile urmări negative cu privire la data ţinerii Sfîntului şi Marelui Sinod al Ortodoxiei care să fie motivate de neparticiparea celor trei Biserici la festivitatea de la Moscova"*.

Despre fenomenul sectar în țările din apus, Î. P. S. Mitropolit Antonie a spus între altele: *„E mai rău ca la noi fiindcă în străinătate secularizarea face ravagii în continuare. Există însă și o categorie de nemulțumiți dintre credincioși, care socotesc Biserica prea formalistă, prea cerebralizată. Ei vor viață spirituală și formează grupări de rugăciune sectare, anarhice. Proliferează mai ales sectele orientale. În orice caz fenomenul sectar e, ca peste tot, o ciupercă pe corpul Bisericii, în contradicție cu ecumenismul și cu tendințele generale spre unitate. Sectele înseamnă dezmembrare în continuare, la noi și pretutindeni"*.

Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului și-a încheiat cuvîntul festiv îndemnînd pe preoți ca să fie interpreții, pe lîngă credincioși, ai acestor învățături promovate la cursurile de îndrumare misionară și pastorală.

P. C. prof. arhid. Dr. C. Voicu, rectorul Institutului, a încheiat festivitatea mulțumind Î. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală pentru cuvîntarea ținută și pentru dialogul purtat cu preoții de la cursuri.

Pr. lector *Ioan Glăjar*

Hramul Mănăstirii Brîncoveanu

Adormirea Maicii Domnului, 15 august, este, după cum se știe, al doilea hram al Mănăstirii Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, jud. Brașov, intrat în conștiința credincioșilor din Țara Făgărașului mai ales, care s-au simțit strîns legați de acest așezămînt chiar și în vremurile de restriște de altădată.

Și anul acesta, sărbătorirea a început încă din ajun, cînd, la altarul din pădure, s-a săvîrșit vecernia, cu un cuvînt de învățătură rostit de P. Cuv. protos. T. Părăian. A urmat apoi slujba de priveghere, a prohodului, cu înconjurarea bisericii. Tot în seara praznicului, mulți credincioși s-au spovedit.

Tot în ajun a sosit la sf. mănăstire P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșanul al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, venit la solicitarea Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, plecat la alte îndatoriri peste hotare. De la Centrul arhiepiscopesc din Sibiu au fost prezenți: P. Cuv. arhim. D. Dan, vicar ad-tiv, P. C. cons. Gh. Papuc, P. C. insp. ep. R. Bar și P. C. secretar ep. I. Galea.

În ziua praznicului s-a săvîrșit Sf. Liturghie arhierească de către P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșeanul, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile au fost date de obștea cea mare a credincioșilor prezenți, avînd în frunte un grup de studenți teologi și elevi seminariști.

La momentul cuvenit, C. diacon Vîlcoci Eusebiu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Sămara, prot. Pitești.

La priceasnă a predicat P. Cuv. protos. Teofil Părăian din obștea Mănăstirii Brîncoveanu, care, plecînd de la textul liturgic: „Pe Născătoarea de Dumnezeu și Maica Luminii întru cîntări cinstind-o, s-o mărim", a zăbovit asupra pericopei evanghelice din ziua praznicului, cît și asupra unor texte liturgice și imne bisericești închinate Maicii Domnului, încheind cu îndemnul de a mulțumi lui Dumnezeu pentru tot ce ne vine de la El prin mijlocirea Maicii Domnului.

La sfîrșitul Sf. Liturghii, un bogat și ziditor cuvînt de învățătură a rostit P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeșeanul, care, plecînd de la cuvintele Maicii Domnului rostite la nunta din Cana Galileii: „Faceți tot ce vă va spune", a adus în atenția ascultătorilor pasaje din Predica de pe munte a Mîntuitorului, explicînd din ele unele texte mai semnificative pentru credincioșii de astăzi.

P. S. Sa a menționat apoi cîteva proorociri din Vechiul Testament despre Maica Domnului, subliniind adevărul că, cinstind pe Maica Domnului, noi împlinim de fapt ceea ce ne învață Sf. Scriptură.

P. S. Calinic a arătat de asemenea că Adormirea Maicii Domnului nu înseamnă moartea ei, ci trecerea ei pe celălalt tărîm și prin ea Mîntuitorul Iisus Hristos deschizînd larg porțile învierii noastre, adevăr care trebuie să ne facă să nu ne temem de moarte, Maica Domnului însemnînd, așadar, pentru noi și speranță în viața cea fără de sfîrșit.

Referindu-se la împlinirea a 300 de ani de la urcarea pe tron a voievodului C. Brîncoveanu și la construcțiile ridicate la așezămîntul său de la Sîmbăta de

Sus, P. S. Sa a arătat că Î. P. S. Mitropolit Antonie face un mare act de restituire Transilvaniei a ceea ce i se cuvenea încă de multă vreme, îndrumînd totodată credincioşii la dragoste de Legea şi de pămîntul străbun, după pilda Brîncoveanului, a cărui memorie P. S. Sa a evocat-o printr-o seamă de extrem de izbutite versuri.

Informînd credincioşii de programul Î. P. S. Mitropolit Antonie, P. Cuv. arhim. D. Dan a mulţumit P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeşeanul, în numele Î. P. S. Sale, pentru participarea la hram şi pentru predica rostită.

În continuare s-a săvîrşit sfinţirea apei, precum şi Sf. Maslu de obşte.

La agapa care a urmat, a vorbit P. Cuv. arhim. V. Tohăneanu, stareţul Mănăstirii Brîncoveanu, care, după ce a salutat pe cei prezenţi în calitate de gazdă — îndeosebi pe P. S. Arhiereu-vicar Calinic Argeşeanul şi grupul numeros de studenţi teologi romano-catolici din Gratz (Austria), care a participat şi la Sf. Liturghie şi care a fost impresionat de întreg programul religios — a făcut o prezentare a aşezămîntului voievodal brîncovenesc de la Sîmbăta de Sus, cu rolul său religios-naţional de altădată, cînd adăpostea o şcoală de grămătici şi una de pictură şi poate încă altele neconsemnate în documente, şi cu chemarea sa de astăzi, de a sta la îndemîna Bisericii în zidirea religios-morală şi patriotică a credincioşilor care cu gînd bun o cercetează.

A luat apoi cuvîntul pr. prof. Harnoncourt Philip, conducătorul grupului menţionat, care a exprimat bucuria de a fi putut participa la un serviciu religios ortodox şi de a fi întîlnit un număr aşa de mare de credincioşi, subliniind apoi ideea că nu este suficient să învăţăm unii despre alţii, ci este necesar de a ne cunoaşte reciproc, fiecare confesiune la ea acasă, „aşa cum am cunoscut noi astăzi pe credincioşii ortodocşi, rugîndu-ne împreună", mulţumind tuturor celor ce au contribuit la această înălţătoare experienţă, pe care au făcut-o alături de credincioşii ortodocşi.

Gh. P.

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN ARHIEPISCOPIA CLUJULUI

A doua conferinţă preoţească programată pe luna mai 1988

Tema comemorativă intitulată: „*Voievodul Constantin Brîncoveanu în istoria, cultura şi ortodoxia românească* (la 300 de ani de la urcarea pe tron)", a fost prezentată şi dezbătută la nivel de protopopiate, după următorul program:

— *La protopopiatul Huedin*, în 17 mai 1988, fiind prezidată de P. C. Sa Cosmuţa Ştefan, consilier economic;

— *La protopopiatul Turda*, în 23 mai 1988, fiind prezidată de P. C. Sa Cosmuţa Ştefan, consilier economic;

— *La protopopiatul Baia Mare*, în 23 mai a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Octavian Picu, consilier administrativ;

— *La protopopiatul Sighetu Marmaţiei*, în 24 mai a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Octavian Picu, consilier administrativ;

— *La protopopiatul Bistriţa*, în 24 mai a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Petru Varga, inspector eparhial;

— *La protopopiatul Năsăud*, în 25 mai a.c., fiind prezidată de P. C. Sa Petru Varga, inspector eparhial;

— *La protopopiatul Lăpuş*, în 26 mai a.c., fiind prezidată de Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil Herineanu;

— *La protopopiatul Cluj*, în 26 mai a.c., fiind prezidată de P. S. Sa Episcop-vicar Iustinian Chira Maramureşanul;

— *La protopopiatul Dej*, în 31 mai a.c., fiind prezidată de P. S. Sa Episcop-vicar Iustinian Chira Maramureşanul.

Conferinţele au fost precedate de slujba Te-Deum-ului şi de meditaţii tematice cu conţinut misionar-pastoral.

Pe lîngă referatele principale, conferințele au fost întregite prin luările de cuvînt de către delegații Centrului eparhial, P. C. protopopi, coreferenți și un număr de peste 86 de preoți.

Conferențiarii și ceilalți vorbitori au ilustrat deosebita contribuție a marelui voievod Constantin Brîncoveanu — martir al credinței și al neamului — la înflorirea vieții culturale din Țara Românească, la dezvoltarea învățămîntului prin Academia Sf. Sava, Școlile de la Colțea și Sf. Gheorghe Nou și școlile mănăstirești.

Perioada de domnie a voievodului Constantin Brîncoveanu a fost marcată de contribuția însemnată la cultura românească a unor personalități ca stolnicul Constantin Cantacuzino (1650—1716), frații Radu (1655—1725) și Șerban Greceanu († 1710), Radu Popescu (1655—1729) ș.a.

În acest context s-a scos în evidență faptul că în această perioadă apare de sub tipar monumentala lucrare a Bibliei de la București de la 1688 de la a cărei editare anul acesta se împlinesc 300 de ani, cu care prilej va fi reeditată de către Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române.

Așa cum afirma un vorbitor: „Constantin Brîncoveanu a fost un mare domnitor, care și-a pus pecetea pe o epocă, a lăsat în artă un stil, a impus limba română în cult, a întemeiat biserici, academii, spitale, a pus tiparul în slujba neamului, a căutat să ridice prestigiul Țării Românești la cel al Bizanțului de odinioară, și-a vărsat sîngele pentru credința creștină" (Prot. Ioan Jeler — Cluj).

Marele domnitor Constantin Brîncoveanu ca recunoscut diplomat a stabilit relații cu Poarta Otomană (ca suzerană), cu țări ca: Austria, Rusia, Franța, Anglia, Olanda, iar în interior cu Moldova și Transilvania.

În timpul domniei lui, Biserica din Țara Românească dobîndește ierarhi cărturari de seamă ca: mitropoliții Teodosie și Antim Ivireanul, episcopii Ștefan și Ilarion ai Rîmnicului și episcopii Grigore, Mitrofan, Damaschin Dascălul și Ioasaf ai Buzăului.

Tot în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, Biserica din Țara Românească stabilește relații strînse cu Patriarhiile Apostolice, cu Muntele Athos, cu muntele Sinai, acordînd chiar ajutoare sub diferite forme Răsăritului Ortodox, care pînă astăzi stau mărturie acestor legături incontestabile.

În cuvîntul său, P. S. Iustinian Maramureșanul a spus printre altele la conferința de la protopopiatul Cluj: „Constantin Brîncoveanu chiar dacă nu ar fi murit ca martir, mărturisitor al dreptei credințe, avea calitățile unui mare sfînt. El a murit de 4 ori pînă la moartea sa fizică, asistînd la moartea celor 4 fii ai săi".

Sfințirea bisericii cu hramul „Sfinții Mihail și Gavriil" din parohia Fodora, prot. Cluj, jud. Cluj

Deși biserica din parohia Fodora a fost zidită în anul 1858, sub păstorirea preotului Ioan Colceriu, în documente nu se amintește de tîrnosirea ei.

Din datele cunoscute, în anul 1907 se adaugă cafasul și se pictează iconostasul, în anul 1950 se transformă acoperișul și se acoperă cu tablă zincată, înlocuindu-se șindrila; în anul 1967 se fac lucrări de reparații exterioare; în anul 1969, se execută lucrări de reparații la iconostas, se zugrăvește interiorul și se aplică pe bolta de scîndură plăci fibro-lemnoase, în anul 1983 se tencuiește bolta și se refac tencuielile de pe pereții interiori în vederea pictării; în anul 1986 se pictează interiorul de către pictorul Olteanu Oprea, în tehnica „tempera" și în „frescă", iar în anul 1987 se refac în întregime tencuielile în exterior și se vopsește tabla de pe acoperiș.

În urma consultării documentelor, înaintea construirii bisericii actuale, preoții au slujit la biserica din Pusta, biserică care se află în vechea vatră a satului, și care începînd cu anul 1858 a fost înlocuită de cea care acum așteaptă să fie tîrnosită.

În perioada păstoririi actualului și vrednicului preot Octavian Chindriș (1977—1988) s-au executat importante lucrări de întreținere — interioare și exterioare — încununate cu lucrările de pictură.

Acest lucru a determinat ca Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil, *Duminică 15 mai 1988*, să accepte invitaţia călduroasă a preotului paroh şi a credincioşilor din Fodora, pentru a le tîrnosi biserica.

De la Centrul eparhial Cluj, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil a fost însoţit de P. C. Sa Pr. Liviu Ştefan — vicar administrativ şi de către diaconii Radu Onac şi Iustin Oprişan.

Î. P. S. Sa înconjurat de un ales sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Sa Ioan Jeler, protopopul Clujului şi în prezenţa unui frumos număr de credincioşi, a început la ora 9,00 slujba tîrnosirii bisericii, după care s-a continuat cu Sf. Liturghie arhierească.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, potrivit rînduielii stabilite de ierarh, au avut loc cuvîntările de rigoare.

P. C. Sa Ioan Jeler, protopopul Clujului, rosteşte un cuvînt de bun venit Înaltului ierarh, cu aprecieri la adresa bunilor credincioşi de aici şi la adresa harnicului preot paroh Octavian Chindriş, care, împreună, au finalizat importantele şi frumoasele lucrări la biserica lor.

Preotul paroh, manifestîndu-şi bucuria şi emoţia prezenţei Înaltului Ierarh în mijlocul credincioşilor din Fodora, a făcut o scurtă prezentare a lucrărilor efectuate în vremea păstoririi sale în această parohie, mulţumind tuturor din inimă pentru înţelegerea şi sprijinul acordat.

În cuvîntul său, Î. P. S. Sa Arhiepiscopul Teofil, după ce a dat alese şi preţioase învăţături doctrinare şi morale credincioşilor, adresează felicitări credincioşilor şi preotului paroh pentru frumoasele realizări în parohia Fodora.

Ca semn de preţuire a acestei activităţi intense, vrednicul preot paroh local este distins de către Î. P. S. Sa cu distincţia bisericească de „iconom", cu dreptul de a purta brîu roşu.

Menţionăm faptul că atît la slujba de la biserică cît şi la agapa de la casa parohială a fost prezent şi preotul reformat cu soţia.

A urmat, după sfîrşitul Sf. Liturghii, agapa oficială care a avut loc la casa parohială. Şi aici s-au rostit scurte cuvîntări legate de eveniment.

Sfinţirea bisericii noi, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", parohia Stoiceni, prot. Lăpuş, jud. Maramureş

Străvechea vatră românească — Stoiceni, care astăzi numără cca. 90 de familii de români harnici şi buni creştini, se află la poalele vîrfului Şatra, nu departe de oraşul Tg. Lăpuş.

Potrivit hrisovului, localitatea Stoiceni îşi are numele de la cneazul român Stoica Iuga, care avea în stăpînire acest teritoriu şi este atestată documentar pentru prima dată în anul 1598. Desigur, geneza satului este mult mai veche decît este atestată în documente.

Faptul că aici se afla o bisericuţă din lemn, care a fost aprinsă în anul 1603, dovedeşte că populaţia românească de aici era constituită într-o comunitate creştină ortodoxă cu multă vreme înainte.

Vechea biserică din lemn care a ars din temelii a fost refăcută la scurt timp, dar în anul 1848 este distrusă tot de un incendiu. În anul 1858 s-a construit o altă biserică din lemn, care dăinuie pînă astăzi.

Vechea biserică devenind neîncăpătoare şi fiind construită în afara perimetrului de sistematizare a satului, credincioşii parohiei în frunte cu vrednicul lor păstor sufletesc Ioan Cosma, cu multă dăruire şi jertfelnicie au construit o nouă biserică din cărămidă.

Locaşul de închinare este aşezat într-un cadru natural de toată frumuseţea, arhitectonica construcţiei îmbinînd armonios şi echilibrat elemente din stilul bisericilor din lemn din Maramureş (turlele) cu elemente din stilul bizantin.

În interior, biserica este înveşmîntată într-o aleasă, vie şi frumoasă pictură tradiţională românească, întregită de un iconostas şi strâni laterale sculptate.

În exterior, sfîntul locaş de închinare este tencuit în terasit alb, cu încrustări verticale, avînd în componenţă motive tradiţionale preluate din sculptura părţilor maramureşene.

La intrare, biserica este prevăzută cu un pridvor acoperit, sprijinit pe solide coloane de rezistenţă, pe pereţii căruia s-au aşezat, potrivit erminiei ortodoxe, scene biblice şi sfinţi pictaţi.

În exterior, la nivelul superior al geamurilor, de jur împrejurul edificiului sînt lucrate în medalioane de mozaic, ca într-o horă triumfală, chipurile eroilor credinţei străbune şi ai neamului românesc, iar pe frontispiciu tronează scene şi medalioane biblice.

Curtea bisericii este marcată de un frumos gard din scîndură de brad, avînd la intrare o valoroasă poartă maramureşană sculptată, executată din lemn de stejar.

Această splendidă realizare îşi aşteaptă, asemenea unei mirese a lui Hristos, harul sfinţitor al Duhului Sfînt, care din acel moment avea să sălăşluiască într-însa, prin darul şi iconomia Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Teofil Herineanu, care în data de *Duminică, 22 mai 1988*, a binevoit să o tîrnosească spre slava lui Dumnezeu şi mîntuirea bunilor credincioşi de aici, de acum şi cei care vor veni.

După primirea călduroasă ce i s-a făcut Înaltului nostru ierarh, la ora 9,00 a început slujba tîrnosirii, fiind înconjurat de un numeros şi distins sobor de preoţi şi diaconi, în prezenţa unui mare număr de credincioşi şi oaspeţi invitaţi cu acest binecuvîntat prilej.

De la Centrul eparhial Cluj, Î. P. S. Sa a fost însoţit de către P. C. Sa Liviu Ştefan, vicar administrativ, P. C. Sa Octavian Picu, consilier administrativ şi diaconii Radu Onac, Vasile Nemeş şi Iustin Oprişan.

În calitate de fost paroh al acestei parohii, ca invitat de onoare a făcut parte din sobor P. C. Sa Lucian Augustin, vicarul administrativ al Eparhiei Oradea.

După terminarea slujbei tîrnosirii, Sf. Liturghie arhierească s-a săvîrşit în pridvorul bisericii.

La sfîrşitul liturghiei şirul cuvîntărilor a fost deschis de către P. C. Sa Ciceu Ioan, protopopul protopopiatului Lăpuş, care a adresat cuvîntul de „bun venit" Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Teofil, elogiind apoi jertfelnicia puţinilor dar vrednicilor credincioşi de aici în frunte cu neobositul şi harnicul preot paroh Ioan Cosma.

A cuvîntat apoi P. C. Sa Augustin Lucian, vicarul Eparhiei Oradiei, care şi-a exprimat bucuria de a lua parte la această binecuvîntată sărbătoare duhovnicească a credincioşilor din Stoiceni marcată de tîrnosirea bisericii noi, care este rodul dragostei lor faţă de credinţa străbună.

În însufleţitorul său cuvînt, vrednicul de laudă preotul local Ioan Cosma, după o prezentare succintă a mersului lucrărilor construcţiei bisericii noi, a adresat profunda sa recunoştinţă şi dragoste faţă de Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil, care i-a acordat un preţios sprijin moral şi material pentru ca noua biserică de aici să ajungă la momentul sfinţirii. În cuvinte însufleţitoare i-a mulţumit pentru toate Înaltului nostru ierarh.

Mulţumirile sale s-au îndreptat apoi către bunii credincioşi, care n-au precupeţit nimic, nici bani, nici muncă, nici timp pentru ca într-o perioadă scurtă de timp să-şi vadă noua biserică terminată.

A mulţumit călduros tuturor acelora care într-un fel sau altul şi-au dat concursul la realizarea acestei frumoase biserici, cu care se vor mîndri generaţii şi generaţii de credincioşi.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil a rostit un documentat cuvînt de învăţătură, în legătură cu însemnătatea locaşului de cult pentru viaţa religios-morală a credincioşilor.

A elogiat apoi pe bunii credincioşi de la Stoiceni pentru excepţionala lor realizare, care prin osîrdia şi permanenta purtare de grijă a preotului lor paroh au durat acest nou sion duhovnicesc şi românesc.

Pentru tot ce s-a realizat la Stoiceni pe plan bisericesc, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil, cu deplină satisfacţie în suflet, ca un simbol al preţuirii şi recunoştinţei sale, în faţa mulţimii de credincioşi, a acordat preotului paroh Cosma Ioan distincţia onorifică bisericească de „iconom" cu dreptul de a purta brîu roşu. Aşa cum spunea Î. P. S. Sa, această distincţie simbolică, se răsfrînge cu precădere

şi asupra credincioşilor parohiei care s-au dovedit a fi, în frunte cu vrednicul lor păstor, trup şi suflet în vederea realizării idealului propus.

Pentru acordarea distincţiei, preotul-paroh a mulţumit din suflet Înalt Prea Sfinţitului Arhiepiscop Teofil, angajîndu-se că şi în viitor va desfăşura o tot mai prodigioasă activitate pastorală şi administrativă.

După terminarea Sf. Liturghii, Înalţii oaspeţi au fost invitaţi la agapa creştinească oferită cu acest prilej unde s-au rostit toasturi, iar gazdele au oferit daruri simbolice Î. P. S. Sale, însoţitorilor şi preoţilor care au făcut parte din sobor.

Aşa a luat sfîrşit marea sărbătoare creştinească de la Stoiceni.

Sfinţirea bisericii cu hramul „Duminica Tuturor Sfinţilor" din parohia Botiza, prot. Sighetu Marmaţiei, jud. Maramureş

La poalele munţilor Ţibleşului, înspre Ţara Maramureşului istoric, la 10 km de localitatea Şieu, se află aşezată localitatea Botiza, cu harnici gospodari şi buni credincioşi ai Bisericii străbune.

Vechea biserică de lemn, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva" construită în anul 1699, fiind adusă din Vişeu de Jos, a devenit neîncăpătoare pentru numărul sporit de credincioşi ai parohiei care o cercetau.

Aşa s-a născut ideea şi necesitatea ridicării unei biserici în preajma celei vechi. Bine întreţinută, biserica veche de lemn — monument istoric — „priveşte" acum cu mîndrie la monumentala biserică ce s-a construit în anii noştri din materiale durabile, construcţie care tronează ca un „turn de veghe peste întreaga localitate".

Biserica s-a zidit prin jertfelnicia neprecupeţită a bunilor credincioşi, sub coordonarea şi purtarea de grijă a vrednicului preot paroh, Isidor Berbecar.

Pictura interioară a fost executată în tehnica „frescă" de către pictorul Andrei Răileanu din Bucureşti între anii 1982—1987.

Edificiul de cult, în stil bizantin, dispune de 2 turle la faţadă şi o cupolă străjuită de 4 turle mai mici. Exteriorul este tencuit în terasit alb.

În ziua de Duminică, 5 iunie 1988, totul era gata pentru tîrnosire.

Zeci de mii de credincioşi, îmbrăcaţi în straie de sărbătoare veniţi din toate părţile Maramureşului, ale Năsăudului, Lăpuşului şi din alte localităţi din ţară, au întîmpinat cu aleasă şi justificată bucurie pe Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil însoţit de la Centrul eparhial Cluj de P. C. Sa Pr. Liviu Ştefan — vicar administrativ şi diaconii Radu Onac, Oprişan Iustin şi Oprişan Mihai (Sighetu Marmaţiei) spre a le sfinţi monumentala biserică a botizenilor.

În dimineaţa acelei zile senine şi plină de lumină cerească şi duhovnicească la orele 9,00, înconjurat fiind Înaltul nostru Ierarh de un mare sobor de preoţi (39), a dat binecuvîntarea de începere a slujbei de sfinţire, după care s-a continuat cu Sf. Liturghie arhierească.

Sfînta Liturghie arhierească s-a săvîrşit pe un podium larg în pridvorul noii biserici.

Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de corul bisericii din Botiza, care s-a dovedit a fi instruit la înălţimea pretenţiilor unei slujbe arhiereşti.

La sfîrşitul Sf. Liturghii, potrivit tradiţiei rînduite de ierarh, a luat cuvîntul cel dintîi, P. C. Sa Părintele Mihai Oprişan, protopopul Sighetului Marmaţiei, care a adresat un călduros cuvînt de „bun venit" Înaltului ierarh, cu alese aprecieri la dăruirea şi jertfelnicia bunilor credincioşi de aici care au durat o biserică asemenea unei catedrale, sub directa şi nemijlocita îndrumare şi supraveghere a harnicului preot paroh Isidor Berbecar.

În cuvîntul său, preotul local, cuprins de emoţia sfîntă a evenimentului sacru, prin cuvinte pornite de la inimă, a informat pe Înaltul nostru ierarh şi pe întreaga asistenţă despre biserică. Întreaga suflare creştinească de acolo — de la mic la mare — a răspuns chemării preotului paroh cu bani şi muncă benevolă pentru ca acest locaş de cult să fie terminat spre mărirea lui Dumnezeu şi desăvîrşirea religios-morală a enoriaşilor de acolo.

Mulţumirile sale s-au îndreptat către Înaltul nostru ierarh, precum şi către toţi credincioşii săi care l-au urmat şi ascultat întocmai. Preotul-paroh s-a simţit îndatorat în mod firesc să mulţumească călduros organelor locale şi altor oficialităţi care au arătat o înţelegere largă şi binevoitoare pentru ca biserica să se prezinte în haină de sărbătoare pentru momentul sacru al tîrnosirii. A mulţumit apoi tuturor acelora — de aproape şi de departe din ţară — care într-un fel sau altul s-au făcut părtaşi muncii şi bucuriei botizenilor.

În cuvîntul său de învăţătură, Înalt Prea Sfinţitul Arhiepiscop Teofil, şi-a manifestat deosebita bucurie şi satisfacţie sufletească de-a fi prezent la această grandioasă sărbătoare duhovnicească a credincioşilor din Botiza. A apreciat şi admirat unitatea de credinţă şi de simţire românească a bunilor credincioşi de aici, care au durat pentru generaţii această falnică biserică, în care, de acum, se vor ruga pentru ajutorul şi mîntuirea lor bunului Dumnezeu, pentru sănătatea şi pacea întregii lumi.

Ca o modestă răsplată şi recunoaştere a excepţionalei lor realizări, Î. P. S. Sa a acordat în mod special, vrednicului de laudă preotului Isidor Berbecar, cea mai înaltă distincţie onorifică bisericească de „iconom stavrofor" cu dreptul de a purta cruce. Această distincţie — simbol de fapt îi onorează pe toţi credincioşii parohiei.

În momentul emoţionant al distingerii preotului paroh, întreaga asistenţă de zeci de mii de credincioşi şi invitaţi, au exclamat în cor cuvintele: „Vrednic este!"

În sfîrşit, Înalţii oaspeţi au fost invitaţi la agapa creştinească oferită cu acest prilej.

În timpul agapei s-au rostit toasturi de către personalităţi bisericeşti şi laice din partea locului şi invitaţi din ţară.

În vremea mesei, corul bisericii a prezentat asistenţei, interpretate iscusit, piese corale patriotice şi religioase.

Aşa a luat sfîrşit, cu rezonanţă în timp, una din cele mai alese sărbători creştineşti de pe aceste binecuvîntate plaiuri.

Prot. *Liviu Ştefan*

DIN VIAŢA BISERICEASCĂ ÎN EPARHIA ORADIEI

I. Binecuvîntarea bisericii din Felcheriu

În urma lucrărilor de înnoire exterioară şi interioară a bisericii din filia *Felcheriu* (parohia Cheriu), prot. Oradea, P. S. Episcop Vasile, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit, duminică, 1 mai 1988, slujba de binecuvîntare a acestei biserici.

Biserica, avînd hramul „Sf. Ierarh Nicolae", a fost reconstruită din cărămidă, în anii 1959—1960, în urma strămutării ei din oraşul Beiuş, unde a funcţionat ca biserică de cimitir, construită din lemn. După rezidirea ei pe locul actual, în timpul păstoririi preotului Gheorghe Cucu, a fost sfinţită în anul 1961 de Episcopul Valerian Zaharia al Oradiei.

Între anii 1983 şi 1987, sub păstorirea vrednicului preot Traian Nica, ajutat îndeaproape de membrii din filie ai Consiliului şi Comitetului parohial, în frunte cu epitropii Petru Opriş şi Ioan Gligor (decedat în 1987), dar mai ales prin jertfelnicia bunilor credincioşi, i s-au făcut mari lucrări de renovare. În exterior, a fost tencuită în ciment alb; în locul vechiului turn de lemn, s-a înălţat unul de cărămidă, acoperit ca şi întreaga biserică cu tablă zincată. În interior, a fost tencuită din nou şi apoi împodobită cu o frumoasă pictură în tempera grasă, executată (1986) de pictorul Marcel Humă din Tîrgu-Neamţ. Totodată, a fost dotată cu mobilier nou: strane cantorale şi scaune în jurul pereţilor, frumos

lucrate în lemn. De asemenea, a fost înzestrată cu cărţi de cult noi şi cu odăjdii noi.

După slujba de binecuvîntare a sfîntului locaş, s-a oficiat Sf. Liturghie, afară, în curtea bisericii, de faţă fiind un mare număr de credincioşi din localitate şi din împrejurimi, care, împreună cu cîntăreţul bisericesc, au dat răspunsurile. Predica zilei a fost ţinută de pr. secretar eparhial Liviu Ungur. Preotul-paroh Traian Nica, pentru rodnica activitate din cei 17 ani de păstorire aici şi în altă parohie, a fost distins cu rangul de *iconom-stavrofor*, întru care a şi fost hirotesit, iar membrilor Consiliului parohial li s-au înmînat scrisori arhiereşti de apreciere.

După otpust, pr. prot. Aurel Puşcaş a dat citire hrisovului şi a urat bun venit P. S. Sale, iar preotul-paroh a făcut scurt istoric al unităţii şi al bisericii, precum şi o mică dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, aducînd mulţumiri celor îndreptăţiţi.

În cuvîntul de învăţătură, ierarhul a arătat însemnătatea împodobirii bisericilor noastre ortodoxe cu icoane pictate şi a explicat de ce, în timpul stăpînirii străine, bisericile noastre din Ardeal n-au fost împodobite cu pictură după chipul celor din Moldova şi Muntenia şi, în general, din întreaga Ortodoxie, arătînd că Biserica ortodoxă din Ardeal a trebuit să se îngrijească şi de şcolile confesionale, cărora le-a dat prioritate faţă de orice altă problemă, pentru că în ele se cultiva limba română. Astăzi însă, în ţara noastră românească, şcolile sînt în grija statului, iar credincioşii îşi pot împodobi bisericile după rînduiala canonică, aşa cum au făcut şi bunii credincioşi din această filie, lucrare pentru care îi felicită pe ei şi pe păstorul lor sufletesc, subliniind că această lucrare este dovada cea mai grăitoare despre credinţa lor în Dumnezeu şi despre iubirea Bisericii strămoşeşti.

Fiind data de 1 Mai (Sărbătoarea Muncii), vorbitorul a făcut elogiul muncii, arătînd că aceasta este o sarcină lăsată de însuşi Dumnezeu la crearea omului, făcîndu-l pe acesta colaborator la cultivarea naturii. De asemenea, a subliniat că munca ese o rugăciune a mîinilor, precum rugăciunea este o muncă a inimii, a sufletului.

În încheiere, felicitîndu-i pe toţi pentru lucrările făcute, ierarhul îi îndeamnă să fie în continuare iubitori de Biserica strămoşească şi de Patrie, pentru a cărei înflorire să muncească cu tot mai multă rîvnă pe ogoare şi la alte locuri de muncă.

Diacon *Dr. Teodor Savu*

II. Vizită arhierească

În zilele de 4 şi 5 mai 1988 P. S. Episcop Emilian Birdaş al Alba Iuliei, însoţit de colaboratori de la Centrul eparhial şi de protopopii din eparhie, a făcut o vizită Prea Sfinţitului Episcop Vasile al Oradiei.

Primind cu căldură pe distinşii oaspeţi, P. S. Episcop Vasile i-a întîmpinat cu urarea de a se simţi bine pe meleagurile bihorene, făcîndu-le invitaţia de a vizita Centrul eparhial, cîteva din obiectivele bisericeşti mai însemnate din Oradea, precum şi Mănăstirea Izbuc.

În cinstea P. S. Episcop Emilian s-a oficiat un Te-Deum în paraclisul episcopal, fiind prezenţi, alături de însoţitorii P. S. Sale, membrii Permanenţei Consiliului Eparhial al Episcopiei Oradiei şi salariaţii Centrului episcopesc. După Te-Deum, P. S. Episcop Vasile a adus încă o dată calde cuvinte de bun venit Ierarhului de la Alba Iulia şi întregii suite, arătînd că această vizită se înscrie ca un moment deosebit de important în întărirea legăturilor ce s-au statornicit între cele două eparhii transilvănene, apropiate tradiţional nu numai prin vecinătatea geografică ci şi prin vechile şi multiplele conlucrări şi colaborări de ordin bisericesc, cultural şi patriotic-naţional. Evocînd apoi cîteva trepte mai însemnate din istoria Episcopiei Oradiei, Chiriarhul a reliefat în acelaşi timp rolul şi importanţa majoră a urbei orădene şi a unor personalităţi din aceste locuri în viaţa poporului român şi a Bisericii de la brazda de nord-vest a patriei.

În cuvîntul de răspuns, P. S. Episcop Emilian a mulţumit pentru dragostea şi căldura cu care au fost primiţi în cadrul acestei vizite de frăţească bucurie, arătînd că ea are menirea să apropie şi mai mult cele două eparhii şi să servească drept un binevenit şi util dialog în scopul propăşirii vieţii bisericeşti, a activităţii pastoral-misionare a preoţimii, precum şi ca un fructuos schimb de experienţă pe tărîm administrativ-gospodăresc. P. S. Sa a evidenţiat adîncile rădăcini istorice ale Alba Iuliei, ca veche cetate a Daciei romane, ca loc al martiriului lui Horea, Cloşca şi Crişan şi al întemniţării lui Avram Iancu, ca simbol al unităţii naţionale, purtînd efigia vrednicei „pohte" a voievodului Mihai Viteazul, ca şi a Unirii celei Mari de la 1 Decembrie 1918.

Reluînd firul bogatei activităţi a centrului spiritual ortodox al vechiului Bălgrad, nou-înfiinţata Episcopie de Alba Iulia s-a înscris cu valoroase realizări pe multiple planuri în cadrul vieţii bisericeşti, armonizîndu-se în chip firesc în contextul mai larg al înnoirilor şi înfăptuirilor contemporane care au schimbat faţa patriei întregi, a arătat în încheiere Ierarhul oaspete.

După agapa oferită la reşedinţa eparhială şi care s-a desfăşurat în aceeaşi atmosferă de satisfacţie frăţească, au fost vizitate: paraclisul eparhial, cu o frumoasă pictură în frescă executată de pictorul Eremia Profeta, muzeul, cu bogate şi deosebit de valoroase exponate istorice, atelierul de lumînări, noul cămin preoţesc, biblioteca eparhială, reşedinţa episcopească în genere.

P. S. Episcop Vasile a invitat apoi pe oaspeţi să viziteze cîteva obiective bisericeşti din Oradea: Catedrala episcopală „Biserica cu Lună", sala memorială „Roman Ciorogariu", unde se păstrează şi pînza originală cu chipul lui Horea, pictată în 1816 şi aşezată la cheia de boltă de pe arcada iconostasului Bisericii cu Lună, biserica „Sf. Nicolae", a doua catedrală a Oradiei, şi ea recent restaurată atît în interior, cît şi în exterior, precum şi biserica din cartierul C.F.R., model de împodobire şi înzestrare gospodărească.

Apoi s-a făcut o vizită la Mănăstirea Izbuc, aşezămînt monahal ce a primit o nouă înfăţişare în ultimii ani prin purtarea de grijă a Prea Sfinţitului Episcop Vasile, ca şi prin osîrdia vrednicului stareţ, protosinghelul Iorest Grebenea. P. S. Episcop Emilian a apreciat deosebitele realizări ce s-au înfăptuit aici, atît din punct de vedere al înfăţişării, cît şi al funcţionalităţii, menite să dea noi imbolduri vieţii spirituale din această vatră duhovnicească. Oaspeţilor le-a fost oferită o agapă în trapeza mănăstirii.

Vizita Prea Sfinţitului Episcop Emilian în Eparhia Oradiei a prilejuit totodată, în cadrul convorbirilor dintre cei doi Ierarhi, o informare reciprocă în ceea ce priveşte viaţa bisericească din cele două eparhii, măsurile privind intensificarea lucrării pastoral-misionare, realizările administrativ-gospodăreşti, ca şi activitatea culturală şi editorială. Au fost oferite reciproc ultimele cărţi tipărite în editurile celor două Episcopii şi s-au prezentat planurile de actualitate şi de viitor în acest sector.

La sfîrşitul vizitei făcute în Eparhia Oradiei, Prea Sfinţitul Episcop Emilian a mulţumit în numele său personal şi al tuturor însoţitorilor pentru deosebit de călduroasa primire ce le-a fost acordată, apreciind aportul benefic al acestei vizite la întărirea legăturilor frăţeşti dintre cele două Eparhii vecine. În acest context, l-a invitat pe Prea Sfinţitul Episcop Vasile să viziteze cît mai curînd posibil Episcopia de Alba Iulia, pentru a cunoaşte nemijlocit înfăptuirile din această eparhie.

Acceptînd cu multă plăcere această invitaţie, P. S. Episcop Vasile a exprimat mulţumiri pentru vizita făcută şi a urat oaspeţilor noi şi însemnate realizări în întreaga activitate desfăşurată în ogorul binecuvîntat al Bisericii şi al neamului nostru românesc.

III. Conferinţe preoţeşti

Între 10 şi 18 mai a.c. s-au desfăşurat la sediile celor şapte protopopiate din eparhie lucrările celei de-a doua conferinţe pastoral-misionare preoţeşti din acest an, avînd ca temă: *„Voievodul Constantin Brîncoveanu în istoria, cultura şi*

ortodoxia românească". Subiectul a prilejuit o evocare istorică memorabilă, cu adînci semnificaţii în viaţa social-culturală şi bisericească a poporului nostru, ocazionată de împlinirea a trei veacuri de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti a marelui voievod muntean, personalitate de prestigiu a societăţii româneşti din veacul al XVII-lea.

Conferinţele de la protopopiatele Zalău şi Şimleu s-au bucurat şi de prezenţa Prea Sfinţitului Episcop Vasile.

De la Centrul eparhial au fost delegaţi să conducă aceste conferinţe: P. C. Prot. Augustin Lucian, vicar administrativ la protopopiatele Satu Mare şi Carei, P. C. Prot. Nicolae Mara, consilier administrativ-bisericesc, la prot. Oradea, P. C. Prot. Vasile Sabău, consilier economic, la prot. Marghita, P. C. Prot. Liviu Ungur, secretar eparhial, la prot. Beiuş şi P. C. Prot. Dorel Rusu, inspector eparhial, la prot. Zalău şi Şimleu.

Referatele au fost susţinute de preoţii: Viorel Mal la Oradea, Teofil Bradea la Beiuş, Simion Peter la Marghita, Gheorghe Pop la Satu Mare, Viorel Bud la Carei, Ioan Avram la Zalău şi Iosif Ferenţ la Zalău.

S-a reliefat cu pregnanţă în cadrul conferinţelor chipul luminos, aureolat de atîtea vrednicii al lui Constantin Brîncoveanu. Purtînd efigia unor autentice trăsături de caracter ale neamului, înnobilate de o fierbinte dragoste de ţară şi de Biserica strămoşească, Brîncoveanu s-a înscris prin activitatea sa prodigioasă, prin înţelepciunea cu care a cîrmuit Ţara Românească ca şi prin jertfelnicia sa, prin acţiunile şi orientările sale pe plan politic, ctitoricesc, cultural-artistic şi de promovare şi purtare de grijă a vieţii bisericeşti în rîndul marilor noştri voievozi: Mircea cel Mare, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir. A fost, precum spunea Nicolae Iorga, „unul din cei mai însemnaţi reprezentanţi ai poporului nostru, al cuminţeniei, al hărniciei şi al largii dărnicii a neamului din care făcea parte, un răspînditor de daruri culturale în toate limbile Răsăritului şi totodată unul din cele mai luminate chipuri ale trecutului nostru românesc şi creştinesc".

Constantin Brîncoveanu a fost ales domn, prin stăruinţa boierilor ţării, în anul 1688, după moartea neaşteptată a lui Şerban Cantacuzino. Vremurile erau tulburi şi vitrege: turcii stăpîneau, după cum spune Grigore Ureche, „două părţi de pămînt", adică Asia, Africa şi o bună parte din Europa, la malurile Nistrului, tătarii se revărsau în ţară după jaf, pîrjol şi robi, iar la graniţe pîlpîiau flăcările războiului dintre creştini şi turci, război care s-a terminat în folosul Casei de Austria, prin pacea de la Carlovitz din 1699. Ca şi contemporanul său, cronicarul Miron Costin, care ofta pentru aceste „complite vremi de acum", Brîncoveanu, cuprins de adîncă îngrijorare pentru ţara şi poporul său, caracterizează şi el într-o scrisoare timpul său astfel: „Nu ne gîndim să hie mai fost vreodată greu pămîntului acestuia ca acum".

Văzînd primejdiile care pîndeau ţara, între cele două tabere uriaşe, el a dus o politică înţeleaptă: păstrînd relaţiile tradiţionale cu Poarta, se străduieşte totuşi să întreţină legături şi alianţe cu ţările creştine, de care-l apropia comunitatea credinţei. În cei 26 de ani cît a domnit a izbutit, cu mici excepţii, să păstreze pacea şi liniştea în ţară şi să-i asigure prosperitatea.

Din punct de vedere cultural, epoca lui Brîncoveanu reprezintă punctul culminant al unei evoluţii de două veacuri. Scăpat de sub apăsarea influenţei slavone, spiritul românesc îşi găseşte propriile forme de manifestare. Acum se alcătuiesc cronicile noastre în dulcele grai românesc, acum se fixează limba literară, iar arta bisericească şi cea laică cunoaşte unele din cele mai remarcabile realizări. Multe din aceste opere s-au impus ca valori clasice în istoria culturii şi artei româneşti. Pecetea brîncovenească a culturii noastre vechi este incontestabilă.

Atît referenţii, cît şi vorbitorii au scos în evidenţă rolul de seamă pe care voievodul muntean l-a avut în viaţa bisericească din vremea sa. Cronicile îl arată pe Constantin Brîncoveanu ca pe un domn „pravoslavnic, cu dragoste şi cu rîvnă creştinească fierbinte". Nu este nici o exagerare, căci puternicul său crez şi simţămînt creştinesc l-a călăuzit în întreaga sa viaţă şi i-a fost totodată sprijinul cel mai tare în ceasul crîncen al morţii. Marele domnitor, plin de adîncă

evlavie creştinească, a ridicat şi a înzestrat numeroase lăcaşuri bisericeşti, atît în ţară cît şi în afara ei. Încă pe cînd era dregător, a înălţat două biserici pe moşiile sale: la Potlogi (Dîmboviţa) şi la Mogoşoaia, lîngă Bucureşti. La scurt timp după urcarea pe tron, înalţă cea mai de seamă ctitorie a sa, mănăstirea Hurez (Vîlcea). Ridică apoi noi ctitorii la mănăstirea Mamul (Vîlcea), la Brîncoveni şi la trei mănăstiri din Bucureşti. Lăcaşuri noi au fost durate, tot din porunca lui Brîncoveanu, la Rîmnicu Sărat, Făgăraş, Ocna Sibiului, Ismail şi Galata, un cartier al Constantinopolului. Toate ctitoriile sale poartă marca unui autentic stil arhitectonic românesc, stilul brîncovenesc, ce se distinge prin originalitate, frumuseţea şi eleganţa ornamentelor şi larga perspectivă.

Ca domn creştin, Constantin Brîncoveanu s-a arătat plin de grijă pentru soarta bisericească a tuturor românilor, plecîndu-se spre doleanţele din acea vreme ale transilvănenilor, legate de ruptura sufletească de la anul 1700. Cînd mitropolitul Atanasie a alunecat spre unirea cu Biserica Romei, declarînd totodată că „se leapădă de toată curăşpundenţia şi dătătura în ştiinţă cu craiul Ţării Munteneşti", Brîncoveanu şi-a simţit sufletul plin de amărăciune, căci îl ajutase mult pe vlădicul transilvănean stricător de lege. De aceea el susţine strădaniile românilor ardeleni în lupta pentru păstrarea ortodoxiei şi cere împăratului de la Viena Leopold I ca „românii să nu fie siliţi în Ardeal la unire". La care împăratul a ripostat: „De ce se îngrijeşte acel bun voievod de ceea ce hotărăşte împăratul cu privire la religie în ţara lui, cînd împăratul nu l-a întrebat pînă acum pe dînsul ce face el, domnul Valahiei, în astfel de treburi acasă la dînsul".

Silit de astfel de împrejurări, Brîncoveanu n-a putut păşi cu mai multă hotărîre împotriva uniaţiei şi de aceea buna sa intenţie de a evita ruperea în două a unităţii sufleteşti a românilor de peste munţi n-a avut roadele dorite.

S-a menţionat în cadrul conferinţelor cu date edificatoare că voievodul a fost şi un mare ocrotitor şi înrîuritor al literaturii, artei şi şcolii româneşti din vremea sa.

Prin toate marile sale realizări, Constantin Brîncoveanu a intrat adînc în conştiinţa neamului românesc. Balada populară îi spune: „Brîncoveanu Constantin / Boier vechi şi domn creştin".

Dar ceea ce a aureolat atît de luminos chipul şi fiinţa lui a fost moartea sa cu adevărat mucenicească. Pizmuit şi mereu bănuit de către turci de trădare, urzelile care s-au ţesut în jurul său au biruit înaintea sultanului, care a trimis un „imbrohor" în Ţara Românească şi prin surprindere, la 24 martie 1714, în miercurea cea mare din Săptămîna Patimilor, „a fost ridicat cu mare urgie — cum zice cronicarul — împreună cu doamna sa Marica, cu toţi copiii şi cu toţi ginerii şi trimis la Ţarigrad". Timp de aproape cinci luni a fost chinuit şi silit să-şi dea pe faţă toate averile. Iar în ziua de Sfîntă Mărie Mare, la 15 august, ziua sa de naştere, cînd împlinea 60 de ani, refuzînd cu curaj şi în repetate rînduri lepădarea credinţei sale creştineşti, toată partea bărbătească a familiei sale a fost sortită morţii.

După ce sub privirea sa nespus de îndurerată au căzut sub secure capetele fiilor săi Matei, Radu, Ştefan şi Constantin, s-a plecat şi el cu bărbăţie şi credinţă sub cununa muceniciei. Trupurile lor au fost purtate de prăjini, spre înfricoşare, şi apoi aruncate în mare, de unde au fost apoi scoase pe ascuns, iar Hecuba acestei tragedii, doamna Marica a adus osemintele în ţară şi le-a aşezat în biserica Sf. Gheorghe Nou din Bucureşti, ctitoria lor, la veghea candelei.

Au fost scoase în evidenţă de către vorbitori şi s-au făcut aprecieri adecvate cîtorva din cuvintele credinciosului voievod, cu valoare de simbol pentru tăria şi înălţimea sa morală. Astfel, din închisoare trimite noului domn al Ţării Româneşti, Ştefan Cantacuzino, cel care-l trădase, o scrisoare în care spune: *„Dacă aceste nenorociri sînt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia Lui. Dacă sînt însă fructul răutăţii omeneşti, pentru pieirea mea, Dumnezeu să ierte pe duşmanii mei, dar păzească-se de mîna teribilă şi răzbunătoare a judecăţii divine"*. După cum memorabile rămîn cuvintele cu care şi-a îmbărbătat fiii, în faţa cumplitului deznodămînt: *„Fiii mei, fiţi curajoşi! Am pierdut tot ce am avut în această lume, cel puţin să ne salvăm sufletele noastre şi să ne spălăm păcatele cu sîngele nostru"*. Iar lui Mateiaş, fiul mezin, cînd a început a se

poticni în fața securii călăului, i-a adus aminte cu hotărîre: *„Din sîngele nostru n-a mai fost nimeni care să-și piardă credința. Dacă este cu putință, mai bine să mori de o mie de ori decît să-ți renegi credința strămoșească, pentru a trăi cîțiva ani mai mult pe pămînt"*. La care acesta replică, spunînd călăului: *„Vreau să mor creștin! Lovește!"*

Iată graiul unor pilduitoare mărturisiri de credință!

Concluzionînd toate cele prezentate în cadrul conferințelor, Prea Sfințitul Episcop Vasile, ca și delegații chiriarhului, acolo unde P. S. Sa n-a fost prezent, au arătat că această atît de grăitoare evocare istorică are menirea în principal să slujească la intensificarea activității pastoral-misionare a preoțimii, valorificînd după cum se cuvine în fața credincioșilor tot ceea ce avem de învățat și de urmat din acest moment istoric deosebit de însemnat din trecutul neamului nostru, din pilda strălucită de dragoste de patrie, de atașament față de idealurile înalte ale poporului, de credință statornică și o jertfelnicie dusă pînă la sfințenia muceniciei pe care ni le dă voievodul Constantin Brîncoveanu.

Pr. *Dorel Octavian Rusu*

A V-A SESIUNE PLENARĂ A COMISIEI INTERNAŢIONALE MIXTE DE DIALOG TEOLOGIC DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ŞI CEA ROMANO-CATOLICĂ

Dialogul teologic dintre Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică îşi continuă drumul, potrivit cu înţelegerea avută atunci cînd s-a hotărît iniţierea lui în anul 1980 la Patmos şi Rhodos.

Nu s-ar putea spune că a mers totul foarte uşor, dar dificultăţile de pînă acum au putut fi depăşite. Problema care a reţinut mai mult atenţia Comisiei, pentru care au trebuit organizate două sesiuni plenare la Bari, una după alta în 1986 şi 1987, a fost aceea a ordinii de administrare a tainelor de iniţiere: Botezul, Mirungerea şi Euharistia. Deşi romano-catolicii au recunoscut doctrina şi practica ortodoxă ca fiind cea tradiţională din vechime, n-au putut accepta să schimbe practica intervenită în Biserica lor. Motivul a fost că nu e indicată din motive pastorale. Ar putea aduce turburări în Biserica lor. Întrucît nici la a doua Sesiune de la Bari (1987) nu s-a putut ajunge la o înţelegere, la propunerea autorului acestor rînduri s-a decis să se redacteze un *Document de dialog* în loc de un *Document de acord*, înscriindu-se în el punctele de vedere ale fiecărei părţi, cu speranţa că s-ar putea ajunge mai tîrziu la un acord. Numai în aceste condiţii a putut fi hotărîtă trecerea la o altă temă şi convocarea celei de a V-a Sesiuni plenare a Comisiei.

Astfel, între 19—26 iunie 1988 a avut loc la Mănăstirea *Noul Valamo* din Finlanda (400 km nord de Helsinki) cea de a V-a Sesiune plenară a *Comisiei teologice internaţionale mixte de dialog între Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-catolică*. A fost co-prezidată de Î. P. S. Arhiepiscop Stelianos al Australiei (Patriarhia Ecumenică) şi de E. E. Cardinalul Johannes Willebrands, Preşedintele Secretariatului pentru unitatea creştină, de la Vatican. Au participat reprezentanţi ai tuturor Bisericilor Orodoxe, cu excepţia Serbiei (din motive obiective) şi întreaga Comisie romano-catolică, între care cardinalii de Wetter (München), Etchegaray (Roma), Mgr. Pierre Duprey (Roma), prof. Maccarrone (Roma), prof. Jean Tillard (Canada), Pr. Emmanuel Lanne (Belgia), episcopul Nossol (Polonia), prof. Hriniewicz (Polonia), prof. Des Halleux (Belgia), prof. Suttner (Austria), prof. Vogt (R.F.G.) ş.a.

Din România au participat: Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului şi prof. Dumitru Radu, de la Institutul Teologic din Bucureşti, în comisia ortodoxă, iar în comisia romano-catolică, P. S. Episcop Ioan Robu.

Tema sesiunii a fost: *Taina preoţiei (hirotonia) în structura sacramentală a Bisericii, cu referire specială la importanţa succesiunii apostolice, pentru sfinţirea şi unitatea credincioşilor*. Deşi au avut loc dezbateri lungi şi confruntări uneori dificile între reprezentanţii celor două confesiuni surori, în fapt, dezbaterile nu s-au referit atît la diferenţe teologice, dogmatice, sau la practica Bisericilor, cît la modul de exprimare a concepţiilor comune, într-un limbaj acceptabil ambelor părţi, deci la terminologie.

Autorul acestor rînduri a fost preşedintele Comitetului mixt ortodox-romano-catolic, de redactare finală a *Documentului* asupra temei de pe ordinea de zi, şi poate mărturisi că redactarea nu a pus probleme deosebite. La început, mai ales în întîlnirile separate ale celor două grupuri în dialog, se părea că lucrurile vor merge greu. Se bănuiau intenţii de a se impune orientalilor o terminologie străină tradiţiei vechi bisericeşti. S-a văzut apoi că acolo unde o asemenea terminologie

exista, în cîteva locuri, ea era doar accidentală, aparţinînd redactorilor de text care, cînd li s-a cerut, au renunţat uşor la formulele respective, precum, spre exemplu, *missio canonica*. Ortodocşii au cerut înlocuirea formulei, spre a nu se crede că acceptă ideea că aceasta ar fi dată exclusiv de Papa, cum susţineau unii catolici în trecut. Potrivit doctrinei tradiţionale, aceasta e dată de fiecare episcop. Romano-catolicii au acceptat acest punct de vedere fără obiecţii. Partea ortodoxă a observat apoi absenţa din *Documentul* propus spre discuţie, a problemei primatului papal. După dezbateri *între ortodocşi* s-a convenit că nici nu era cazul să se pună. Chiar autorul acestor rînduri a cerut ca problema primatului să nu apară în *Documentul* de la Noul Valamo ca o problemă *„printre altele"*, deoarece e prea mare şi prea importantă, pentru a fi abordată astfel. Ea va trebui să constituie obiectul unei Sesiuni speciale a Comisiei. Unii au adăugat: poate chiar a mai multor Sesiuni! Ceea ce nu este exclus.

Ortodocşii întruniţi în şedinţă separată, au convenit printre altele — aceasta la sugestia noastră — că esenţialul e să nu lăsăm să se strecoare în *Document* principii insuficient elaborate, care ne-ar putea încurca mai tîrziu. Spre exemplu, să precizăm că există *o singură succesiune apostolică*, şi că toţi episcopii, fără excepţie, sînt succesorii *tuturor apostolilor*, şi că toţi, fără excepţie, au aceleaşi prerogative prin hirotonie. Aceasta va fi o bună temelie pentru abordarea, la timpul cuvenit, a locului şi rolului Papei ca episcop al Romei între ceilalţi episcopi.

Multe schimbări de păreri au avut loc în jurul termenilor şi înţelesului *Preoţiei sacerdotale*, pe de o parte, şi aşa-numitei *Preoţii împărăteşti*, pe de altă parte. În cele din urmă s-a constatat că doctrina celor două Biserici este identică în privinţa aceasta.

S-a spus: *„În sînul acestei taine care este Biserica, îşi găseşte locul preoţia conferită prin hirotonie, dată pentru această Biserică. Ea constituie aşadar o slujire (leitourgêma) harismatică prin excelenţă în Biserică"* (cap. 23).

Comisia a discutat mult asupra termenului *harismatic* şi a hotărît să-l folosească, dar cu grijă, spre a nu fi răstălmăcit de aşa-zişii harismatici moderni, aconfesionali, care se autointitulează astfel şi, într-un fel, se autohirotonesc în cadrul preoţiei generale a tuturor credincioşilor. S-a precizat că harul sacerdotal e transmis în mod expres, prin punerea mîinilor de către episcopi cu succesiune apostolică.

Potrivit procedurii stabilite încă de la începerea dialogului, după ce ambele părţi s-au întîlnit separat, s-a trecut la *Sesiunea comună plenară*. S-au făcut două prezentări ale proiectului de *Document*, una ortodoxă şi alta romano-catolică. Partea ortodoxă a arătat că ortodocşii au anumite observaţii de făcut, urmărind mai ales clarificarea unor teme şi termeni, dar că proiectul e o bună bază pentru discuţii. Partea romano-catolică a prezentat proiectul fără observaţii. De altfel, s-a putut observa de mai multe ori, că partea romano-catolică e mai conciliantă în problemele de terminologie. Partea ortodoxă e excesiv de exigentă, chiar cu amănuntele.

S-au deschis apoi discuţiile cu caracter general asupra proiectului de *Document*. S-a propus şi s-a acceptat să nu se vorbească de *„cele două Biserici"*, ci de *„Biserică"*, în momentul în care doctrina în discuţie e aceeaşi şi de vreme ce Biserica e *Una*, şi trebuie să fie *Una*. De asemenea să nu se zică *„cele două tradiţii"* ci *„tradiţia Bisericii"*, deoarece aceasta a fost la început *una*, pentru întreaga Biserică. În felul acesta *Documentul* va fi un document comun, de acord total, asupra temei în discuţie.

Facem această precizare: *„asupra temei în discuţie"*, spre a nu se înţelege că e vorba de un *acord final*, cum s-a plîns delegaţia Bisericii Ierusalimului, la Bari, că au înţeles unii catolici din Orient, spunînd credincioşilor că s-a făcut deja unirea celor două Biserici, şi chemîndu-i pe ortodocşi la bisericile catolice. Acest lucru a fost considerat de ambele părţi, ca o răstălmăcire a dialogului şi o încercare nepermisă de prozelitism.

Cum o astfel de răstălmăcire a fost promovată mai ales de unele Biserici uniate din Orient, partea ortodoxă a condiţionat, la Bari, în 1987, continuarea dialogului, de o declaraţie netă a părţii romano-catolice, că nu pleacă de la premiza că uniatismul ar fi un *model de unitate*, premiză cu totul inacceptabilă

pentru ortodocşi. Uniatismul — s-a spus — a fost şi este o formă romano-catolică de prozelitism printre ortodocşi, prin mijloace nepermise şi viclene, deoarece se încearcă o catolicizare prin menţinerea cultului ortodox sub toate aspectele lui, ceea ce e în măsură să inducă în eroare pe credincioşii simpli. S-a arătat şi faptul că uniaţia s-a făcut aproape peste tot prin forţă şi violenţă, că a fost promovată cu ajutorul puterii politice, şi că a fost acceptată de nevoie şi după multe promisiuni, că celor ce o vor accepta li se vor oferi privilegii. S-a arătat şi aceea că uniaţia s-a făcut numai de către o parte a ierarhiei ortodoxe, fără popor, deoarece rămînîndu-i cultul, poporul n-a ştiut despre ce anume schimbări e vorba, prin acceptarea Papei. Acest lucru poporul credincios nu l-a înţeles şi s-a trezit atras într-o capcană de care au profitat alţii.

În acest sens au vorbit absolut toţi reprezentanţii Bisericilor Ortodoxe. Partea romano-catolică a făcut apel doar la faptul că s-a creat o realitate şi o tradiţie istorică, şi că aceasta va trebui rezolvată cu înţelegere acolo unde e cazul. Ortodocşii au arătat că această aşa-zisă tradiţie istorică nu există, deoarece acolo unde s-a hotărît întoarcerea la ortodoxie, credincioşii de rînd, marea masă, nici n-au simţit revenirea la ortodoxie, deoarece prin cult, ei fuseseră ortodocşi dintotdeauna! Şi-apoi, dacă e vorba de „înţelegere" faţă de o tradiţie istorică, *de ce să nu avem în vedere tradiţia istorică a revenirii la ortodoxie,* care e veche deja de o generaţie şi jumătate, credincioşii statornicindu-se fără dificultăţi în ortodoxie. Abia a-i tulbura ar însemna o „neînţelegere".

Problema e însă mult mai gravă, au arătat ortodocşii, şi anume sub raport eclesiologic. Uniatismul e o depărtare de la Biserica una, fără nici o justificare teologică, ci doar omenească, şi lucrul e azi cu atît mai evident, cu cît cele două Biserici recunosc acest lucru, şi doresc să vindece rănile dezbinării, şi să refacă unitatea Bisericii, şi în nici un caz nu în spiritul uniatismului.

Partea ortodoxă a mai arătat că este mandatată de cea de-a III-a Conferinţă Preconciliară Ortodoxă, de a nu continua dialogul decît cu condiţia lămuririi limpezi a acestor probleme, în cadrul Comisiei mixte internaţionale de dialog dintre cele două Biserici.

Drept urmare s-a propus ca ambele părţi în dialog să numească, dintre membrii Comisiei mixte, un număr de cîte şase reprezentanţi, pentru a forma o *subcomisie* care să prezinte la viitoarea Sesiune plenară, un *Document de acord* asupra interzicerii prozelitismului şi asupra faptului că uniatismul nu poate fi un model de unitate, ci doar un model de dezbinare, precum arată şi trecutul şi prezentul. În această subcomisie a fost ales şi Mitropolitul Ardealului, semnatarul acestor rînduri. Subcomisia va avea prima întîlnire în anul viitor. Delegaţii vor putea să-şi ia şi experţi, dacă vor dori. Din subcomisie mai fac parte reprezentanţii Bisericilor Ierusalimului, Rusiei, Greciei, Poloniei şi Cehoslovaciei. Subcomisia urmează să întocmească un *Document,* care să cuprindă referiri istorice (cum s-a făcut uniaţia), eclesiologice (consideraţii asupra bazelor teologice) şi actuale (ce probleme pune azi, şi dacă favorizează sau împiedică dialogul dintre cele două Biserici şi liniştea Bisericii lui Hristos). S-a precizat că subcomisia va trata problemele *numai* cu referire la dialogul în curs, pe care îl pun în pericol.

După ce s-a acceptat, fără obiecţii din partea romano-catolicilor, alcătuirea subcomisiei şi ceea ce are ea de făcut, romano-catolicii numind şi ei şase delegaţi, s-a trecut la discutarea pe paragrafe a proiectului de *Document* asupra hirotoniei. S-a discutat asupra succesiunii apostolice, asupra treptelor ierarhice şi, în legătură cu toate, asupra preoţiei şi rolului ei în iconomia mîntuirii, primul capitol stabilind legătura dintre Hristos şi Duhul Sfînt în această iconomie.

S-a obţinut, după ce toate obiecţiile, completările şi explicitările ambelor părţi în dialog au fost luate în considerare de către comisia de redactare de sub preşedinţia subsemnatului, un *Document de acord* care a permis depăşirea a încă unei trepte pe importantul drum al celor două Biserici spre unitate.

Textul e greu de teologie adîncă şi, în mai multe privinţe profesional, ceea ce îl face accesibil mai ales ierarhiei şi teologilor, deoarece nu s-au putut elabora în detalii toate aspectele problemelor dar, pentru specialişti, el spune totul, implică o teologie coerentă, şi conţine toate premizele doctrinare şi tradiţia Bisericii din perioada de dinainte de separare. Textul utilizează termeni tehnici care, pentru specialişti, nu au nevoie de explicare, şi temele mari le implică pe

cele mici, ceea ce a permis să se alcătuiască un *Document* scurt (14 p.), spre a putea fi uşor studiat de către Biserici, care urmează să-l evalueze.

Nu vom intra în amănunte, fiindcă nu e cazul. Vom remarca doar că toate elementele esenţiale ale tradiţiei teologice şi pastorale comune sînt cuprinse în text. Astfel, vorbind de raportul dintre Hristos şi Duhul Sfînt *nu se mai pomeneşte de Filioque*. S-a spus: *„Sfîntul Duh care din veşnicie purcede de la Tatăl şi se odihneşte asupra Fiului, a pregătit evenimentul venirii lui Hristos şi l-a realizat. Întruparea Fiului lui Dumnezeu, moartea şi învierea Sa au fost aşadar împlinite după voinţa Tatălui, în Sfîntul Duh. La botez, Tatăl prin manifestarea Sfîntului Duh a inaugurat misiunea Fiului“* (cap. 6).

S-a arătat că treptele ierarhice sînt trei: episcop, preot şi diacon; între episcopi nu există nici o diferenţă; răspunderile administrative nu conferă nici unui episcop vreun privilegiu liturgic sau ierurgic diferit de cele comune tuturor; succesiunea apostolică e transmisă tuturor episcopilor, de la toţi apostolii, în mod egal. Nu există vreo succesiune specială de la vreun apostol, aparte. S-a precizat că slujirea bisericească presupune cele trei trepte ierarhice care îşi exercitează slujirea în interdependenţă, dar că nu se pot înlocui una pe alta. Aparte, nu ca treaptă ierarhică, este laicatul, dar toţi împreună, cler şi popor, constituie comunitatea euharistică (cap. 31).

S-a accentuat de asemenea *„caracterul sinodal al lucrării episcopilor“* — *„După canonul 34 al apostolilor, prezent în tradiţia canonică a Bisericilor noastre, primul dintre episcopi (într-o ţară sau în diptice, n.n.) nu decide nimic fără acordul cu ceilalţi episcopi şi aceştia nu decid nimic important fără acordul cu cel dintîi“* (cap. 53). Despre primatul papal s-a spus că el *„constituie o divergenţă gravă între noi şi va fi discutat ulterior“* (cap. 55).

S-a accentuat aşadar caracterul sinodal al deciziilor care privesc întreaga Biserică şi s-a arătat că fiecare Biserică locală, autocefală, este Biserică în înţelesul deplin al cuvîntului. În cazuri de criză, locală sau mai largă, numai Sinodul ecumenic este autoritatea care poate lua decizii valabile (cap. 54). Iată textele: *„Hirotonia episcopală, care, după canoane, este conferită prin doi sau trei episcopi, exprimă comuniunea Bisericilor cu cea a celui ales: ea îl alătură pe acesta la comuniunea episcopilor“* (cap. 27). Spre a nu rămîne vreo confuzie sau vreun implicit prin care să se considere că s-a căzut de acord şi asupra modului de alegere a episcopilor, diferit la cele două Biserici, în text s-a spus: *„Ne-am ocupat aici numai de hirotonia sub aspect sacramental. Problemele pe care le ridică modul alegerii, vor fi studiate mai tîrziu“* (cap. 27). Ce anume se va studia? Dacă episcopii sînt numiţi sau aleşi. Se ştie că în catolicism Papa îi numeşte; în ortodoxie sînt aleşi. Romano-catolicii au arătat că şi Papa se consultă, primeşte propuneri de la Congregaţia pentru episcopi, iar aceasta se informează la Bisericile locale, dar ortodocşii au obiectat că totuşi aceasta nu e alegere şi nu e tradiţională. De aceea s-a amînat problema pentru momentul cînd se va trata problema papalităţii şi prerogativele ei, dacă le are!

Cu privire la *Preoţia împărătească*, a tuturor credincioşilor, s-a respins ideea că preoţia împărătească ar fi o noţiune protestantă. E biblică şi e ortodoxă, numai că protestanţii o au în fapt numai pe aceasta şi nu au preoţia sacerdotală, pierzînd succesiunea apostolică. S-a arătat că nu există texte tradiţionale care să confunde cele două preoţii. De altfel şi protestanţii încearcă de mult o diferenţiere, dar nu vor putea recupera preoţia sacerdotală, decît prin revenirea la succesiunea apostolică.

„Odată hirotonit, episcopul devine în Biserica sa, garantul apostolicităţii, cel care reprezintă în sînul Bisericii sale, legătura sa cu celelalte Biserici. Iată de ce, în Biserica sa, nici o Euharistie nu se poate celebra în adevăr decît prezidată de el sau de un preot în comuniune cu el. Menţionarea sa în anoforă este esenţială“ (cap. 46). *„Prin hirotonia sa, fiecare episcop devine succesorul apostolilor, oricare ar fi Biserica pe care o conduce sau prerogativele acestei Biserici printre alte Biserici“* (cap. 48, s.n.).

Nu s-au purtat discuţii lungi asupra sacerdoţiului feminin, punctele de vedere ale celor două Biserici fiind identice. S-a accentuat însă pe necesitatea de a se evidenţia întotdeauna rolul femeii în Biserică, potrivit cu tradiţia cea mai

veche, din vremea Mîntuitorului și a Apostolilor. Diaconatul feminin a slujit, istoricește, doar ca ajutător al preotului la botezul femeilor. Nu există evidențe că ar fi fost un diaconat sacerdotal. Oricum, el a dispărut din Biserică de la sine, dovedindu-se a nu mai fi necesar. Nu există nici o decizie oficială a abolirii acestui diaconat. Funcțiile lui au fost preluate, într-un fel de către maici. Iată textul asupra căruia s-a convenit: *„În toată istoria Bisericii femeile au jucat un rol fundamental, de care dă mărturie nu numai Maica Domnului, sfintele femei menționate în Noul Testament și numeroasele sfinte pe care le venerăm noi, ci de asemenea multe alte femei care pînă azi au slujit Biserica în atîtea chipuri. Harismele lor proprii sînt foarte importante în zidirea Trupului lui Hristos. Dar Bisericile noastre rămîn fidele tradiției istorice și teologice, după care Bisericile nu hirotonesc pentru preoția sacerdotală femei“* (cap. 32).

Celibatul preoților a fost considerat o practică locală, fără implicații eclesiologice. *Documentul* de la Noul Valamo a insistat mult asupra rolului episcopului ca celebrant care prezidează Sfînta Euharistie, păstrînd astfel unitatea și comuniunea de credință apostolică prin Euharistie. Episcopul este de asemenea îndatorat să predice și să catehizeze, transmițînd *„conținutul autentic al cuvîntului lui Dumnezeu transmis apostolilor „odată pentru totdeauna“. El este primul responsabil de vestirea Cuvîntului lui Dumnezeu în eparhia sa“* (cap. 38) *„Episcopul trebuie să păstreze în unitate și harismele poporului lui Dumnezeu“* (cap. 41), deci acestea nu se pot dezvolta și exercita haotic, fără supravegherea și răspunderea episcopului. Acest lucru, convenit între ambele Biserici, are mare importanță, pentru că lămurește problema grupărilor parabisericești, cu tendințe anarhice sau independente de supravegherea Bisericii.

Cele de mai sus rezumă esența discuțiilor purtate timp de o săptămînă la mănăstirea *Noul Valamo,* din Finlanda. Concluziile au fost prinse în formule clare și incluse în *Document,* precum se poate vedea din fragmentele pe care le-am citat.

Documentul se încheie astfel: *„Dialogul teologic al Bisericilor noastre a constatat tradiția și doctrina comună asupra succesiunii apostolice, asupra structurii sacramentale a Bisericii și asupra slujirilor. Această structură se exprimă în sacramentalitatea hirotoniei episcopale și în hirotonia preoților și a diaconilor. Faptul acesta scoate în evidență că dialogul nostru, început în Patmos și Rhodos (1980), continuat în 1982 la München, în 1984 în Creta și în 1987 la Bari, și acum aici la Noul Valamo, a progresat foarte mult. Pe vremea istoriei noastre comune în Orient și în Occident, comuniunea sacramentală și Sinodală între episcopi era pecetea și confirmarea comuniunii în credință și taine. Aceasta nu vrea să spună că am fi ajuns acum la unitate deplină și la comuniunea sacramentală. Mai rămîn încă a fi rezolvate probleme mari pentru a ajunge la un acord în divergențele de opinii printre care și problema formei autorității în Biserică“* (cap. 56). Uusi-Valamo, Finlanda, 26 iunie 1988.

Ultimele fraze vor să avertizeze împotriva prozelitismului romano-catolic și uniat din Orientul Mijlociu, care, așa cum am mai arătat, prevalîndu-se de succesele dialogului îi cheamă pe credincioșii ortodocși la Bisericile catolice, ca și cum unitatea s-ar fi realizat deja, *și ca și cum unitatea ar putea însemna validarea catolicismului sau uniatismului ca Biserici ortodoxe.* Nu acest lucru are în vedere dialogul și nu așa se va rezolva problema. E sarcina Comisiei să caute soluțiile și a Bisericilor să le aprobe și să le dea forma finală. Dar pînă acolo mai este cale lungă.

Ultima frază anunță de fapt tema următoarei sesiuni a *Comisiei mixte internaționale de dialog,* **temă formulată în mare parte și la sugestia noastră:** *„Consecințele eclesiologice și economice ale structurii sacramentale a Bisericii. Conciliaritatea și autoritatea în Biserică“.* Prin aceasta se va intra într-o etapă nouă, și mai grea. Cînd am propus tema, am arătat că mai întîi va trebui să stabilim modalitatea de exercitare a sacerdoțiului sacramental, în sensul de a se stabili cum se exercită autoritatea jurisdicțională în cadrul căreia se exercită sacerdoțiul sacramental, de aceea am cerut includerea cuvîntului „conciliaritate“ în temă, iar apoi, printre altele, să ne pronunțăm asupra sinoadelor romano-catolice de după al șaptelea sinod ecumenic, asupra dogmelor elaborate de ele, și asupra autorității lor. În felul acesta vom intra și în problema primatului papal,

a infailibilităţii, a dogmelor legate de persoana Maicii Domnului ş.a. Se va intra aşadar în anticamera marilor confruntări şi decizii finale. Fie ca Dumnezeu să ne stea în ajutor!

În anul viitor se vor întîlni cele trei subcomisii care vor pregăti fiecare cîte un text. Semnatarul acestor rînduri a fost ales preşedinte al uneia din cele trei subcomisii, prezidată pînă acum de S. S. Patriarhul Partenie al Alexandriei. După aceea se va întîlni subcomisia care va discuta şi va alcătui *Documentul* asupra uniatismului şi prozelitismului.

În cele din urmă se va întruni *Comitetul de coordonare a dialogului*, alcătuit din 8 ortodocşi şi 8 romano-catolici, care, din cele trei documente ale subcomisiilor *va alcătui unul singur*. Din Comitetul de coordonare face parte şi subsemnatul. Tot acest Comitet va evalua *Documentul alcătuit de Comisia asupra uniatismului şi prozelitismului*. Vor fi prezentate, în cele din urmă, sesiunii a VI-a Plenare a *Comisiei mixte internaţionale de dialog între Biserica Ortodoxă şi Biserica Romano-Catolică*, Sesiune care se va reuni în 1990, probabil din nou la München, în R.F.G., fiind acum din nou rîndul romano-catolicilor să găzduiască întrunirea.

Unii delegaţi ortodocşi au cerut la sfîrşit schimbarea metodei de lucru, în sensul de a se prezenta mai întîi un text ortodox şi unul catolic, şi apoi să se facă un text comun, sau ca fiecare subcomisie să studieze numai cîte o treime din temă. Subsemnatul am arătat că aşa cum se face e mai bine. La cele trei subcomisii fiecare parte vine cu un text de acasă, ortodox şi catolic. Din acestea două se face unul comun şi apoi din trei comune se face unul singur comun, de către *Comitetul de Coordonare*. Etapele par greoaie, dar aşa se asigură un control mai riguros asupra formei finale comune a textului. A împărţi fiecărei subcomisii doar cîte o treime din temă, e cu totul lipsit de realism. Pentru aceasta ar trebui să se ştie dinainte ce va conţine tema şi ce părţi va avea. Cine va decide şi cînd? Altă comisie? Aceasta ar complica, în loc de a simplifica metoda de lucru. Problema e ca noi ortodocşii să venim cu teme bine studiate de acasă, la cele trei subcomisii, deci e necesar să ne îmbunătăţim munca, nu să schimbăm metoda. Punctul acesta de vedere a fost acceptat. O eventuală schimbare de metodă de lucru va trebui bine studiată în viitor şi acceptată de toţi.

Clerul şi credincioşii Bisericii noastre vor putea înţelege din cele de mai sus că cei mandataţi cu purtarea dialogului desfăşoară o muncă asiduă, responsabilă, în spirit ecumenic, dar de pe poziţii ortodoxe şi că, deşi sînt uneori confruntaţi cu dificultăţi crescute vreme de aproape o mie de ani, pînă la dimensiuni colosale, totuşi lucrează cu credinţă, speranţă şi dragoste spre recuperarea unităţii.

Zidurile despărţitoare sînt înalte, dar nu infinite!

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ
Mitropolitul Ardealului

Aniversări

VOIEVODUL CONSTANTIN BRÎNCOVEANU ÎN ISTORIA, CULTURA ŞI ORTODOXIA ROMÂNEASCĂ

(La 300 de ani de la urcarea sa pe tron)*

„Multe şi vrednice de auzit istorii sînt de faptele ce s-au întîmplat în zilele domniei lui Constantin Vodă Brîncoveanu, care mă voi nevoi a le scrie cît voi putea"
(Stolnicul Constantin Cantacuzino, în „Istoria Ţării Româneşti)".

După zisa cronicarului, acum la împlinirea a 300 de ani de cînd voievodul Brîncoveanu a urcat pe tronul Ţării Româneşti, încercăm şi să-l evocăm atît „cît vom putea".

Dacă prin istoria unui popor se înţelege suma epocilor cruciale, care-i fixează destinul în lume, desigur că şi epoca domniei lui Constantin Brîncoveanu este una din acestea, epocă care se înscrie în istoria poporului român, ca o epocă de afirmare, de înflorire pe toate planurile.

Pentru a înţelege bine dimensiunile naţionale şi europene ale politicii interne şi externe a lui Constantin Brîncoveanu şi saltul calitativ pe care l-a realizat el pe toate planurile, va trebui să comparăm situaţia Ţării Româneşti sub aceste aspecte, la urcarea lui pe tron.

I. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, ţara se afla într-o situaţie de relativă prosperitate. Agricultura şi creşterea animalelor continuă să rămînă ramuri importante, aclimatizîndu-se plante noi, cum ar fi porumbul.

Concomitent cu dezvoltarea celor două ocupaţii de bază se diversifică şi meşteşugurile, ajungîndu-se spre sfîrşitul veacului la peste 80 de branşe.

Încă în timpul lui Matei Basarab şi-au început activitatea o moară de hîrtie pe Valea Oltului şi o manufactură de sticlă, lîngă Tîrgovişte, şi se reiau exploatările de minereu (aramă şi fier).

Acum se formează două partide boiereşti: unul al Cantacuzinilor, în frunte cu postelnicul C. Cantacuzino, iar altul al Bălenilor — condusă de Marele Ban, Gheorghe Băleanu.

Concomitent cu stratificarea socială, se produc mari nemulţumiri, culminînd cu răscoalele seimenilor şi dorobanţilor (1653—1655). Răsculaţii sînt învinşi la Soplea, în iunie 1655, în urma intervenţiei principelui Transilvaniei Gh. Rakotzy II şi domnitorului Moldovei, Gh. Ştefan.

Situaţia politică din Ţara Românească a fost influenţată de factori interni şi externi. După Mihai Viteazul s-au succedat mai mulţi domnitori. Între ei, cel mai de seamă a rămas Radu Şerban (1602—1611), care l-a învins pe Gabriel Bathory lîngă Braşov (1611). După urcarea pe tron a lui Matei Basarab (1632—1654) se produc revirimente în toate domeniile (economic, politic, cultural), dînd dovadă şi de talent militar şi diplomatic în vederea apărării ţării.

După Matei Basarab urmează mai multe domnii scurte pînă la Şerban Cantacuzino (1678—1688). La asediul Vienei (1683), domnitorul muntean a participat cu trupe alături de otomani, dar a arătat simpatie faţă de cei asediaţi, artileria sa netrăgînd cu ghiulele adevărate. Această victorie a creştinilor a marcat începutul decăderii militare a Imperiului otoman. Dorind cu orice preţ să scape de suzeranitatea turcească, Şerban Cantacuzino începe tratativele cu imperialii (Rusia şi Austria).

În acest secol al XVIII-lea, pînă la Constantin Brîncoveanu, activitatea culturală capătă un nou avînt, în timpul domniei lui Matei Basarab, prin cele 45 de

---

* Referat susţinut în cadrul conferinţei preoţeşti ţinută în prot. Braşov, în 24 mai 1988.

ctitorii bisericeşti şi fondarea a două tipografii. De acum înainte se înmulţesc scrierile în limba română, prin traduceri şi opere originale. Şerban Cantacuzino pune bazele într-o formă incipientă a învăţămîntului superior, în greceşte, şi tipărirea Bibliei în limba română (1688).

În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, se produce un salt calitativ în sfera culturală, la fundamentul căruia au stat realizările anterioare.

II. C. Brîncoveanu se trăgea din „neamul vechi" al Brîncovenilor. După tată, Brîncoveanu se trăgea din neamul lui Matei Basarab, întrucît bunicul său (Preda Brîncoveanu-Postelnicul) era fiul lui David din Brîncoveani, căsătorit cu nepoata de soră a lui Matei Basarab, — de unde raţiunea după care C. Brîncoveanu se considera descendent din Basarabi. Pe cît de fericită a fost naşterea sa, consemnată în cronicile timpului, în primăvara anului 1654, pe atît de tristă avea să-i fie prima parte a copilăriei, datorită uciderii tatălui său (Papa Brîncoveanu) de către seimenii răsculaţi cînd Constantin nu împlinise decît un an. De acum, părăsind curtea de la Brîncoveani, se stabileşte la Tîrgovişte, în casele bunicului său, Preda Brîncoveanu. Dar, cum nici o nenorocire nu vine singură, micului Constantin îi este dat să-şi vadă şi pe bunicul sugrumat, fără nici o vină, fiind nevoit să-şi continue viaţa la Mărgineni, la curtea Postelnicului Constantin Cantacuzino, tatăl mamei sale. Nu împlinea bine 9 ani şi noul tutore este răpus de intriga boierilor Leordeni.

În ciuda tuturor vicisitudinilor copilăriei, este favorizat însă de o educaţie aleasă, primită de la bunica, Păuna Greceanu, şi mai ales de la unchiul său Constantin Cantacuzino. Tînărul Constantin dovedeşte de timpuriu înclinare spre cultură, avînd la îndemînă cărţile latineşti şi greceşti aduse de unchiul său de la Padova. Murindu-i cei doi fraţi, moşteneşte o frumoasă avere ce-i favorizează ascensiunea politică, avantajată şi de căsătoria cu Marica, nepoata lui Antonie Vodă din Popeşti.

Odată cu urcarea pe tron a lui Şerban Cantacuzino, unchiul său, activitatea lui se desfăşoară în umbra şi interesele acestei familii. La numai 25 de ani devine mare agă, apoi postelnic, calitate în care întreţine relaţii cu prinţul Mihai Apafi, cu împăratul Austriei şi ţarul Rusiei.

III. Moartea neaşteptată a voievodului Şerban Cantacuzino aduce după sine urcarea pe tronul Ţării Româneşti a lui Constantin Brîncoveanu. Aici să lăsăm cronicarul să ne povestească cele întîmplate: „Şi făcură socoteală că, Constantin logofătul Brîncoveanu este de neam de-a lui Matei Vodă şi are şi alte bunătăţi, blîndeţe şi altele, să-l ridice pe dînsul domn, că şi om este în vîrstă (34 ani), de va putea chivernisi domnia cum se cade în vreme ce este ţara ocolită de oşti şi primejdii... Şi aleseră pe Constantin Logofătul Brîncoveanu să le fie domn şi se ridicară cu toţii din Curtea domnească, şi merseră la Mitropolie unde este obiceiul a se pune Domn şi îndată ce au sosit acolo ziseră cu toţii: Logofete, noi cu toţii pohtim să ne fii Domn. El zise: Nu-mi trebuieşte să fiu. Iară ei ziseră: Ne rugăm, nu lăsa ţara să intre alţi oameni sau răi sau nebuni să o strice, ci fii! Şi-l luară de mîini şi-l împingeau de spate şi intrară în biserică, de i-au citit molitfele de domnie şi merseră cu toţii de i-au sărutat mîna".

IV. Ajuns să conducă destinele unei ţări, Brîncoveanu este conştient că, în conjunctura în care se găsea Ţara Românească, vărsarea de sînge pe cîmpul de luptă, sau eroismul de dragul bravurii, sînt inutile, motiv pentru care a ales calea diplomatică, pentru a menţine echilibrul intern şi extern.

Şi într-adevăr, activitatea diplomatică desfăşurată de Constantin Brîncoveanu a cuprins centrele importante din Europa. Dacă avem în vedere aşezarea geografică a Ţării Româneşti, ne putem da seama ce legături se realizau între Viena şi Constantinopol, Varşovia şi Veneţia, Rusia şi Europa Centrală sau Occidentală. Şi în aceste condiţii, în care toate ţările din jur erau în războaie, prin Ţara Românească se făceau legăturile între Nordul şi Sudul şi respectiv Vestul şi Estul Europei. Ori acestea s-au putut face numai prin abilitatea şi cu înţelepciunea cu care Brîncoveanu a ştiut să lege firele relaţiilor, în diplomaţia lui avînd ca centru Constantinopolul, pendulînd cînd spre Austria, cînd spre Rusia, pentru a frîna expansionismul Imperiului Otoman. Bineînţeles că relaţii pe plan intern n-ar fi fost posibile dacă voievodul muntean nu ar fi practicat faţă de Imperiul Otoman — putere suzerană — politica pungilor de aur, prin a

anula orice suspiciune a acestuia. În condiţiile în care asupra Ţării Româneşti existau tentaţii şi din partea imperialilor, Brîncoveanu, cu priceperea-i recunoscută, rezistă tentaţiei acestora de a le închina ţara, ca şi Curţii poloneze, convins că şi unii şi alţii urmăreau revendicări teritoriale. Constantin Brîncoveanu, cu blîndeţe şi răbdare, cum spune cronicarul Radu Greceanu, şi printr-o înţelepciune rară, printr-o „capacitate genială", a vîslit cu multă dibăcie printre interesele celor trei mari imperii pe care le avea la hotarele sale, mereu gata să-l înghită. Singura luptă purtată de el a fost cea de la Zărneşti (1690) împotriva austriecilor.

În atare condiţii, Brîncoveanu îşi îndreptă privirile spre Rusia, stat ortodox în plină afirmare. Din 1697, marele comis Gh. Castriotul este trimis ca sol permanent în Rusia, alături de Nicolae Milescu. În curînd are loc dialogul munteano-rus prin intermediul braşovenilor David şi Teodor Corbea, prin mijlocirea cărora Brîncoveanu primeşte de la Petru I Ordinul Sf. Andrei. În tot acest timp Poarta era alimentată cu multe pungi de aur, menţinînd astfel un echilibru în raporturile externe. După aprecierea lui Nicolae Iorga, „Brîncoveanu a ştiut, în curs de un sfert de veac, să servească pe turci de nevoie, fără să părăsească nici un drept al ţării sale; a ştiut să înlăture stăpînirea necondiţionată a creştinilor austrieci, poloni şi ruşi asupra pămîntului românesc".

Aceeaşi diplomaţie o dovedeşte în relaţiile cu Transilvania şi Moldova, mînat de idealul de a sluji cauza unităţii de neam şi a întăririi Ortodoxiei. Ajutorul moral şi material pe care Vodă Brîncoveanu l-a dat românilor din Transilvania era de fapt continuarea unei vechi tradiţii care acum capătă forme şi accente politice deosebite. Astfel, încă în 1681 îl găsim în Transilvania, ca trimis al domnitorului Şerban Cantacuzino, misiunea sa avînd ca scop principal apărarea românilor de aici, inclusiv eliberarea din temniţă a mitropolitului Sava Brancovici. De altfel şi ca domn, Constantin Brîncoveanu era îngrijorat de acţiunea de catolicizare a românilor din Transilvania, venită de la Curtea habsburgică catolică din Viena, care, pentru Voievodul român, echivala cu deznaţionalizarea lor, făcînd tot ce îi stătea în putinţă pentru a o preîntîmpina. În 4 iulie 1701 de pildă, scrie braşovenilor să rămînă statornici în vechea lor credinţă, trimiţînd ajutoare în bani, cărţi, odăjdii... bisericii Sf. Nicolae din Şchei. Dă apoi curs cererii românilor din Făgăraş de a le înălţa o biserică, fiind nevoit pentru aceasta să intervină chiar şi la Viena. De asemenea, pe moşia sa de la Sîmbăta de Sus a zidit o mănăstire ce-i poartă numele. Aceasta a devenit un focar de apărare a credinţei străbune.

Pentru Brîncoveanu, relaţiile cu Transilvania s-au implicat în politica şi înţelegerea largă pe care acesta o dovedea faţă de ideea unităţii naţionale.

Voievodul şi-a cumpărat moşii şi case la Braşov şi Făgăraş tocmai ca o prelungire a puterii lui într-o ţară, care deşi avea un alt stăpîn, făcea totuşi parte, împreună cu Moldova, din trupul Daciei, pe pămîntul căreia s-a format poporul român. Totodată, legăturile comerciale se dovedeau multiple şi deosebit de variate. Îl găsim pe voievod importînd de la Braşov postav, cai şi care, un clopot pentru Mănăstirea Hurez etc. Multe comenzi făcute meşterilor argintari, în special familiei Georg May, dovedesc relaţiile strînse cu transilvănenii. Aceeaşi politică o aplică şi în relaţiile cu Moldova. Amestecul său în treburile interne ale Moldovei vizau ideea că cele două ţări româneşti trebuiau să facă o politică externă comună, evitînd intrigile şi duşmăniile, cu toate că a avut acţiunile ostile ale cantemireştilor şi rusăteştilor. Semnificativ este faptul că una din fiicele sale se căsătoreşte cu Constantin Duca, voievodul Moldovei, iar în 1703 reuşeşte să aşeze în scaunul Moldovei pe Mihai Racoviţă.

V. La adăpostul acestui echilibru politic sînt create posibilităţi unei vieţi culturale deosebite. Dacă pînă acum curţile domneşti erau înainte de toate centre politice, militare şi administrative, în timpul lui C. Brîncoveanu Curtea domnească ajunsese şi un centru al vieţii culturale. El îşi alegea dregătorii din rîndul cărturarilor. Este destul să amintim aici pe mitropoliţii Teodosie şi Antim Ivireanul, pe Radu şi Şerban Greceanu şi, desigur, stolnicul Constantin Cantacuzino.

În acest context se înscrie grija sa faţă de Academia de la Sf. Sava, pe care o considera pe bună dreptate „o şcoală de înaltă obşte pentru şcolarii localnici şi străini". Înfiinţată în anul 1679, Academia avea să fie reorganizată în 1694, primind

structura unei facultăţi de filozofie şi litere. Tot aici se predau şi studii teologice şi chiar ştiinţe exacte (astronomie, fizică-matematică etc.).

În afara şcolii de la Sf. Sava, în timpul voievodului Brîncoveanu mai funcţionau şi Şcoala Domnească... Sf. Gheorghe Vechi, pentru viitorii dieci şi logofeţi. O a treia şcoală se înfiinţează la Colţea, pusă sub patronajul spătarului Mihai Cantacuzino.

Sufletul acestor mari realizări a fost stolnicul Constantin Cantacuzino. Acesta studiază 12 ani la Constantinopol, apoi doi ani la Podova, unde îşi însuşeşte multiple cunoştinţe, înjghebîndu-şi o bogată bibliotecă. Era mereu preocupat de bunul mers editorial, sprijinind activitatea de traduceri a fraţilor Greceanu, semnînd prefeţe şi chiar editînd cărţi. În 1700 publică la Padova o hartă a Ţării Româneşti, pe care o dedică lui Brîncoveanu — un izvor de mare importanţă, avînd însemnate pe ea episcopiile, oraşele, tîrgurile, satele şi mănăstirile, fiind prima lucrare de acest fel realizată de un român.

Cea mai importantă lucrare a stolnicului Constantin Cantacuzino rămîne „Istoria Ţării Româneşti", considerată mult timp anonimă. Cu siguranţă că, sub influenţa acestei lucrări, secretarul florentin al lui Brîncoveanu, Anton Maria del Chiaro, într-o lucrare a sa („Istoria della moderne resolutioni della Valachia") demonstrează originea romană a poporului român, făcînd-o populară în toată lumea latină.

Cronicarul Radu Popescu, prin lucrarea sa „Istoria Domnilor Ţării Româneşti", oferă mărturii de valoare privind epoca brîncovenească, alături de care străbat aceleaşi idei ale continuităţii şi originii latine a românilor, idei care se regăsesc sporadic şi în prefeţele cărţilor traduse de fraţii Greceanu. Radu Greceanu scrie şi el o cronică favorabilă lui Brîncoveanu în care reiese cu uşurinţă iubirea de ţară şi durerea pentru suferinţele lui.

VI. În acest climat cărturăresc fireşte că tiparul cunoaşte o deosebită creştere. Dacă după „Îndreptarea legii" a lui Matei Basarab (1652) constatăm apariţia sporadică a cîte unei cărţi pe an, în schimb în vremea lui Brîncoveanu funcţionează 5 tipografii.

Tipografia de la Bucureşti, înfiinţată de mitropolitul Varlaam în anul 1678, îşi continuă activitatea cu evidente îmbunătăţiri, la care şi-au adus contribuţia, la îndemnul Voievodului, mitropolitul Teodosie. Memorabilă rămîne cartea apărută în această tipografie: „Mărgăritarele Sf. Ioan Gură de Aur" — tradusă de fraţii Radu şi Şerban Greceanu, ajutaţi de stolnicul Constantin Cantacuzino.

Din 1691 se înfiinţează şi la Buzău o tipografie, unde, prin strădania episcopului Mitrofan, se tipăresc, pînă în 1704, un număr de 15 cărţi, pentru ca din 1696 să se înfiinţeze şi la Snagov o tipografie care înscrie şi ea un palmares de 14 cărţi în numai 5 ani. Din 1705, graţie episcopului de atunci, Antim Ivireanul, care condusese şi tipografia de la Buzău, se înfiinţează şi la Rîmnicu Vîlcea o tipografie, unde doar în 2 ani se tipăresc 10 cărţi. Şi, în sfîrşit, din 1708, la Tîrgovişte în epoca brîncovenească se tipăresc alte 19 cărţi.

Cele mai multe din cărţile apărute în Ţara Românească aveau menţiunea că s-au tipărit cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu, pentru a fi împărţite credincioşilor.

VII. „Momentul literar fără pereche" — cum spune Nicolae Iorga — moment fundamental în istoria limbii române, Biblia de la Bucureşti, marchează un eveniment editorial de mare însemnătate culturală, naţională şi bisericească. Această Biblie se leagă desigur de numele domnitorului Şerban Cantacuzino, care şi-a încheiat domnia odată cu apariţia acestei opere (1688).

Se ştie că părţi însemnate din Sfînta Scriptură, mai ales din Noul Testament, au început să fie tălmăcite în româneşte, din greceşte sau slavoneşte, încă de la sfîrşitul sec. al XV-lea şi sec. al XVI-lea. Multe din aceste manuscrise se păstrează pînă astăzi, altele s-au pierdut. Sînt cunoscute astăzi doar Codicele Voroneţian, Psaltirea Şcheiană — Voroneţiană şi Psaltirea Hurmuzachi, manuscrisul preotului Bratu din Braşov.

În a doua jumătate a sec. al XVI-lea s-au tipărit cîteva cărţi ale Sfintei Scripturi în româneşte: Tetraevanghelul slavo-român — Sibiu. Să nu uităm tipăriturile Diaconului Coresi de la Braşov, Palia de la Orăştie, Cazania mitropolitului Varlaam al Moldovei (Iaşi 1643).

Pentru prima dată a apărut întreg Noul Testament în românește, deci o ediție integrală, la Alba Iulia, în anul 1648, prin strădania ieromonahului Silvestru și a mitropolitului Simion Ștefan. După 40 de ani apare Biblia întreagă, la București, prin purtarea de grijă a mitropolitului Teodosie al Țării Românești și cu cheltuiala domnitorului Șerban Cantacuzino.

Tipărirea ei a durat aproape un an (noiembrie 1687—septembrie 1688). Dar în luna următoare, la 28 oct. 1688, Șerban moare, urmîndu-i la scaun nepotul său Constantin Brîncoveanu. Acesta a dispus ca să se pună o nouă foaie de titlu în exemplarele care nu se difuzaseră, în care se menționa că tipărirea s-a încheiat sub el, Biblia de la București avînd 944 de pagini, cu două prefețe, prima pusă sub numele lui Șerban Cantacuzino și a doua sub al patriarhului Dositei al Ierusalimului, aflat atunci în Țara Românească. Și totuși nu aceștia erau autorii prefețelor. Prima era scrisă de vreun cărturar cu pregătire teologică, căci cuprindea o serie de elemente teologice. Autorul prefeței a doua nu putea fi altul decît învățatul C. Cantacuzino Stolnicul, căci în ea apar referințe privitoare la istoria poporului român, inclusiv ideea unității de neam a muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor, întîlnite și în lucrarea lui „Istoria Țării Românești" — despre care am amintit. La traducerea acestei prime ediții integrale a Bibliei în românește și-au adus contribuția mai mulți cărturari din sec. al XVII-lea din toate țările românești. Noul Testament era redat după ediția de la Alba Iulia din 1648, cu mici schimbări de limbă. Vechiul Testament în schimb era tradus de renumitul umanist moldovean, Milescu Spătarul. Traducerea lui a fost revizuită și îndreptată de marele cărturar Dosoftei, mitropolitul Moldovei, pe cînd era episcop la Roman. Această revizuire a traducerii Vechiului Testament de către Dosoftei se datorește faptului că Biserica n-a admis nici odată ca un mirean să traducă sau să tipărească Sfînta Scriptură. Dar înainte de a fi dat la tipar, întreg textul Bibliei a fost revăzut de frații cărturari Radu și Șerban Greceanu.

Pe bună dreptate Biblia de la București este socotită ca o expresie a unității românilor de pretutindeni, așa cum remarcă Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului: „Biblia de la București e un popas de concluzie, de meditație, asupra unui proces într-o primă formă finită. Tezaur de limbă și în același timp un impuls spre călătoriile viitoare, cu nebănuite trepte, care vor fi Eminescu, Blaga, Arghezi".

Cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la editarea ei, prin grija P. F. Patriarh Teoctist, Biblia de la București va fi reeditată într-o ediție critică.

VIII. Dacă tiparul, literatura religioasă, beletristică, învățămîntul au cunoscut în epoca brîncovenească o evidentă dezvoltare, pasul cel mai însemnat l-a făcut arta, atît prin amploarea și diversitatea ei, cît mai ales prin haina proprie pe care a îmbrăcat-o și care a primit numele de stilul brîncovenesc. Cu început de înflorire în timpul lui Șerban Cantacuzino, arta sub Brîncoveanu îmbrățișează toate manifestările artistice, atît în domeniul religios: construcții, pictură, sculptură, argintărie, broderie, manuscrise cu miniaturi, icoane, gravuri, cît și în domeniul construcțiilor civile: palate, case domnești, conace. În ceea ce privește arhitectura, fie că este vorba de monumente religioase sau de cele laice, caracteristicile noului stil se pot remarca după pridvorul deschis sprijinit pe caloane de piatră, cu sculpturi admirabile. Peste capitelurile cu profiluri corintene ce încununează coloanele, sînt așezate arcade. În bisericile sau mănăstirile zidite în această epocă, trecerea din pronaos în naos se face pe sub trei arcade, element arhitectonic specific stilului brîncovenesc. Fațadele noilor construcții sînt în genere acoperite cu zugrăveli policrome. Motivele preferate ca decor sînt cele florale: coarde de viță de vie cu struguri, rozete, garoafe, trandafiri etc., pe lîngă care se mai adaugă motive de ordin zoomorfic.

O scurtă enumerare a principalelor monumente zidite de Constantin Brîncoveanu ne va edifica asupra activității ctitorești, aducînd și o înlesnire în cunoașterea acestor opere de artă ale trecutului nostru. În 1683 reface ctitoria fraților Craiovești de la Mănăstirea Bistrița, înzestrînd-o cu daruri. În același an zidește din temelie Potlogi, în apropiere de gara Titu. La Mogoșoaia zidește o biserică al cărui pridvor are coloane simple. Între 1691—1697 ridică la Rm. Sărat o mănăstire destinată să servească și ca cetate de apărare. Pe portal se află stema Munteniei. În 1696 zidește în apropiere de Drăgășani biserica Mamul. Între 1698 și 1701 zidește biserica Sf. Gheorghe Nou din București, urmată în 1704 de biserica Sf.

Ioan grecesc. În 1706 construieşte biserica Doiceşti (lîngă Bucureşti) şi tot în acest an este ridicată Mănăstirea Surpatele (Vîlcea). Puţin mai tîrziu restaurează Mănăstirea Viforîta (ctitoria lui Vladislav Vodă) şi Mănăstirea Dealul. Nu trebuie uitată cea mai de seamă ctitorie a sa, Mănăstirea Hurezu, care trebuia să fie loc de îngropare pentru el şi familia sa. După cum se cunoaşte, C. Brîncoveanu a zidit şi în Transilvania cîteva biserici: în Făgăraş, Poiana Mărului, Ocna Sibiului şi mănăstirea care-i poartă numele, de la Sîmbăta de Sus. În acest sens, este potrivit să subliniem că, din iniţiativa Î. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, la această mănăstire, pe lîngă alte lucrări de refacere a bisericii şi a vechii picturi, s-a ridicat, într-un autentic stil brîncovenesc, un ansamblu de clădiri care vor să redea incinta dărîmată în întregime de stăpînirile trecute, clădiri în care vor fi adăpostite piese de P.C.N., şcoala de pictură pe sticlă etc.

În ceea ce privesc fundaţiile civile, Brîncoveanu repartă între anii 1689—1714 Curtea Domnească din Bucureşti şi reînnoieşte Curtea Domnească din Tîrgovişte, construită de Petru Cercel. În 1698 zideşte Curtea de la Potlogi, iar în 1708 repară Curtea de la Brîncoveni, făcută de Matei Basarab. A nu se uita şi Palatul de la Mogoşoaia. Zideşte, de asemenea, o serie de conace: Obileşti şi Dobreni, lîngă Bucureşti, Valea Şcheailor, — pe Dealul Mizilului, Sărata şi Tătărani — lîngă Ploieşti, Mătăsaru lîngă Bucureşti, Drincea şi Muşeteşti — în Oltenia.

În general, ansamblul operelor de artă patronate de Brîncoveanu s-au caracterizat prin diversitate, printr-un înalt grad de realizare, că ele au avut ca bază de plecare tradiţia locală, pe care s-au altoit elemente străine, într-un tot unitar, tot care a primit denumirea de stil „brîncovenesc".

IX. Este binecunoscută grija pe care Brîncoveanu, „Domn creştin", a avut-o faţă de Biserică, o expresie a acestui adevăr reprezentînd-o şi ctitoriile amintite. Şi aceasta, cu atît mai mult, cu cît Biserica Ortodoxă se găsea atunci în grea situaţie: pe de o parte oprimată de Imperiul Otoman, iar pe de altă parte, înfruntînd asaltul unui prozelitism agresiv declanşat de Roma papală. Sprijinul acordat de Brîncoveanu Bisericii ortodoxe a contribuit, aşadar, la apărarea ei împotriva primejdiilor care o ameninţau. Mărturie stau bisericile şi mănăstirile ridicate şi amintite mai sus, cărţile editate, dar mai ales ierarhii, preoţii şi credincioşii, care prin fapta lor de cuget şi simţire ortodoxă n-au cedat în faţa ameninţărilor prozelitiste de nici un fel.

Dintre ierarhii de seamă din timpul lui C. Brîncoveanu, care au adus o contribuţie deosebită la dezvoltarea literaturii religioase, amintim pe mitropolitul Teodosie — reaşezat în scaunul din care fusese alungat pe nedrept — care a păstorit pînă la moartea sa, întîmplată la 27 ian. 1708. Dintre tipăriturile care au ieşit la lumină sub acest mitropolit, reţinem un Liturghier (1680), din prefaţa căruia se desprinde iubirea curată a autorului faţă de neamul românesc, ca şi unitatea românilor, „că toţi dintr-o fîntînă cură". Tot de numele lui se leagă şi tipărirea Evangheliei în româneşte şi a Apostolului. Mitropolitul Teodosie a hirotonit 6 ierarhi pentru Transilvania, între care se numără şi Atanasie Anghel.

Activitatea sa avea să fie dusă pe culmi şi mai înalte de mitropolitul Antim Ivireanul. Născut în anul 1650, în Iviria (Georgia de astăzi), după ce este eliberat din robia turcească, se stabileşte la Patriarhia ecumenică din Constantinopol şi din 1689 este adus în Ţara Românească de Constantin Brîncoveanu. Sub îndrumarea episcopului Mitrofan învaţă taina tiparului, ajungînd în 1696 egumen al mănăstirii Snagov. În doar 6 ani editează 15 cărţi. Din 1705 este numit episcop al Rîmnicului, unde înfiinţează o tipografie scoţînd de sub tipar 9 cărţi, în special cărţi de slujbă în limba română. În 1708 îi urmează în scaunul vlădicesc mitropolitului Teodosie, calitate în care atît munca editorială continuă, cît şi activitatea arhipăstorească. Numărul cărţilor tipărite sub îndrumarea sa, se ridică la 63, fapt ce îndreptăţeşte pe specialişti să-l socotească pe Antim Ivireanul cel mai mare tipograf din cultura românească veche. Cea mai importantă operă a sa rămîn însă Didahiile.

Activitatea sa este secondată de ceilalţi ierarhi, episcopi de Rîmnic şi Buzău. Între aceştia menţionăm pe episcopul Ştefan al Rîmnicului şi urmaşul său Ilarion, care au ridicat cîteva ctitorii în Oltenia şi au tradus cărţi. La Buzău, reţinem pe episcopii Grigore şi Mitrofan, cel din urmă cunoscut mai ales pentru rodnica activitate editorială, colaborînd şi la editarea Bibliei din 1688 şi minunatele Minee, cu

acele celebre prefețe, fiind socotit un precursor al introducerii definitive a limbii române în Biserică.

X. În vremea lui Brîncoveanu, Biserica din Țara Românească ține legături atît cu Biserica din Moldova, cît și cu cea din Transilvania. Prin aceste legături se urmărea menținerea unității credinței și a neamului românesc. Marele Voievod Brîncoveanu este preocupat mai ales de soarta românilor din Transilvania, cărora nu numai că le-a ridicat biserici și i-a ajutat economic, dar s-a aplecat cu dăruire și asupra necesităților lor culturale. Încă din 1689 Brîncoveanu trimite la Bălgrad pe Mihai Stefanovici, meșterul format de Vlădica Antim, care tipărește o Bucoavnă (care cuprinde cele 10 porunci, Simbolul credinței, explicarea celor 7 Sfinte Taine). Este semnificativ faptul că, după 1700, cartea religioasă brîncovenească a cunoscut o mare răspîndire în Transilvania. Peste 1100 cărți religioase din Muntenia au fost semnalate în bisericile din Transilvania. Mai concret, numai între 1712—1713 au fost răspîndite în Transilvania 80 de cărți apărute la Tîrgoviște.

XI. Grija lui Brîncoveanu Constantin „boier vechi și domn creștin", cum zice balada, s-a arătat și față de nevoile Bisericii ortodoxe de pe aproape toată aria Ortodoxiei. Deosebit de larg a fost sprijinul lui față de Patriarhia Antiohiei, cu reședința la Damasc, ai cărei credincioși erau în mare majoritate de neam arab, și care treceau prin mari strîmtorări. Spre a ameliora această situație grea, în 1701 Brîncoveanu dispune să se tipărească, cu cheltuiala sa, două cărți cu caractere arabe: Liturghierul, la Snagov, în 1701, și Ceaslovul la București, în 1702, amîndouă cu texte paralele, grec și arab. Dărnicia Voievodului pentru clericii și credincioșii arabi a mers atît de departe, încît cu prilejul vizitei patriarhului Antiohiei, Atanasie Dabbas, în 1704, îi dăruiește și tipografia cu caractere arabe de la Snagov, pe care o stabilește la Alep, unde se tipăresc multe cărți pînă aproape de zilele noastre. Pe de altă parte, Brîncoveanu a făcut bogate danii în bani și moșii, în odoare, cărți bisericești și obiecte de cult, la Patriarhia ecumenică din Constantinopol, la mănăstirile Sfîntului Munte Athos, la locurile sfinte de la Ierusalim și Muntele Sinai, la Patriarhia din Alexandria. E plin Orientul creștin de mărturiile dărniciei sale. Amintim de asemenea darul lui Brîncoveanu față de patria lui Antim Ivreanul, fondînd la Tbilisi o tipografie prin intermediul tipografului Mihai Istvanovici.

Prin întreaga sa activitate, Brîncoveanu a înscris o perioadă de culme în istoria noastră feudală, domnia lui fiind ultima mare domnie românească.

XII. „Drumul de mărire al Voievodului a urcat sfîrșitul domniei lui în Calvarul Golgotei, unde a băut cu mult curaj din paharul de oțet și fiere al pătimirilor", cum citim undeva. Trădarea și-a făcut loc în sufletele pline de venin ale Cantacuzinilor, rudele Voievodului.

Totul a început în 24 martie 1714, o zi de marți din Săptămîna Patimilor, cînd Mustafa Aga, însoțit de 12 ciohondari, pune năframa de mătase pe umărul Voievodului în semn de mazilire, gest acoperit de firmanul turcesc care poruncea să fie dus cu orice preț la Constantinopol, împreună cu fiii, cu ginerii și cu nepoții săi. Brîncoveanu are totuși tăria și răgazul să spună noului Domn, vel Logofătul de pe atunci, Ștefan Cantacuzino, nici el străin de mazilirea sa: „Dacă aceste nenorociri sînt de la Dumnezeu pentru păcatele mele, facă-se voia Lui. Dacă sînt fructul răutății omenești, pentru pieirea mea, Dumnezeu să-i ierte pe dușmanii mei, dar păzească-se de mînia teribilă și răzbunătoare a judecății divine". Proorocia lui Brîncoveanu avea să se confirme după 2 ani, căci în noaptea de 6/7 iunie 1716, domnul Ștefan Cantacuzino și Stolnicul Constantin Cantacuzino erau sugrumați la Constantinopol, iar după 2 zile, la Adrianopol, sînt omorîți Mihai Cantacuzino și cumnatul său Radu Dudescu, de asemenea implicați în actul trădării.

Brîncoveanu și fiii săi pătimesc amarnic la Constantinopol. Din aprilie pînă la sfîrșitul lui iulie osîndiții au fost supuși la cele mai cumplite chinuri. Torturați să mărturisească averile, oprimanții au ținut cu orice preț să le transforme și sîngele în aur. La capătul puterilor, al suferințelor, cînd nu le mai rămăsese nimic altceva decît sufletele din ei, au încercat să-i treacă la mahomedism, dar zadarnică trudă. În ziua de 15 august 1714 — Sf. Maria Mare — au fost scoși din temnița cu 7 turnuri și au fost poftiți să se lepede de legea creștinească. Brîncoveanu însă, cu fața senină, s-a uitat la cei 4 fii și la ginerele său și cu grai blînd le-a grăit: „Fiii mei, fiii mei! Toate avuțiile și orice alta am pierdut. Să nu ne pierdem și

sufletele. Stați tari, bărbătește și nu băgați seama la moarte. Priviți la Hristos Mîntuitorul nostru cît a răbdat pentru noi și cu ce moarte de ocară a murit. Credeți tare în Acesta și nu vă mișcați din credința pravoslavnică, pentru viața și lumea aceasta. Aduceți-vă aminte de Sf. Pavel ce zice: Că nici sabia, nici îmbulzeala, nici moarte, nici alte orice nu-l va despărți de Hristos. Acum dară, o, dulcii mei fii, cu sîngele nostru să spălăm păcatele noastre".

Sub lovitura de paloș a gîdelui căzu mai întîi capul vistiernicului Ienache Văcărescu (ginerele), apoi capetele primilor 3 fii, pe rînd. Cînd a venit rîndul celui mai mic, Mateiaș (12 ani), acesta s-a arătat gata să se facă turc numai să-și scape viața. Atunci, îndureratul părinte a privit cu spaimă în ochii fiului său și i-a grăit: „Din sîngele nostru n-a mai fost nimeni care să-și piardă credința. Mai bine să mori în Legea ta creștină decît să te faci turc". Copilul — ca renăscut — își puse liniștit gîtul pe tăietor și zise călăului: „Vreau să mor creștin. Lovește!" Călăul îi zbură capul. Pe urmă i s-a tăiat capul și lui Brîncoveanu.

După cumplitul sfîrșit, cele șase trupuri martirizate au fost tîrîte pe uliți și apoi aruncate în apele Bosforului, iar capetele purtate în prăjini prin Constantinopol și apoi aruncate și ele în mare. Pe ascuns, poate la îndemnul Patriarhiei Ecumenice, creștini milostivi au cules din valuri — cît vor mai fi putut găsi — „sărmanele rămășițe ale mucenicilor", îngropîndu-le în insula Halchi, în biserica mănăstirii Maicii Domnului.

În anul 1720, osemintele lui Constantin Brîncoveanu au fost aduse în țară, în taină, de Doamna Marica, soția sa, și înmormîntate în biserica Sf. Gheorghe Nou din București — ctitoria sa. În mod discret, evlavioasa Doamnă a așezat deasupra mormîntului o candelă de argint (stil brîncovenesc) din inscripția căreia reiese că acolo odihnește Domnul Constantin Brîncoveanu, inscripție descoperită întîmplător abia în veacul nostru.

*

Încheind această modestă expunere, socotim potrivit să reliefăm că voievodul Constantin Brîncoveanu va fi avut desigur multe bogății materiale, dar a avut în același timp și un suflet ales, o minte luminată, o inimă plină de dragoste și bunătate, toate aceste daruri punîndu-le cu largheţe în slujba poporului din care făcea parte și binele Legii noastre ortodoxe de pretutindeni. Cu creștinească dragoste și dărnicie a cheltuit din al său pentru preamărirea lui Dumnezeu și luminarea poporului, putînd fi socotit astfel printre cei ce au contribuit — într-un fel sau altul — la formarea limbii literare românești, făcînd, cum spune istoricul N. Iorga, „marea politică a culturii". El a adunat pe lîngă sine pe atîția oameni de talent, dîndu-le putința să-și desfășoare toată priceperea lor: tipografi, zugravi, arhitecți, medici renumiți, care erau căutați și aduși la Curtea sa ca să lucreze pentru binele țării. Cu ajutorul atîtor oameni aleși și învățați, Brîncoveanu a lucrat la ridicarea nației sale. Toate aceste fapte l-au făcut pe N. Iorga să afirme că Domnul Țării Românești, C. Brîncoveanu, a fost într-un anume moment, dispunătorul de soarta românilor de pretutindeni.

Amintirea și pomenirea voievodului Constantin Brîncoveanu este vie prin viața și faptele lui, nimbate de sfîrșitul mucenicesc care constituie — după cum zice poetul Ioan Alexandru — „cel mai zguduitor martiriu din epoca modernă", pe care l-a îndurat, acum aproape trei veacuri în urmă, acesta înscriindu-se adînc în sufletul poporului român de pretutindeni, care l-a cîntat în balade și l-a preamărit în pagini de aleasă cinstire.

Pr. *Zenovie Moșoiu*

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

— Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei: *Pe treptele slujirii creștine*, partea I, M-rea Neamț 1980, partea a IV-a, 1986.
— Dr. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București 1981.
— Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei: *Pace pe pămînt*, Craiova 1986.

— Bulat T. G.: *Domniile lui Constantin Brîncoveanu pentru Orientul ortodox*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, nr. 9—10/1965.
— *Sfinți români și apărători ai Legii strămoșești*, București, 1987.
— Ionescu Ștefan: *Epoca brîncovenească*, Cluj-Napoca, 1981.
— Iorga Nicolae: *Istoria poporului român*, București 1985.
— Diac. prof. Moisescu Gheorghe: *240 de ani de la mucenicia dreptcredinciosului Voievod Constantin Brîncoveanu*, în rev. Ortodoxia nr. 4/1954.
— Pr. prof. Păcurariu Mircea: *Istoria Bisericii Ortodoxe Române pentru Institutele Teologice*, vol. II, București 1981.
— Pr. prof. Șerbănescu Nicolae: *Constantin Brîncoveanu, ctitor de cultură românească*, în rev. Biserica Ortodoxă Română, nr. 9—10/1964.
— *Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic*, editat de Arhiepiscopia Sibiului pe anul 1988.

50 DE ANI DE LA MOARTEA POETULUI OCTAVIAN GOGA

În luna mai s-a împlinit o jumătate de secol de cînd, la Ciucea, într-o după-amiază înlăcrimată de mai, a trecut dincolo, la Domnul vieții, unul dintre exponenții cei mai reprezentativi ai culturii și vieții românești, poetul Octavian Goga.

Complexa personalitate și valoroasa operă a lui Octavian Goga poate fi înțeleasă numai în măsura în care se ține seama de obîrșia și locul nașterii sale. Poetul Octavian Goga s-a născut la 1 aprilie 1881 în Rășinari, frumoasă așezare de la poalele Munților Cibin, ca primul fiu al preotului Iosif Goga și al presbiterei învățătoare Aurelia. Poetul a odrăslit într-o viguroasă și binecuvîntată familie românească. Dinspre mamă era moștenitorul unei zestre sufletești hărăzită de un lung șir de preoți cărturari și patrioți (vreo cinci generații). Este suficient să amintim pe doi dintre ei: străbunicul poetului, *protopopul Sava Bîrsan Popovici* (venit de la Brașov, care a fost un mare cărturar, scriind peste șaizeci de lucrări) și bunicul poetului, *protopopul Ion Bratu* (participant activ la Revoluția din 1848; el a găzduit, în 1866, pe pribeagul Mihai Eminescu; de asemenea, acest vestit protopop era prieten bun cu cărturarul Timotei Cipariu).

Tatăl poetului, preotul Iosif Goga, „bun paroh și foarte iubit" (cum îl caracteriza N. Iorga), era fiul unui țăran gospodar și bun povestitor de pe Tîrnave, din Crăciunel. De la tatăl său poetul a moștenit temperamentul și perspectiva orizontului întins și deschis al cîmpiei fără piedici în zare, iar de la mama sa a moștenit viziunea profunzimilor și a culmilor de munte, adică vocația ascensiunii. Mama poetului scria și ea poezii și cunoștea cîteva limbi. De la străbunicul dinspre mamă, protopopul Sava, s-a spus că poetul a moștenit darul mînuirii cu putere a cuvîntului românesc. O asemenea zestre ereditară avea poetul O. Goga. S-a născut și a crescut într-o familie de preoți transilvăneni, ca și alți doi poeți ardeleni: George Coșbuc (al cărui loc îl ocupă Goga în Academia Română după moartea lui Coșbuc, în 1918) și Lucian Blaga (căruia Goga îi predă ștafeta poeziei transilvane, care va lumina în adîncurile sufletului spre tainele mitului și spre misterele existenței).

Poetul Octavian Goga și-a petrecut copilăria în mijlocul oamenilor sărmani de la munte și de la cîmpie, între păstorii din Rășinari și plugarii și clăcașii din Crăciunel. După ce isprăvește școala din Rășinari, urmează Liceul unguresc din Sibiu și continuă Liceul românesc-ortodox „Andrei Șaguna" din Brașov. În această vreme a scris și publicat peste treizeci de poezii. A urmat studii universitare la Facultatea de litere și filozofie din Budapesta și Berlin. A făcut călătorii pentru completarea studiilor în Franța, Anglia și Italia (vezi Î. P. S. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918—1939*, Sibiu, 1987, p. 322).

Octavian Goga și-a plămădit făptura și statura ființei sale din adîncurile de sevă ale unei Transilvanii îngenunchiate și obidite, pentru o vreme, sub stăpî-

niri străine. Goga a simțit și a trăit pulsul acestei „Țări de robi și de viteji". El, *„cel mai de inimă ardelean"* (cum îl descria Patriarhul Miron Cristea) s-a integrat plenar în realizarea marelui vis „ne-mplinit al suferinței / De jalea cui ne-au răposat / Și moșii și părinții". Numele lui Octavian Goga rămîne legat pentru eternitate, în conștiința românilor, de înfăptuirea măreţului vis al unirii Transilvaniei cu Patria-mamă. Pentru activitatea sa patriotică și românească a fost dus în mai multe rînduri în procese, care l-au aruncat în temnița de la Cluj, Budapesta și Seghedin, fiind chiar condamnat la moarte, în contumacie. După Marea Unire din 1918, O. Goga a fost în mai multe rînduri ministru și, în 1937—1938, prim-ministru. El a fost primul titular al Ministerului Cultelor, acordînd o deosebită atenție organizării unitare a Bisericii Ortodoxe Române, călăuzindu-se după Statutul șagunian. El a căutat să contribuie la întărirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, aducîndu-și aportul la reînființarea sau înființarea unor episcopii (a Clujului și a Oradiei). De asemenea, Octavian Goga a dorit mult refacerea unității religioase a românilor din Transilvania, precum mărturisea Ion Agârbiceanu, un „patriarh al culturii românești" (cum îl definea Î. P. S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului).

Octavian Goga a împărtășit sufletelor generației sale, prin cuvîntul său răscolitor de energii ascunse, conținutul gîndurilor și al năzuințelor sale. El avea conștiința că se află „pe coloana vertebrală a românismului" sau, cum mărturisea în 1923, la evocarea morții mitropolitului Andrei Șaguna: „în coasta graniței ce trebuia să cadă". Octavian Goga, prin limpezimea și forța versului său izvorît dintr-un suflet mare, a trezit conștiința națională a unității noastre ca neam. El a încălzit inimile tuturor românilor, pătrunzîndu-le de acest mare dor ca frații să fie din nou împreună. Nimeni pînă la el n-a reușit să trezească — prin puterea cuvîntului înaripat — sentimentul conștiinței pentru unitate națională. Prin versurile sale a reușit să realizeze, în acest sens, o resurecție națională.

Cîntărețul sau purtătorul de cuvînt al „întristatului nostru Ardeal", poetul Octavian Goga a reprezentat o împlinire a dorurilor și nădejdilor fiilor transilvăneni de la începutul secolului nostru. Pentru aceasta a fost numit *„poet național totodată și pur ca și Eminescu"* (G. Călinescu). Ca interpret al aspirațiilor sociale și naționale, poetul de la Rășinari a fost vreme de mai bine de trei decenii exponentul cel mai autentic al simțirii și al năzuințelor românilor transilvăneni.

Poezia lui Goga are tonalități profetice. Ceea ce ne cucerește dintru început în versurile lui Goga este lirica mesianică. Octavian Goga — poetul — apare ca un prooroc al neamului românesc obidit și înrobit: *„Am fost prooroc, pe drumul din pustie, / Cînd zilele mureau, nemîngîiate... / Am fost prooroc, izvor de apă vie. / Toți m-ați băut, de friguri și de sete".*

Problema centrală ce transpare în poezia lui Goga este realizarea unității noastre ca neam și, implicit, nădejdea de mai bine. Goga ne apare ca interpret autentic al vrerilor și durerilor noastre seculare. Ceea ce poporul nostru — pe aceste „plaiuri mioritice" — a exprimat prin specificul doinei și al cîntecului de jale, poetul O. Goga exprimă prin versul său stilizat. El însuși ni se destăinuie, căci cîntă: *„Durerea unui neam ce-așteaptă / De mult o dreaptă sărbătoare"* (Oltul). Goga a fost cîntărețul „pătimirii noastre", dar a fost și crainicul izbăvirii noastre. „Pătimirea" este suferința și robirea românilor transilvăneni de puteri străine, vremelnice, iar izbăvirea sau mîntuirea era împlinirea unității naționale a românilor și o viață mai bună: *„Din casa noastră, unde-n umbră / Plîng doinele și rîde hora / Va străluci odată vremii / Norocul nostru-al tuturora"* (Plugarii). Proorocismul poetului „pătimirii noastre" s-a dovedit prin puterea faptelor istorice.

Dar talentul lui Goga a cîntat nu numai timpul cînd a trăit, ci și locul viețuirii sale. Poetul rășinărean a evocat cu duioșie satul transilvănean. Goga a realizat o „monografie lirică" a satului românesc din Transilvania. *„Satul românesc... această universitate a spiritului"* dispune de o robustețe spirituală și morală, robustețe ce a fost ținută ca o flacără vie de clerici-apostoli și de dascăli. Pe acești slujitori ai lui Dumnezeu și ai neamului îi cîntă Goga ca nimeni altul: *„Bătrînul mag înalță fruntea / Ce sfînt e graiul gurii sale; / Din el va lumina norocul / Acestui neam sfîrșit de jale... / Să ducă cerului cuvîntul... Cuvine-se hirotonirea / Ca harul cerurilor ție, / Drept-vestitorule apostol / Al unei vremi ce va să vie!"* (Apostolul). Aceste cîteva versuri sînt o înaltă confirmare a adevăratului

preot care s-a identificat cu păstoriţii săi. Cu mult har îl imortalizează şi pe luminătorul de carte al neamului, care, la noi, veacuri de-a rîndul a fost acelaşi, preotul-dascăl: *„Azi, ca un sfînt dintr-o icoană veche, / Blînd îmi răsai cu faţa ta blajină, / Cu zîmbet bun, cu ochi cuminţi şi limpezi, / Strălucitori de lacrimi şi lumină. / Cu tine-aduci atîtea nestemate / Din îngropatul vremilor tezaur / Şi amintirea-n ţara ei mă poartă / Cu pas încet, în carul ei de aur...“* (Dascălul).

Poetul O. Goga a cîntat frumuseţile şi locurile incomparabile ale Transilvaniei noastre, ca apoi aceste podoabe să le transfigureze în patriotice cu care a încălzit sentimentele patriotice ale contemporanilor. Sînt relevante în acest sens versurile: *„La noi sînt codri verzi de brad / Şi cîmpuri de mătasă; / La noi atîţia fluturi sînt / Şi-atîta jale-n casă... / La noi nevestele plîngînd / Sporesc pe fus fuiorul / Şi-mbrăţişîndu-şi jalea plîng / Şi tata şi feciorul“* (Noi). S-a spus despre Goga că „a îmbisericit întreaga natură“, căci el a fost pătruns de sentimentul atotprezenţei lui Dumnezeu. Într-o poezie despre codru mărturiseşte: *„E Dumnezeu la El acasă / Vorbeşte-ncet că poate să ne-audă“.*

Graiul credinţei marelui poet transilvănean O. Goga transpare cu putere chiar din poezia care prefaţează primul volum de versuri, publicat pe cînd poetul avea doar 24 de ani: *„Rătăcitor cu ochii tulburi, / Cu trupul istovit de cale, / Eu cad neputincios, Stăpîne, / În faţa strălucirii Tale. / În drum mi se desfac prăpăstii / Şi-n negură se-mbracă zarea, / Eu în genunchi spre Tine caut: / Părinte, orînduie-mi cărarea!“* (Rugăciune). Acest prolog al operei lui Goga este o invocare a cerului, o cerere înălţată către Dumnezeu pentru ca să-şi reverse ajutorul Său peste cel care simte chemarea pentru o înaltă şi nobilă misiune ca cea de poet. Octavian Goga a simţit, a trăit şi a creat versuri cu conştiinţa că poezia este un dar tainic, sacru, care vine de la Dumnezeu şi se împleteşte cu osteneala geniului, ea este un izvor de înălţare şi consolare, este un dar de cuvinte binecuvîntate ce se oferă spre hrană tuturor: *„Tu tainică, curată Poezie, / Biserică cu porţi neîncuiate... / Tot sufletul la poarta ta cînd bate / Drumeţ slăbit puterile-şi învie / Îşi spovedeşte patimile ţie / Şi ele adorm de tine alintate“.*

Aşa a înţeles şi aşa a creat Goga slujind neamul, oficiind la altarul poeziei. Nici nu se putea altfel, căci poetul „pătimirii noastre“, fiul preotului Iosif din Răşinari, „a învăţat psalmii unui neam cuminte, din hrisoavele suferinţelor cu lacrimi şi sînge de veacuri“.

Prin întreaga sa activitate şi operă, Octavian Goga ca: „poet şi prozator, vizionar şi luptător, orator şi om de acţiune şi-a cîştigat un binemeritat şi înalt loc în areopagul culturii româneşti. Opera lui Goga se bucură de mare popularitate, tipărindu-se poeziile sale şi publicîndu-se studii şi monografii ample (Ion Dodu Bălan).

*

Cei 50 de ani care au trecut de la săvîrşirea lui Octavian Goga întru Domnul dovedesc că trecerea lui din această viaţă nu a însemnat sfîrşitul unei vieţi, ci începutul alteia. „Non omnis moriar“ scria Horaţiu. Şi Goga supravieţuieşte cu noi prin opera sa nemuritoare.

Candela iubirii şi recunoştinţei faţă de poetul „pătimirii noastre“ va arde nestinsă în altarul conştiinţei noastre creştineşti şi româneşti.

Ca o pioasă amintire, în duh de parastas pentru o vrednică pomenire, cădelniţăm cu tămîia binemirositoare a recunoştinţei mausoleul de la Ciucea, care păstrează trupul lui Octavian Goga. Aici, sub icoana, în mozaic, cu chipul Mîntuitorului nostru Hristos care se înalţă la cer, citim următoarele versuri: *„Jur împrejur e largul care cîntă, / E soare-n cer, e sărbătoare sfîntă, / Şi-n vreme ce mi-a amuţit pămîntul / Fiorul păcii-n suflet mi se lasă, / Eternităţi îmi flutură veşmîntul; / Simt Dumnezeu cum mă primeşte-n casă“* ... (Din larg).

Pr. asist. *Nicolae Dura*

Vatră de spiritualitate ortodoxă românească

MĂNĂSTIREA MOISEI — MARAMUREŞ, CTITORITĂ LA ANUL 1600

Glia noastră românească moştenită de la înaintaşi şi păstrată cu sfinţenie şi cu nenumărate jertfe, cuprinde locuri şi oameni, mărturii naturale de tot felul, realităţi cu care ne mîndrim şi trăim. La frumuseţile naturale sădite de Creator, poporul român — în bimilenara sa existenţă — a adăugat frumuseţile clădite, a însemnat plaiurile şi văile, a descoperit tainele adîncurilor, aşa încît în orice colţ te vei afla, este ceva care evocă şi impune. Maramureşul voievodal şi legendar îşi poartă pretutindeni faima trecutului, frumuseţea peisajului, mîndria creatoare a omului, împreună cu lespezile de credinţă ale ortodoxiei lui de totdeauna. Chiar şi atunci cînd nu era liber şi stăpîn în ţara sa, el a păstrat cu permanentă conştiinţă unitatea naţională şi religioasă cu întregul neam românesc, lucru dovedit cu pregnanţă şi fără echivoc la 1 decembrie 1918 şi la 21 octombrie 1948 la Alba Iulia. Şi nu se putea altfel, de vreme ce istoria l-a aflat aici şi aici a lucrat istoria sa, culegînd astăzi roadele unei vieţi libere, prospere şi fericite, într-o patrie unitară, independentă şi fericită.

Fără îndoială, una din creaţiile material-spirituale ale maramureşenilor este şi mănăstirea Moisei, mănăstire ce a supravieţuit de aproape patru veacuri, cu viaţă monahală sau parohială, fiind una din cele 14 (sau 19) mănăstiri existente în Maramureşul acelor timpuri din care 12 în Maramureşul românesc de astăzi. Din cele 12 mănăstiri astăzi mai sînt numai două, cea de la Moisei şi cea din Giuleşti, aceasta din urmă devenită din secolul al XVIII-lea biserică sătească.[1] Despre existenţa localităţii Moisei, sau Moiseni,[2] o primă mărturie scrisă este cea din 2 februarie 1365, cînd regele Ludovic dăruieşte voievodului maramureşan Balc, fiul lui Sas Vodă, şi fraţilor săi Drag, Dragomir şi Ştefan moşiile aflătoare în comunele: Ieud, Bocicoiel, ambele Vişeuri, Moisei, Borşa şi ambele Sălişte, acestea fiind confiscate de la Bogdan Vodă, trecut în Moldova. În secolul al XIV-lea Moiseiul era cnezat şi aparţinea Voievodului din Cuhea, azi Bogdan Vodă. Se pomeneşte Moiseiul în legătură cu existenţa unei episcopii de Moisei între anii 1391—1734, aparţinînd — cu intermitenţe — jurisdicţiei mitropoliei Bălgradului (Alba Iulia).[3] În anul 1450 şi apoi în 12—III—1468 regele Matei Corvin întăreşte dreptul de proprietate a moşiilor Moiseiului lui Ambrozie de Dolha, fiul lui Seneslau, şi altora, iar după

---

1 Tit Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile şi mănăstirile române din Maramureş din timpurile vechi pînă în anul 1911* — Gherla, 1911. Cele 12 mănăstiri din teritoriul românesc al Maramureşului sînt: Moisei — 1600, Giuleşti — înainte de 1695, Ieud — 1411, Bîrsana — 1390, Săcel — înainte de 1787, Rozavlea — vremuri necunoscute, Vişeu — Valea Scradei, Budeşti, Călineşti, Petrova-Bistra — 1643, Rona de Jos — 1652. La acestea adaugă mănăstirea Peri — 1389 şi Biserica Albă de dincolo de Tisa, p. 86—104. Prof. Alexandru Filipaşcu, *Istoria Maramureşului*, Bucureşti — 1940, consemnează şi mănăstirile Ariniş, Bedeu, Bereneu-Hust şi Drăgoieşti, p. 165—168. Vezi şi prof. Dr. S. Reli, *Biserica ortodoxă română din Maramureş în vremurile trecute*, Cernăuţi — 1938. Vezi pr. Mihai Oprişanu, *Mănăstirea Moiseiului*, Monografie, Sibiu — 1958.

2 Ing. Agr. Arthur Coman, *Monografia comunei Moisei*, Sighet 1940, p. 2. Vezi şi Al. Filipaşcu, *op. cit.*, p. 49—54.

3 Tit Bud, *Monografia parohiei Botiza* — 1943, p. 20, *Monografia parohiei Vişeul de Sus.*

anul 1489 moşia Moiseiului se împarte la diferiţi posesori.[4] Moşiile ca şi titlurile nobiliare se primeau ca urmare a actelor de vitejie şi ascultare faţă de rege, iar ca moştenire ele se divizau cu fiecare generaţie, ajungînd în secolul al XVI-lea în posesia multor familii — nobili ţărani.

Într-un pitoresc loc din hotarul Moiseiului, sub cetina munţilor Traian, 1703 m, Măgura şi Bătrîna, 1713 m, în umbra Pietrosului Borşei, 2305 m, aproape de confluenţa rîurilor: Iza, Izvorul Negru şi Izvorul Dragoş, în posesiunea familiei Moise Coman şi a soţiei sale Dochia — născută Şerban —, s-a temeluit Mănăstirea Moisei, în jurul anului 1600.[5] Această mănăstire a luat fiinţă ca o împlinire a unei chemări tainice şi ca alinare a unei dureri sufleteşti, aşa precum rezultă din legenda pe care o relatează istoria scrisă şi tradiţia. „A vieţuit odinioară în Moisei un bărbat cu numele Moise Coman cu soţia sa Dochia Şerban şi aveau numai un prunc cu numele Grigor. Acesta a ajuns la etatea de 16 ani şi era frumos, harnic şi bun, iar părinţii lui au cugetat ca să-l însoare. Dorinţa lor au spus-o lui Grigor. Dînsul ca prunc bun şi ascultător — după ce şi-a terminat lucrul cîmpului —, într-o toamnă frumoasă, provăzut cu merinde şi cu binecuvîntarea părinţilor a pornit către satul vecin Borşa, pe unde merge drumul către Bucovina şi Moldova ca să-şi cerce norocul la ceva fată bună. Grigor s-a dus, iar părinţii lui l-au aşteptat cu dor. Au trecut zile, au trecut săptămîni, dar Grigor tot n-a sosit. Părinţii necăjiţi s-au dus adeseori pe drumul de către Borşa aşteptînd pe fiul lor, apoi l-au căutat în Borşa şi în Bucovina, însă nu l-au aflat nicăieri. Cu mîhnirea inimei s-au întors şi au lucrat pămintele lor în speranţa că numai ce se va reîntoarce iubitul lor fiu Grigoraş. Într-un laz (păşune) frumos sub poalele munţilor unde Grigor a lucrat mai pe urmă cu părinţii lui, aceştia au ridicat o cruce frumoasă. La crucea aceea se adunau dimineaţa şi seara poporul şi se rugau şi cîntau dimpreună cu părinţii necăjiţi, iar toamna cînd se găta lucrul cîmpului, părinţii lui Grigor aveau datina a-şi ospăta pe poporeni. Într-o zi mergînd părinţii lui Grigor la lazul lor unde era crucea, cu mirare au văzut că pe bradul de lîngă cruce este aşezată o Icoană a Preacuratei Fecioare Maria. Au chemat îndată pe toţi oamenii de pe cîmp să vadă minunea aceasta. Oamenii au îngenunchiat şi s-au rugat, apoi luînd icoana au dus-o în biserica din sat şi au aşezat-o pe altar. Însă a doua zi icoana nu s-a aflat în biserică, ci în mod minunat iarăşi era aşezată pe bradul de lîngă crucea lui Moise Coman. Moise şi Dochia Coman au avut avere mare şi au făcut mult bine bisericilor şi săracilor. Toţi îi binecuvîntau şi îi compătimeau pentru fiul lor pierdut. Ei aveau acolo unde era crucea o posesiune mare de locuri cositoare şi o pădure de brazi aproape de 200 de iugăre, însă nu era Grigor care să le ajute a le lucra. Într-o zi fiind la acel loc, după datină s-au aşezat la odihnă, cugetînd ambii la pruncul lor pierdut şi au plîns amîndoi. Culcaţi pe pămînt au auzit un sunet de clopote eşind din pămînt. Aproape nu era nici o biserică. Se mirau de unde vine sunetul clopotelor. Au strigat pe lucrătorii lor, s-au plecat şi aceia la pămînt şi cu toţii au auzit sunetul clopotelor. La minunea aceasta cu toţii au îngenunchiat şi au lăudat pe Dumnezeu. Loc sfînt este acesta, cugetau bătrînii şi deodată le-a venit în minte să zidească în acel loc o mănăstire. Avînd pădurea lor de brad şi de stejar, în scurtă vreme s-a gătat bisericuţa cu turnuleţ frumos şi cu două clopoţele, şi au aşezat în ea icoana Preacuratei Maria. Bătrînii evlavioşi acum au hotărît a face rugare către Episcop să trimită la Mănăstirea lor un călugăr, care să se roage acolo în toate zilele şi căruia dînşii îi vor da avere şi toate cele de lipsă ca să poată trăi. Grăind bătrînii între dînşii despre acestea, iată că

---

4 Arth. Coman, *op. cit.*, p. 2, 3. Vezi şi *Mitropolia Ardealului*, (1964), nr. 6—8, p. 154.

5 *Monumente istorice şi de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului şi Clujului*, Cluj-Napoca, 1982, p. 129, consemnează: „Biserica de lemn Adormirea Maicii Domnului, centru monahal de la Moisei cu mica sa mănăstire de lemn aşezată sub poalele Muntelui Pietrosul Rodnei, pe valea denumită Izvorul Negru, a fost înfiinţată după unele cercetări recente, încă în secolul al XIV-lea, (după Vasile Drăguţ), iar după autori mai vechi (Tit Bud, Ioan Bîrlea, Atanasie Popa) la începutul secolului al XVII-lea. Documentar mănăstirea este amintită în 1637, cînd aici îşi avea reşedinţa Episcopul Dumitru Pop".

intră la dînşii un călugăr cu numele Mihai, cerînd milă pentru o Mănăstire din Bucovina. Ochii bătrînei Dochia se aprind şi cu braţele deschise cuprinde călugărul şi strigă: „Tu eşti Grigor, tu eşti feciorul meu"! — „Eu sînt călugărul Mihai şi vă rog să nu faceţi glumă cu mine"! — „Ba nu, zise bătrîna Dochia, tu ai un semn pe umărul drept şi ai dus cu tine şi o cruciţă de aramă, care o văd pe pieptul tău". Fiul recunoscut a îmbrăţişat pe părinţii săi, a spus cum a călătorit prin Borşa apoi la Bucovina, unde intrînd într-o mănăstire să se roage, i-a plăcut întratîta evlavia cea sfîntă, încît a rămas în mănăstire şi s-a făcut călugăr. Bucurie mare a fost în satul Moisei. Poporul s-a adunat la casa bătrînilor, a sărutat mîinile călugărului Mihai şi cu toţii, cu procesiune, au mers la Mănăstire şi au strădat-o (încredinţat-o) sub ocîrmuirea călugărului Mihai".[6]

Materializarea acestei legende se socoteşte a fi anul 1600, cu toate că nu există un document cert. Iată cîteva consemnări care duc spre această dată:

Vicarul Maramureşului, preotul Tit Bud, în lucrarea sa publicată în 1911 la Gherla spune: „După documentele din arhivul vicarial, Mănăstirea Moisei s-a zidit în 1600 şi s-a fundat în anul 1672 cînd prin Mitropolitul Transilvaniei Sava Brancovici s-a sfinţit la hramul adormirii S. Născătoarei de Dumnezeu. În acel an la sfinţirea Mănăstirii a fost de faţă floarea inteligenţei române din Maramureş".[7]

În perioada 1904—1910 Tit Bud în calitate de vicar al Maramureşului a iniţiat zidirea unei biserici noi, cu care ocazie spunea: „Fiind biserica cea mică zidită cu 300 de ani mai înainte, micuţă şi aproape ruinată... mi-am propus a zidi o biserică de piatră... pentru care s-a vîndut brazii de pe 80 de iugăre de pădure a mănăstirii".[8]

Cu ocazia binecuvîntării bisericii celei noi la 15/28 august 1911 la Sfîntă Maria Mare, în cuvîntarea sa vicarul Bud afirma: „Dintre cele cincisprezece mănăstiri româneşti cîte au fost odinioară în Maramureş (deşi în lucrarea sa arată numai 14), a rămas numai Mănăstirea din Moisei, înfiinţată cu mai bine de trei sute de ani".[9]

În şematismul Diecezei Gherla pe anul 1900, la pagina 253 se menţionează: „Mănăstirea Moiseiului cu hramul Adormirea Maicii Domnului edificată în 1600".

Pe ştampila mănăstirii care s-a utilizat pînă în anul 1962 era scris: „Mănăstirea Moiseiului — 1600 —", avînd în mijloc pe Maica Domnului ocrotitoare".

Sînt şi date contradictorii asupra anului construirii mănăstirii chiar la Tit Bud şi mai ales în lucrarea preotului Ioan Bîrlea (Însemnări din Bisericile Maramureşului — Bucureşti 1909), contradicţii survenite ca urmare a încurcării ctitorilor şi a preoţilor deservenţi aducînd anul zidirii în jurul lui 1700 sau chiar după această dată.

Socotim că perioada 1600 (începutul secolului XVII) este cea mai certă concluzie pentru zidirea mănăstirii, avînd în vedere următoarele mărturii istorice în legătură cu existenţa şi viaţa sa în secolul al XVII-lea.

În legătură cu sfinţirea acestei mănăstiri întîmplată la data de 15/28 august 1672 prin mitropolitul de Bălgrad — Sava Brancovici,[10] Tit Bud şi istoricul Ştefan Meteş consemnează: „mănăstirea Moisei a fost făcută pe un platou înalt, înconjurat de brazi seculari, de nişte localnici cu frica lui Dumnezeu şi darnici. S-a sfinţit în 1672, fiind închinată de metoc mănăstirii Putna din Moldova".[11]

La această sfinţire au luat parte şi delegaţi din Moldova, după cum rezultă din scrisoarea egumenului Sava de la Putna către oraşul săsesc Bistriţa, scrisoare

---

6 Tit Bud, *op. cit.*, p. 87—89; Pr. M. Oprişanu, *op. cit.*, p. 31—33; Mitropolia Ardealului (1964), nr. 6—8, p. 545—546.

7 Tit Bud, *op. cit.*, p. 89.

8 Idem, p. 90; *Monumente istorice...*, Cluj, 1982, p. 130.

9 *Ibidem*, p. 95.

10 *Viaţa şi slujba Sf. Ierarhi Iorest şi Sava*, Bucureşti, 1957, p. 35; (Sava Brancovici avea jurisdicţie peste: Eparhia Ardealului, peste Severin, Zarand, Bihor şi Maramureş); Monumente istorice..., Cluj, 1982, p. 129.

11 Ştefan Meteş, *Mănăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 164 (după Pr. M. Oprişanu, *op. cit.*, p. 22), vezi şi: Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în sec. XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, p. 78; Tit Bud, *op. cit.*, p. 85 (nota nr. 6); Al. Filipaşcu, *op. cit.*, p. 130.

datată la 4 noiembrie 1672 şi în care se spune: „Doi călugări am trimis în Maramureş de au fost la svinţenia unii mănăstiri ce s-au făcut în hotarul Moiseiului,[12]... El cere scutirea lor de vamă în cazul că se vor întoarce prin Bistriţa, neputînd trece peste Prislop din cauza zăpezii.

La data de 12 noiembrie 1672 s-a redactat un act fundaţional consfinţind toate donaţiile făcute pînă la data sfinţirii mănăstirii, 15 august 1672. Actul s-a autentificat şi întărit de congregaţia Comitatensă din Sighet în 10 august 1694. Redăm actul în traducerea preotului M. Oprişanu, el fiind redactat în latineşte, partea oficială şi în ungureşte, donaţiile. „Noi, Melchior Pogany de Csab Vice-Comite, Alexius Dunka de Sajo, Ionaş Iura de Vancsfalva, Ioseph Szerencsy de Sighet, Ştefan Darvay de Huszt, patru solgăbirăi ai Comitatului Maramureşan, prin prezenta aducem la cunoştinţa tuturor celora cărora se cuvine şi fiecăruia că fiind noi adunaţi laolaltă în acest an prezent 1694, în ziua de 10 August în oraşul Sighet, adică la locul obişnuit şi la termenul adunării noastre pentru tratarea afacerilor noastre urgente. Atunci onorabilul preot Mihai Popa din Moisei ne-a arătat şi ne-a prezentat prin distinsul Francisc Darvay notarul jurat al vestitului nostru Comitat, anumite scrisori de mărturisiri întocmite şi eliberate pe hîrtie dublă deschisă de cuprinsul de mai jos cu datorita rugare către noi acelea să le copiem şi transcriem şi să le cuprindem şi înscriem în prezenta scrisoare deschisă a noastră şi să le eliberăm şi predăm lui, spre garantarea drepturilor sale viitoare şi mai largi în copia scrisorii noastre, iar cuprinsul acestei scrisori din cuvînt în cuvînt urmează în modul acesta:

Noi, atît săracii cît şi avuţii din Moisei nesiliţi de nimeni ci din voia noastră liberă, am dat, am stătorit şi am fundat Sfînta mănăstire pe care a zidit-o în hotarul nostru al Moiseiului protopopul Mihai (probabil monahul Mihai) în posesiunea şi averea strămoşească a lui, care mănăstire s-a sfinţit şi dedicat Sf. Maria Mare şi anume: de la amiazăzi Valea Albă adică în Săcătura popească şi pe sălaşul Popasca am dat sfintei Mănăstiri, anume de la lazul lui Alb Iacob alias Sund pe Valea Bisericii în sus către miazăzi pînă la Măgura cea mică în vecinătatea lui Onuţ Vlaşin din Moisei, mai încolo peste dîmbul pietros către răsărit în Valea Neagră unde se împreună dealurile adică cele două Măgure, în jos de aceea pă apă în jos pînă la lazul lui Vlaşin Dzunte, iarăşi în jos de aceea către lazul lui Ilie Vlaşin şi din posesiunea lui Ilie Vlaşin iarăşi se întoarce în posesiunea lui Alb Iacob alias Sund pînă la valea porgolat, acolo unde s-a început; şi moşia şi hotarul acesta sau înconjurul acesta l-am statorit toţi nobilii din Moisei, de la mic pînă la mare, cu pădurile, apele şi cu bunurile din acele, cu un cuvînt, cu tot folosul lor, ca deacum înainte nime nici într-un chip şi modru să nu conturbe (adică donaţiunea) şi am statorit şi am donat (aceste) în Comitatul Maramureşului înaintea domnului Pătraş Dunka de Şieu, Mihaiu Balea de Ieud, Vasile Ostaş de Dragomireşti, Lupu Boer din Săcel, Georgiu Szaplonczay din Vişeul de mijloc asesori juraţi şi iarăşi înaintea lui Popa Lupu din Moisei, Nichita Nistor din Săliştea, sz. Ianoş Vlad subpretore şi înaintea preoţilor ieraşului (protopopiatului) de sus a Comitatului nostru, pe care i-a adus aicia înduratul Dumnezeu şi au fost de faţă la sfinţirea Mănăstirii, — iar dacă urmaşii noştri sau urmaşii acelora s-ar afla a conturba donaţiunea aceasta a noastră sau ar voi a se opune de cîte ori ar conturba deatîtea ori să poată executa 2.000 florinţi Comitele suprem al Maramureşului, vicecomitele, protopretorii, Vlădicii, Protopopii şi posesiunea să rămînă în veci a Mănăstirii cu toate foloasele ei —. Pentru aceea din această scrisoare a noastră la înaltul Comitat să se scrie document fondaţional şi act mai bun, adică întărit. Pentru mai mare întărire a lucrului şi pentru adeverirea viitoare am strădat această scrisoare noi persoanele nobile mai jos scrise ca reprezentanţi a tuturor celor din Moisei, anume: Pop Lupul (l.s.), urmează subscrierile. Anno 1672 die Noemvrie 12.

Această scrisoare în laturea stîngă a ei a fost corectată de noi, iar în laturea dreaptă se citesc acestea: Acelaşi care mai sus m.p. De unde noi auzind cu favoare şi admiţînd petiţiunea rugătoare şi umilă a notarului Mihai Popa de Moisei făcută şi însemnată în modul indus, scrisoarea indusă mai sus fără ştersătură, fără corecturi şi lipsită de orice bănuială, făcînd să se copieze şi să se transcrie din cuvînt

12 Hurmuzaki, *Doc. XV-2, p. 1382,* după prof. M. Păcurariù, *op. cit.,* p. 136.

în cuvînt în prezenta scrisoare a noastră, am judecat aşa sfătuindu-ne cu dreptate şi echitate să i-o dăm şi acordăm sub sigiliile noastre uzuale şi autentice ca necesare spre garanţie viitoare şi mai largă a indusei Mănăstiri. Dată în amintita adunare a noastră serbată în oraşul Sighet, în ziua de 10 a lunii August anul 1694. (L.S.) citită, publicată şi eliberată prin notarul jurat al Tribunalului Comitatului Maramureş, notarul Francisc Darvay m.pr. Confruntînd-o cu originalul adeveresc că în toate punctele şi clauzele este conformă. Ieud ziua 3 Decembrie 1857 Vasile Mihalka p.pr. notar al Districtului Vişeu".[13]

Se mai fac şi alte donaţii, consemnate în actul din 22 noiembrie 1717.[14]

În cărţile de cult care au fost pînă cîndva la Mănăstirea Moisei (unele din ele se mai păstrează şi astăzi), sînt însemnări care atestă existenţa religioasă şi culturală a acesteia în secolul XVII. De pildă, pe un ceaslov fără coperte, scrie: „Eclesia haec aedificata est sub Episcopo Transilvaniae Sabba, circa annum Domini 1672, quod testatur literae fondaţionales". Pe un liturghier rusesc putem citi: „Şi într-acea vreme ce s-au dat această sfîntă Liturghie sfintei Mănăstiri a Moiseiului au fost arhiepiscop şi mitropolit Bălgradului chir Ioasaf, sămînţă aleasă, şi în sfînta Mănăstire au fost egumeni Popa Timoftei Braşoveanul de poiprit de la Berezunta; să ştie ani de la Hristos 1682; s-au înscris în luna lui Noiembrie în 15 zile"; iar pe un minei rusesc din Lemberg — 1642, scrie: „Eu, diacu Iunta din Eudu, am scris cînd am şezut la Menestire, anul de la Facerea lumei 7205, şi de la H(ristos) Naştere: 1697".[15]

Mănăstirea Moisei are pînă astăzi un clopot cu inscripţia 1683, care se păstrează în turnul bisericii celei noi, funcţionînd.

Pe grinda de brad de sub fereastra de la Miazăzi, grinda nr. 4, este o inscripţie pe care Prof. Victor Brătulescu o redă astfel: „Călugărul cu numele Iosif la Anul Domnului 1699, a ridicat această nouă biserică".[16] De aici rezultă că pe locul bisericii vechi, sfinţită în 1672, s-a ridicat alta nouă, deoarece — cea veche va fi fost distrusă de dintele vremii —, sau a ars —, lucru ce rezultă din felul cum se prezintă azi placa sfintei mese care are pe partea de jos arsură (scrum), presupunînd salvarea ei de la un foc. Aşa se poate justifica inscripţia de mai sus. Placa sfintei mese în dimensiuni de 1/0,80 m din lemn de paltin, formată din două scînduri groase de 7 cm, împreună cu uşa de la intrare şi cu dipticul (pomelnic) tot de paltin, fac parte din obiectele primei construcţii. Fiind sfinţită această placă de masă de mitropolitul Sava în 1672, nu s-a simţit niciodată nevoia unei alte sfinţiri, acest locaş fiind continuatorul celui iniţial de la 1600. Această constatare (presupunere) rămîne de întărit, atunci cînd noi documente sau alte metode tehnice ne vor ajuta.

O piesă de valoare ce se află în această Mănăstire şi care leagă secolul XVII de XVIII este „dipticul ctitorilor". Pe o scîndură de paltin în dimensiuni de 0,60/0,40 m în formă de carte deschisă, pictată în exterior cu icoana Bunei Vestiri, cu două uşi ce se deschid lateral, purtînd în interior pomelnicul ctitorilor şi donatorilor, apar trei grupuri mari de nume astfel: În corpul mare al scîndurei, pe două coloane se află numele unui mare număr de ctitori, începînd aşa: „Pomeneşte Dmne Titorii C. Mănăstirii aceştia: Arhiepiscop Saba Brancovici, după care — primele cinci rînduri de nume sînt acoperite cu hîrtie albă şi scrise desigur ulterior tot cu litere slavone dar cu alte caractere decît restul dipticului şi la care litera iniţială, cu roşu, este aproape ştearsă —. Această operaţie desigur s-a făcut cu intenţia de a da uitării pe primii şi adevăraţii ctitori — Moise, Dochia şi fiul lor monahul Mihai —, care nu apar nicăieri. Cele cinci rînduri sîn urmate de altele scrise pe caolină albă, totalizînd partea stîngă a interiorului cu 118 nume de botez. Partea dreaptă începe din nou cu titlul: Pomeneşte Dmne Titorii C. Mănăstirii aceştia, după care urmează numele Tomoiagă Petrea Aba-

---

13 Pr. M. Oprişanu, *op. cit.*, p. 28—30, vezi şi Tit Bud, *op. cit.*, p. 91—94.

14 Idem, *op. cit.*, p. 30.

15 I. Bîrlea, *Doc. 473, p. 131; Doc. 476, p. 132; Doc. 477, p. 132* (după Pr. M. Oprişanu, *op. cit.*, p. 47).

16 Prof. Victor Brătulescu, *Biserici din Maramureş*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, 1941, după: Mitropolia Ardealului, 1964, nr. 6—8, p. 547.

ciului... total 97 de nume. La ultimul rînd — jos — este ceva scris cu roşu dar indescifrabil. Pe uşiţa stîngă sînt însemnaţi o serie de ctitori şi daniile lor, cu menţiunea anului 1754, iar pe uşiţa dreaptă sînt notaţi ctitori şi donaţii făcute în anul 1775". Numele ctitorilor din acest diptic sînt redate în lucrarea Preotului M. Oprişanu paginile 23—25, aşa cum se pot citi astăzi. O lumină în stabilirea ctitorilor şi numelor acoperite (primele cinci rînduri) ar putea contribui la stabilirea anului ridicării acestui sfînt locaş.

Am amintit mai sus că sînt şi alte opinii cu privire la anul ctitoriei acestei mănăstiri, trecînd-o chiar în secolul al XVIII-lea. Această derută a preotului Tit Bud şi după el a lui Ioan Bîrlea se datoreşte încurcării numelor unor preoţi-deservenţi, nume ce se lămuresc chiar din cel mai autentic document — actul de donaţii. Este vorba de preotul Mihai, unul fiind cel din legendă — monahul Mihai —, fost Grigor Coman, apoi preotul (protopop) Mihai Popa din Moisei la 1694, cel ce a realizat autentificarea actului donaţional şi un al treilea Mihai Coman Arhimandrit — din 1713. Cei cu numele Mihai sînt trei persoane diferite, fapt ce rezultă din cele anterioare şi din lista preoţilor deservenţi ai mănăstirii, pe care o dăm în continuare:

1600 — primul deservent monahul Mihai Coman — după legendă.
1637 — episcopul Dumitru Pop — după Tit Bud p. 99.
1682 — Timoftei Braşoveanu de la Berezunta, egumen — după Obancea.
1694 — Mihai Popa (protopop), după actul din Sigher — Oprişanu.
1699 — Iosif călugărul, rezideşte mănăstirea — Brătulescu, Obancea.
1713 — Mihai Coman, preot şi apoi arhimandrit (rămas văduv).
1732 — Hiorest Coman — arhimandrit, fiul lui Mihai Coman.
1737 — Gheorghe Popa.
1745 — Tănase — monahul.
1759 — Teofan — egumen, venit de la Putna, după Obancea.
1775 — George Popa.
1779—1780 — Andrei, arhimandrit de Moldoviţa şi preotul Ionaş fiul lui popa Mihai.

De la această dată — notează Tit Bud —, mănăstirea se administrează de preoţii din Moisei-Centru, fiind supuşi uniaţiei, astfel:

1780—1782 — Nicolae Coman şi Mihail Coman.
1782—1791 — Timotei Popa.
1791—1800 — Pantilimon Coman.
1800—1813 — George Mihali.
1813—1831 — Nicolae Hojda.
1831—1832 — Timotei Hojda.
1832—1843 — Ioan Man (aceştia după Ing. Arth. Coman p. 7).

Începînd cu anul 1843 apar din nou monahi la Mănăstirea Moisei, pe o perioadă de 31 de ani. Aceştia, după Tit Bud, au fost:

1843—1874 — Iosafat Zsetkay — călugăr rus, Laurenţiu Kario, Atanasie Gherman şi Andrei Gaborfy, toţi monahi.

Începînd cu anul 1874 ia fiinţă parohia Moisei II, avînd ca locaş de cult mănăstirea Moisei, cu cca. 200 de familii de credincioşi din apropierea sa. Primul paroh este preotul Petru Mihali — 1874—1920, sub care s-a construit biserica de piatră şi s-a reconstruit casa-stăreţie, fiind urmat de preotul Iuliu Ardelean pînă în anul 1933. Ambii au fost văduvi, rămînînd însă preoţi de mir.[17]

În perioada 1933—1948 devine iarăşi mănăstire de călugări basilieni, în care timp au fost egumeni şi vieţuitori următorii: Leon Man, 1933—1936, august 26, Lucian Pop, Grigore Dardai şi Arsenie Avram, acesta fiind ultimul egumen pînă

---

17 Monumente istorice..., Cluj, 1982, p. 130 „Mănăstirea de lemn din Moisei a fost restaurată între anii 1928—1929. Are în special pe bolţi fragmente din pictura parietală (Visul lui Iacob, cei patru Evanghelişti). În Mănăstirea Moisei a fiinţat un centru de pictură încă pe la începutul sec. XVII (icoanele Adormirii Maicii Domnului, Iisus Pantocrator, Sfîntul Nicolae)".

la unificarea Bisericii — 21 octombrie 1948 (datele acestea au fost extrase din registrele mănăstirii).

În octombrie 1948 preia administrația mănăstirii preotul Urda de la parohia Moisei I-Centru, pînă la 16 decembrie 1948 cînd urmează Arhim. Dr. Atanasie Gladcovschi și Arhim. Dr. Vasile Vasilache, rămînînd pînă la 15 iulie 1949, dată la care vine egumen Arhim. Melchisedec Manolescu, avînd sub ascultare pe ieromonahii: Vichentie Gorceag, Damaschin Rotaru, Ieroftei Popovici, Gavrilă a Catrinei, Gavrilă Vitali, Teodosie Cioara, Gherontie Ciocodan, Nicolai Barcari, Gherontie Sisișteanu, Nifon Ianculescu Arhim. și Samuilă Gavrilă Protosinghel; pe ierodiaconii: Agapie Mina și Averchie Țînțar, iar frați pe: Păduraru Ioan, Spiridonescu Gheorghe, Spiridonescu Ioan, Budu Ioan, Filip Iosif, Săsăran Vasile și Brînzan Valerian.[18] Din iunie 1958, Arhim. Melchisedec Manolescu îi urmează ca stareț Nestor Cadar pînă în februarie 1960. De la această dată conducerea mănăstirii o preia Protosinghelul Arsenie Obancea, care funcționează pînă la 27 martie 1967. În timpul său, adică de la 1 decembrie 1960, mănăstirea devine parohia Moisei III, aparținînd Episcopiei Clujului. Pe timpul 27 martie 1967 la 1 ianuarie 1968, parohia Moisei III s-a administrat de preotul Mihai Oprișanu de la parohia Moisei I (Centru). Cu data de 1 ianuarie 1968 este numit paroh Protosinghelul Ioan Iuliu Ivașcu, care funcționează pînă la 1 iulie 1980, cînd se pensionează. De la 1 iulie la 1 august 1980, parohia Moisei III este suplinită de preotul Dumitru Timiș de la Moisei Centru (I). Actualul preot paroh Protosinghelul Ioan Horea funcționează aici de la 1 august 1980.

Pe lîngă grija monumentului istoric, a fost în atenție și biserica de zid, realizîndu-se o frumoasă pictură murală în tehnica frescă de pictorul Fleșeriu Pantelimon în anii 1981—1984, precum și mobilier tradițional-bisericesc realizat în Moldova (stejar sculptat).

Ostenelile credincioșilor și îndeosebi a pelerinilor veniți la Mănăstirea Moisei în cursul ultimilor ani, prin buna îngrijire a bisericii de lemn — monument istoric —, dar și a celei de zid, au fost încununate de Înalt Prea Sfințitul Teofil, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, cu ocazia tîrnosirii bisericii de zid la data de 18 mai 1986, înconjurat de un bogat sobor de preoți și de mulțimile de credincioși localnici și din împrejurimi.

Un moment semnificativ legat de Mănăstirea Moiseiului rămîne data de 15 august 1972 — hramul Mănăstirii —, la împlinirea a 300 de ani de la tîrnosirea ei de către mitropolitul Sava Brancovici de la Alba Iulia (15 august 1672), după cum am arătat mai înainte. Într-un cadru solemn, festiv, în prezența Prea Sfințitului Teofil al Clujului, înconjurat de un mare sobor de preoți și de mulțimea credincioșilor veniți de pe toate plaiurile românești, s-a înnodat trecutul cu prezentul, prin evocări, lămuriri istorice și învățăminte scripturistice date de Ierarhul locului, afirmîndu-se dreapta credință și statornicia poporului român în legea sa, în unitate cu toți românii, cu întreaga Biserică strămoșească și românească.

La acea sărbătoare Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis un mesaj în care se spunea: „Prăznuirea hramului Sfintei Mănăstiri Moisei — Adormirea Maicii Domnului — din anul acesta, cînd împlinește 300 de ani de la tîrnosirea sa de Mitropolitul Sava Brancovici, ne îndeamnă pe de-o parte să pomenim cu evlavie adîncă și cu recunoștință numele acelui sfînt mitropolit, neclintit în dreapta credință și iubitor de popor, odată cu numele tuturor slujitorilor și credincioșilor din acest sfînt locaș preacinstitori neclintiți ai Maicii Domnului. Iar pe de altă parte să vă încredințăm pe prea cuvioșia voastră, pe ceilalți slujitori și pe toți binecredincioșii creștini veniți în număr mare la sfînta prăznuire, că sîntem și Noi — Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române — cu sufletul în mijlocul vostru, împărtășim bucuria voastră duhovnicească, unindu-ne cu toții în rugăciuni fierbinți către Prea Curata Maica Domnului, să ne ocrotească Biserica noastră stră-

18 Pr. M. Oprișanu, *op. cit.*, p. 58.

bună şi Ţara noastră românească, în pace şi bună sporire în toate, binecuvîntîndu-vă cu dragoste părintească, în Domnul nostru Iisus Hristos" (din condica parohiei Moisei III — 1972).

Cu fiecare prăznuire a hramului Mănăstirii Moiseiului — 15 august —, se cade a ne aminti cu evlavie şi recunoştinţă de fericiţii ctitori — nobili ţărani moiseieni Moise şi Dochia Coman, precum şi de toţi slujitorii, închinătorii şi binefăcătorii acestui vechi locaş de închinare, mărturie a fiinţării şi continuităţii noastre româneşti şi creştineşti aici şi pretutindeni pe glia românească, rugîndu-ne ocrotitoarei Maicii Prea Curate să ne păzească de tot vrăjmaşul şi potrivnicul, dăruindu-ne pace şi linişte, în unitate şi viaţă. „O Măicuţă dragă / Nu lăsa să piară / Ţara şi poporul / Turma şi păstorul".

Pr. *Toma Păunescu*

DATE STATISTICE DESPRE ÎNVĂŢĂMÎNTUL ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA 1867—1918

Cercetările din ultima vreme au produs unele izvoare statistice neutilizate sau au reactualizat cele puţin cunoscute privind dezvoltarea învăţămîntului românesc din Transilvania din epoca dualistă. Este neîndoios că în primele decenii ce au urmat revoluţiei de la 1848—49, lupta românilor din Transilvania a obţinut anumite succese şi pe plan cultural. În acest sens prevalează extinderea învăţămîntului primar, numit în terminologia contemporană „poporal".

Ca urmare a acestor realizări în anul 1872, funcţionau în eparhiile româneşti din Transilvania un număr de 3011 şcoli. În perioada 1872—1893, ei au reuşit să conserve în esenţă realizările obţinute, înregistrîndu-se la sfîrşitul perioadei amintite 3037 unităţi şcolare elementare, între care 3013 cu limba de predare română totală sau parţială.

Aceste cifre globale însă ascund situaţii locale variate. În eparhia Aradului consolidarea şcolii româneşti este întîrziată din motive locale şi ea se desfăşoară în principal în anii 1872—1895, înregistrîndu-se o creştere de la 481 unităţi la 664 „şcoli poporale" ceea ce echivalează cu o creştere de 138,04%. În acelaşi timp, în zona Blajului asistăm la o scădere însemnată de la 721 la 530 şcoli, ultima cifră reprezentînd 73,50% din totalul existent la începutul perioadei.[1]

O situaţie similară se conturează şi în ceea ce priveşte numărul învăţătorilor. În 1872, în şcolile confesionale româneşti propuneau 3133 învăţători, iar în 1893, doar 3106 ceea ce echivalează cu 99,13% din efectivul înregistrat la începutul perioadei. Şi în acest caz se evidenţiază situaţii locale. Astfel, în eparhia Arad corpul dăscălesc creşte de la 494 la 638 (+129,14%), iar în circumscripţia Blajului scade de la 738 la 540 (—73,17%).[2]

În timp ce greutăţile materiale şi poziţia ostilă crescîndă a oficialităţii a frînat dezvoltarea reţelei şcolare, un succes remarcabil s-a generalizat în legătură cu şcolarizarea copiilor de vîrstă şcolară. Potrivit datelor statistice oficiale în 1872, şcolile româneşti cuprindeau 149.739 elevi, iar în anul 1893, nu mai puţin de 300.220, ceea ce corespunde unui spor de 200,49%. Este important de subliniat însă că creşterea şcolarilor este un fenomen general, inclusiv în zona Blajului. În ciuda diminuării unităţilor şi corpului didactic numărul elevilor a crescut de la 34.719 (1872) la 39.256 (1893) deci un progres de 113,06%.[3]

O cotitură negativă a intervenit după 1895, odată cu aplicarea unei legislaţii cu totul nefavorabilă învăţămîntului în limba română. În anul 1900, statisticile oficiale vorbesc doar de 2954 unităţi (98,04%).[4]

Efectul măsurilor discriminatorii face ca în 1905, să fie cuprinşi în statistică numai 2836 unităţi (94,12%).[5]

---

1 *Magyar Statisztikai Évkönyv* (Anuarul statistic maghiar) 1872, p. 439; idem 1895, p. 431. În unele locuri erau şcoli şi cu alte limbi de predare susţinute de eparhii, ca de exemplu cea ucraineană.

2 *Ibidem.*

3 *Ibidem.*

4 *Magyar Statisztikai Évkönyv* 1895, p. 392—393, Idem, 1900, p. 332.

5 Idem, 1905, p. 348—349.

În perioada 1905—1910, scăderea este deja bruscă la 2327 școli (77,23%).[6] În perioada ce a premers izbucnirii primului război mondial situația s-a depreciat în continuare, ca în anul școlar 1913—1914 să existe doar 2167 școli cu limbă de predare română (71,92%).[7]

Izbucnirea primului război mondial, canalizarea resurselor umane și materiale existente la dispoziția regimului habsburgic a determinat închiderea unui mare număr de școli, de cele mai multe ori lipsite de cadre didactice. În primul an școlar de război au funcționat doar 1945 școli cu limbă de predare română totală sau parțială, ceea ce reprezenta doar 64,55% din existentul cu două decenii în urmă.[8] Anii 1916—1918 au fost deosebit de grei în urma aplicării unor represalii dure după intrarea României în război. În acest context în anul școlar 1917—1918, și-au deschis porțile în total 1466 unități (48,65%).[9]

Comparînd datele statistice oficiale putem constata din nou că situația reprezenta o serie de particularități locale și îngustarea rețelei școlilor primare nu a fost uniformă în anii 1895—1915.[10] În acest sens unitățile teritorial-administrative contemporane în număr de 26 comitate și 5 orașe libere regești prezintă variațiuni foarte mari începînd cu menținerea întregii rețele pînă la dispariția totală. Tabelul nostru nu cuprinde orașul liber regesc Satu Mare unde în decursul perioadei studiate nu a existat școală cu limba de predare română.

Procentajul diminuării	*Unități teritorial-administrative*
Fără diminuare	4
90—99,99	4
80—89,99	3
70—79,99	7
60—69,99	5
50—59,99	3
40—49,99	2
30—39,99	1
Dispărut complet	1

În prima categorie au intrat orașele Arad, Timișoara, Cluj și puternicele comune românești din estul comitatului Cenad (zona Nădlac) unde populația românească avea pe lîngă o înaltă conștiință națională și resurse materiale mai serioase spre a satisface exigențele oficialității adesea exagerate privind dotarea școlilor și nu odată renunță chiar la ajutorul de stat ce era secondat de imixiunea sporită a regimului în viața școlii. Pe de altă parte organizarea politică mai bună a permis adesea combaterea măsurilor arbitrare ale oficiilor de stat. O situație apropiată găsim în comitatele Sibiu, Tîrnava Mare, Tîrnava Mică și Torontal unde restrîngerea rețelei școlare a rămas sub 10%.

O situație extremă s-a conturat în orașul Tîrgu Mureș unde învățămîntul românesc a dispărut și în comitatele Cojocna, Solnoc-Dobîca și Hunedoara scăderea depășind coeficientul de 50%. În întinsul comitat Hunedoara în 1895, funcționau 272 școli, iar în anul 1914—15 doar 109 (38,23%). Coeficientul respectiv în Cojocna a fost de 44,7% iar în Solnoc-Dobîca de 46,99%.

În ceea ce privește dăscălimea românească date concludente am putut spicui din recensămîntul întocmit în anul 1900. Potrivit acestuia 3131 învățători au declarat limba română ca limba lor maternă. Dintre ei 2963 erau bărbați (94,63%)

6 Idem, 1910, p. 330—331.

7 Idem, 1914, p. 251.

8 Idem, 1915, p. 243.

9 Idem, 1917—1918, p. 180.

10 Pentru anul școlar 1917—1918, nu dispunem de date pe unități teritorial-administrative.

şi 168 femei (5,36%). Aproape toţi erau angajaţi la şcoli româneşti şi doar 87 bărbaţi şi 14 femei, în total 101 (3,22%), erau în serviciul şcolilor de stat, 2 bărbaţi funcţionau în şcoli aparţinătoare altor confesiuni (0,06%) decît cele româneşti şi 13 au predat în şcoli cu caracter nespecificat (0,41%).[12]

Aceste date contribuie la o mai bună înţelegere a liniilor directoare ale evoluţiei învăţămîntului elementar românesc din Transilvania în epoca dualistă.

Pr. *Eugen Greuceanu*

11 În cazul comitatului Trei-Scaune comparaţia este între anii 1900—1915.
12 Arhiva Oficiului Naţional de Statistică, Budapesta, microfilm, nr. 835—836.

IN MEMORIAM — HANS URS VON BALTHASAR

La 26 iunie 1988 s-a stins din viaţă la Basel în vîrstă de 82 de ani, exact la o lună de la numirea sa la 28 mai ca şi cardinal al Bisericii romano-catolice, şi numai cu două zile înainte de data investiturii solemne la Consistoriul Vaticanului, *Hans Urs von Balthasar*, „cel mai mare teolog catolic al secolului", după cum s-a exprimat cu ocazia numirii sale papa Ioan Paul II, şi, înainte de el, nu altcineva decît o personalitate teologică de talia lui K. Rahner (1904—1984).

Născut la 12 august 1905 la Luzern, în Elveţia de limbă germană, H. U. von Balthasar a urmat între 1916—1923 studiile gimnaziale la Engelberg şi Feldkirch (Elveţia). Între anii 1923—1929 au studiat germanistica şi filosofia la Viena, Berlin şi Zürich, după care, între 1929—1938 filosofia şi teologia la Lyon — unde a avut drept profesor pe H. de Lubac (n. 1896) care l-a îndemnat şi călăuzit spre studiul Părinţilor greci şi a luat contact cu principalii reprezentanţi a ceea ce s-a numit „la nouvelle theologie" franceză de orientare neopatristică — şi Pullach, devenind totodată şi membru al ordinului monastic iezuit. Între 1938—1939 activează la München ca şi colaborator la „Stimmen der Zeit", iar între 1940—1948 funcţionează ca spiritual-confesor al studenţilor catolici din Basel. Începînd din 1948 a activat ca scriitor şi director de editură, iniţial la Zürich, ulterior la Basel — oraşul de care se leagă numele celebre ale unui Burckhardt, Nietzsche, Wöllflin, Jaspers, K. Barth şi O. Cullmann, şi în care şi-a petrecut majoritatea vieţii — conducînd editura catolică „Johannes Verlag" din micul orăşel elveţian Einsiedeln, editură în care au apărut majoritatea operelor sale.

În 1950 părăseşte ordinul iezuit şi înfiinţează şi conduce aici, la Basel, împreună cu Adrienne von Speyr (1902—1967) institutul secular „Skt. Johannes". Contactul strîns vreme de ani de zile cu această remarcabilă „mystique dans le siècle" a avut, fapt recunoscut de el, o influenţă deosebită în propulsarea, inspiraţia şi orientarea viziunii sale teologice, spirituale şi eclesiale ce se va dezvolta şi contura treptat pe fundalul unei incredibile culturi istorice, filosofice, teologice şi literare.

În aceste cadre cu totul nespectaculoase ale unei existenţe sacerdotale şi intelectuale de o mare modestie şi care n-are nimic extraordinar în desfăşurarea ei, departe de agitaţia adeseori obositoare şi sterilă a Universităţilor, H. U. von Balthasar a devenit creatorul unei opere teologice şi scriitoriceşti imense, care încă în 1965 număra 38 de cărţi, 151 de studii, 29 de contribuţii la volume colective, 46 de traduceri, 12 ediţii de selecţii, 66 de pre şi postfeţe, 21 recenzii mari, şi 9 colecţii îngrijite editorial (cu un total de 195 de volume), şi, de atunci, numărul lor s-a dublat, neîncetînd să crească an de an; în 1975 erau 66 de cărţi proprii şi 282 de volume editate, într-o prezentare bibliografică recentă lista tuturor lucrărilor teologului elveţian (*H. U. von Balthasar. Bibliographie 1925—1980*, neu bearbeitet von Cornelia Capol, Einsiedeln, 1981), ocupînd un spaţiu de nu mai puţin de 92 de pagini. Mai importantă şi revelatorie, desigur, decît aceste date statistice cantitative pur formale, e constatarea calitativă că în persoana şi opera lui H. U. von Balthasar „teologia zilelor noastre a atins o universalitate nemaicunoscută din epoca Părinţilor Bisericii şi a autorilor summelor scolastice" (E. Biser, în *Tendenzen der Theologie im 20. Jh. Eine Geschichte in Porträts* hg. v. H. J. Schultz, 1966, p. 524—529, aici p. 524).

La începuturile acestei impresionante opere se află două monumentale trilogii realizate în anii 30, şi care circumscriu cu degajare şi siguranţă amplele orizonturi ale intereselor spirituale ale autorului lor marcînd totodată cei doi poli ce vor intra ca elemente constitutive în sinteza reprezentată de trilogia finală proiectată şi parţial realizată în anii '60—'70. Este vorba, mai întîi, de marea dramă a spiritului occidental scindat între contestarea şi respectiv căutarea lui Dumnezeu. Dramei literaţilor şi intelectualilor sceptici şi revoltaţi, trăind în umbra uitării lui Dumnezeu, îi este consacrată impozanta trilogie *Apokalypse der deutschen Seele. Studien zu einer Lehre von letzten Haltungen I. Der deutsche Idealismus (1937), II. Im Zeichen Nietzsches (1939), III. Die Vergöttlichung des Todes (1939).* „Drama" corelativă a căutării şi doririi împlinite de Dumnezeu, a cărei experienţă au trăit-o figuri reprezentative ale spiritualităţii şi intelectualităţii catolice (dar şi protestante şi chiar iudaice) ale secolului nostru, este analizată într-o serie de monografii ca: *Therese von Lisieux* (1950), *Elisabeth von Dijon* (1952), *Reihold Schneider* (1953), *George Bernanos* (1954), *K. Barth. Darstellung u. Deutung seiner Theologie* (1951, 1961[2]), *Einsame Zwiespräche: Martin Buber* (1958). În acelaşi cerc de probleme se înscrie şi importanta carte *Die Gottesfrage des heutigen Menschen* (1956), ca şi o serie întreagă de ediţii şi traduceri din: Mechthild von Magdeburg, Caterina de Siena, Ignaţiu de Loyola, Calderon de la Barca, Maurice Blondel, Charles Peguy, Teilhard de Chardin şi, mai ales, Paul Claudel, a cărui operă poetică a fost integral tradusă de von Balthasar în limba germană — traduceri care, toate, mărturisesc un climat şi afinităţi spirituale de preferinţă ale autorului lor.

În acelaşi timp cu problema dramei spiritului occidental, H. U. von Balthasar a fost intens preocupat de readucerea în actualitate a începuturilor patristice ale gîndirii creştine în perspectiva funcţiei şi valorii lor paradigmatice pentru teologia Bisericii ca şi a necesităţii relevării fundamentelor şi jaloanelor perene ale înţelegerii filosofice, religioase şi mistice a fiinţei, proprie experienţei eclesiale a credinţei creştine. În această direcţie se înscriu studiile de o impresionantă erudiţie din ampla trilogie consacrată reprezentanţilor principali ai patristicii greceşti: Origen, Grigorie de Nyssa şi Maxim Mărturisitorul. Redactate în franceză în paralel cu studiile din *Apocalipsa spiritului german*, ele au apărut însă mai tîrziu şi în ordinea inversă a elaborării lor: *Kosmische Liturghie. Maximus Konfessor: Hohe und Krise des griechischen Weltbildes* (1941; ed. II revăzută şi adăugită, cu subtitlul: *Das Weltbild des Maximus des Bekenners*, 1961) *Présence et pensée. Essai sur la philosophie religieuse de Gregoire de Nysse* (1942), şi *Parole et mystére chez Origène* (1957). Tot aici se înscriu traducerile şi antologiile patristice din: Origen, Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Augustin, Irineu şi Apologeţii timpurii, ca şi monografia despre *Thomas von Aquin und die Charismatik* (1954) şi traducerea integrală a operei profesorului lui de la Lyon, păr. Henri de Lubac, dedicată în bună parte exegezei spirituale a Scripturii la Origen şi în Evul Mediu. Aşa cum se arată în „Cuvîntul înainte" la ed. I a celebrei *Liturghii cosmice* (1941) — prima monografie de anvergură consacrată gîndirii şi operei Sfîntului Maxim Mărturisitorul pe plan internaţional — scopul urmărit de autor în trilogia sa patristică era acela: „de a netezi calea pentru o valorificare a patrimoniului de idei patristic nerelevat încă pentru epoca noastră actuală. Aşa ceva însă, nu se va putea atinge printr-o admiraţie entuziastă şi abstractă pentru Părinţi, ci printr-o adîncime migăloasă şi răbdurie în gîndirea lor. Cu cît se dedică cineva unei atari preocupări, cu atît imaginea sa formată iniţial se transformă: Părinţii îi apar în acelaşi timp mai mari şi mai mici, în acelaşi timp mai apropiaţi şi mai îndepărtaţi. *Mai mici*, pentru că, cu toată fecunditatea lor, sînt, totuşi, numai începutul istoriei gîndirii creştine, şi multe lucruri sînt conţinute la ei învăluit, multe încîlcit sau strîmb, iar altele, care ulterior au fost recunoscute pe drept cuvînt ca importante şi fundamentale, nici măcar nu apar. *Mai îndepărtaţi*, pentru că situaţia Părinţilor în timpul lor a fost cu totul alta, ba chiar opusă situaţiei în care ne aflăm noi — de pildă, ca gînditori cel puţin, ei stăteau înaintea unui elenism spiritualizant, în vreme ce noi ne aflăm în faţa unui naturalism htonic — şi de aceea, nici o bucată din gîndirea patristică nu poate fi adusă în timpul nostru fără să fie transformată — ca şi cum „Tradiţia" ne-ar putea scuti de angajarea deplină, de riscul deciziei şi realizarea creatoare

proprie! — ci totul trebuie împropriat din temeliile lui vii şi reimprimat. *Mai mari*, însă, pentru că abia prin pătrunderea plină de iubire în scrisul lor încep să se vadă adevăratele orizonturi ale Părinţilor, ba chiar ale teologiei în genere, imaginile plate cîştigă neaşteptate dimensiuni de profunzime, şi figuri şi destine umane pline de măreţie încep să licărească printre rînduri. *Şi mai apropiaţi*, pentru că în această profunzime şi abia întru ea, devine vizibilă comunitatea între lupta lor şi a noastră, astfel încît probleme ale filosofiei existenţiale stau nemijlocit faţă în faţă cu Grigorie de Nyssa, probleme ale idealismului german trimit la fel de nemijlocit spre Maxim Mărturisitorul, în vreme ce întrebări fundamentale ale catolicismului actual primesc o claritate aproape de somaţie de la Origen. În acest sens, aceste studii doresc să ajute la construirea unei punţi spre cunoaşterea Părinţilor. Şi aici e valabil adagiul scolastic: *poţi iubi numai ceea ce cunoşti*" (pe larg despre metoda şi interpretarea concretă a teologiei Părinţilor la H. U. von Balthasar, ca şi o prezentare a teologiei sale drept o continuare şi aprofundare creştină a teologiei Părinţilor, la W. Loser, *Im Geiste des Origenes. H. U. v. Balthasar als Interpret der Theologie der Kirchenväter*, Frankfurt a.M., 1976, 270 p.).

Fără să putem stărui mai mult asupra acestei dimensiuni patristice, extrem de interesante din punct de vedere al teologiei ortodoxe a cărei preocupare actuală principală se leagă tot de transmiterea în mod în acelaşi timp fidel şi creator a mesajului Părinţilor în lumea contemporană, mai dorim să menţionăm aici doar evoluţia semnificativă în receptarea gîndirii Sf. Maxim, evoluţie înregistrată între cele două ediţii (1941 şi 1961) ale „Liturghiei cosmice". Astfel, în ed. I. gîndirea maximiană era prezentată din unghiul „imaginii eline despre lume" (griechische Weltbild) a cărei „culme" integratorie ea este — motivul hristologic chalcedonian reuşind să sudeze organic motivele aparente divergente provenite din mistica neoplatonică diosiană, filosofia aristotelică şi, respectiv, origenismul monastic, rezultatul fiind o amplă şi inegalabilă viziune cosmică asupra existenţei alcătuite din sinteze cosmice, antropologice şi spirituale succesive, a căror formulă metafizică stă în unirea „în mod neamestecat" *(asynchýtos)* a termenilor polari care intră în sinteză dar, spre deosebire de sintezele hegeliene, nu sînt suprimaţi în ea — fără a fi reuşit însă să depăşească total în gîndire, şi în aceasta ar sta aspectul de „criză" latentă a gîndirii lui, tentaţia spiritualistă infiltrată prin confruntarea cu origenismul şi elenismul tîrziu, rezolvarea venind din partea „dramei vieţii" de Mărturisitor şi om al Bisericii a Sfîntului. În ediţia a II-a, însă, în urma criticilor aduse de patrologul benedictin american Polycarp Sherwood, care a demonstrat în 1955 printr-o analiză foarte aplicată la „Ambigua" că Sf. Maxim a reuşit o depăşire principială şi de proporţii a origenismului, dispar din subtitlu ca şi din text orice referire la o „criză" a gîndirii maximiene, accentul în introducere căzînd pe prezentarea Sf. Maxim ca *„spiritul liber"* (der freie Geist) care reuşeşte o sinteză critică şi profund organică a diferitelor tendinţe şi dimensiuni ale Tradiţiei de pînă la el (Orient şi Occident, scolastică şi mistică etc.), sinteză a cărei valoare paradigmatică este de mare actualitate în ceasul de faţă al Bisericii. Ca punct de convergenţă şi sinteză creatoare a Tradiţiei, Sf. Maxim încorporează, astfel, după von Balthasar, mai conştient decît predecesorii lui şi mai viu decît urmaşii lui, o dimensiune esenţială a Bisericii: unitatea Duhului ce se realizează pe sine în mod viu în spaţiul fidelităţii şi libertăţii responsabile şi creatoare, faţă de Tradiţie, cu fiecare epocă istorică în parte.

Căci, ca şi pentru Părinţi, şi pentru von Balthasar teologia nu a fost o simplă activitate intelectuală de savant solitar, ci, în primul rînd, o funcţie şi slujire responsabilă a Bisericii — locul originar al oricărei teologhisiri autentice —, conştientă de dubla sa responsabilitate atît faţă de lume şi situaţia concretă în care ea este, cît şi faţă de identitatea mesajului ei. Şi chiar dacă eforturile sale n-au fost apreciate pe moment de Biserica lui la justa lor valoare, în schimb ele s-au impus, parţial, în cele din urmă. Astfel, cu aproape un deceniu înainte de Conciliul Vatican II, într-un eseu programatic cu titlul elocvent „dărîmarea bastioanelor" *(Die Schleifung der Bastionen*, 1952), el vorbea de necesitatea demolării zidurilor de angoasă pe care Biserica catolică le-a ridicat între ea şi lume, a eliberării ei pentru ea însăşi din ghetoul autoimpus, ca să-şi poată împlini menirea în lumea întreagă şi neîmpărţită de astăzi. Şi Conciliul i-a dat dreptate, ca

nimănui altuia, poate, chiar dacă nu i s-a permis de către autoritatea bisericească să ia parte activ la lucrările lui. Motivele acestei interdicții se leagă de criticile sale formulate la adresa exceselor „aggiornării": un duh protestant în exegeză și în teologie, o reformă liturgică pripită și un ecumenism nu întotdeauna bine înțeles și practicat. „Cu deschiderea spre lume, „aggiornamento", deschiderea orizontului, traducerea creștinismului într-un limbaj de gîndire inteligibil lumii actuale nu s-a făcut decît jumătate. Cealaltă jumătate e cel puțin la fel de importantă. Singură reflexia asupra creștinescului (des Christichen) însuși, purificarea, aprofundarea și centrarea lui ne poate face capabili să-l reprezentăm, iradiem și traducem credibil".

Evitării unilateralității în deschiderea față de lume și echilibrării și centrării mesajului creștin pe identitatea lui eternă, dar mereu deschisă lumii și istoriei, sînt dedicate majoritatea eseurilor cuprinse în remarcabilele 4 volume de *„Skizzen zur Theologie": I. Verbum caro* (1960), II *Sponsa Verbi* (1961), III. *Spiritus creator* (1967) și *Pneuma und Institution (1974).* Ele sînt centrate așa cum se vede din titlurile lor pe temele generale: Hristos-Biserica-Duhul Sfînt. Căci pentru H. U. von Balthasar, singurul centru teologic adevărat din care lumea creației și istoriei își primește structura, este Cuvîntul întrupat. Dar Cuvîntul întrupat nu poate fi gîndit fără Trupul Lui, care e Biserica, în care este prezent în Duhul Sfînt. Mai semnalăm aici, ca o importantă contribuție de teologie sistematică pură, analiza teologică a misterului Crucii și Învierii lui Hristos cuprinsă sub titlul *Mysterium Paschale* în volumul III/2 (1969) al cunoscutei și masivei rescrieri de către un colectiv de 70 de teologi romano-catolici a dogmaticii scolastice tradiționale din perspectiva mai biblică a „istoriei mîntuirii" și publicată sub genericul *Mysterium Salutis. Grundriss heilsgeschichtlicher Dogmatik.*

Pentru a oferi o imagine cît mai completă, ar trebui menționate și micile contribuții exegetice și comentariul la Epistolele către Tesaloniceni și cele Pastorale, ca și introducerile la vasta operă exegetică a Adriennei von Speyr de al cărei tip de exegeză spirituală s-a simțit foarte apropiat, și, într-un alt registru, volumașele de meditații sau consacrate unor teme de teologie spirituală *(theologia cordis)* sau de „kniende" și nu doar „sitzende Theologie" cum îi plăcea să spună de care a fost intim atașat toată viața, ca: *Das Herz der Welt* (1945, 1953[2]), *Der Christ und die Angst* (1951), *Das betrachtende Gebet* (1956), *Glaubhaft ist nur die Liebe* (1963), *Wer ist ein Christ?* (1964) ș.a. Dintre celelalte volume mai mici sau mai mari amintim: *Zuerst Gottes Reich* (1965), *Erster Blick auf Adrienne von Speyr* (1968), *Einfaltungen. Auf Wege christlicher Einigung* (1969), *Romano Guardini* (1970), *Klarstellungen* (1971), *In Gottes Einsatz leben* (1971), *Die Warheit ist symphonisch* (1972), *Katholisch* (1975), *Der dreifache Kreuz* (1976) ș.a.

Dintre scrierile mai mici dar extrem de controversate în lumea teologică și bisericească catolică, menționăm: *Cordula oder der Ernstfall* (1966) o inspirată satiră la adresa creștinismului „progresist" și „modernist"; *Der antiromische Affekt* (1972), o încercare de apărare a instituției pontificale romane pentru uzul teologilor catolici excesiv de critici (vezi H. Küng). Recent și-a atras critica teologilor germani „tradiționaliști" punînd în discuție certitudinea damnării universale în *Speranță pentru toți* (1986). Dar cel mai adesea în ultimii ani, ca inspirator și cofondator al revistei „Communio" și maestru de gîndire al mișcării „Comuniune și eliberare", von Balthasar a fost angajat în discuții foarte animate și ciocniri cu teologii „progresiști" ai perioadei postconciliare.

Toate aceste lucrări, studii, eseuri, volume și volumașe pe teme din cele mai diverse, nu trebuie, însă, să ne facă să credem că autorul lor s-ar fi abandonat și dispersat într-o multitudine de preocupări heterogene și lipsite de unitatea unui centru integrator. Încet, dar sigur, în scrisul și producția sa editorială abundentă și aparent neomogenă a anilor '40—'50 își croiește drum sinteza finală. Etapele pregătitoare și orizonturile ei sînt jalonate de importantele schițe și uverturi preliminarii reprezentate de studiul filosofic *Wahrheit I. Wahrheit der Welt* (1947), și de mica dar admirabila schiță *Theologie der Geschichte* (1950) amplificată în *Das Ganze im Fragment* (1963). Începînd cu 1961 apar și volumele sintezei finale. Proiectată în circa 24 de volume, după o arhitectonică savantă ea urma să constituie o monumentală și amplu, simfonic orchestrată trilogie sub genericul: THEO-ÄSTHETIK, THEO-DRAMATIK și THEO-LOGIK. În acest grandios proiect

original, unic în felul lui, şi independent de orice influenţe din partea curentelor şi modelor efemere care agită scena actualităţii teologice, dialogul dintre om şi Revelaţie desfăşurat de-a lungul tuturor culturilor umanităţii şi a epocilor istorice urma să fie circumscris în momentele lui reprezentative în trei cercuri concentrice după modul în care s-a desfăşurat el: sub semnul Contemplaţiei, Acţiunii şi Rostirii *(Schau, Tun, Sagen)*, văzute ca modalităţile umane de revelare a Slavei dumnezeieşti *(Herrlichkeit)* a lui Hristos în Cosmos şi Istorie. Ca şi „Dogmatica" lui K. Barth, scrisă şi ea tot la Basel unde acesta era profesor, şi grandioasa „summă" balthasariană a rămas neterminată. Realizate integral sînt „teo-estetica" şi „teo-dramatica", marele teolog catolic elveţian rămînîndu-ne dator cu o vastă „teo-logică", ale cărei linii le putem numai bănui şi întrezări. Întrucît nu putem intra aici într-o discuţie sau prezentare fie ea oricît de sumară a metodei, planului, sensului şi structurii acestui complex şi grandios edificiu teologic şi filosofic, ceea ce ar depăşi cu mult spaţiul unei scurte note memoriale, ba chiar şi al unei teze de doctorat, ne limităm doar la indicaţia titlurilor: *Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik* I. *Schau der Gestalt* (1961), II. *Fächer der Stile* 1. *Klerikale Stile* (1962). 2. *Laikale Stile (1963)*. III/1. *Im Raum der Metaphysik* 1. *Altertum* (1965) 2. *Neuzeit* (1966); III/2. *Theologie*. 1. *Alter Bund* (1967) 2. *Neuer Bund* (1969) şi *Theodramatik. I. Prolegomena* (1973). II. *Die Personen des Spiels* 1. *Der Mensch in Gott* (1976). 2. *Die Personen in Christus* (1978) III. *Die Handlung* (1980).

În semn de omagiu, acum la stingerea sa din viaţă, faţă de ilustra personalitate a marelui teolog elveţian, incontestabil unul din cele mai mari spirite ale veacului, şi faţă de monumentala şi paradigmatica, chiar dacă singulara sa operă, izvorîtă dintr-o profundă şi creatoare fidelitate faţă de Părinţii Bisericii celei una şi neîmpărţite, operă care a dat o nouă strălucire teologiei în secolul nostru dovedind forţa ei de sinteză şi capacitatea ei de a fecunda la modul superior cultura oricărei epoci istorice, oferim în continuare în traducere un text marcat de maturitatea şi experienţa decantată şi esenţializată a senectuţii şi reprezentativ pentru înţelegerea situării gîndirii sale ca şi pentru orientarea principială a oricărei teologii autentice aflată statornic la intersecţia dintre Revelaţie şi cultură şi, respectiv „Evanghelie şi Filosofie". Este vorba de o alocuţiune ţinută în Aula maxima a Universităţii din Freiburg (Schweiz) cu prilejul zilei academice din 13 nov. 1975, şi publicată în „Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie" 23 (1976), nr. 1—2, p. 3—12.

EVANGHELIE ŞI FILOSOFIE

„Tema pe care o propun azi Dv. pare să-şi aibă actualitatea ei în ceasul de azi al Bisericii, dat fiind că, pe de o parte mulţi se străduiesc pentru o „Evanghelie pură" desprinsă de orice implicaţii ideologice, ba chiar şi confesionale, iar pe de altă parte înăuntru şi în afara Bisericii filosofia se află într-o adîncă criză şi e imitată de mulţi. „Evanghelia pură" e căutată de lume foarte diferită, ca: exegeţi (care lucrează „înaintea" dogmaticii), ecumenişti (care vor să se întîlnească la nivelul „cuvîntului pur") şi harismatişti (care ar dori să urmeze cuvîntul pur desfăcîndu-l din urzeala prin care este ţesut cu instituţionalul); iar pentru o filosofie care nu mai poate fi ratificată se caută un surogat în „ştiinţele umanului", în vreme ce reprezentanţii tradiţiei filosofice şed îmbufnaţi cu sau fără vrere în dugheana lor. Dar cuvîntul din Cartea Exerciţiilor (spirituale ale lui Ignaţiu de Loyola) are cu toate acestea în mod principial dreptate: „Scriptura presupune faptul că avem o raţiune precum este scris: „Şi voi sînteţi fără pricepere?" (nr. 299), şi ne putem întreba simplu dacă cei ce ar dori să stoarcă spiritul pur din litera pură nu manifestă şi aplică mai degrabă o inteligenţă (Verstand) pătrunzătoare decît o raţiune (Vernunft) propriu-zisă, poate tocmai pentru că, din lipsă de curaj sau autosuficienţă, consideră că nu mai au nevoie de filosofie. Dar módele vin şi trec, noi însă vrem să medităm asupra raporturilor permanente.

Nimeni nu va contesta faptul că Revelaţia dumnezeiască a Vechiului şi Noului Testament se înţelege pe sine ca şi „cuvînt al lui Dumnezeu" care se îndreaptă spre un om creat şi înzestrat cu raţiune. Ceea ce s-a bănuit de la început, referatul

sacerdotal tîrziu al creației pune în mod explicit la începutul Bibliei: omul apare aici limpede ca domn asupra creației pentru că, în calitate de „chip și asemănare", a lui Dumnezeu, este menit și înzestrat pentru aceasta în puterea superiorității lui spirituale, a gîndirii și voirii lui de sine. Prin înălțarea lui asupra a tot ceea ce pur-factual el este „viețuitorul care întreabă": de ce este aceasta așa, nu s-ar putea să fie ori să fie făcut altfel? Și el întreabă în particular numai întrucît întotdeauna pune împreună și întrebarea ultimă: ce sens are întregul lumii (și existența mea în ea)? Are un sens faptul că există ceva și nu mai degrabă nimic? Cuvîntarea lui Pavel către filosofi elini din Areopag a evidențiat într-o expresie magnifică această putință de a întreba drept esența omului: oamenii sînt așezați pe pămînt „ca să caute pe Dumnezeu (tòn theón), doar L-ar pipăi și l-ar găsi" (F. Ap. 17, 27). Întrebarea pipăitor-dibuitoare după sensul definitiv e aici enunțată despre om la modul categoric, aflarea, dimpotrivă, doar la modul ipotetic, de parcă ar conta mai mult prima decît cea de-a doua. Omul e întrebare deschisă după orizontul ființei și sensului în speranța și așteptarea că întrebarea atît de ființial pusă nu va fi dezamăgită, și că, cu cît mai deschisă rămîne întrebarea lui căutătoare, cu atît mai multă șansă există ca răspunsul, în cazul că el ar trebui să răsune de la Dumnezeu, să fie auzit și înțeles în centrul lui.

Potrivit credinței creștine acest cuvînt de la Dumnezeu a venit oamenilor în Revelația biblică ce culminează cu Întruparea Cuvîntului. Desigur acest Cuvînt este un răspuns la întrebarea după sensul (existenței), dar nu *întrucît el vorbește în principal despre lucruri omenești și lumești, la care omul are putința de a răspunde prin el însuși cu rațiunea cu care a fost creat — Dumnezeu nu e un tată care scrie temele școlare ale copiilor lui —, ci întrucît vorbește despre ceea ce nici un om n-ar putea sonda de la sine însuși: „subiectivitatea" lăuntrică a lui Dumnezeu. „Căci care dintre oameni știe cele dinlăuntrul omului decît numai duhul omului care este în el? Așa și cele dinlăuntrul lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut, decît numai Duhul lui Dumnezeu" (I Cor. 2, 11). De aceea, prologul ioaneic spune că el a venit ca să ne „tîlcuiască pe Dumnezeu" (In. 1, 18). Și, desigur, prin răsăritul acestui sens-lumină, atît lumea cît și omul sînt inundate într-o nouă lumină, devin vizibile conexiuni care existau deja în creație, dar care aveau nevoie de autorevelarea lui Dumnezeu spre a putea fi văzute în genere sau cel puțin cu certitudine.*

Cu toate acestea, însă, cuvîntul lui Dumnezeu rămîne cuvînt al lui Dumnezeu despre Dumnezeu și despre relația Lui cu lumea și omul — și nu cuvînt despre lume și om. Este autodeschidere *(divină) spontană și* așa *și răspuns la întrebarea pusă. Și autodeschiderea va ști să o aprecieze numai cel ce a pus orizontului de sens divin întrebarea pătrunzătoare. Cuvîntul lui Dumnezeu se îndreaptă spre cei interesați, spre „cei ce caută înțelepciunea cu iubire", care este sensul propriu-zis al cuvîntului „filo-sof". În acest sens, fiecare om vrednic de ființarea sa umană (de umanitatea sa) trebuie să fie filosof, și poate fi aceasta, și fără să fie versat în detalii filosofice de specialitate. Din contră, unui om care ar înceta de a mai filosofa pentru că îi e suficient să domine tehnic lumea, fără a pune întrebarea despre sensul întregului, Cuvîntul lui Dumnezeu din Biblie n-ar mai avea nimic să-i spună, sau, mai bine zis, i-ar deveni ceva ce nu-i mai poate spune nimic, iar dialogul dintre ei ar rămîne un „dialog al surzilor".*

Spre a face acest lucru mai limpede în scurtul interval de timp al unei alocuțiuni — și cînd nu putem face altceva decît să clarificăm — putem opera trei secțiuni transversale prin dezvoltarea istorică a problemei: prima va pune întrebarea la nivelul Vechiului Legămînt, a doua pe cel al Noului Legămînt, iar o a treia ar dori să arunce o lumină asupra situației creștine actuale.

1. Vechiul Testament și filosofia

Vechiul Testament a apărut în mijlocul lumii culturale răscolite de adînci întrebări existențiale a Orientului Apropiat, între Egipt, Sumer și Mesopotamia, Ugarit și Canaan, și în faza finală, și Elada. Exegeza ne descopere — după primele dramatice dispute Bibel-Babel — aceste conexiuni mereu mai în profunzime cu calm și fără neliniști: nu numai literatura sapiențială e vizibil influențată de o literatură analogă, mult mai veche, din Egipt și Babilonia, nu numai psalmii se

*arată dependenți în forma lor de Ugarit, nu numai întrebarea lui Iov, pe care Israel și-a pus-o în timpul exilului, fusese pusă deja mai devreme în Babilon, ci însăși legiuirea mozaică este, cu toată originalitatea ei — și o atare originalitate o posedă toate scrierile biblice —, încadrată într-una a marilor imperii înconjurătoare. Cine s-ar putea aștepta în mod rațional la altceva? Recent, într-o introducere demnă de semnalat la referatul biblic al creației, Klaus Westermann (*Genesis 1—11, *în „Biblischer Kommentare zum Alten Testament", Neukirchner Verlag, 1974) l-a încadrat într-o literatură universală imensă asupra apariției cosmosului, și a arătat, printre altele, că ideea că Dumnezeu a produs lumea prin rostire, nu e un bun special propriu al lui Israel ci — pe lîngă alte reprezentări analoage — survine în multe alte locuri. În această perspectivă referatul biblic al creației (atît primul cît și cel de-al doilea) nu mai poate revendica o originalitate exclusivă. El cuprinde tot atît de multă filosofie religioasă cît și teologie.*

Filosofia veterotestamentară se petrece în intervalul de timp al trecerii de la gîndirea în imagini (mitică) la cea în concepte (abstractă), și, în măsura în care o preocupare esențială de pe atunci a Revelației era de a de-magiza (de-mitologiza) o concepție magico-mitică asupra lumii prin experiența Dumnezeului creator liber și transcendent lumii, ea a contribuit puternic la transportarea „mýthos"-ului în „lógos", deci la o gîndire filosofică în sens decantat. Din acest motiv spre sfîrșitul Vechiului Legămînt a putut avea loc preluarea în Biblie, fără revoluție, a unor forme de gîndire elenistice, care pătrundeau cu forță din afară, și știm astăzi (prin lucrarea fundamentală a lui Martin Hengel, Judentum und Hellenismus, *1973[2]), că influențe eleniste au pătruns pînă și în cercurile iudaice tradiționale ale Ierusalimului, astfel că separația abruptă dintre comunitățile creștine iudeo-palestiniene și cele păgîn-elenistice, cum era regula de la Harnack la Bultmann, devine caducă.*

Desigur, sforțarea elenă realizase trecerea de la „mýthos" la „lógos" printr-o forță proprie uimitoare — Platon exilase pe toți poeții creatori de mituri dramatice din statul lui rațional-ideal, iar Stoicii demitologizaseră în explicația dată de ei lumii vechile zeități ca principii ale lumii — și de aceea întîlnirea dintre universalitatea gîndirii și întrebării umane creată prin „conceptul" elin și universalitatea cu totul alta a Cuvîntului dumnezeiesc din Biblie, trebuia să fie de o importanță istorică universală imensă. În realitate, odată cu trecerea de la Vechiul la Noul Legămînt s-a petrecut intrabiblic ceva cutremurător din temelii: mîntuirea vestită pînă acum în primul rînd unui singur popor a fost dez-mărginită prin Întruparea Cuvîntului dumnezeiesc la o extensiune panumană. Potrivit credinței primilor ucenici și evident potrivit propriei Sale înțelegeri de Sine (vezi cuvintele de instituire ale Euharistiei), Iisus nu murise numai pentru Israel, ci pentru „cei mulți", adică, „pentru toți oamenii" (I Tim. 2, 4), iar vestea acestei împăcări a lumii cu Dumnezeu a trebuit de atunci să fie purtată „pînă la marginile pămîntului". O astfel de propoveduire de dimensiuni mondiale în „oikouméne", în „pămîntul locuit, n-ar fi fost însă cu putință dacă n-ar fi existat o gîndire ecumenică făcută cu putință de filosofia elină și o limbă corespunzătoare („koiné" — „limba comună"). Elinei îi corespundea latina, căci romanii își încorporaseră în esență filosofia elină, și prin imperiul lor universal și-au făcut și limba lor universală.

O dovadă contrarie despre rodnicia acestei întîlniri o poate furniza Filon, care a întreprins imposibilul, anume să transpună religia revelată a iudeilor, încă particulară fiindcă legată național de un singur popor, în lumea conceptuală universală elină. Așa că întreprinderea lui genială a rămas în cele din urmă un fier lemnos (ca de altfel și celelalte cîteva întreprinderi iudaice analoage tîrzii, precum cea a lui Martin Buber), și Părinții Bisericii au fost cei ce au putut profita de ea.

2. Evanghelia și gîndirea antică

Acum se ivește însă întrebarea: fost-a Evanghelia efectiv preluată de gîndirea elină sau nu cumva mai degrabă răstălmăcită și prin aceasta falsificată? N-au absorbit oare pur și simplu grecii și romanii revelația dumnezeiască în orizontul lor filosofic?

Drept răspuns putem distinge între ele trei aspecte, filosofia antică însemnînd pentru propovedirea creştină: 1. o şansă, 2. un pericol, şi 3. o provocare.

Şansa *stătea în întîlnirea indicată deja între două orizonturi dezmărginite: creştinismul se poate înţelege şi propovedui pe sine însuşi numai ca religia universală a mîntuirii, ca mulţumire faţă de ceea ce a făcut Dumnezeu în Iisus Hristos pentru întreaga lume. Gîndirea elină se înţelegea pe sine însăşi şi era de fapt supranaţională (ceea ce a demonstrat conştiinţa şi campania lui Alexandru cel Mare); zeităţile naţionale erau de multă vreme depotenţate în momente ale unui cosmos supranaţional.*

Pericolul *era evident. Căci elinii formulau idei nu numai în mod interogativ, socratic (şi încă chiar şi aristotelic), ci, pe scară largă în mod sistematic; ei căutau ca, acolo unde se iveau întrebările ultime, să dea şi răspunsuri ultime, definitive. Conducătorii şcolilor filosofice, de la Academia platonică, trecînd prin stoici, Epicur şi pînă la neoplatonicii tîrzii, împărtăşeau adepţilor informaţii şi instrucţiuni obligatorii teoretic şi practic. Aşa că, atunci cînd creştinismul şi filosofia s-au întîlnit întreolaltă, se ciocneau împreună două sfere închise: ce se putea întîmpla atunci? Două lucruri. Se putea încerca fuziunea (topirea) celor două sfere una într-alta: aşa s-a ivit gnoza, în care istoricitatea Revelaţiei biblice şi anistoricitatea gîndirii eline s-au întîlnit la jumătatea drumului şi împreună au dat naştere unui produs mitic hibrid. Se putea, de asemenea, încerca să se ia drept cadru orizontul de înţelegere elin şi să i se adapteze acestuia Revelaţia istorică a lui Hristos: aşa s-a ivit arianismul şi alte cîteva roiuri de erezii. A treia cale: asimilarea gîndirii elenice de către Biserică, a reclamat sforţarea gigantică pe care a avut-o de realizat Ortodoxia bisericească antică: la Niceea, Efes, Chalcedon şi celelalte Sinoade era vorba de a arunca în aer, a extinde şi transpune sistematica închisă a gîndirii eline (şi, în mod corespunzător cea a conceptelor particulare ale sistemelor) spre a cîştiga de aici forme de expresie posibile pentru misterul Dumnezeului liber care în Hristos s-a făcut în mod liber om ca să-l elibereze pe omul păcătos.*

Provocarea, *însă, trebuia să fie lucrul cel mai important.*

Cel mai tîrziu de la „Parmenide"-le lui Platon, în Stoicism şi la Plotin, elinii avuseseră în mod serios de-a face cu conceptul formal al Absolutului. Ca Fiinţa sau Unul, acesta nu poate fi gîndit ca „alt"-ul (das Andere) lumii multiple; căci altul Fiinţei sau al Unului nu poate fi el însuşi un altul decît prin faptul că e la rîndul lui o fiinţare şi un unu, şi de aceea poate fi deosebit de Fiinţă şi de Unu numai prin aceea că participă (cel puţin) la acestea. Numele lui Dumnezeu pe care l-a forjat Cusanus: „Cel-nu-altul" (das Nicht-Andere) era de multă vreme pregătit în multe formulări ale lui Plotin sau Proklos. Această idee (limită) este pretenţia formală minimală pe care orice filosofie serioasă — nu numai cea elină, ci, în felul ei, şi cea indiană şi extrem-orientală — o pune propoveduirii creştine. Găsim apoi la sfîrşitul Vechiului Testament, într-un loc ascuns, uluitoarea exclamaţie: „Dumnezeu este totul! Ho Theòs tò pán!" *(Is. Sirah 43, 27). Această exclamaţie e ca o breşă în aparenţa care există în religia particulară a poporului (Israel) că Dumnezeu şi poporul se opun reciproc ca Unul şi Altul (celălalt) în sensul că „Cerul e a lui Dumnezeu, oamenilor El le-a rînduit pămîntul". Această aparenţă se iveşte din pricina faptului că Revelaţia Vechiului Legămînt este una abia incipientă, făgăduinţă mai mult — învăţătura Apostolului Pavel despre Lege subliniază suficient acest lucru —, că în Lege Dumnezeu şi omul se opun încă unul altuia, iar Legea nu fusese încă „scrisă", cum se făgăduise, „în inimile oamenilor". Cînd însă Pavel lasă ca la sfîrşitul timpului „Dumnezeu să fie totul în toate" (I Cor. 15, 28), această imagine a împlinirii din Noul Legămînt nu mai e o simplă făgăduinţă, „pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a revărsat în inimile noastre prin Duhul Sfînt Care a fost dat nouă" (Rom. 5, 5). Pretenţia „formală" a filosofiei este împlinită „material" de creştinism pe planul libertăţii, şi de aceea fără pericolul (filosofic aproape inevitabil) al panteismului. Atunci cînd Ignaţiu de Loyola se roagă: „Sume, Domine, et suscipe universam meam libertatem", în mod sigur nu înţelege prin „sume" nicidecum „destrue" (cum ar trebui să conchidă logic o filosofie Stoică sau Zen).*

Marii gînditori creştini şi-au asumat această provocare a filosofiei, fiecare în felul lui: în epoca patristică mai cu seamă Grigorie de Nyssa şi Maxim Mărturisitorul în Răsărit, Augustin — mai ales — în Apus, iar în Evul Mediu Thoma

d'Aquino și Nicolaus Cusanus. Nu putem diferenția aici mai departe răspunsul lor, trimitem numai la realizarea centrală a Aquinatului, care în doctrina sa despre ființă a oferit o mediere între filosofie și teologie cum nu s-a mai întrecut nici atins după el, oricît de multe din formulările lui pot rămîne în picioare numai fragmentar. Fără orizontul ce se deschide la el sau la un altul din cei numiți mai sus nu se poate face teologie și propovedui Evanghelia în mod responsabil în genere.

Acest lucru devine clar în mod deosebit de pătrunzător în fața formelor moderne ale ateismului. Căci ateismul este întotdeauna un contra-proiect la o idee de Dumnezeu prescurtată și iresponsabilă filosofic. Revolta se îndreaptă împotriva unui Dumnezeu, care e alter-ego-ul omului, un Dumnezeu mărginit, înrobitor din afară, fixat într-un Vechi Legămînt gîndit lipsit de făgăduință. Dar cele spuse sînt valabile nu numai în afara Bisericii, ci și în interiorul ei. Fără „gîndirea Ființei în întregul ei" (Heidegger) nu poate fi adusă aproape de credincioși o adevărată „theosebeia, pietas" și prin aceasta nici o adevărată credință. Căci fără această gîndire, Dumnezeu rămîne și aici „altul", pentru că e necesară o ieșire din lume, o întoarcere de la aproapele, pentru ca să ne apropiem de El. Iisus, însă, a smuls o asemenea religie cu rădăcini cu tot.

Se înțelege de la sine că autorevelarea lui Dumnezeu nu trebuie nicicînd schimbată cu un răspuns asupra sensului lumii pe care omul și-l poate acorda sieși singur, că iubirea lui Dumnezeu răstignită în Iisus Hristos nu este de multe ori presimțită drept cuvîntul definitiv despre lume, că cotitura de la căutarea proprie la starea de a fi găsit prin Dumnezeu cere de la om acea întoarcere a inimii la care Evanghelia cheamă de la primele ei cuvinte. Fi-va filosofia pregătită să accepte o astfel de „metanoia" ca și condiție esențială a propriei ei împliniri?

3. Creștinismul și filosofia actuală

Aceasta ne conduce spre cea de-a treia secțiune transversală. Gîndirea creștină a pătruns și supraînălțat interior în Antichitate și Evul Mediu doctrina despre ființă a elinilor (potențial și a inzilor și a altor gînditori ai absolutului) într-atît încît pentru o gîndire post-creștină este dificil să întrebe deschis despre ființă încă o dată și în mod în același timp nou și naiv. Ea poate încerca cu precădere trei alternative:

Fie să-și găsească un punct de încopciere în gîndirea elină cea mai timpurie și în același timp neîntrebuințată încă din perspectivă creștină, cea presocratică, drept pentru care va avea tendința de a devaloriza întreaga gîndire ulterioară ivită cu Socrate și Platon deja ca o scufundare (în abstract și moralizator): iar aici Nietzsche și Heidegger sînt una. Și s-ar putea ca ultimul cuvînt al unei filosofii necreștine occidentale să fie cel al lui Nietzsche; unele indicii din Franța indică deja în spre aceasta. În același sens (căci presocraticii sînt moniști) se mai poate căuta un refugiu împotriva elementului creștin în India, dar cu aceasta se recade în general vorbind (și aici Hegel are dreptate) încă sub elementul grecesc; monismul formal (ființa sau neființa sau unul) este acolo în mod predominant și unul material.

Sau, se poate încerca secularizarea elementului creștin pătruns în filosofie și dizolvarea lui în filozofie: marea încercare a lui Hegel care de la un creștinism ioaneic înțeles în mod liberal face cotitura spre o logificare a iubirii. Paralelă în mod explicit cu această tentativă e cea a lui Marx de a înțelege mesianismul veterotestamentar, ca făgăduință a izbăvirii ce va fi adusă oamenilor de Dumnezeu, într-un mesianism social pur umanist.

În fine, și în al treilea rînd, se poate renunța în sens pozitivist la orice filosofie și să ne mulțumim cu simpla „teorie a științei" (care va consta precumpănitor din psihologie și sociologie) ca fundament pentru „praxis" (adică transformarea tehnică a lumii), și deci să lăsăm întrebarea despre sensul ființei ca întreg să se odihnească în sine însăși și să ne ținem numai de fragmentele de sens certificabile și produse de om, fragmente care apar ca niște insule delimitate de sens în oceanul cuprinzătorului-absurd lipsit de sens. Acestei alternative îi va

corespunde însă, un sentiment al lumii de angoasă și o preocupare febrilă de asigurare împotriva angoasei; dar prin aceasta angoasa poate fi numai potolită, nu depășită, iar ca răspuns la absurditatea întregului va trebui în mod necesar să crească în mod excesiv teroarea și anarhia. Simpla propoveduire a „Evangheliei pure" fără filosofie mediatoare se va stinge în această atmosferă neauzită.

Gîndirea și propoveduirea creștină nu se pot învoi cu nici una din formele de gîndire (sau ne-gîndire) postcreștine. Dar poate la fel de puțin renunța la omul care întreabă, ca fiind adresatul ei. Acest om este un om care întreabă astăzi, și el trebuie să fie lăsat să-și formuleze el însuși întrebarea lui genuină și să nu fie întrerupt cu formule de răspuns patristice sau medievale gata pregătite. Totuși, trebuie să i se arate că întrebarea cea mai adîncă a fost întotdeauna deja pusă și în ce direcție trebuie să privească atunci cînd ar dori să vadă o lumină răsărind în întuneric.

Cu alte cuvinte: avem nevoie astăzi la fel de necesar ca de pîine și de apă, de o filosofie originară care să nu se lase luată în remorca celor trei forme ale filosofării moniste, secularizate sau pozitivist auto-suprimante, ci care întreabă plecînd de la originile omului. Și pentru că aceste origini eliberează mereu întrebarea capitală unică, va trebui să spunem mîngăiați că toate marile filosofii ale umanității se află în osmoză întreolaltă. Ele pot acesta atunci cînd fiecare din ele renunță la pretenția de a oferi ea unicul răspuns care aduce fericirea. Numai spiritele mici vor să ducă acasă negru pe alb asemenea răspunsuri. O prejudecată a acestor spirite mici e aceea de a socoti că un platonician nu poate fi un aristotelician (Pico de la Mirandolla care era un spirit mare a întreprins în al lui „De Ente et Uno" să demonstreze contrariul). Un Plotin era în mod sigur ambele și pe lîngă aceasta și un stoic. Iar un Thoma d'Aquino a unit în sine atît pe Plotin, cît și pe Aristotel, pe Augustin cît și pe Dionisie, gîndirea iudaică, ca și cea arabă, fără ca acest geniu să trebuiască a fi numit sincretist. O atare osmoză este cu putință deoarece marea filosofie consideră Ființa și Unul nu ca pe ceva de dominat conceptual, ci ca pe un mister de care trebuie să ne apropiem (cum zice G. Siewerth) ca de o „asemănare (parabolă) a lui Dumnezeu".

Și așa cum avem nevoie de o filosofie originară, așa avem nevoie și de o teologie originară care, iarăși, să nu se lase în remorca unei exegeze pozitiviste nefilozofizante sau chiar a unei hermeneutici inspirate din „teoria științei", care nu schimbă Duhul Domnului cu conceptul și Întruparea vie cu litera, și prin aceasta este și liberă să nu se mai facă că nu aude întrebarea șoptită a omului dinaintea științei răsunătoare a răspunsului și să nu uite, ca prea adesea, că și noi înșine (ca teologi) sîntem oameni care întrebăm.

Să fim, deci, ca și creștini, gînditori adevărați, care știu împreună cu Aristotel că „trebuie să ne întrebăm mereu ce poate fi ființa", și atunci cînd vom propovedui mesajul lui Hristos, nici o întrebare cu adevărat omenească nu ne va fi străină.

Prezentare și traducere
de
Asist. *Ioan I. Ică*

Documentar

„EREZIA NEOORTODOCŞILOR“

SAU DESPRE EROS ŞI AGAPE ÎN BISERICA ORTODOXĂ DIN GRECIA DE AZI

În documentarul *„Neoortodocşi şi Ortodoxie în Grecia de azi“* din numărul trecut al revistei (M.A. nr. 3/1988) semnalam şi prezentam cititorilor noştri în mod succint datele esenţiale pentru înţelegerea şi aprecierea celei mai semnificative dispute teologice actuale din Biserica Ortodoxă Greacă. Este vorba de controversa publică care opune pe cunoscutul teolog şi filosof laic atenian *Christos Yannaras* (n. 1935), principalul ideolog şi mentor al direcţiei de opinie zisă a „neoortodocşilor“ — adepţi ai unei noi înţelegeri şi interpretări de tip existenţialisto-personalist şi sentimental-erotice a dogmaticii şi spiritualităţii ortodoxe patristice traduse în categoriile mentalităţii şi sensibilităţii omului contemporan (occidental) — şi pe cuviosul monah *Teoclit Dionisiatul* (n. 1915), cea mai marcantă şi prolifică personalitate teologică contemporană a Sfîntului Munte Athos — în numele Ortodoxiei integrale şi riguroase, al Tradiţiei patristice vii, cunoscute şi trăite integral la cotele înalte ale exigenţelor etic-ascetice şi duhovniceşti ale spiritualităţii isihaste şi filocalice. În cele două articole traduse acolo *(Neoortodocşii — o critică obiectivă* de Gh. I. Romeos şi *Ortodoxia azi* de cuv. Teoclit Dionisiatul), ca şi în prezentarea noastră, accentul cădea pe implicaţiile principiale ale controversei, concentrîndu-se în jurul chestiunii mai generale a determinării sensului şi dimensiunilor concrete autentice ale metodologiei teologice şi înnoirii în teologia şi viaţa Bisericii Ortodoxe, pe fundamentul unei tensiuni şi confruntări mai generale, cu caracter tipic şi oarecum peren în istoria ei, între „neoortodocşii“ inovatori şi Ortodoxia Părinţilor. Nu dorim să revenim aici asupra acestui aspect. Aşa cum subliniam acolo *nu* problema metodologiei teologiei şi a înnoirii ei şi a vieţii Bisericii constituie obiectul propriu-zis al disputei la care ne referim. În discuţie se află teza profesorului Chr. Yannaras referitoare la erosul heterosexual, sentimental şi fizic, ca şi cale de cunoaştere şi manifestare a persoanei şi ca anticipare, prefigurare şi pregustare mistică a erosului dumnezeiesc, adică ca modalitate de cunoaştere şi unire cu Dumnezeu Cel descoperit în Hristos ca Iubire (Agape). Această teză stă la baza interpretării „neoortodoxe“ a vieţii moralei şi spiritualităţii ortodoxe în spiritul unei viziuni panerotice (erotologice) asupra existenţei, cu grave implicaţii morale şi spirituale, interpretare promovată de mişcarea „neoortodocşilor“ în numele înnoirii necesare a Ortodoxiei cu fiecare epocă istorică. Îndelung întîrziată din raţiuni de iconomie duhovnicească, reacţia critică a cuv. Teoclit Dionisiatul împotriva acestei grave pervertiri, cu profunde şi imprevizibile consecinţe, a etosului şi spiritualităţii ortodoxe autentice a Părinţilor Bisericii, s-a concretizat într-o suită de patru ample intervenţii publicate în cursul anului 1987 în 15 numere ale săptămînalului *„Ortódoxos Týpos“*, organ al „Uniunii Ortodoxe Panelenice“. Ele au apărut şi separat în broşura purtînd titlul elocvent prin el însuşi *Erezia neoortodocşilor. Neo-nicolaitismul d-lui Chr. Yannaras*, Ed. „Orth. Typ“, 1987, 80 p., carte care în primăvara acestui an (1988) a ajuns deja la a II-a ediţie. Spuneam în prezentarea noastră din numărul trecut că conţinutul detaliat al acestor intervenţii critice ale cuv. Teoclit va forma obiectul unei prezentări speciale. Paginile de faţă îşi propun să îndeplinească

această promisiune, oferind un rezumat detaliat și largi extrase din textul amplelor critici ale Dionisiatului.

I. Prima intervenție critică publică a cuv. Teoclit împotriva subtil și rafinat insinuatei erotologii yannariste poartă titlul *Există neoortodocși?* (p. 9—23) și a apărut inițial în „Orth. Typ" nr. 727—728, 9 și 16 ianuarie 1987. Așa cum reiese și din tonalitatea interogativă a titlului în cazul „neoortodocșilor" nu avem de-a face, în opinia sa, cu o „neo-ortodoxie" programatică și conștientă de sine, și care ar echivala cu erezia, ci cu „simptome de falsificare ale Tradiției Ortodoxe" de către neoortodocși, care nu sînt în realitate decît niște „rătăciți cu ușurință de lipsa lor de experiență în teme de felul celor pe care le ating, responsabilitatea lor constînd în faptul că, ignorînd ignoranța lor, nu întreabă pe Bătrînii lor, și, din rîvnă iubitoare de slavă deșartă, „rătăcind s-au întors spre deșartă vorbire; voind să fie învățători, dar neînțelegînd nici cele ce le spun, nici cele despre care dau adeverire" (I. Tim. 1, 7), și, de aceea, „rătăcind pe alții și fiind rătăciți ei înșiși" (II. Tim. 2, 13) (p. 9). „Ca să fiu obiectiv, o singură falsificare găsesc în textele neoortodocșilor: erotismul", „erosul drept cale a cunoașterii lui Dumnezeu *(ódos theognosiás)*"; dar „falsificarea vieții duhovnicești din erotism reprezintă un pericol imens", „o rătăcire sau învățătură antiortodoxă care are astfel de prelungiri încît nu numai că se desființează „una din poruncile acestea mai mici", dar se clatină din temelie întreg edificiul duhovnicesc al Tradiției dogmatice și spirituale" (p. 9—10).

Formarea conștiinței teologice a neoortodocșilor datorează multe reminiscențelor negative refulate din spațiul frăției pietiste „Zoi" în cadrul căreia aceștia au activat vreme de mulți ani în tinerețe. Îndepărtarea lor de „Zoi" a fost un efect al apropierii de Părinți care a fost, însă, „ca o trezire dintr-un somn adînc și ca o vedere a unei lumini orbitoare, fiind ei încă orbi. Și firește, ei s-au îmbătat de ea cu o „beție trează". Din acest punct însă începe primejdia. Aici e nevoie de un îndrumător, de o călăuză, de un tîlcuitor, de un antrenor. Dar o călăuză în sensul Tradiției nu exista. Și astfel lumina teoretică a (textelor) Sfinților Părinți a fost considerată drept lumina proprie lor înșile. Au socotit că au dobîndit adevărul. Și, așa cum se întîmplă în aceste cazuri, „cunoștința îngîmfă" (I Cor. 8, 1). Iar în natura însăși a îngîmfării e să nască dorința de epatare a cunoștinței. Dar această cunoștință, ca o pseudo-cunoaștere ce este, fiindcă nu s-a ivit din virtutea făptuitoare (practică), ia forme analoage cu patimile care domină sufletul — fie ale poftei (concupiscenței), fie ale mîniei și iuțimii (irascibilității) — ca răsplată dreaptă a părerii de sine și înălțării (aroganței) lor" (p. 11). „În vreme ce la alții falsificarea ia forma unei teologii înalte, la dl. Yannaras ea a luat o formă sentimental-senzuală cu o acoperire de teologie mistică" (ibidem).

Problema relațiilor heterosexuale l-a preocupat pe Chr. Yannaras încă de la vîrsta de 25 de ani, de cînd s-a emancipat de sub tutela pietist-moralistă a „Zoi"-ului. „După ce a dobîndit suficiente cunoștințe din scrierile Părinților și a văzut cît de liberi de limitații eticiste erau sufletele Sfinților Părinți, ca unii ce erau nepătimitori, a socotit că etosul lor trebuie acomodat și la creștinii împătimiți, fără să ia în seamă și învățătura lor referitoare la aceasta (nepătimire). De aici începe și aventura lui teologică. Sub influența acestor false opinii preconcepute, confirmate și de experiențele lui sentimentale, comune și impure, începe să scrie eseuri liberale despre „problema sexelor". Iar în cărțile sale: *„Libertatea moralității* (1970, 1979[2]) și mai ales *„Metafizica trupului"* (1971) „deschide burdufurile lui Eol, învățînd idei personale arbitrare, abolind limitele în relațiile heterosexuale și sugerînd modalități de abordare a ispitelor pătimașe înnăscute. Efectul a fost provocarea unui entuziasm printre tineri pentru acoperirea teologică nesperată oferită poftelor lor păcătoase și prinderea sufletelor lor în cursa patimilor vrednice de osîndă care s-au arătat mai tari decît puterea rațiunii neputincioase care se mobiliza spre înfruntarea lor. Iar astăzi avem roade din belșug ale semănării de idei. Poți să ții în dreapta mătăniile iar cu stînga să-ți îmbrățișezi în același timp prietena, fără să suporți consecințe mai serioase. Acest fapt a devenit un spectacol obișnuit" (p. 11—12).

Aşa cum reiese în mod clar din p. 159 a cărţii *„Metafizica trupului"*,[1] „axul în jurul căruia se învîrte filosofia erotică a d-lui Yannaras" este constituit din următoarele teze: 1. „pofta (concupiscenţa) şi practica erotică impersonalizantă" şi de aceea respinsă ca un eros învîrtoşat; 2. „erosul" ca „pasiune universală a existenţei, nevoie dureroasă şi elan de întoarcere spre integralitatea persoanei, adică spre comuniunea personală", şi; 3. „raportul erotic" ca „posibilitatea prin excelenţă a manifestării şi cunoaşterii persoanei, a intrării în spaţiul vieţii personale, al participării la erosul dumnezeiesc, la cunoaşterea lui Dumnezeu". „Cu alte cuvinte experienţa erotică heterosexuală e considerată drept indispensabilă pentru ajungerea la erosul dumnezeiesc. Dacă experienţa nu se încadrează în eros, atunci e de lepădat. Dacă însă premerge erosul, atunci toate sînt bune, sfinte şi înaltă spre erosul dumnezeiesc şi cunoaşterea lui Dumnezeu! Aceste lucruri sînt repetate pînă la saţietate în întreaga carte ca şi în celelalte cărţi ale sale. Ceea ce e şi mai temerar e faptul că invocă drept martor al ideilor lui incalificabile pe Sf. Ioan Sinaitul (Scărarul)!" (p. 14—15). De ex. la p. 152, după multele lucruri absurde şi antiduhovniceşti pe care le scrie, citează şi expresia Sf. Ioan Scărarul: „Chip (týpos) al dorului după Dumnezeu să-ţi fie erosul trupurilor"[2] pentru ca apoi să observe: „Modelul iubirii omului faţă de Dumnezeu trebuie să fie căutat în formele erosului şi mai cu seamă ale erosului trupesc, şi nu în schemele idealiste de nostalgie platonică. Citatul de mai sus nu e o metaforă, o imagine, un simbolism. „Tip" înseamnă model, modul concret, calea însăşi. Erosul trupurilor este căutarea cea mai evidentă a comuniunii între persoane. Erosul dumnezeiesc e tot atît de real, concret, ipostatic, ca şi erosul uman, trupesc, tocmai pentru că Persoana Stăpînului la care se raportează e Persoana prin excelenţă, Arhetipul persoanei". Iar la p. 153: „Punct de plecare, desigur, şi început al înţelegerii pentru această relaţie de comuniune personală plenară care e erosul dumnezeiesc, rămîne erosul uman, „patima" şi „nebunia" iubirii erotice" (!!!). Mai e nevoie de comentarii ca să se înţeleagă adîncul lipsei de evlavie al acestor texte? Şi mai ia şi pe Sfîntul Ioan Scărarul, de puritate angelică, drept aliat al delirurilor lui nenorocite! Ştie carte dl. Yannaras. De ce atunci, citînd expresia Sf. Ioan „tip să-ţi fie...", nu continuă fraza Sinaitului în care se arată lucruri potrivnice celor pe care le susţine dl. Yannaras? Căci ce altceva înseamnă: „căci nu e oprit să ne facem exemplele virtuţilor chiar şi din cele potrivnice lor"? Ce altceva înseamnă „potrivnice lor" decît opoziţie faţă de virtuţi, răutăţi, vicii, păcate, lucruri demonice. Nu afirmă şi califică pozitiv aici dumnezeiescul Ioan erosul trupesc, ci ia manifestările „nebuniei" erotice nu spre imitaţie — ferească Dumnezeu! — ci pentru ca să redea măsura şi „chipul" erosului dumnezeiesc" (p. 15—16).[3]

---

1 Capitolul central din cartea prof. Chr. Yannaras, *Metafizica trupului*, 1971, p. 144—166, la care face referire în continuare cuv. Teoclit, poate fi citit în întregime şi în traducerea franceză apărută sub titlul *Eros divin et eros humain selon S. Jean Climaque*, în revista „neoortodocşilor" francezi „Contacts" nr. 67 (3/1969), p. 190—204, traducere a cărei apariţie este salutată în „liminarul" editorial al numărului, semnat probabil de O. Clement, redactorul revistei, ca o lectură revelatorie a Părinţilor în care „creştinismul vechilor-monahi se revelează nu ca un moralism castrator, ci ca o cunoaştere şi asumare a erosului în slujba întîlnirii şi pentru renaşterea persoanei" p. 185).

2 *Scala Paradisi*. XXVI, 31 (P.G. 33, 1024B); trad. rom. păr. prof. D. Stăniloae, *„Filocalia"* IX. Bucureşti, 1980, p. 329.

3 O scurtă prezentare a noţiunii de „eros divin" la Sf. Ioan Scărarul, subliniind corect în acelaşi timp *analogia* cît şi *contrastul* dintre erosul carnal şi cel divin, oferă recent păr. John Chryssavgis din Arhidioceza ortodoxă greacă a Australiei (Sidney), sub titlul *The Notion of „Divine Eros" in the „Ladder" of St. John Climacus* în „St. Vladimir's Theological Quarterly" 29 (1985), nr. 3, p. 191—200.

Deşi fără puncte de sprijin explicite în textul studiului păr. Chryssavgis, propunerea de valorificare a analizelor sale făcută în „editorialul" numărului revistei (p. 185—187), semnat probabil de păr. John Breck, profesor de Noul Testament şi Morală la Seminarul ortodox Sf. Vladimir şi editorul revistei, coincide material pînă la identitate, fără să putem vorbi de o influenţă nemijlocită, cu lecturile şi

De aceea pr. Teoclit exclamă cu justificată indignare: „Ne întrebăm din ce izvor a țîșnit această teorie atît de antibiblică, antiduhovnicească, carnală și demonică, înveșmîntată cu mantia teologiei? Cît de absurd trebuie să fie cineva ca să nu respecte principii moral-duhovnicești elementare, ca să nu țină seama de logica comună, pentru ca să scrie astfel de tîmpenii lipsite de evlavie care atrag suflete neîntărite spre păcate de moarte nebănuite? Nicăieri n-am văzut o trimitere evanghelică și patristică care să fundamenteze fanteziile maladive ale d-lui Yannaras, afară de maltratarea procustiană a textelor Sfîntului Ioan Scărarul și care sfîrșește să aducă cele bune la măsura lui, ca să se servească în noaptea lui lipsită de lună teoriile lui iubitoare de desfrînare" (p. 17).

Cum era și firesc, teoria constantă și propovăduită pînă la pasiune de Chr. Yannaras despre eros ca premiză fundamentală a cunoașterii persoanei umane și a lui Dumnezeu a provocat în cercurile teologice reacții diferite. Caracteristică este respingerea cărții „Metafizica trupului" de către Facultatea de teologie a Universității din Atena la care a fost depusă ca teză de doctorat, pe motivul „teoriei ei maladive despre eros". În același spirit se înscrie și respingerea în 16 febr. 1976, la insistențele prof. C. Muratidis,[4] a candidaturii lui Chr. Yannaras la un

---

propunerile lui Chr. Yannaras. Astfel, în opinia autorului „editorialului", „diferența estențială dintre plăcerea carnală și erosul divin" și care „nu trebuie obscurizată", nu trebuie, însă, să ne facă să pierdem din vedere „analogia și continuitatea care poate și ar trebui să existe între dragostea umană fizică și dragostea pentru Dumnezeu". Sublinierea acestui aspect ar avea o deosebită actualitate în societatea „postcreștină" actuală răvășită de consecințele „revoluției sexuale", pornografice, etc. pentru că obsesiile ei sexuale par a fi „rezultat într-o mare măsură dintr-o reacție împotriva larg răspînditei interpretări „creștine (negative) a erosului începînd din epoca patristică de un anumit curent teologic din Biserică", curent a cărui eroare principală constă din a gîndi problema erosului în termeni alternativi: sau erosul divin îndreptat spre Dumnezeu, sau erosul uman îndreptat spre partenerul conjugal. Ori, sprijinindu-se pe texte ca ale Scărarului, „reflecția teologică actuală ar putea pune foarte bine sub semnul întrebării anumite atitudini teologice depășite față de dragostea omenească, într-un efort de a restaura valoarea ei mîntuitoare în viața creștină. Singurul antidot efectiv la rata divorțurilor și deteriorarea generală a familiei e sugerat de tradiția scripturistică (Gen. 1, 28; In. 2 și imagistica nupțială de preferință) și patristică reprezentată de un ascet ca Scărarul: redescoperirea libertății de desfătare (joyous freedom) a erosului uman în interiorul contextului sacramental al unirii conjugale, și afirmarea virtuții și valorii lui ca o binecuvîntare dată de Dumnezeu prin care soț și soție, părinte și copil, pot lucra mîntuirea celuilalt". „Faptul acesta devine posibil atunci cînd persoanele implicate recunosc și acceptă principiul că funcția proprie a iubirii umane e de a oferi pe cel iubit ca „jertfă" de laudă și mulțumire Creatorului și Țelului întregii iubiri autentice. Lipsit de devoțiunea auto-dăruitoare care caracterizează iubirea agapică, erosul e autocentrat și autodestructiv. În acest sens el este pur și simplu un sinonim pentru plăcerea păcătoasă. Omul motivat, însă, de un eros autentic caută unire cu celălalt — Dumnezeu sau partener uman — de dragul celuilalt, ca și de dragul desfătării proprii și împlinirii personale. Atunci „dragostea erotică" exprimată față de o altă ființă umană în contextul sacramental al căsătoriei și familiei, poate fi într-adevăr virtuoasă, întrucît „desfătarea" ei conduce la anticiparea desfătătoare a locuirii împreună cu celălalt în unire ultimă și veșnică cu Dumnezeu Cel întreit Unul".

4 „Afirm că în cazul în care dl. Yannaras devine membru al Școlii noastre, fără să i se pună drept condiție prealabilă dezavuarea de către el a tezelor lui eronate, și crezînd că o asemenea eventualitate ar reprezenta începutul sfîrșitului Școlii noastre, dat fiind că e de neconceput ca autoritatea bisericească competentă și conștiința ortodoxă autentică să-și încredințeze formarea parohilor și cadrelor ei într-o Școală în care s-ar preda teoria maladivă despre eros și dizolvantă a Tradiției Ortodoxe și ordinii canonice, a d-lui Yannaras, voi considera o datorie a mea elementară să purced la lămurirea pleromei Bisericii prin exercitarea unei critici publice, cu părere de rău, desigur, pentru eventualele consecințe defavorabile pentru poziția Școlii noastre în genere" (din procesele verbale ale lucrări-

post de profesor la Facultatea teologică ateniană, respingere motivată identic: „teoria sa maladivă și dizolvantă a Tradiției ortodoxe și ordinii canonice a Bisericii, despre eros și expresii ireverențioase față de Sfintele Canoane" (p. 13).

Pe de altă parte însă, ne aflăm în prezența unei adevărate, „școli yannariste", extrem de active și răspîndite mai ales în rîndurile tineretului — drept exemplu, în partea a doua a articolului său (p. 18—19) cuv. Teoclit analizează scrisoarea unui teolog, P. Laliatsi, publicată în nr. 6 al organului principal al neoortodocșilor greci, revista „Synaxi", și care nu numai că se face ecoul erotologiei prof. Yannaras dar o și întrece în îndrăzneala cu care trage și susține consecințele practice ce decurg din ea — ai cărei adepți promovează în realitate, activ sau pasiv, un „sistem neo-nicolait", o resurecție a vechii erezii gnostice libertine a prozelitului Nicolae din Antiohia menționată în Apocalipsă 2,6.15[5] și a cărui consecințe imorale corupătoare și nocive constau într-un îndemn insidios la desfrînare și o exaltare a relațiilor heterosexuale însoțite de sentimente erotice, indiferent de perspectiva căsătoriei, considerate ca „o trecere necesară spre erosul dumnezeiesc". „Este incredibil cum oameni de cultură, teologi, intelectuali, care mărturisesc că sînt credincioși ortodocși admit că erosul carnal are aceeași gustare sau una înrudită cu erosul mintal, duhovnicesc și dumnezeiesc, care se constituie din cea mai înaltă curăție a sufletului și a trupului, și din lucrarea Duhului Sfînt" (p. 17). Susținătorii și propagatorii acestei teorii și practici dovedesc că ignoră distincția dintre cele trei stări de existență ale omului: împotriva firii, potrivit firii și mai presus de fire.[6] „Ignoranța întunecată în care se găsesc le-a deformat astfel simțirea și discernămîntul duhovnicesc încît au ajuns să îndumnezeiască niște pofte maladive" în pofida îndemnurilor repetate ale Sf. Ap. Pavel la „omorîrea (răstignirea) trupului împreună cu patimile și poftele lui" (Gal. 5, 24; Col. 3, 15) și a amenințărilor împotriva desfrînării (I Cor. 6, 9, 19; Mt. 5, 28). Dacă ar fi avut experiența reală (gustarea) a harului dumnezeiesc ar fi deosebit caracterul păcătos, carnal și nefericirea erosului uman pe care-l consideră drept punct de plecare al erosului dumnezeiesc (p. 16—17). Căci în realitate „flecărelile lor lipsite de evlavie și care duc spre pieire veșnică, se datorează stării noastre contrare firii și-și găsesc un ecou de asemenea pe terenul celor ce trăiesc contrar firii, în patimi, pofte, ignoranță, uitare și ușurătate" (p. 20).

„Fenomenele erosului carnal, maladiv și păcătos, se datorează pseudo-creștinismului nostru, pentru că termenul „éros" nici nu există în terminologia patristică

---

lor Consiliului Facultății de Teologie din Atena, 16 febr. 1976, citate de cuv. Teoclit în broșura sa la p. 13).

5 După cum arată Apocalipsa 2, 20, esența nicolaitismului, propoveduit la sfîrșitul sec. I în biserica din Tiatira de „proorocița Isabela", stă în aceea de „a învăța și amăgi la desfrînare și la mîncarea celor jertfite *(porneûsai kaì phageìn eidolóthyta)*" sau, mai pe scurt, în „indiferența vieții și mîncării *(adiaphorà bioû te kaì bróseos)* (Hippolyt., *Philosophoumena* VII, 2). Dintre Părinții și scriitorii bisericești vechi care menționează nicolaitismul antic menționăm: Irineu, *Adv. haeres* I, 26, 3; III, 11, 1; Clement Alexandrinul, *Stromate* II, 20 (118) și III, 4 (25) (P.S.B. 5, p. 170, 198 sq) reluat de Eusebie de Caesarea *Hist. eccles.* III, 29 (P.S.B. 13, p. 131—132); Tertulian, *De praescriptione* 33, *Adv. Marcionem* I, 29, *De pudicitia* 19. Pentru detalii artic. „Nicolaites", *Dict. Theol. Cath.* XI, 1 (1931), 499—506 (E. Amann).

6 O excelentă schiță a învățăturii patristice despre cele trei stări în care există condiția umană: contrară, conformă și mai presus de fire *(parà katà, hypèr physín)* și care corespund, respectiv, celor trei categorii etice de oameni: trupești, sufletești și duhovnicești *(sarkikoì, psychikoì, pneumatikoì)*, atunci cînd ei sînt mișcați în acțiunile lor de: lume, fire sau Dumnezeu *(kósmos, phýsis, Theós)*, prezintă Sf. Maxim Mărturisitorul în *Epist. 9 ad Thalassium presbyterum*, P.G. 91, 445—449, tradusă și prezentată de noi în „Mitropolia Ardealului" 30 (1985), nr. 11—12, p. 751—752. Pentru clasificarea celor 5 feluri de iubire dintre oameni, una vrednică de laudă (pentru Dumnezeu), alta mijlocie (pentru fire, dragostea soților între ei și față de copii), și trei pătimașe (pentru slavă, bani și plăcere), vezi același *Capita de chartitate II*, (P.G. 90, 985 CD), trad. rom. păr. prof. D. Stăniloae „Filocalia" II, Sibiu, 1947, p. 55—56.

pentru relaţiile dintre oameni, ci numai cel de „agápe", care e transubstanţiat în interesul zidirii, sfinţirii şi mîntuirii celui iubit; „éros" este (la Părinţi) o iubire agapică înflăcărată care se referă numai la Dumnezeu şi, ca atare, nu are nici un loc nici înainte de căsătorie, nici în căsătorie. Potrivit tradiţiei spirituale ortodoxe grija întreagă trebuie să se epuizeze în dorirea vieţii celei veşnice împreună cu Dumnezeu" (p. 20). „Adevăraţii creştini nu simt nici o poftă de relaţii preconjugale, nici nu sînt însufleţiţi de dispoziţii erotice în căsătorie. Numai cîţi sînt carnali din tinereţea lor pentru că n-au dobîndit experienţe duhovniceşti, privesc relaţiile preconjugale şi erosul conjugal drept premize indispensabile pentru înţelegerea şi gustarea erosului dumnezeiesc, cum se susţine, şi care în ultimă analiză numai dumnezeiesc nu este. Cu alte cuvinte, socotind că sîntem buni creştini, deşi sîntem împătimiţi, privim diferitele lucrări împătimite sub chipul erosului ca legiuite şi de dorit, neştiind că trebuie să ne depăşim pe noi înşine ca să ne putem uni încă de aici cu Dumnezeu şi să trăim cu Dumnezeu în veci. Iubirea faţă de persoane şi lucruri este catastrofală dacă nu e curată de patima păcătoasă. De aceea şi zice Ava Isaac (Sirul): „Ia seama să nu primeşti în inima ta o lucrare a iubirii dacă nu ai sfîrşit cu frica neprihănitoare ca să o curăţeşti. Altfel ţi se va face viperă şi te va mînca". În consecinţă întreaga problemă se învîrte în jurul acestui punct: Dacă eşti curat, iubeşte. Dacă nu, depărtează-te de iubiri. Şi acest adevăr se pare că nu-l cunosc cei numiţi neoortodocşi, de aceea şi introduc în Biserică idei care duc la pierire veşnică suflete „pentru care a murit Hristos" (Rom. 14, 15). De aceea, „vor şi lua mai mare osîndă" (Iac. 3, 1) dacă nu se vor pocăi, precum le-o doresc" (p. 22—23).

II. A doua intervenţie a Cuv. Teoclit are forma unei ample *Scrisori deschise către dl. Chr. Yannaras* (p. 25—52) datată „săptămîna lăsatului de carne 1987" şi publicată în „Orth. typ." nr. 735—737, 739—742/13, 20, 27 martie, 10 şi 17 aprilie, 1 şi 8 mai 1987. Prilejul ei a fost oferit de articolul prof. Yannaras cu titlul „Logica eşecului" apărut în ziarul „To Vima" la 8 februarie 1987, în care, pe un ton ireverenţios şi ofensator, acesta vorbeşte despre cuv. Teoclit, fără să-l numească măcar, ca despre „un călugăr aghiorit oarecare", se plînge că a fost răstălmăcit şi calomniat de acesta, care urmăreşte cu încăpăţînare să demonstreze că e eretic din cauza „împătimirii sălbatice provenite din privaţiunile (ascetice) acumulate"[7] în timp şi a „suficienţei ideologice" cu care înţelege creştinismul. De aceea, scopul *Scrisorii deschise* a pr. Teoclit este să demonstreze că, departe de a fi un calomniator ordinar, intervenţia sa critică se datoreşte nu unor cauze psihologice refulate, ci, pe de o parte, responsabilităţii faţă de Adevăr iar, pe de alta, iubirii sale faţă de „fratele drag" Yannaras pe care vrea să-l ferească de la fixarea într-o rătăcire gravă şi pierzătoare de suflet (p. 25—26).

---

7 Împotriva modului jignitor şi neloial în care Chr. Yannaras răspunde cuv. Teoclit în articolul lui din „To Vima", protestează în „Ortodóxos Týpos" nr. 732, 20 febr. 1987, p. 1, 4 şi preotul Vasilios Voloudaki în prima parte a articolului său cu titlul „*O teologie ambiguă*". În a doua parte a lui el evidenţiază echivocul constant cu care sînt folosiţi în textele lui Yannaras termenii „eros" şi „erotic" şi care desemnează cînd dispoziţia psihică sentimental-erotică, cînd practica erotică deplină (fizică), cînd cel mai adesea, ambele împreună; ca şi metoda „sui generis" prin care acesta îşi revizuieşte textele, d. ex. ed. II din 1979 a cărţii „Libertatea moralităţii", atunci cînd în ele se constată formulări riscante, şi care constă din eliminarea acestor pasaje şi nuanţarea altora, fără să fie vorba de o modificare a premizelor şi intenţiilor fundamentale, care au condus la aceste formulări, şi care revin mereu şi mereu (palindromii) dar în formule din ce în ce mai rafinate şi mai ascunse, lipsite de caracterul tranşant al afirmaţiilor din ed. I (1970) în care se scria textual: „În sfere ale vieţii în care omul mediu din lume vede un mister şi o funcţie sacră, un miracol de înţelepciune, Canoanele văd întinăciune şi „necurăţie". În duhul şi după criteriile Canoanelor, viaţa erotică, cea mai sacră sferă a vieţii umane — cea care salvează prin excelenţă adevărul persoanei, adică chipul lui Dumnezeu în om — e întinată şi prihănită, e privită ca păcătoasă şi necurată în sine", „relaţia erotică a soţilor neconciliindu-se, nici înainte, nici după, cu participarea la dumnezeiasca Împărtăşanie" (p. 140) etc.

Cuv. Teoclit dovedeşte astfel cititorilor, că, departe de a fi o explozie resentimentară recentă, rezervele şi criticile sale la adresa scrisului şi teoriilor lui Yannaras au deja o lungă istorie, datînd deja de peste 25 de ani, de la primul articol publicat de acesta în 1960, pe cînd avea, deci, doar 25 de ani. E vorba de articolul *„Mentalitatea ascetică şi creştinismul"* publicat în 1961 sub pseudonimul Kedrinos în revista „Anáplasis", text extrem de semnificativ pentru înţelegerea climatului spiritual şi obsesional în care a avut loc geneza ideilor ce au constituit ulterior erotologia yannaristă. În acest articol, tînărul Yannaras susţinea că „mentalitatea ascetică a influenţat în mod tragic şi dureros conştiinţa creştină", creînd „o stare maniheică de vrăjmăşie şi fobie în faţa vieţii", demonizînd trupul şi valorile vitale şi biologice. Totodată el se pronunţa pentru ieşirea Bisericii Ortodoxe din tradiţionalismul şi conservatorismul ei liturgic osificat, pentru reformarea vieţii ei liturgice şi spirituale şi revizuirea şi aggiornarea teologiei după modelul teologiilor occidentale ale familiei, căsătoriei, muncii, eliberării, etc. Criticile acestea la adresa Ortodoxiei au fost comentate cu nedisimulată satisfacţie şi jubilaţie la aceea dată de revista ecumenistă romano-catolică „Irenikon", care n-a pierdut prilejul ca, folosindu-se de afirmaţiile lui Kedrinos-Yannaras, „să dea ortodocşilor o lecţie de ortodoxie". Toate acestea, au provocat indignarea monahului Teoclit, pe atunci în vîrstă de 45 de ani, care, în două articole ale sale (republicate în cărţile sale „Flori atonite" şi „Meditaţii ortodoxe") şi-a exprimat consternarea faţă de nonşalanţa cu care un tînăr, lipsit de experienţă duhovnicească şi nici măcar bănuind carenţa ei în formaţia lui, punea la îndoială bogăţia spiritualităţii ortodoxe acuzînd-o de maniheism, distingînd peste tot în scrierile patristice influenţele dualist-gnostice, şi, extaziindu-se în faţa teologiilor occidentale, venea cu propuneri de revizuire şi reformă a viziunii teologice şi vieţii tradiţionale a Bisericii. Totodată îi recomanda evitarea filosofării cu elemente creştine şi o lectură şi implicare existenţială mai serioasă în scrierile Părinţilor, mai ales ale celor ai Filocaliei şi ale Sfîntului Grigorie Palama (p. 25—29).

Din păcate, nici atunci, nici acum, Yannaras n-a înţeles nimic din semnalele de avertisment pe care i le-a adresat vreme de decenii păr. Teoclit, scrisul său trădînd de la primele articole şi pînă la ultimele interviuri „o mentalitate constantă, o psihoză fixă care răzbate pînă astăzi în filosofia lui". Astfel, încă din 1962 datează articolul acestuia *„Iisus şi problema sexelor"* care reprezintă preludiul teoriei sale erotologice de mai tîrziu, şi pe care părintele duhovnicesc al cuv. Teoclit şi egumenul mănăstirii atonite Dionisiou, Gavriil Dionisiatul (1886—1983), l-a acuzat în public de „filosofie, protestantism, batjocorire a Părinţilor şi erezie". După care cuv. Teoclit constinuă: „Nici judecăţile mele nu erau diferite, de vreme ce metoda pe care o urmai era pur protestantă. Noi ortodocşii cînd căutăm pe Iisus, cunoaştem voia Lui prin Sfinţii Lui. Şi, slavă lui Dumnezeu, au scris atîtea pe această temă şi ne-au lăsat atîtea indicii încît ocolirea lor să reprezinte o practică nechibzuită şi un izvor de erezii. Se pare că n-ai observat faptul că învăţătura Sfinţilor Părinţi reprezintă criteriul suprem al adevărului pentru Biserică" (p. 29—30).

Următorul schimb de opinii şi de scrisori către cuv. Teoclit şi Chr. Yannaras se leagă de apariţia în 1970 a cărţii ultimului *„Libertatea moralităţii"*, carte care în opinia monahului aghiorit reprezintă „o codificare a ideilor lui juvenile constante, o explicitare şi manifestare a „teoriei lui maladive despre eros" şi o sistematizare a unui creştinism yannarist (sui generis)" (p. 30). În urma acestei apariţii, păr. Teoclit iniţiază în revista „Dialoguri atonite" o serie de dialoguri critice, iar în 1973 îi scrie autorului ei o scrisoare pe care o reproduce acum integral (p. 30—33) şi în care ţine să sublinieze că „altceva este critica mea şi altceva iubirea mea faţă de tine, dragă Christos" şi că judecata sa critică, ce semnalează şi se străduieşte să stăvilească primejdia „teologhisirii neînfrînate" de care suferă toate cărţile lui, provine tocmai din iubire adevărată faţă de sufletul lui şi responsabilitate faţă de opiniile vehiculate în spaţiul Bisericii. Dar, întrucît absurdităţile şi erorile „prin care introduci moravuri noi în Biserică, sminteşti sufletele şi ofensezi Sfinţii Bisericii" au fost debitate şi răspîndite în public şi „scripta manent", singura soluţie posibilă de acum pentru cei ce vor cu adevărat „oneşti faţă de Ortodoxie" este ca Chr. Yannaras să-şi retracteze heterodidascaliile şi

ofensele publice împotriva Părinţilor, Sfinţilor şi reprezentării trecătoare a Bisericii, printr-un act de recunoaştere, dezavuare şi pocăinţă publică, căci nu e vorba de un simplu păcat personal care se ispăşeşte printr-o pocăinţă privată şi tainică, în ascuns. La acestea Chr. Yannaris răspunde în două scrisori din 1973 şi, respectiv, 1977, declarîndu-se de acord în principiu cu „o dezavuare publică a tezelor şi ideilor lui eronate" ale cărei detalii urmează să le discute personal cu cuv. Teoclit, dar pe care crede că o va face cel mai bine odată cu a doua ediţie a „Libertăţii moralităţii" (p. 34).

În 1979 vine şi ediţia a II-a a cărţii în cauză „revizuită", într-adevăr, şi reformulată în multe locuri dar, aşa cum se spune în Cuvîntul ei înainte, „cu toate acestea neschimbată în ce priveşte axul central al scrierii". Ca răspuns la rugămintea autorului anexată unui exemplar cu dedicaţie de a-i comunica observaţiile şi judecăţile, cuv. Teoclit îi trimite cinci pagini dense în care îşi argumenta şi menţinea părerea că e vorba de „o carte plină de erori dogmatice, duhovniceşti şi de expresie. Se consideră eseu teologic şi e o mixtură de teologie şi filosofie care, în lipsa unei experienţe personale, este scrisă la înţepăturile taunului neînfrînat al polilogiei într-o formă încifrată obositoare, incomprehensibilă. Conţine, desigur, şi teze juste ale Bisericii dar, de regulă, lipsa criteriilor duhovniceşti o atrage spre extreme în care falsifică adevărul" (p. 35). Ca să-şi justifice caracterizările aspre, păr. Teoclit face în continuare o paralelă între atitudinea spirituală de profundă smerenie faţă de Tradiţia Bisericii şi Părinţilor şi stilul simplu şi clar în care îşi propune să teologhisească Cuv. Vicenţiu de Lerini în introducerea la al său *„Commonitorium"*, şi polilogia obositoare şi confuză, verbalismul, repetiţiile şi tautologiile, abuzul de termeni filosofici şi formulele lipsite de claritate ale scrisului lui Yannaras, insistînd mai cu seamă asupra pretenţiei lui lipsite de smerenie şi modestie de „a interpreta învăţătura Părinţilor fără premizele ei elementare, fiind cu desăvîrşire străin de climatul lor duhovnicesc şi fără să fie părtaş al experienţei Duhului Sfînt" (p. 37), fapt care l-a condus la teoriile şi aserţiunile lui atît de prăpăstioase şi iresponsabile faţă de Dumnezeu şi de oameni.

La toate acestea s-a adăugat şi acceptarea necritică şi masivă a influenţelor mentalităţii şi sensibilităţii epocii contemporane pînă într-atît „încît decăderea ei morală ai privit-o ca pe un dat ce trebuia să determine conduita Bisericii. Adică, pentru că oamenii, şi mai ales tinerii, nu erau dispuşi să renunţe la „bucuriile" vieţii prezente, Biserica trebuia să se acomodeze poftelor lor. Aceştia erau tinerii epocii noastre care erau chinuiţi de ideea că, întrucît aceasta e realitatea, adică înclinaţia erotică universală ca dată de Dumnezeu, ce sens mai avea conservatorismul Bisericii care semăna cu maniheismul? Tînăr cum era, de 25—27 ani, sub influenţa conştientă sau nu a lucrărilor înclinaţiei erotice înnăscute şi suferind o influenţă inevitabilă de la mediul continuu provocator şi „liberal", neavînd anticorpii duhovniceşti, adică lucrări intense ale Sfîntului Duh, ai început încet-încet să priveşti provocarea Satanei, încît să formulezi teorii corespunzătoare. Ai fost, deci, frate Christos, victimă a epocii „revoluţiei sexuale" pe care o socoteşti nu ca un simplu dat, ci ca un mod de viaţă cu prelungiri metafizice, neştiind că acesta era un fenomen istoric de decădere morală şi că noi trebuie să ţinem de „turma cea mică", de „rămăşiţa", de cei ce în mod eroic nu şi-au plecat genunchii lor Baalului corupţiei şi perversiunii generale. Ignorai şi puterea mimetică a răului, ca să interpretezi aşa cum trebuie fenomenul pansexualismului cu precursori în societăţile dinainte de potop, care s-au făcut toate „trup", şi la Sodoma şi Gomora, din care numai patru suflete au scăpat de mînia lui Dumnezeu care a urmat". Din păcate corupţia generală a moravurilor şi imoralitatea scandaloasă din Occident — şi cuv. Teoclit menţionează elogiul homosexualităţii la scriitori ca O. Wilde şi J. Genette — a pătruns şi în Grecia Ortodoxă unde mulţi tineri şi tinere şi-au făcut centrul vieţii lor din desfătările şi plăcerile trupeşti împlinite fără nici o piedică şi ruşine. „Şi în acest spaţiu te mîndreşti că înveţi Ortodoxia, care după părerea ta a fost greşit înţeleasă. Dar ce ai ştiut din creştinism, care era viaţa ta duhovnicească, ca să fi cuprins conţinutul infinit şi profund al Ortodoxiei pe care au format-o în Duhul Sfînt 20 de secole de învăţătură de la Sfinţi care aveau „mintea lui Hristos" (I Cor. 2, 16)? Cum ai putut tu, un tînăr de 25—26 de ani, nu numai să înveţi „credinţa cea predată odată pentru totdeauna

Sfinţilor" (Iuda 3) fiindcă ai învăţat unele elemente fundamentale ale ei, ci să şi o interpretezi? Acesta este obiceiul (etosul) Bisericii? Şi ca „răsplată dreaptă" ai fost condus din greşeală, din lipsă de evlavie, din ofensă în ofensă, ca să sfîrşeşti într-o reînnoire a nicolaitismului înveşmîntat de mîna ta cu haina unei teologii demonice: în erosul carnal găseşti erosul dumnezeiesc!" (p. 39—40). Căci „toate cărţile şi interviurile tale îmbibate de un nicolaitism rafinat cu sentimentalism erotic, pleacă de la un pretins angelism al relaţiilor trupeşti heterosexuale şi de la un efort de „dez-demonizare" a trupului pe care Biserica, înşelîndu-se, l-a „demonizat", de vreme ce n-a înţeles ca tine „erosul persoanei" şi a lui Dumnezeu!" Ori natura demonică şi egolatră a erosului carnal pasional pe care Părinţii îl numesc pe drept cuvînt „eros nefericit" *(dýseros éros)* şi care, trăit pînă la ultimele lui consecinţe, conduce fie la sinucidere fie la uciderea unuia dintre parteneri, la tortură psihică şi traume îndelungate sau la nebunie — „ca să se dovedească cît de „dumnezeiesc" este! — o ilustrează foarte bine şi literatura universală,[8] ca d.p. „Werther"-ul lui Goethe, cu valul de sinucideri provocat de el, sau cazul nefericitei Margareta din „Faust I" al aceluiaşi (p. 41—42).

După care, Cuv. Teoclit continuă: „Şi să nu-mi spui că exagerez. Ce se întîmplă cu neonicolaitismul în zilele noastre e aproape incredibil" (p. 42). Pe lîngă faptul că erotologia yannaristă a fost şi este pusă în practică de zeci de mii de tineri care păcătuiesc, astfel, de moarte, ea a influenţat şi influenţează o mulţime de tineri teologi ajungîndu-se la afirmaţii mai mult decît scandaloase. Astfel, luînd în revista „Christianiki" (febr. 1987) apărarea înţelegerii „neidealiste", neplatonice, materialist-mistice a lui Yannaras, Panos Nikolopulos, membru în comitetul de coordonare al revistei neoortodocşilor greci „Synáxi", scrie adresîndu-se cuv. Teoclit: „N-ar trebui să fie atît de sigur venerabilul Bătrîn că este exclus ca cineva să se roage cu mintea în aceeaşi clipă în care-şi îmbrăţişează partenerul(a)". Şi păr. Teoclit exclamă: „Ce dovadă mai puternică decît această nouă cale compusă — îmbrăţişare+rugăciunea minţii — de unire a omului cu Dumnezeu, şi pe care n-au putut-o concepe toţi dascălii rugăciunii inimii şi minţii", că Yannaras şi discipolii lui „sînteţi nicolaiţi autentici, de vreme ce nicolaitismul nu constă numai din propoveduirea neînfrînării, ci din justificarea şi infrastructura ei teoretică" (p. 44—45).

Ultima parte a *Scrisorii deschise* a cuv. Teoclit (p. 42—43; 46—48) este consacrată redării în fragmente reprezentative a mai multor scrisori primite de monahul aghiorit de la diferiţi credincioşi şi teologi greci, scrisori care confirmă larga răspîndire a teoriilor yannariste în rîndurile tineretului şi satisfacţia deplină şi totala lor adeziune la reafirmarea categorică, fără putinţă de replică, de către cuv. Teoclit a poziţiilor tradiţionale ale spiritualităţii ortodoxe autentice a Părinţilor Bisericii. D. ex.: „citind articolul vostru tulburător — „Există neoortodocşi?" — în care aţi demontat un edificiu meşteşugit, dar clădit cu cărămizile patimilor de către erosul păcătos, urmare a căderii, am recunoscut vocea sfîntă şi cerească a adevăraţilor Părinţi ai Bisericii. Ereticii răstălmăceau nu numai Sfînta Scriptură ci şi pe Părinţi. Şi aceasta se întîmplă pentru că am încetat să mai trăim potrivit Părinţilor" (p. 46).

Şi *Scrisoarea* se încheie cu un apel părintesc şi plin de afecţiune al cuv. Teoclit, din care desprindem următoarele: „Te-aşi ruga, iubite Christos, să pri-

---

8 Exemplar în acest sens este demersul profund creştin al ilustrului eseist elveţian Denis de Rougemont (1906—1985) în celebra sa carte *L'Amour et l'Occident* (1938; ed. definitivă 1972), recent apărută în traducerea Ioanei Cândea-Marinescu şi însoţită de prefaţa (p. V—XV) distinsului savant care este V. Cândea, la Editura Univers, colecţia „eseuri", Bucureşti, 1987. Pornind de la constatarea că atunci cînd e vorba de iubire „vorbim despre lucruri total diferite şi cîteodată absolut opuse", cartea încearcă o „mitanaliză" a iubirii, în speţă ale mitului iubirii erotice pasionale (simbolizat literar de figurile lui Tristan şi Isolda) detectînd originile lui religioase eretice în catarismul gnostic (p. 58 sq) şi urmărind succesiv infiltraţiile şi reverberaţiile lui în mistică, literară, arta războiului şi morala căsătoriei, propunerea finală fiind cea a necesităţii imperioase şi urgente a înlocuirii iubirii-pasiune reprezentată de eros prin iubirea-acţiune bazată pe fidelitate personală şi în care Erosul este salvat de Agape (p. 336 sq).

vești cu realism problema ta și, „onest față de Ortodoxie" să te lepezi de iubirile de slavă omenească, vrăjmașe lui Dumnezeu, și să-ți recunoști greșelile tale cele mari, și să purcezi la revizuiri radicale. De ani de zile bat clopotul de primejdie, zicîndu-ți că „ai luat-o în jos". Acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, pune frînă cursei tale frenetice. Te-ai făcut prieten mai mult lumii, pe care ai luat-o în serios, formîndu-ți o concepție lumească despre Biserică, de vreme ce învățăturile tale privesc acomodarea ei la nivelul și patimile lumii. Ai, vrednicule de milă frate, nefericirea de a nu fi gustat cele dumnezeiești ca să le iubești astfel încît să nu înțelegi sărăcia, deșertăciunea, și minciuna veacului acestuia. Ca yannarism, teoria ta are în mod neașteptat o răspîndire impetuoasă pentru că se adresează patimilor oamenilor pe care le acoperă teologic" (p. 48—49). „Cum nu vezi unde te duc patimile care influențează gîndirea ta? N-ai citit pe Sf. Grigorie Teologul care întoarce de la teologhisire pe cei necurățiți sau care nu-și curățesc sufletul și trupul? Și mai ales într-o epocă atît de provocatoare (sexual) ca a noastră... Și așa contemporanii noștri se găsesc în condiții dizolvante din punct de vedere moral și spiritual, mai trebuie să-i împingem și noi spre neînfrînare? În loc să recomandăm neîncetat luarea aminte, rugăciunea și asceza, ca sufletul să se păzească curat ca să poată primi lucrările Duhului Sfînt și treptat să se transforme și devină sfînt ca să se unească cu Dumnezeu încă de aici, excogităm moduri de încurajare a desfrînării, idealizînd-o cu pseudoteologii?" (p. 50). „Frate Christos, trezește-te chiar și mai tîrziu și înțelege marele rău pe care-l faci sufletelor nemuritoare. Vino la Sfîntul Munte ca să te rogi, să te curățești și, în simțirea sufletului, să vezi erorile tale înfricoșătoare ce rătăcesc pe cei neștiutori cu teorii eterate dar care în realitate sînt antiortodoxe, antipatristice și antiduhovnicești. Desfrînarea este păcatul cel mai mare și puterea ei mistuitoare a sănătății sufletești poate fi măsurată cu lupta ascetică a Cuvioasei Maria (Egipteanca) care a luptat vreme de 18 ani pentru a se izbăvi de ea. Din nefericire nu ai citit pe Sfinții Părinți cît și cum trebuia ca să te încorporezi în trupul Părinților și să eviți alunecările tale înfricoșătoare în interpretarea tradiției noastre duhovnicești" (p. 51). „Înaintea Domnului te asigur, iubite Christos, că dacă eram în locul tău și s-ar fi descoperit erorile mele vătămătoare pentru învățătura ortodoxă pe care le difuzezi în mii de cărți și influențează de 20 de ani și mai bine poporul nostru ortodox și frații noștri ortodocși de alte limbi, indiferent la toate consecințele ce se produc în lume, numai și numai din frică de Dumnezeu și din iubire de frații noștri cei în primejdie de a-și pierde sufletele lor, aș fi făcut o dezavurare publică limpede și îndrăzneață ca să „crape" diavolul și să mă restabilesc înaintea lui Dumnezeu și a sfintei Lui Biserici. Te asigur, deci, că toate acestea sînt din iubire adevărată față de tine și față de frații noștri „pentru care a murit Hristos". Eu te iubesc mult mai mult decît toți cei ce te laudă, cum spunea Sfîntul Ioan Hrisostom către Eutropie: „...rănile mele lucrează sănătate iar săruturile acelora produc boală incurabilă". Doresc din adîncul inimii mele să nu se dovedească că e o „boală incurabilă", ci vindecabilă cu puțină smerenie, care e o recunoaștere a adevărului, și cu ajutorul harului „care pe cele neputincioase le vindecă și pe cele ce lipsesc le plinește". Amin" (p. 51—52).

III. A treia intervenție critică a Cuv. Teoclit intitulată *Răspuns d-lui profesor Chr. Yannaras* (p. 53—57), a apărut inițial în numărul 1—16 aprilie 1987 al revistei „Ekklesiastiki Alithia" de unde a fost reluată și în „Orth. Typ." nr. 742/8 mai 1987, p. 1, 3. Este vorba de data aceasta de un text foarte concis, în 9 puncte, scris ca urmare a unui interviu acordat de prof. Yannaras revistei „Ekklesiastiki Alithia" din 16 februarie 1987. Și pentru că în acest interviu Chr. Yannaras „cu argumentele sale cu conținut nedefinit creează confuzie nepermițînd o elementară strîngere a unor concluzii", de aceea *„pentru evidențierea adevărului bisericesc sînt indispensabile unele* **elucidări:**

1. Cum se arată în **Scrisoarea** *mea* **deschisă**, *încă din 1960 dl. Yannaras a privit învățătura morală și duhovnicească tradițională (a Tradiției) ca influențată de maniheism, pentru că ea nu era de acord cu concepția lui modelată de experiențe juvenile înnăscute privitoare la erosul heterosexual. Concepția aceasta o urmează pînă astăzi, de vreme ce a formulat-o „în multe rînduri și multe feluri" în diferitele cărți și interviuri ale sale.*

2. Pentru a fi întemeiată, această concepţie a lui a trebuit formulată într-un sistem teoretic cu prelungiri metafizice. Astfel, ea pleacă de la un punct de plecare clasic pe care-l urmează în cărţile lui, şi potrivit căruia în om există un eros sădit în mod natural, cel invocat în interviul vostru şi numit după Sf. Maxim Mărturisitorul „putere de iubire".[9] *Dar, dl. Yannaras admite ca, deşi „puterea de iubire" este într-o stare naturală pervertită, totuşi el (erosul natural) poate fi altoit, transfigurat, şi readus la starea lui dinainte de cădere, la autenticitatea lui, aşa cum a fost creat de Dumnezeu, fiindcă el este activ în noi, potrivit scrierilor areopagitice, ca un „ecou palid".*[10]

3. Că acest eros există în noi „în mod natural", e un fenomen universal incontestabil. Că, iarăşi, de la cădere se află într-o stare contrară firii, şi aceasta reprezintă o învăţătură a Bisericii, ca şi deopotrivă, faptul că prin incorporarea în Biserică prin Taine avem putinţa de a reveni la curăţia dinainte de cădere, „puterea de iubire" revenind la funcţia ei dinainte de cădere. Aceste lucruri reprezintă un loc comun, ca dogme fundamentale ale Bisericii.

Locul unde începe dl. Yannaras să se îndepărteze e prefacerea şi vindecarea magică a lucrărilor „puterii de iubire". Adică, el învaţă că, dacă semnul distinctiv ale lucrărilor contrare firii ale „puterii de iubire" e pofta (concupiscenţa) carnală „impersonală" care se uită numai la plăcerea carnală, semnul distinctiv al „puterii de iubire" sănătoase e erosul **sentimental**. *Acest eros reprezintă — mereu după dl. Yannaras — calea de înţelegere a persoanelor într-o reciprocitate erotică care, în ultimele lui consecinţe ca întrepătrundere heterosexuală reciprocă şi împreunare trupească, este şi cale şi prefigurare pentru erosul dumnezeiesc.*

4. În toate cărţile lui, ca şi într-un interviu din „Diavazo", 25. 05. 1986, el repetă în diverse moduri de formulare că „erosul este calea prin excelenţă de cunoaştere a persoanei". Consider de prisos să mai indic paginile cărţilor lui, cruţînd de altminteri spaţiul limitat, dat fiind că aceste formulări nu sînt deloc negate.

5. Dezacordul nostru, deci, începe de la punctul după care existenţa erosului sentimental salvează caracterul personal (al omului), înalţă la rangul de existenţe personale pe indivizii de sex diferit care au între ei o relaţie erotică reciprocă, iar această relaţie erotică în ultimele ei consecinţe ajută la cunoaşterea lui Dumnezeu, a „Persoanei Stăpînului". Acestea sînt opiniile despre eros ale d-lui Yannaras care se sprijină pe imagini şi comparaţii ale Sfîntului Ioan Scărarul pe care le acceptă nu ca simple imagini ci ca pe nişte sugestii şi exemple de imitat, atunci cînd dl. Yannaras îl priveşte pe Scărarul „drept piatră de poticneală pentru logica maniheică". Iar acest fapt este răstălmăcit în sensul că Sfîntul Ioan Sinaitul se pronunţă pozitiv (aprobă) erosul carnal heterosexual!

6. În acest spirit şi sub influenţa acestei idei constante este invocată şi „Cîntarea Cîntărilor", carte sfîntă pur alegorică pentru Biserică. Ataşamentul d-lui Yannaras pentru acest fel de tipuri şi imagini este atît de nezdruncinat încît ajunge într-un adevărat impas, pentru că Sfinţii Părinţi care au promulgat Sfintele Canoane apar în ochii lui ca ceva necurat. Adică, în vreme ce în ediţia I le atribuie dorinţe refulate — unde eu trebuie să mă consolez că îmi atribuie doar „o acumulare de privaţiuni" — în ediţia II, ca să evite reciful şi să nu mai repete acuzaţiile anterioare, zice: „Nu este cu putinţă să coexiste deprecierea sau dispreţul trupului omenesc şi al vieţii erotice cu insistenţa concomitentă a Părinţilor, şi mai ales a asceţilor **pustiei**, *pe revelaţia erosului ca „tip al dorului după Dumnezeu", pe manifestarea lui Dumnezeu ca Mire şi amant al sufletelor noastre" (Metafizica trupului,* p. 240).

---

9 *Agapetikè dýnamis: Ambigua* 45 (P.G. 91, 1353 C) şi 48 (1361 AB) — pasaje citate de Chr. Yannaras şi cuv. Teoclit după antologia bizantină tîrzie din scrierile maximiene reprezentată de cele *500 Capita diversa, theologica et oeconomica, de virtute ac vitiis*, V 98—100 (P. G. 90, 1392 BC), antologie care a cunoscut o mai largă difuzare prin intermediul „Filocaliei" greceşti în care este cuprinsă —; trad. rom. de păr. prof. D. Stăniloae, P.S.B. 80, Bucureşti, 1983, p. 300 şi 306—307.

10 Dionys. Areop. *De divinis nominibus* IV, 12 (P.G. 709 BC); §§ 11—17 din cap. IV al acestei celebre lucrări conţin cea mai sistematică şi principială tratare a doctrinei despre eros şi agape din patristica ortodoxă.

7. Opiniile d-lui Yannaras şi a neoortodocşilor sînt atît de absurde încît abia e nevoie să le combată cineva. Vieţile Sfinţilor şi scrierile lor s-au opus cu desăvîrşire erotismului. Ei erau „morţi pentru lume", cu simţirile trupului „omorîte" şi cu cele ale sufletului făcute vii prin Sfîntul Duh. Cînd cineva vieţuieşte în Hristos, erosul pentru cele omeneşti e mort.

8. Dacă şi numai cedarea la poftele carnale reprezintă o aservire, dominaţia în inimă a erosului curăţit, sentimental, este o adevărată captivitate. Cînd, după concepţia fixată a d-lui Yannaras, imagistica pe care o produce Sfîntul Ioan Sinaitul nu e o simplă imagistică ci un mod, o participare la eros spre imitare, o acceptare, aprobare şi justificare a acestuia de către Sfîntul Sinait, se pune întrebarea: cum cei cuprinşi de patima şi nebunia unei comuniuni erotice neîncetate, cum presupune imagistica Scărarului, vor putea în beţia lor prelungită să aibă comuniune cu Dumnezeu, să se împărtăşească de Dumnezeu şi să simtă erosul dumnezeiesc, care e mintal, duhovnicesc, patimă lipsită de patimă, simţire a Duhului Sfînt?

9. Rezumat la cele spuse: există în lucrările d-lui Yannaras un material abundent care zideşte erezia neonicolaitismului. Dacă Biserica vrea să salveze învăţătura Sfinţilor Părinţi şi să vegheze la mîntuirea fiilor ei, lucru mai presus de îndoială, cred că trebuie să se sesizeze de această temă care în timpul din urmă prezintă suficientă extindere printre fiii ei" (p. 54—57).

IV. În fine, ultima intervenţie a cuv. Teoclit pe această temă, publicată în „Orth. Typ." nr. 762—767/30 oct., 6, 13, 20, 27 nov. şi 4 dec. 1987, poartă titlul *Pe urmele erotismului d-lui Yannaras* şi este consacrată analizei din perspectiva controversei anterioare a ultimei cărţi a prof. Chr. Yannaras. *Refugiul ideilor. O mărturie (Kataphygío idéon. martyría)*, 1987.[11] Scriere cu caracter memorialistic-

11 În pofida caracterului autobiografic, cartea este destinată unei critici nimicitoare a frăţiei „*Zoi*", urmărind istoria înfloririi ei maxime (anii '50) şi semnele de declin şi scindarea ei (încep. anilor '60) — întemeiată în 1907 de arhim. Evsevios Matthopoulos (1849—1929) după model pietist-protestant, şi editînd un periodic cu acelaşi nume începînd din 1911, frăţia ortodoxă „Zoi" a exercitat o influenţă enormă prin publicaţii, şcoli de duminica, cercuri biblice, predici etc. asupra vieţii religioase şi publice din Grecia contemporană; începînd în 1959 organizaţia s-a scindat în felul următor: marea majoritate a membrilor, de vîrstă medie, au rămas în continuare „zoikí" în organizaţia cu acelaşi nume (arhiep. Ieronim Kotsonis, prof. Sava Aguridis), o minoritate în vîrstă, reprezentînd pe „paleozoikí" au întemeiat frăţia teologică „Sotir", iar un grup de tineri membri, „neozoikí", printre care Chr. Yannaras, P. Nellas şi alţii, au părăsit „Zoi"-ul, constituind treptat, neorganizat însă, gruparea „neoortodocşilor", coagulată în jurul periodicelor „Synorò" (ed. Chr. Yannaras) şi, după încetarea apariţiei acestuia, „Synáxi" (ed. P. Nellas) —, autorul avînd avantajul de a cunoaşte din interior procedeele, practicile şi metodele organizaţiei. Conform recenziei prof. Th. Nikolaou, „Orthodoxes Forum" (München) nr. 1/1988, p. 123—125, critica lui Yannaras vizează *trei* aspecte negative ale „Zoi"-ului: a) interesele economice inadmisibile (exploatarea membrilor, proprietăţi şi averi imense etc.), b) angajamentul politic de dreapta (organizaţia compromiţîndu-se prin colaborarea strînsă şi activă în anii 1967—1974 cu regimul dictatorial al coloneilor, monarhism şi anticomunism); şi mai ales c) deviaţiile teologice şi eclesiale de tip protestant şi sectar: ideologizarea şi moralizarea creştinismului şi individualismului religios elitar eticist şi pietist ca „erezie ecleziologică". „Predicam o mîntuire individuală, care era atinsă prin virtute individuală, efort moral individual, rugăciune individuală, autoexaminare individuală, „curăţire" individuală prin Mărturisire şi plată individuală prin Cuminecătură... Învăţasem că nu avem nevoie de Biserică ... Eram o castă de „aleşi", o sectă a „purilor", cu misiunea de a „salva" Biserica de la decăderea ei morală. Aveam propriile noastre case de cult, propriile noastre modele de evlavie. Reformasem prescripţiile despre post şi am respins icoanele bisericeşti, ne-am însuşit practica protestantă a rugăciunilor „formulate de sine". Dispreţuiam tradiţia populară vie a Ortodoxiei, arta ei teologică, evlavia ei estetică. Voiam să corectăm greşelile care apăruseră în creştinism în decursul veacurilor... şi de aceea deduceam totul,

autobiografic, cartea în discuție este considerată ca „absolut revelatorie" în privința formării spirituale a autorului ei și a genezei interioare, psihologice, a convingerilor, opiniilor și ideilor intrate ulterior ca elemente de construcție în structura sistemului său filosofico-teologic. Aceste stări psihologice, însă, constituie o stare de spirit comună întregii grupări de propagatori și adepți ai „neoortodoxiei" și explică bine deviațiile lor spirituale, căci întreaga problemă este și trebuie să fie „de-yannarizată" (p. 60—61).

Ceea ce surprinde în relatarea anilor de formare a tînărului Yannaras în cadrul familiei, școlii și educației religioase primite în școlile catehetice ale frăției „Zoi", pe fundalul sumbru al celui de-al doilea război mondial și al războiului civil grec din anii '50, este o maturitate intelectuală precoce unită cu o conștiință de sine foarte dezvoltată a calităților lui intelectuale incontestabile, conștiință care-i dădea sentimentul superiorității sale asupra celorlalți. Bun ca element de emulație școlară, acest sentiment era în același timp primejdios din punct de vedere duhovnicesc pentru aroganța și îngîmfarea pe care le-a generat și care s-au manifestat într-o atitudine mentală generală extrem de critică față de toți și de toate, împletită cu o bună doză de ironie și sarcasm. Anii studiilor gimnaziale ne arată un tînăr viu, plin de vise adolescentine, trăind într-o euforie de idei care, însă, spre sfîrșitul gimnaziului s-a transformat într-o acută criză de conștiință în ce privește destinul său viitor, familia sa opunîndu-se inițial destul de hotărît dorinței sale de a studia teologia, dorință legată de intenția sa de a se „afierosi" la „Zoi". La hotărîrea sa de a intra în „Zoi" și a da examen la teologie a contribuit esențial lectura romanelor lui Dostoievski, mai precis impresia produsă de hotărîrea lui Alioșa Karamazov luată de cînd avea 19 ani, cînd s-a gîndit serios și s-a convins că există Dumnezeu și nemurire: „Vreau să trăiesc pentru nemurire. Nu accept soluții intermediare". „Aveam pe atunci, scrie Yannaras, 17 ani și mi-am dat seama că Politehnica e o „soluție intermediară". M-am hotărît să urmez drumul lui Alioșa" (p. 112). Deși a ajuns primul la teologie, starea sufletească a tînărului Yannaras ia în curînd dimensiunile unei adevărate drame datorită condițiilor în care activa, în același timp, ca secretar în birourile frăției ortodoxe „Zoi". Așa cum reiese de la p. 128, citată „in extenso" de păr. Teoclit, îl sufoca serviciul steril și mecanic de birou, îi displăceau militarismul eticist-pietist, duritatea și glacialitatea relațiilor umane. Monotonia, plictisul și lipsa de noimă a activităților depuse, lipsa de cărți, absența de timp liber, de soare și libertate, generează un sentiment de traumatizare psihică și oprimare, de disperare și sufocare spirituală ce izbucnește convulsiv în crize de plîns și disperare în singurul loc de solitudine de care dispunea: toaletele oficiilor de la „Zoi". Pornise de la luminoasa figură a lui Alioșa Karamazov și ajunsese progresiv la tragica figură a lui Ivan Denisovici. Această tortură interioară a durat vreme de aproape zece ani (pînă în 1963), cît timp a rămas la „Zoi". Pagini întregi descriu cu dramatism o viață dipsită de bucurie, toată chin și agonie. „În viața mea era un chin continuu, un vid înfricoșător și o deziluzie care mă tortura efectiv. Era atîta întuneric, atîta amărăciune și durere încît sînt uimit cum a suportat sufletul meu. Mă dizolva rutina secretariatului, era o cruce insuportabilă pentru mine etc." (p. 165). Și tot așa pe pagini întregi.

Analizînd cauzele acestor stări de spirit (p. 66—68), păr. Teoclit scoate în evidență în primul rînd vidul de spiritualitate ortodoxă autentică, liturgică și filocalică, din viața frățiilor misionare ortodoxe de tipul „Zoi"-ului (a cărei echivalent la noi a fost „Oastea Domnului") organizate după modelul organizațiilor pietiste protestante din Occident și care prin eticismul, pietismul formalist și individualis-

---

printr-un salt peste veacuri, direct din Noul Testament și din primele comunități apostolice — la fel ca și protestanții" (p. 302—303). Din păcate, deși autorul a părăsit de mult (din 1964) „Zoi"-ul protestantizat, modul individualist în care și-a formulat și-și susține „erotologia" sentimentală, ca o alternativă în același timp la hedonismul exacerbat al erosului carnal din mentalitatea societăților occidentale cît și la puritanismul „frigid" și „gerontocratic" al asociațiilor religioase de tipul „Zoi"-ului, arată că din punct de vedere practic este încă foarte aproape de protestantism și departe de Părinți și spiritualitatea lor filocalică.

mul religios elitist quasi-sectare, au exercitat în cele din urmă o influență nefastă asupra vieții religioase din țările ortodoxe în prima jumătate a sec. XX. Pe lîngă aceste condiționări obiective incontestabile, cuv. Teoclit nu uită să menționeze, așa cum se cuvine, aportul subiectivității tînărului Yannaras la starea de angoasă continuă în care acesta percepea situația dată, și care avea să-l conducă la soluția existențială a cărei expresie teoretică avea să o constituie erotologia sa. Între altele, el remarcă „conștiința de sine a superiorității sale care-l împingea la o critică implacabilă a toți și toate, fără să bănuiască că eroarea era el însuși, patimile lui, fără a căror lucrare neobosită lucrurile exterioare își pierd asperitățile, oamenii nu mai sînt atît de răi cît par, abaterile celorlalți de la adevărul lui Dumnezeu se abordează cu îngăduință" (p. 68—69). În realitate, tînărul Yannaras „plutea nu numai în întunericul disperării, dar și al ignoranței duhovnicești". „Deși a avut intenția bună și decizia de a se afierosi lui Dumnezeu, el n-a știut cum și nici n-a făcut eforturi să se îmbunătățească sufletește și duhovnicește ca să-și justifice afierosirea și să placă lui Dumnezeu. Dimpotrivă, cu cît trecea timpul cu atît sufletul lui se desfigura cu gîndurile antievanghelice ale amărăciunii, osîndirii, murmurării, înălțării înaintea fraților pe care-i privea ca reduși mintali, rătăciți, superficiali" (p. 70).

Ieșirea din marasmul acestei disperări de tip existențialist de toți și de toate, a fost pentru tînărul Yannaras *„erotismul* care de acum înainte va constitui pentru el centrul vieții lui și va marca decisiv gîndirea sa, ducînd la formarea unei teologii necunoscute pînă atunci" (p. 71). „Simțeam, scrie Yannaras la p. 166, viața mea aridă, epuizantă, insuportabilă, sufocantă. Dar în spatele a toate acestea, în substratul subconștient al existenței mele, necunoscută dar dominantă — setea de iubire (eros), sete de apropiere personală exclusivă, sete de delicatețe, afecțiune, frumusețe. Am văzut o pereche fericită pe drum și m-au podidit lacrimile etc...." Iar la p. 174 ni se relatează pe larg prima revelație sentimental-erotică tulburătoare a feminității și frumuseții ei, datată 16 iunie 1956, și comentată astfel: „Eram într-un extaz, de parcă s-ar fi deschis cerurile și trăiam o teofanie". Aceste experiențe reprezintă preludiul teologiei sale erotologice de mai tîrziu, a teologiei erotice a persoanei, care, așa cum subliniază cuv. Teoclit, nu e nimic altceva decît o expresie și o „ediție înfrumusețată a erotismului pe care-l cunosc toate popoarele în diferite forme și intensități, o expresie comună a unei forme clasice de eros pe care au cîntat-o poeții, literații și muzicienii din toate veacurile de toate nivelele și toate calitățile, și pe care fratele Christos, scăldîndu-se în apele plăcerilor lui, l-a ridicat la rangul unei funcții sublime, de pregustare a erosului divin!" (p. 71). Căci așa cum stă scris la p. 59, „tragic" în excluderea totală a sentimentelor erotice din formația spirituală promovată de „Zoi", era „dispariția oricărei idealizări și idealism, a oricărei posibilități de a fi înălțați la adevărul relației personale, de a bănui trecerea de la erosul pentru frumusețea trupurilor la erosul pentru unicitatea persoanei. Eram intoxicați cu o ediție pur materialistă despre eros — eros însemna pentru noi relație sexuală și plăcere fizică, nimic mai mult. Nu exista nici cea mai mică bănuială de teologia erotică a Răsăritului ortodox, și nici o urmă de idealism". Ce înțelege Yannaras prin „teologia erotică a Răsăritului ortodox" apare limpede la p. 262—263 ale cărții sale, pagini reproduse integral de păr. Teoclit. Este vorba iarăși de imaginile erotice utilizate de Sf. Ioan Scărarul în descrierea cunoașterii supreme a lui Dumnezeu prin iubire și în care Yannaras a crezut că poate citi o întreagă „metafizică" erotologică „a trupului" pe care a proiectat-o asupra întregii patristici și spiritualității răsăritene. Aceste pagini afirmă, însă, fără echivoc un fapt important și extrem de revelator pentru înțelegerea teoriei lui Yannaras și care-l apără totodată pe cuv. Teoclit de acuza de a exagera și defăima pe autorul ei: „Acest eros" sentimental-erotic *„nu* este un privilegiu al virtuoșilor și al înțelepților, el se oferă tuturor cu posibilități egale. Și este singura pregustare a Împărăției, singura depășire reală a morții. Pentru că numai dacă ieși din eul tău, fie și „pentru ochii frumoși ai unei țigănci", știi ce ceri de la Dumnezeu și pentru ce alergi înaintea lui". Ori, așa cum just comentează păr. Teoclit, „acest text ar fi putut fi foarte bine semnat și de un nicolait autentic. Pentru că nu exaltă pur și simplu erosul păcătos, ci îl consideră drept anticamera erosului dumnezeiesc și a Împărăției, așa cum cugeta și prozelitul Nicolae din Antiohia" (p. 78). Pentru că nică-

ieri în Vieţile şi scrierile duhovniceşti ale Părinţilor, în Pateric, Filocalie, Minee, Triod şi celelalte cărţi de cult ale Bisericii „nu există acest duh al iubirii de plăceri sub forma erosului, care vă posedă şi sub influenţa căruia aţi răsturnat termeni, noţiuni, înţelesuri, experienţe ale Duhului Sfînt, un etos ortodox" (ibidem). „Am citit iarăşi, cele 400 de Capete despre Iubire (agape) şi cele 700 de capete despre teologie şi iconomie, patimi şi virtuţi, ale Sfîntului Maxim Mărturisitorul pe care-l iubeşti atît, dar pe care-l înţelegi atît de greşit în tema iubirii agapice reciproce. În vreme ce Sfîntul Părinte recomandă omorîrea simţurilor trupeşti ca sufletul să se înalţe spre iubirea lui Dumnezeu, tu, dimpotrivă, mobilizezi toate simţurile trupeşti la acţiune ca pregustare a erosului dumnezeiesc" (p. 80) ceea ce conduce la contradicţii flagrante cu spiritualitatea autentică, filocalică, a Bisericii şi la antinomii, ca d.ex.: cum vor ajunge atunci la erosul dumnezeiesc monahii care sînt lipsiţi de pregustarea lui sentimental-carnală, (p. 78). „Iată unde duce pseudoteologia ta obscură şi neînfrînată, ce reprezintă axul tuturor aspectelor învăţăturilor dogmatice şi duhovniceşti ale Bisericii aşa cum o priveşti şi o deformezi tu, fără să fi gustat lucrările Duhului Sfînt, fiindcă ai suprimat frica neprihănitoare de Dumnezeu, vina păcatului, sfiala harului, luptele curăţitoare ale sufletului, treptele şi etapele urcuşului spre iubirea lui Dumnezeu. Şi toate acestea le-ai înlocuit ca şi cu un surogat cu platitudinea sentimentului erotic şi insensibilitatea sufletului care păcătuieşte de moarte" (p. 79) şi care nu mai apare ca un impediment la Împărtăşanie şi Preoţie, ci, dimpotrivă, „ca o scară care duce la cer pe cei ce te urmează. Pentru că aceasta e consecinţa învăţăturilor tale". De aceea, spre finalul şi acestui articol cuv. Teoclit nu poate adresa profesorului Yannaras decît acelaşi apel pe care i-l adresează părinteşte, cu speranţa realizării lui, de ani: „Frate Christos, îţi scriu iarăşi, rătăcirile şi contradicţiile tale sînt atît de mari încît îţi rămîne numai o curăţire premergătoare la Sfîntul Munte şi o revizuire integrală a marilor erori care se datorează, pe cît socot, lucrării compuse a părerii de sine împlinite cu cea a erotismului tău păcătos, care ţi-au inspirat un sistem pseudo-teologic de un optimism nemăsurat şi fără de minte, şi care impresionează numai pe cei neînvăţaţi şi împătimiţi" (p. 77).

V. În fine, un inspirat şi precis postscriptum la cele de mai sus îl oferă *Cuvîntul înainte* al cuv. Teoclit la recent apăruta ediţie a II-a a cărţii sale „Erezia neoortodocşilor" (p. 5—8) datat „Duminica a IV-a din Postul Cel Mare, 1988". Din el aflăm, că deşi a trecut mai mult de un an de la semnalarea şi demascarea ei, Chr. Yannaras continuă să-şi propage nestingherit erotologia sa teologică neonicolaită şi antiduhovnicească care întreţine corupţia morală şi aşa destul de întinsă în tineretul grec, în condiţiile unei tăceri inexplicabile din partea ierarhiei superioare bisericeşti. Mai mult, el „este chemat de episcopi să lumineze turma lor" iar în interviurile sale susţine aceeaşi viziune panerotistă despre Ortodoxie. Un ultim exemplu îl oferă interviul din „Ena" nr. 8 în care Chr. Yannaras afirmă textual: „Dacă scoţi elementul erotic din Tradiţia Bisericii noastre, mai ales a celei a Răsăritului, aş putea spune că nu mai rămîne nimic. Şi pe plan teoretic, dogmatic, şi pe plan practic. Noutatea pe care o aduce Biserica în istorie e concepţia unui *Dumnezeu* care nu e fiinţă supremă (impersonală), nu e o monadă, nici un individ solitar (însingurat), ci *un eveniment erotic, o comuniune erotică a trei Persoane.* Şi tocmai acest fapt de a ieşi din sinea ta şi a te dărui în întregime celuilalt, l-a sădit Dumnezeu în firea omenească ca pe o „putere de iubire", cum i-au spus Părinţii Bisericii. Faptul că oamenii au pervertit această „putere de iubire" în plăcere egocentrică feroce, e un alt subiect. Oamenii pervertesc toate. Dar pe acest fapt se întemeiază alcătuirea Bisericii. Şi mărturiile Tradiţiei sînt captivante. *Biserica* este o relaţie între un Mire şi o mireasă, *o comuniune erotică, un eveniment erotic.* Astăzi am învăţat să privim erotismul numai ca sexualism. Şi acest fapt încurcă lucrurile. Dar *erosul* e ceva mult mai universal şi *el are în el şi elementul trupesc.* Dar nu numai acest element" (p. 6—7; *subl. n.*).

„Să admirăm, deci — continuă cuv. Teoclit — teologia demonică a d-lui Yannaras. Căci care teolog ortodox va putea nega faptul că există un „element erotic" abundent în învăţătura dogmatică şi duhovnicească şi care se referă la relaţiile Sfintei Treimi şi la relaţiile Sfinţilor cu Dumnezeu, în sensul că Dumnezeu este un lucru drag şi iubit *(erastò kai agapetikò)* şi atractiv şi Care vrea să fie

iubit, să se înseteze după El şi să fie cuprins prin iubire şi reciprocitate iubitoare *(erotikòs kaì amoibaiôs)* de cei vrednici, curaţi şi neprihăniţi, de Sfinţi.[12] Dar ca dl. Yannaras să afirme că această comuniune „erotică" cu Dumnezeu este cu putinţă oamenilor împătimiţi, faptul este o absurditate şi o răsturnare a întregii învăţături a Bisericii. Este cunoscut şi faptul că Dumnezeu a pus în sufletul oamenilor „puterea de iubire" cu o dublă direcţie: spre Domnul şi spre semenii lor. Totuşi, din pricina înaltei lui păreri de sine, de ani de zile acum teologul nu vrea să recunoască faptul că, întrucît firea omenească s-a îmbolnăvit şi pervertit prin căderea protopărinţilor, „puterea de iubire", pe lîngă faptul că a slăbit, şi-a schimbat şi direcţia şi calitatea. Astfel, în loc să se întoarcă spre Dumnezeu, se întoarce spre lumea păcatului. Iar cînd se întoarce spre oameni funcţionează pătimaş. Prin urmare, nu oamenii au pervertit-o în plăcere egocentrică feroce, ci păcatul care locuieşte în ei. Şi numai dacă creştinul, prin lupta lui şi harul dumnezeiesc, readuce puterile sufletului lui la curăţia funcţionalităţii lui dinainte de cădere, adică s-a sfinţit, poate atunci iubi autentic pe Dumnezeu şi pe oameni. Şi faţă de Dumnezeu va simţi un „eros" adevărat, duhovnicesc, iar faţă de oameni multă iubire agapică pînă la jertfa personală pentru mîntuirea lor veşnică. Cînd cineva se află sub imperiul patimilor, nu poate să iubească nici pe Dumnezeu, nici pe aproapele, ci va constitui un pericol pentru ceilalţi, cu care se va găsi într-o relaţie de împătimire de diferite trepte şi forme. Şi în ce priveşte relaţiile heterosexuale, aici împătimirea creşte în mod gigantic, fapt strigător într-o formă universală în toate veacurile". Desigur, „pseudoteologiile d-lui Yannaras nu pot să răstoarne învăţătura în Duhul Sfînt a Bisericii. Dar este absolut indispensabil ca tinerii să-şi închidă urechile la glasurile lui demonice, pînă cînd Biserica îl va izola şi oficial, ca pe un corp contagios, în carantină, dacă nu se va pocăi" (p. 7—8).

Acest apel reînnoit la pocăinţă sau, în caz contrar, un prim apel explicit la intervenţia oficială a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei împotriva „ereziei neonicolaite" a „neoortodocşilor", constituie ultimul cuvînt, pînă acum deocamdată, al cuv. Teoclit Dionisiatul şi, totodată, ultimul stadiu al evoluţiei controversei iscate în jurul erotologiei a prof. Chr. Yannaras. Modul în care ea se va soluţiona definitiv ni-l va arăta, însă, viitorul.

Pentru orice ortodox, de bună credinţă care cunoaşte Sfînta Scriptură şi ştie şi crede că în Ortodoxie vieţile şi scrierile Sfinţilor Părinţi — Patericul, Filocalia şi celelalte — constituie criteriul nu numai al orto-doxiei credinţei, ci şi al orto-praxiei vieţii, argumentaţia cuv. Teoclit este irefragabilă. Fabricată din cărămizi extrase din scrierile Sf. Părinţi, dar după un alt plan şi altă inspiraţie şi întemeiată intelectual şi sentimental pe nisipul mişcător al raţionamentelor şi slăbiciunilor patimilor omeneşti, viziunea „panerotologică" despre Ortodoxie a prof. Chr. Yannaras constituie o interpretare subiectivă arbitrară şi o subtil insinuantă falsificare „neonicolaită" a Tradiţiei duhovniceşti autentice a Bisericii Ortodoxe[13] care stă neclintită de veacuri pe piatra spiritualităţii Părinţilor Pustiei şi ai Filocaliei, una şi aceeaşi în exigenţele ei etic-ascetice, deşi în forme diferite, pentru absolut toţi creştinii, fără deosebire. Ea arată în ultimă instanţă „neputinţa de apropiere şi trăire a vieţii isihaste a Bisericii" de către „neo-

---

12 Aluzie la Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* 23 (P.G. 91, 128 C), trad. rom. P.S.B. 80, p. 229 — pasaj citat de Cuv. Teoclit după *Capita diversa* V, 84 (P.G. 1384 C) — în care, comentînd pe Dionisie Areopagitul, Sf. Maxim spune: „Grăitorul de Dumnezeu şi marele sfînt Dionisie Areopagitul spune că teologii numesc Dumnezeirea cînd dragoste *(éros)*, cînd iubire *(agápe)*, cînd drag *(erastòn)* şi cînd iubit *(agapetòn)*", „fiindcă pe de o parte se mişcă, iar pe de alta mişcă" *(de div. nom.* IV. 14). Adică, ca să fiu mai clar: ca dragoste şi iubire Dumnezeirea se mişcă, iar ca dragă şi iubită mişcă spre sine toate cele capabile de dragoste şi iubire. Şi ca să spun şi mai clar: se mişcă întrucît sădeşte o dispoziţie lăuntrică de afecţiune de dragoste şi iubire, şi mişcă întrucît atrage prin fire dorirea celor ce se mişcă pentru aceasta. Şi iarăşi: mişcă şi se mişcă, pentru că înseteazăi după însetarea de ea, şi îi e drag să fie dragă, şi iubeşte să fie iubită".

13 Vezi în acest sens şi comentariul arhim. Ioannikios cu titlul *Erezia neoortodocşilor* din „Orthódoxos Týpos" nr. 777, 19 febr. 1988, p. 1.

ortodocşi".[14] Chiar şi fără studii teologice şi aprofundate asupra concepţiei Părinţilor despre eros şi agape (a căror lipsă se resimte însă, precum se vede), pentru a ne convinge şi personal de justeţea analizelor şi concluziilor părintelui Teoclit Dionisiatul, e suficientă o lectură atentă în paralel a treptelor XV şi XXX ale „Scării" Sfîntului Ioan Sinaitul[15] şi a celor 400 de Capete despre Iubirea agapică ale Sf. Maxim Mărturisitorul,[16] ca şi o rememorare a textelor neotestamentare In. 3, 6; Rom. 8, 5—9; Gal. 5, 16—23; I Cor. 6, 13—20. 15—50. 2. 14—16 ş.a.

Sfinţii Apostoli avertizează mereu în scrierile lor că „au fost în popor şi prooroci mincinoşi, după cum şi între voi vor fi *învăţători mincinoşi*, care vor strecura eresuri pierzătoare", *„căci rostind vorbe trufaşe şi deşarte ei momesc întru poftele trupului cu desfrînări, pe cei ce de-abia au scăpat de cei ce vieţuiesc în rătăcire; ei le făgăduiesc libertate, fiind ei înşişi robiţi stricăciunii, fiindcă ceea ce te biruieşte, aceea te stăpîneşte"* (II Pt. 2, 1.18—19).[17] De aceea, Biserica trebuie necontenit să fie atentă şi gata să discearnă *„ceea ce Duhul zice Bisericilor"* (Apoc. 2, 7.17.29 etc.) prin *„oamenii cei sfinţi ai lui Dumnezeu care grăiesc purtaţi fiind de Duhul Sfînt"* (II Pt. 1, 21). Mai ales Biserica Ortodoxă a cărei întreagă credinţă şi viaţă s-a orientat dintotdeauna după experienţa şi „magisteriul Sfinţilor", al elitelor ei duhovniceşti ieşite din monahismul ei, a cărui citadelă este de secole Sfîntul Munte Athos. Iar judecata Duhului prin oamenii duhovniceşti asupra Bisericilor e arătată limpede de scrisorile adresate de Sf. Ioan Teologul din porunca Domnului „îngerilor" (episcopilor) celor şapte biserici din Asia Mică şi cuprinse în cartea Apocalipsei. Între care de o deosebită actualitate în contextul celor spuse mai sus sînt mesajele adresate Bisericilor din Pergam, Tiatira şi Efes: *„Iar îngerului Bisericii din Pergam scrie-i: Acestea zice Cel ce are sabia ascuţită de amîndouă părţile: ştiu unde sălăşluieşti, unde e scaunul satanei; şi ţii numele Meu şi n-ai tăgăduit credinţa Mea... Dar am împotriva ta*

14 Gh. I. Romeos, *Neoortodocşii — o critică obiectivă* (II), „Orth. Typ." nr. 751, 10 iulie 1987, p. 2; traducerea şi comentariile noastre „M.A." nr. 3/1988, p. 106.

15 *„Filocalia românească"* IX, Bucureşti, 1980, p. 221—249 şi 424—431.

16 *„Filocalia românească"* II, Sibiu, 1947, p. 36—117 (expresia „eros dumnezeiesc" apare în contexte semnificative în Centuriile I, 11 şi II, 6.47—48, p. 39, 59, 65). Pe lîngă scrierile Sfinţilor Ioan Scărarul şi Maxim Mărturisitorul (şi Dionisie Areopagitul), expresia personală cea mai înflăcărată şi înaripată a „erosului dumnezeiesc" din întreg scrisul Sf. Părinţi o constituie *„Imnele erosurilor dumnezeieşti"* ale Sfîntului Simeon Noul Teologul (ediţie „Sources Chrétiennes nr. 156, 174, 196; 1969, 1971, 1973). Cu toată originalitatea incontestabilă a expresiei şi imediateţea confesiunii, neîntîlnite la Părinţii dinaintea lui, doctrina lor este în deplină congenialitate şi desăvîrşit acord cu întreaga tradiţie ascetică şi spirituală a Părinţilor în care s-a integrat şi pe care şi-a asumat-o existenţial în integralitatea exigenţelor ei şi în acelaşi duh.

17 O excelentă caracterizare şi combatere biblică a „neonicolaismului" pentru toate timpurile oferă Clement Alexandrinul în *Stromata* III, din care spicuim următorul fragment, trimiţînd pe cititorul interesat la întregul text al acestei remarcabile cărţi de combatere a gnosticismului: „Sînt unii oameni care numesc „comuniune mistică" plăcerea trupească; aceştia insultă cu acest nume comuniunea. Căci cuvîntul „a lucra" se întrebuinţează şi cînd se face rău şi în mod omonim şi cînd se face binele; tot aşa e şi cu „comuniunea"; e o lucrare bună cînd împarte bani, hrană şi îmbrăcăminte; dar oamenii aceia numesc „comuniune" împreunarea afrodisiacă... O, lipsă de credinţă în Dumnezeu! Părtaşii la desfrînare, fraţii destrăbălării, falsifică cuvintele Domnului! Cei care răstălmăcesc adevărul sînt, însă, nu numai o insultă adusă filosofiei, ci o insultă adusă întregii vieţi, dar mai bine zis sînt surpători, pe cît le stă în putinţă, şi ai filosofiei şi ai vieţii. Aceşti oameni de trei ori ticăloşi, îmbracă în cuvinte sfinte comuniunea trupească şi afrodisiacă, şi cred că ea îi urcă în Împărăţia lui Dumnezeu... Dacă aceştia ar fi înţeles că e vorba de comuniuni duhovniceşti, poate că ar fi primit cineva ideea lor; dar a face din comuniunea trupească — adevărată insultă — profeţie sfîntă, înseamnă a nu cunoaşte deloc ce este mîntuirea" (III, 4, (27, 29); trad. pr. D. Fecioru, P.S.B. 5, 1982, p. 198—199).

cîteva lucruri... Astfel ai și tu din cei ce țin învățătura nicolaiților. Pocăiește-te deci, iar de nu vin la tine curînd și voi face cu ei război cu sabia gurii Mele". „Iar îngerului din Tiatira scrie-i: „știu faptele tale și dragostea și credința și slujirea și răbdarea ta... Dar am împotriva ta faptul că lași pe femeia Isabela ce se zice pe sine proorociță, de învață și amăgește pe robii Mei, ca să facă desfrînări și să mănînce cele jertfite idolilor. Și i-am dat timp să se pocăiască și nu voiește să se pocăiască de desfrînarea ei. Iată o arunc pe ea bolnavă în pat și pe cei ce se desfrînează cu ea, în mare strîmtorare, dacă nu se vor pocăi de faptele lor. Și pe fiii ei cu moarte îi voi ucide și vor cunoaște toate Bisericile că Eu sînt Cel ce cercetez rărunchii și inimile și voi da vouă, fiecăruia, după faptele voastre. Iar vouă și celorlalți din Tiatira cîți nu au învățătura aceasta, ca unii ce n-au cunoscut adîncurile Satanei, cum spun ei, vă zic: Nu voi pune peste voi altă greutate. Însă, ceea ce aveți, țineți pînă voi veni". „Iar îngerului Bisericii din Efes scrie-i: Știu faptele tale și osteneala ta și răbdarea ta și cum că nu suferi pe cei răi și ai cercat pe cei ce se zic pe sine apostoli și nu sînt și i-ai aflat mincinoși. Stăruiești în răbdare și ai suferit necazuri pentru numele Meu și nu te-ai lăsat prins de oboseală. Dar am împotriva ta faptul că de dragostea cea dintîi te-ai lepădat. Drept, aceea, adu-ți aminte de unde ai căzut și te pocăiește... Ai însă partea bună că urăști faptele nicolaiților pe care le urăsc și Eu. Cine are urechi să audă ce Duhul zice Bisericilor: Celui ce va birui îi voi da să mănînce din pomul vieții, care este în raiul lui Dumnezeu" (Apoc. 2, 12—13, 15—16, 18—25, 1—7).

Prezentare, traducere și note
de
Asist. *Ioan I. Ică*

NOUL TESTAMENT DE LA ALBA IULIA, 1648—1988.

În anul acesta aniversăm două momente de importanță capitală din istoria culturii românești: 340 de ani de la apariția Noului Testament de la Bălgrad — Alba Iulia (1648) și 300 de ani de la apariția Bibliei de la București (1688). Îndoita aniversare își găsește expresia deosebită în reeditarea, la Alba Iulia și București, a celor două monumente de limbă și cultură românească. Ele devin astfel accesibile, în haina nouă a tiparului modern, tuturor celor ce vor dori să guste din dulceața vechilor Scripturi române.

Noul Testament a și apărut. Prestigioasă realizare editorială, datorată inițiativei și stăruitoarelor eforturi ale Prea Sfințitului Episcop Emilian al Alba Iuliei, primul ierarh al reînființatei vlădicii din vechea capitală a Transilvaniei, Noul Testament de la 1648 realizează o admirabilă punte de legătură între trecut și prezent, între uimitoarea împlinire a mitropolitului Simion Ștefan din Bălgradul de odinioară și înfloritoarea viață culturală și bisericească a Transilvaniei de astăzi, care-și serbează, tot în acest an, 70 de ani de la făurirea visului multisecular de unire cu Țara. Nici nu se putea închipui o mai frumoasă floare pentru această strălucită aniversare a Marii Uniri, decît Noul Testament pe care ctitorii dintru început l-au gîndit pentru toată suflarea românească.

Sub aspect exterior, această reeditare caută să urmeze întru totul ediția primă, cea din 1648: același format mare (30×21 cm), copertă în imitație de piele, hîrtie de calitatea cea mai bună, frontispicii, vignete, inițiale înflorate etc.

În ce privește cuprinsul, strălucita realizare editorială pe care o prezentăm poate fi calificată cu drept cuvînt ca o *ediție critică* a primului *Nou Testament* românesc, datorită mai ales valoroaselor studii științifice incluse în volum. Astfel, volumul se adaugă, ca o strălucită cunună, altor reeditări de vechi cărți românești — *Codicele Voronețean*, *Psaltirea slavo-română* a lui Coresi (1577), *Palia de la Orăștie* (1582), *Liturghierul* (1570), *Cazania* lui Varlaam (1643), *Pravila* lui Vasile Lupu (1646), *Îndreptarea legii* (1652), *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (1673) ș.a.

Volumul cuprinde, în mare, trei părți: *Cuvînt înainte* și șase studii introductive; textul integral — transliterat — al ediției din 1648; și facsimilele textului original.

Cuvîntul înainte al Prea Sfințitului Episcop Emilian al Alba Iuliei (p. 7—30) constituie el însuși un bogat și foarte valoros studiu introductiv, cum o arată și subtitlul: *Cadrul istoric și spiritual al vieții românești din Transilvania.*

Evidențiind, prin enumerarea unor importante mărturii istorice și arheologice, romanitatea poporului nostru și continuitatea vieții românești pe pămîntul strămoșesc, Prea Sfinția Sa insistă asupra rolului credinței ortodoxe la închegarea și păstrarea unității spirituale a neamului. Spiritualitatea ortodoxă a fost „prezentă în toate obștile românești care au constituit nucleul formațiilor prestatale" și de aceea, în mileniul al doilea, ea va avea „un rol hotărîtor în păstrarea unității de neam, atunci cînd poporul român va fi nevoit, datorită vitregiei vremurilor, să trăiască despărțit geografic și politic în trei «țări», de o parte și de alta a Carpaților" (p. 10). Cînd ungurii pătrund în Transilvania, începînd cu sec. al XI-lea, ei găsesc aici „o populație românească organizată sub raport politic și bisericesc, cu o puternică conștiință a dăinuirii sale" (p. 12).

După ce înşiră pomelnicele vlădicilor din diferite centre transilvănene, începînd cu arhiepiscopul Ghelasie de la Rîmeţ, Prea Sfinţia Sa prezintă pe scurt activitatea culturală românească desfăşurată la Alba Iulia in sec. XVI—XVII, activitate care a culminat cu tipărirea *Noului Testament* de la 1648, adevărat „giuvaer de limbă literară" (p. 16). Deşi a activat în condiţiile grele ale propagandei calvine patronate de principii Transilvaniei şi a urmat în scaun după martiriul Sfîntului Ilie Iorest, mitropolitul Simion Ştefan a reuşit să-şi înveşnicească numele prin această neîntrecută realizare culturală şi naţională.

Relevînd caracteristicile principale ale *Noului Testament* de la 1648, importanţa celor două predoslovii de la început şi a celor 24 de predoslovii cu caracter isagogic neotestamentar, Prea Sfinţia Sa zice: „Opera mitropolitului Simion Ştefan a împlinit, la vremea sa, pe linie spirituală cerinţa poporului nostru de a avea *în limba sa cuvîntul lui Dumnezeu*, iar pe linie socială a redeşteptat conştiinţa naţională în secolul al XVII-lea" (p. 22). În ce priveşte valoarea lingvistică şi literară a lucrării, este reţinută caracterizarea de neuitat pe care i-o face marele mitropolit Andrei Şaguna în prefaţa Bibliei sale: „Limba Noului Testament (de la 1648, n.n.) nu e făcută, ci luată chiar din gura poporului şi aşa traducătorul nu este decît un răsunet nu numai al limbii, ci şi al simţirii şi peste tot al chipului, al cugetării poporului" (p. 22).

Cele peste 100 de exemplare păstrate din *Noul Testament* de la 1648 sînt răspîndite în toate provinciile româneşti (p. 24), ceea ce arată că s-a împlinit gîndul ostenitorilor care au gîndit această lucrare pentru luminarea întregului neam românesc. Crezul unificator de limbă românească exprimat în *Noul Testament* de la Alba Iulia nu poate fi străin de actul primei uniri a tuturor românilor, de la 1600. Reamintind acest fapt, Prea Sfinţitul Episcop Emilian zice: „Am putea evoca şi noi cuvintele cronicarului: «Biruit-au gîndul». Căci prin reeditarea acestui mesaj de veche cultură românească, într-o vreme cînd valorile trecutului au ajuns a fi preţuite în cel mai înalt grad de popor şi pentru popor, împlinim cu recunoştinţă o datorie faţă de ostenitorii de altădată şi reînnoim legămîntul de a cinsti după cuviinţă semnificaţia simbolică a unirii de la 1600, a duhului şi limbii româneşti de la 1648" (p. 26).

Cuvîntul înainte se încheie cu mulţumirile adresate tuturor celor care au pregătit şi au făcut posibilă apariţia lucrării.

Urmează un bogat material ilustrativ la acest *Cuvînt înainte*, anume 14 pagini de planşe (44 de imagini), de la unele vechi dovezi arheologice ale răspîndirii creştinismului pe teritoriul Transilvaniei pînă la imagini ale actualităţii ortodoxe de pe aceste meleaguri.

Sub titlul general de *Studiu introductiv* sînt grupate şase valoroase studii, tipărite pe două coloane (p. 31—103), după cum urmează:

— Pr. prof. onorar dr. Nicolae Neaga, *Temeiuri pentru preţuirea Noului Testament* (p. 31—40). Studiul tratează despre locul unic al Sfintei Scripturi în viaţa credincioşilor creştini, despre raportul dintre Vechiul şi Noul Testament, prezintă apoi, pe scurt, cărţile Noului Testament, arată locul său în cultul ortodox, importanţa sa pentru credinţa şi pentru viaţa religios-morală şi socială a credincioşilor ortodocşi. Vorbind apoi despre *Noul Testament* de la 1648, autorul îi relevă „individualitatea", afirmînd că „ocupă un loc de mare importanţă" în viaţa bisericească şi teologică şi că reprezintă „una dintre cele mai de seamă opere ale literaturii române" (p. 38). În încheiere, P. C. Sa relevă cîteva din meritele mitropolitului Simion Ştefan, care nu pierde nici un prilej de a reafirma învăţătura ortodoxă, deşi craiul care patrona lucrarea era calvin şi urmărea calvinizarea românilor (p. 39). Prin toate reuşitele sale, „realizarea din 1648 constituie un îndrăzneţ succes" (p. 40).

— Prof. dr. Virgil Cândea, *Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate şi cultură* (p. 41—56). În acest studiu, reputatul savant — care este şi coordonatorul acestei noi ediţii a *Noului Testament* din 1648 — îşi propune un întreit obiectiv: a) o considerare a actului în sine al tălmăcirii cărţilor sacre din perspectivă doctrinară ortodoxă; b) apărarea adevărului că traducerea textelor sfinte în româneşte a fost motivată de condiţiile interne ale societăţii româneşti, iar nu de influenţe străine; şi c) combaterea unor judecăţi greşite asupra lui Simion Ştefan şi a operei sale.

Ad a) Deşi „împotriva caracterului nepractic al slavonei cărturarii români s-au răzvrătit de timpuriu", totuşi „traducerii textelor biblice şi de cult i se opuneau argumente de ordin principial", mai ales acela al „nevredniciei" limbilor vulgare de a exprima învăţătura sfîntă (p. 43). Cărţile traduse trebuiau să fie primite de Biserică. Astfel, „schimbarea limbii de cult într-o Biserică atît de credincioasă tradiţiei ca Biserica Ortodoxă Română *nu putea fi numai o întreprindere filologică"*; ea trebuia realizată *„în acord cu învăţătura Bisericii şi cu aprobarea celei mai înalte ierarhii ortodoxe a timpului"* (p. 44). De aceea argumentează prefeţele legitimitatea traducerii cărţilor sfinte în limba poporului (p. 45). Era vorba de o „prudenţă" absolut necesară în acest „delicat proces" de înlocuire a slavonei cu româna, deşi tradiţia ortodoxă nu se opune traducerii Bibliei în limbile vii (p. 46).

Ad b) Înseşi aceste consideraţii „aduc cel mai bun argument împotriva oricărei teorii după care traducerile româneşti ale textelor sacre şi introducerea limbii române în cult ar fi putut avea loc sub influenţe sau din iniţiative străine, fie ele husite, catolice sau protestante" (p. 46). Profesorul Virgil Cândea reafirmă astfel, în ce priveşte originea traducerilor româneşti ale textelor sfinte, *teoria autohtonă*, susţinută documentat de regretatul Pr. prof. dr. Milan Şesan *(Originea şi timpul primelor traduceri româneşti ale Sfintei Scripturi*, Cernăuţi, 1933). Fără aprobarea şi consensul ierarhiei bisericeşti, traducerile nu ar fi avut nici o şansă de a fi primite în cult. *Biserica* şi *Domnia* au făcut „gestul hotărîtor" pentru introducerea limbii române. Traducerile din secolul al XVII-lea au beneficiat „de admirabila coincidenţă a acordului Bisericii, sprijinului material al puterii politice, conştiinţei literare a tălmăcitorilor şi capacităţii crescute de expresie a limbii. Întrunirea acestor condiţii explică şi reuşita deplină a traducerilor pe plan cultural şi religios, rolul lor în formarea limbii române literare" (p. 49).

Ad c) Simion Ştefan n-a fost un „vlădică ortodox de lege calvină" (N. Iorga), ci „un vrednic păstor ortodox, în buna tradiţie a înaintaşului său Ilie Iorest şi a urmaşului său Sava Brancovici", „un cărturar şi un iubitor de neam", a cărui operă „atestă o indiscutabilă educaţie superioară" (p. 52). Nu se cunoaşte exact rolul cărturăresc al lui Simion Ştefan; hotărîtoare rămîn însă roadele păstoririi sale: „două traduceri româneşti — *Noul Testament* şi *Psaltirea* — unanim apreciate de lingvişti şi de istoricii culturii noastre ca monumente ale limbii române literare — şi o rezistenţă de 13 ani faţă de politica de calvinizare a autorităţilor politice şi ecleziologice maghiare" (p. 55).

Nici iniţiativa craiului, nici faptul că lucrul ştiinţific a fost mai mult al altora, nu scad cu nimic valoarea contribuţiei lui Simion Ştefan, al cărui patronaj era indispensabil pentru acreditarea tălmăcirii (p. 55).

„Realizare de profundă conştiinţă — ortodoxă, românească şi ştiinţifică", Noul Testament din 1648 a fost „cea mai categorică mărturisire de simţire, faptă şi apartenenţă românească a Transilvaniei secolului al XVII-lea" (p. 56).

— Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Simion Ştefan, slujitor al Bisericii şi al poporului român* (p. 57—67). După ce arată condiţiile grele în care şi-a desfăşurat activitatea, între 1643—1656, Simion Ştefan, căruia stăpînirea i-a impus 15 puncte umilitoare, autorul acestui studiu subliniază meritul marelui mitropolit de a nu fi devenit o unealtă a calvinizării, ca unul care „nu şi-a uitat niciodată înaltele sale îndatoriri arhiereşti, ci a căutat în permanenţă să ţină trează conştiinţa ortodoxă şi românească în sufletele păstoriţilor săi" (p. 60). Puţinele informaţii documentare păstrate îl pun în lumină pe Simion Ştefan ca pe un ierarh „preocupat de soarta Bisericii şi a clerului său" (p. 61). Personalitatea sa este însă ilustrată în modul cel mai pregnant de cele două cărţi pe care le-a tipărit: *Noul Testament* (1648) şi *Psaltirea* (1651). El s-a ferit să tipărească lucrări teologice sau juridice şi cărţi de slujbă spre a nu fi silit să schimbe conţinutul lor ortodox sub presiunea conducătorilor calvini; pe acestea a preferat să le aducă de peste munţi. Astfel, „mitropolitul Ştefan, om de mare abilitate, a ştiut să împace şi condiţiile oneroase impuse de principe, dar şi cerinţele sufleteşti ale credincioşilor săi" (p. 62).

Înfăţişînd cîteva din reuşitele *Noului Testament* de la Alba Iulia, P.C. pr. prof. Mircea Păcurariu îşi exprimă opinia că prima predoslovie, cea adresată principelui Gheorghe Rakoczy şi pusă sub semnătura lui Simion Ştefan, va fi

fost scrisă de fapt de Gheorghe Csulay, predicatorul curții, care va deveni superintendent în 1649 (p. 63) și că celebra „Predoslovie către cetitori", nesemnată, este opera mitropolitului Simion Ștefan sau, cel puțin, a fost scrisă sub îndrumarea și supravegherea sa (p. 65). Cît despre predosloviile cu caracter isagogic, ele au același autor ca și „Predoslovia către cetitori", fapt ce rezultă din identitatea de stil (p. 66). *Psaltirea* are și ea două predoslovii. Cea de la început este, după opinia autorului, opera aceluiași Gheorghe Csulay, căci cuprinde mai multe idei calvine. Cea de-a doua, plasată la sfîrșitul cărții, este foarte scurtă și cuprinde cîteva lămuriri asupra acestei noi ediții a Psaltirii.

Mitropolitul Simion Ștefan a murit în vara anului 1656, înscriindu-se în istorie ca un apărător al credinței strămoșești, ca o „personalitate de seamă a Bisericii și a culturii noastre" (p. 67).

— Pr. prof. dr. Grigorie Marcu (†), *Valoarea isagogică și biblică-teologică a celor 24 de predoslovii* (p. 68—76). Cele 23 predoslovii cu caracter isagogic și „summa" Apocalipsei, care nu e altceva decît tot o astfel de „predoslovie" (a 24-a) prezintă o mare însemnătate teologică și pot fi numite pe drept „predoslovii teologice" (p. 68).

Simion Ștefan a fost un om „temeinic instruit" și un „teolog", iar contribuția sa la realizarea epocalului monument editorial de la 1648 este „esențială" (p. 69).

Însemnătatea teologică a *Noului Testament* de la Alba Iulia este întreită: editorială, isagogică și exegetică.

1. *Însemnătatea editorială* constă în faptul că e vorba de prima tipărire integrală a Noului Testament în românește, la care se adaugă reușita excepțională din punctul de vedere al tehnicii tipografice.

2. *Însemnătatea isagogică* îi este asigurată de cele 24 de predoslovii — care însumează circa 55 pagini din textul românesc de 330 file —, precum și de „summa" capitolelor — care și ele însumează 30—50 pagini (p. 72). „Predosloviile", disproporționate ca întindere (de la cîteva rînduri, pentru unele cărți, la șapte pagini și jumătate cît are „Predoslovia de Pavel și de cărțile lui"), „ridică probleme isagogice fundamentale și se străduiesc să le soluționeze" (p. 72), demonstrația fiind sprijinită pe texte patristice și postpatristice. Autorului (sau autorilor) acestor predoslovii le este familiară problematica obișnuită a isagogiei neotestamentare. Epistolele sobornicești sînt rînduite imediat după Faptele Apostolilor și înainte de Epistolele pauline, ceea ce dovedește că traducătorii „cunosc îndeaproape problema și își permit să decidă acolo unde întîlnesc situații controversate" (p. 74).

3. *Însemnătatea exegetică* rezultă din preocuparea mărturisită a ostenitorilor de a realiza o lucrare care să fie înțeleasă de toți, în care scop „au pus la contribuție metode și materiale care ni se par azi moderne": predosloviile, explicațiile răzlețe, titlurile capitolelor (p. 74). Acrivia tălmăcitorilor este ilustrată prin două exemple grăitoare: încredințarea din „Predoslovia către cetitori" privind osîrdia traducătorilor de a ține „înțelesul Duhului Sfînt, că(ci) Scriptura fără (de) înțeles este ca și trupul fără suflet", ceea ce, zice Părintele prof. Grigorie Marcu, constituie „norma ermineutică fundamentală" (p. 74); și combaterea solafideismului protestant în predoslovia la Epistola Sfîntului Iacov.

În încheierea acestui studiu, sînt formulate cîteva „judecăți sintetice" asupra lui Simion Ștefan și a operei sale, evidențiindu-se rolul cu totul deosebit al marelui ierarh în cultura noastră și în viața Ortodoxiei românești.

— Prof. dr. Florica Dimitrescu, *Importanța lingvistică a Noului Testament de la Bălgrad* (p. 77—96). După ce afirmă rolul Transilvaniei în „edificarea limbii literare", autoarea prezintă „valoroasele vederi teoretice" din „Predoslovia către cetitori" și precizează că deși unele din acestea apar în lucrări anterioare, „niciodată, pînă la Noul Testament, nu ne-au întîmpinat exprimate mai clar și mai răspicat aceste idei" (p. 80).

Traducerea începută de ieromonahul Silvestru a fost refăcută și sfîrșită, după moartea acestuia, de cărturari pe care autoarea caută să-i identifice prin analiza literară a textului. Ei utilizează cuvinte și forme regionale transilvănene, dar și cuvinte bănățene; opera munteanului Silvestru a fost deci dusă la bun sfîrșit de cărturari transilvăneni și bănățeni. Că e vorba de mai mulți traducători, rezultă cu certitudine din diferențele de traducere între diferitele cărți, din deose-

birile cantitative şi calitative ale gloselor marginale şi din glosarea diferită, în locuri diferite, a aceluiaşi cuvînt (p. 82).

La baza traducerii a stat „izvodul grecesc", menţionat atît în titlu, cît şi în prima predoslovie; folosirea textului grecesc o dovedesc şi unele menţiuni marginale, precum şi împrumuturile de cuvinte greceşti sau folosirea de nume proprii greceşti (p. 83—84). Prefaţa menţionează şi folosirea traducerilor latină şi slavonă. Autoarea dovedeşte folosirea textului latin şi anume a ediţiei Vulgatei apărută la Veneţia în 1587; de asemenea, a textului slavon (tipărit la Moscova), cum o arată slavonismele preluate în traducere (p. 84—86).

Din menţiunea făcută în erată că în textul ebraic al cărţii Ester nu apare numele lui Dumnezeu nu rezultă nicidecum că traducătorii ar fi folosit şi un text ebraic, cum crede autoarea acestui studiu (p. 86); originalul ebraic al Evangheliei de la Matei (de fapt aramaic), de care crede D. Sa că ar fi vorba aici, nu s-a păstrat. De altfel, e vorba de o carte din Vechiul Testament (Ester) şi informaţia despre lipsa numelui lui Dumnezeu în textul ebraic al acesteia putea fi găsită în orice lucrare isagogică veterotestamentară.

La izvoarele „mărturisite" trebuie adăugat şi unul nemenţionat de traducători, anume *Biblia* ungurească a lui Heltai Gaspar, apărută în 1562 (p. 86).

Studiul prezintă ca „sigur" faptul că predoslovia către principe (prima) a fost scrisă de Simion Ştefan, în ce priveşte restul lucrării lui revenindu-i „concepţia" şi probabil o revizuire care a contribuit la unificarea ei lingvistică.

Traducătorii au avut la îndemînă şi „o serie de modele", anume textele neotestamentare deja editate în româneşte. Paralelismele citate între Noul Testament de la 1648 şi *Apostolul* şi *Tetraevanghelul* tipărite de Coresi, sau, pentru unele citate, *Palia* de la Orăştie (p. 87—89) sînt deplin convingătoare. Textele traduse pentru prima dată (cum este Apocalipsa) sînt însă şi ele deplin accesibile şi nu lipsite de valoare artistică.

Un deosebit interes lingvistic prezintă textele originale, anume predosloviile (2+24) şi „summele" capitolelor, caracterizate toate „printr-un stil lapidar, dovadă a capacităţii de conciziune şi de sistematizare a celor care scriau" (p. 91). Predosloviile „ne relevă o anumită varietate de stiluri, un început de diversificare stilistică" (p. 92); iar limba „sumelor" care preced fiecare capitol „introduce în română un stil nou, concis, căruia îi sînt specifice unele elipse şi dislocări" (p. 93). Prin acestea, *Noul Testament* de la Alba Iulia „reprezintă cel mai întins text românesc *original* de pînă la 1648" (p. 93).

Cît priveşte „glosele" marginale, ele „dovedesc efortul *conştient* al cărturarilor-traducători, pe de o parte de a îmbogăţi limba prin neologisme şi, pe de altă parte, de a le explica pe înţelesul tuturor"; ele constituie „începutul unui *dicţionar de sinonime* în special şi al unuia *explicativ*, în general" (p. 93). Neologismele sînt introduse „cu pondere, numai atunci cînd erau strict necesare" (p. 94). Glosele, care ne introduc în „laboratorul traducerii" (expresia este a lui G. T. Pop), constituie „un indiciu al posibilităţilor limbii române din secolul al XVII-lea" (p. 95).

În general, *Noul Testament* de la Alba Iulia reprezintă, din punct de vedere lingvistic, „un mare pas înainte, un salt chiar" (p. 95). Calităţile sale „îi conferă un loc aparte în şirul tipăriturilor româneşti şi explică autoritatea de care s-a bucurat asupra scrierilor ulterioare, contribuind astfel la închegarea şi la fixarea limbii literare" (p. 96).

Dr. Eva Mârza şi Dr. Iacob Mârza, *Alba Iulia, important centru tipografic românesc* (p. 97—103). Studiul prezintă activitatea bogată a tipografiei de la Bălgrad, desfăşurată în mai multe perioade, cu pauze mai mari sau mai mici între ele. În prima perioadă apar, în slavonă, *Evangheliarul* (1579), *Octoihul mic* (1578 şi 1580) şi probabil o *Psaltire* (1577—1580). Începînd cu 1639, Popa Dobre tipăreşte mai multe cărţi româneşti, între care menţionăm *Catehismul calvinesc* (1640) şi, mai ales *Evanghelia cu învăţătură* (1641).

Noul Testament (1648) a fost tipărit probabil de meşterul Ştefan din Ohrida, care încă din 1644 se afla în anturajul mitropolitului Simion Ştefan, şi de Rusu din Sibiel, care se prezintă ca cel care a tipărit lucrarea într-o însemnare pe unul din exemplarele Noului Testament (p. 99).

Între 1651—1656 a lucrat ca tipograf la Mitropolia de la Alba Iulia diacul (diaconul) „Dumitru logofăt".

După o altă întrerupere, activitatea tipografică va fi reluată prin Ioan Zoba din Vinț, autorul cărții *Sicriul de aur* (1683), prin grija căruia apar un *Molitvenic* (1684), cartea *Cărare pe scurt pre fapte bune îndreptătoare* (1685), *Ceasloveț* și *Rînduiala diaconstvelor*, iar în 1689 un nou *Molitvenic*, în care e menționat ca tipograf Chiriac.

După un alt repaus de 10 ani, activitatea tipografică a fost reluată sub conducerea talentatului meșter Mihai Iștvanovici, trimis de Constantin Brîncoveanu, care scoate două lucrări de mare răsunet cultural: *Chiriacodromion* sau *Evanghelie învățătoare* și *Bucoavnă*, ambele în 1699, a doua fiind primul abecedar propriu-zis în limba română.

Tipografia dispare odată cu mitropolia ortodoxă de la Alba Iulia, ultima carte tipărită fiind un catehism catolic, intitulat *Pîinea pruncilor* (1702).

Tipografia românească de la Alba Iulia, „singurul atelier de acest gen de pe cuprinsul întregului principat" (p. 102) a satisfăcut nevoile spirituale ale populației românești din Transilvania, multe dintre lucrările tipărite aici îndeplinind „un rol deosebit în realizarea unității culturale a poporului român" (p. 103).

Urmează 7 pagini cu ilustrații (28 la număr) la studiul introductiv, redînd foi de titlu ale unor tipărituri de la Alba Iulia și din alte părți, mai ales ediții (parțiale sau integrale) ale textului Sfintei Scripturi.

O „Notă asupra ediției" (p. 105—107) a cercetătoarei Dalila-Lucia Aramă precizează, printre altele, că „pentru redarea textului românesc a fost folosită, în general, metoda transcrierii interpretative" (p. 105), că s-a utilizat ortografia și punctuația actuală și că au fost îndreptate greșelile menționate ca atare în erata ediției originale (p. 106). Menționăm și constatarea, întemeiată pe confruntarea mai multor exemplare din *Noul Testament* de la 1648, că au existat cel puțin două tiraje ale lucrării (p. 106—107).

După o pagină cu reproducerea în facsimil a foii de titlu originale, urmează textul integral al Noului Testament din 1648 (p. 109—580), în transliterația realizată de Ileana Zamfirescu și revăzută de Dalila-Lucia Aramă și Stela Nicolau. Indicațiile tipiconale din cuprinsul textului românesc au fost lăsate, ca în original, în limba slavonă, traducerea lor fiind redată în *Note* (p. 602—617). În ediția originală, textul Noului Testament este urmat de *Sinaxarul celor 12 luni, spunînd zaceala fiecărui Apostol și Evanghelie și a Sfinților aleși și a praznicelor*, în limba slavonă. Acesta e redat în noua ediție în traducere românească (p. 581—597). Redarea ediției originale se încheie cu „Greșalele" sau erata (p. 598—599).

După *Notele* menționate, este adăugat un *Glosar* de termeni vechi folosiți de traducătorii bălgrădeni, întocmit de Dalila-Lucia Aramă (p. 618—632). Traducerea din slavonă a *Sinaxarului* și a indicațiilor tipiconale, ca și transliterarea notelor marginale aparțin P. C. Arhim. Veniamin Micle.

Pentru cititorii străini, sînt redate în limbile engleză, franceză și germană *Cuvîntul înainte* al Prea Sfințitului Episcop Emilian al Alba Iuliei (p. 633—699) și scurte rezumate ale celor șase studii introductive (p. 700—723).

Ultima parte a volumului (p. 725—903) cuprinde facsimilele *Noului Testament* din 1648. Sînt reproduse 9 pagini în mărime originală, și anume paginile de început ale celor patru Sfinte Evanghelii, ale cărții Faptele Apostolilor, ale Epistolelor Iacov, I Petru și Romani și a Apocalipsei, apoi, la scară redusă — cîte 4 pagini ale originalului pe o pagină a noii ediții — toate cele 671 de pagini ale volumului din 1648. Și acestea din urmă pot fi urmărite fără nici o dificultate de cititor, facsimilele fiind de foarte bună calitate.

•

Am căutat, prin această prezentare bogată, să oferim o imagine cît mai cuprinzătoare a splendidei reeditări a *Noului Testament* de la Alba Iulia, podoabă pentru orice bibliotecă și pentru orice minte.

Recomandăm cu căldură lucrarea nu numai cercetătorilor — foarte interesați, desigur —, ci și tuturor iubitorilor de cultură românească, ca și tuturor celor ce-și află bucuria în ispitirea Scripturilor Sfinte, preoți și credincioși ai Bisericii noastre strămoșești.

Laudă nemăsurată s-a adus şi se aduce, precum se cuvine, izvoditorilor celor dintru început, în frunte cu mitropolitul Simion Ştefan, care nu numai că ne-au dat prima ediţie integrală a Noului Testament în româneşte, dar au ştiut să facă din aceasta un nepieritor monument al limbii şi culturii noastre.

Acestei laude neprecupeţite se fac părtaşi şi izvoditorii ediţiei din 1988, în frunte cu Prea Sfinţitul Episcop Emilian al Alba Iuliei, prin a căror dragoste şi rîvnă pentru cultura românească această rară şi nepreţuită comoară ne este dăruită tuturor, spre împodobire în duh creştinesc şi românesc.

Pr. prof. *Vasile Mihoc*

Mitropolit Nicolae Corneanu: PATRISTICA MIRABILIA. Pagini din literatura primelor veacuri creştine, Timişoara 1987, 432 pagini.

Abia s-au împlinit trei ani de la apariţia volumului intitulat „Studii patristice" şi iată că autorul cercetărilor de atunci, Înalt Prea Sfinţitul Nicolae al Banatului, aduce la lumină o altă masivă lucrare de peste 400 de pagini conţinînd „investigaţii de tinereţe şi mai ample asupra literaturii patristice". „Desfăşurate pe parcursul unei perioade de timp mai îndelungată, mărturiseşte autorul, ele reflectă preocupările şi posibilităţile unor etape diferite, avînd însă toate ca notă dominantă uimirea şi totodată admiraţia stîrnite de operele autorilor din primele veacuri creştine". „De aici şi titlul sub care am pus paginile de faţă, „Patristica mirabilia", titlu sugerat — trebuie să mărturisesc — de interesantele cărţi „Philosophia mirabilis" a reputatului profesor Anton Dumitriu (1973) şi „Orientalia mirabilia" a cercetătorului de excepţie care a fost Dr. Constantin Daniel (1976)".

Întrucît multe din cele 40 de studii cuprinse în acest volum au fost redactate cu 3—4 decenii înainte sînt fireşti cuvintele spuse în prefaţă: „n-am putut să tălmăcesc pe cît aş fi dorit şi pe cît merită scriitorii patristici înşişi fascinaţia pe care o exercită atunci cînd începi să-i frecventezi... Totuşi am încercat să motivez prezenţa unuia sau altuia din grupajul de materiale închise în volumul de faţă. Dacă am reuşit prin ele să şi satisfac pretenţiile cititorilor o vor putea spune doar ei. În ce mă priveşte, — declară mai departe cu fineţe autorul — îmi mărturisesc dintru început limitele şi dacă sentimentul acesta nu m-a făcut să renunţ de a mă prezenta încă o dată înaintea cititorilor cu o modestă carte, motivaţia stă doar în dorinţa de a nu lăsa neexprimată admiraţia pe care mi-a trezit-o extraordinara literatură patristică".

În cele ce urmează vom sublinia doar cîteva din frumuseţile cugetării şi din modul de exprimare al Sfinţilor Părinţi spre a convinge şi pe cititorul acestor rînduri că într-adevăr „admiraţia" pe care ne-o trezesc ei este justificată şi netrecătoare.

Iată, de pildă, cîteva adevăruri interesante pe care autorul a ştiut să ni le prezinte prin primul capitol intitulat *„Fundamentări teoretice la Sfinţii Părinţi"* (p. 7—88).

Căci, după cum se exprimă autorul, „de unde altcînd am fi fost tentaţi să vedem în unul sau altul din sfinţii calendarului creştin doar persoane consacrate religiei, acum descoperim că ei au excelat şi în istoria sau critica literară, în filosofie, în artă, în muzică şi chiar în ştiinţă".

„Creştinismul a intrat în istorie cu un foarte bogat tezaur spiritual — se spune pe prima pagină a cărţii — dar n-au avut răgazul şi tihna să-l pună de la început în lumină". „Totuşi vreme de pierdut nu era". De aceea pe bună dreptate va scrie Fer. Ieronim pe la anul 392, atunci cînd a terminat (deşi cu mijloace mai mult singure) „prima istorie literară a creştinismului", cum numea Tudor Vianu scrierea sa „De viris illustribus": „să înceteze păgînii de a mai învinovăţi pe creştini de simplitate rustică în loc să se uite mai bine la ignoranţa lor".

O dovadă clasică de „critică literară" ne-a dat Sf. Vasile atunci cînd în epistola sa 135 adresată lui Diodor de Tars declara: „prin puterea cuvîntului său Platon combate şi idei, dar simultan caracterizează şi personaje, de exemplu cînd critică îndrăzneala şi neruşinarea lui Trasimah, uşurătatea minţii şi lenea lui Hipias şi lăudăroşenia şi fastul lui Protagora".

Iată ce frumos se exprimă şi patriarhul Fotie despre „fraza clară şi fără de podoabe" din predicile Sf. Ioan Hrisostomul: „nu voi înceta niciodată să admir pe acest om de trei ori fericit, care pururea, în toate cuvîntările sale, nu urmărea decît un singur ţel: folosul duhovnicesc al auditorului".

Pe de altă parte, e cunoscută logica judecăţii scriitorului latin Tertulian atunci cînd combate în „Apologeticul" său judecata sucită în materie de persecutare a creştinilor: „O! ce sentinţă încîlcită! Spune că creştinii nu trebuie să fie urmăriţi, ca unii care ar fi vinovaţi. Şi totuşi porunceşte să fie urmăriţi. Dacă pedepseşti de ce nu urmăreşti? Dacă nu-i nevoie de urmărire, atunci de ce nu achiţi?"

Părinţii se pricepeau şi la critica de artă.

Sînt celebre descrierile lăsate de Sf. Grigorie de Nyssa la pătimirea Sf. Teodor ori mai ales amănuntele tablourilor reprezentînd mucenicia Sfintei Eufimia descrise de episcopul Asterie al Amasiei.

Bogate informaţii aduce autorul cînd vorbeşte despre „Sfinţii Părinţi ca teoreticieni ai muzicii" (p. 61—70), dar mai ales atunci cînd discută tema „Sfinţii Părinţi şi cercetarea ştiinţifică" (p. 71—86). „Sfinţii Părinţi au cunoscut bine toate disciplinele ştiinţifice şi s-au folosit de datele acestora", se afirmă pe bună dreptate. Sfîntul Grigorie de Nyssa se dovedeşte nu numai fizician şi arhitect deopotrivă, ci şi naturalist temeinic. Prin ideea raţiunilor seminale Fericitul Augustin ne-a lăsat pagini impresionante despre apariţia succesivă a regnului biologic pe pămînt. Sînt cunoscute informaţiile Sfîntului Vasile despre peştii călători şi despre obiceiurile unor păsări din Marea Neagră (p. 76—77).

În capitolul II, intitulat *„Momente semnificative din perioada patristică"* (p. 89—174) facem cunoştinţă mai întîi cu o veche preocupare a autorului de pe vremea cînd (în 1946) prezenta ca teză de licenţă la Facultatea de Teologie din Bucureşti tema: „Origen şi Cels. Raporturile dintre creştinism şi păgînism văzute prin prisma unei dispute din veacul al III-lea", din care aici ni se prezintă un fragment, de altfel destul de lung (p. 89—109).

Impresionează prin bogăţia şi claritatea expunerii şi studiul următor cu titlul: „Ecouri vechi şi noi ale „Vieţii Sfîntului Antonie cel Mare" (p. 110—125), scriere atribuită Sfîntului Atanasie cel Mare, care a cunoscut personal pe marele „părinte al monahismului", dar care a influenţat în decursul veacurilor nu numai pe mulţi scriitori vechi, ci chiar şi „creaţiile a numeroşi artişti şi muzicieni, chiar în folclor". Se ştie că Sf. Atanasie i-a turnat marelui ascet apă pe mîini ca să se spele în împrejurările cînd şi-a găsit adăpost în pustie, pe cînd era urmărit de arieni, dar n-au trecut nici mulţi ani pînă ce — cum mărturisesc înşişi fericiţii Augustin şi Ieronim — descrierea „Vieţii Sfîntului Antonie" a impresionat adînc conştiinţele multor creştini din întreg Imperiul Roman. Paralelismele formale întîlnite între „Viaţa Sfîntului Antonie" şi felul cum au fost descrise vieţile unor filosofi ca Pitagora, Apoloniu din Tiana, Platon sau Plotin are dreptate autorul să declare că sînt „irelevante", iar, peste evul mediu, o serie de scriitori moderni ca Flaubert, A. France, M. Maeterlinck se lasă cu toţii influenţaţi de modul de vieţuire a Sf. Antonie.

Din studiul următor „Pregătirea şcolară a Sfinţilor Trei Ierarhi" reţinem afirmaţia cu care începe acest studiu şi anume că „Sfinţii Trei Ierarhi reprezintă pentru creştinătatea întreagă modele care se cer urmate", cu atît mai vîrtos, cu cît — vorba Sfîntului Grigorie — ei „egalau deja pe profesori şi depăşeau pe colegi în tot soiul de ştiinţe". Vor răsuna peste veacuri afirmaţiile privitoare la educaţia ideală a fiecărui viitor preot faptul că Sfinţii Vasile şi Grigorie „nu cunoşteau decît două drumuri: al Bisericii şi al şcolii", iar despre Sf. Ioan Gură de Aur reţinem (din multele şi minunatele citate din opera lui), ceea ce spunea el în legătură cu ducerea copiilor la şcoală: „Mai cu seamă copilăria are nevoie să audă învăţături bune. Cele spuse se depun mai cu uşurinţă în sufletul copiilor pentru că el este fraged, iar învăţăturile auzite se imprimă în mintea lor întoc-

mai ca o pecete în ceară. Pe de altă parte viaţa copiilor acum începe să se îndrepteze sau spre bine sau spre rău".

Studiul privind „Strădaniile Sfîntului Vasile cel Mare pentru unitatea Bisericii" (p. 137—161) a fost de fapt o comunicare prezentată în cadrul grupului patristic de pe lîngă comisia „Credinţă şi Constituţie" a Consiliului Ecumenic al Bisericilor ţinută la Aarhus în Danemarca. Aşa cum a fost socotit „adevărat conducător moral al Bisericii Răsăritului", Sfîntul Vasile a luptat din răsputeri pentru salvarea unităţii bisericeşti, apelînd mai întîi la contribuţia marelui şi bătrînului luptător pentru ortodoxie, care a fost Sfîntul Atanasie al Alexandriei, mai apoi făcînd apel la episcopii din Apus în frunte cu papa Damasus, cerînd tuturor ajutor în marea „tulburare a Bisericilor", asemenea unei furtuni pe mare, aşa cum s-a ajuns din pricina subminării şi zdruncinăturii provocate de certurile ariene. Din păcate, din pricina schismei din Antiohia care dura de aproape 40 de ani şi în care însăşi Biserica Apuseană şi-a avut partea ei de vină, strădania Sf. Vasile n-a putut salva deplin unitatea Bisericii, deşi e limpede că atît prin tratatul „Despre Duhul Sfînt", cît şi prin frontul unitar al Bisericilor, ele vor ajuta la biruinţa ortodoxiei prin Sinodul II ecumenic. Pe bună dreptate încheie autorul spunînd: „Strădaniile Sf. Vasile pentru unitatea Bisericilor sînt la fel de actuale şi în vremea noastră... Încercările actuale de o parte şi de alta rămîn, pentru moment, fără rezultat dar metodele ecumenismului lui Vasile, adică răbdarea, înţelepciunea şi dragostea faţă de credincioşi, vor putea învinge încă o dată. Să nădăjduim că va fi o victorie definitivă".

La grupajul cu titlul *„Probleme de pietate la Sfinţii Părinţi"* (p. 165—228) ne întîlnim cu 11 probleme deosebite, dar caracterizate toate prin suflul filocalic al evlaviei.

Cea dintîi, cu titlul „Farmecul pustiului' ne duce cu gîndul la acea categorie de credincioşi retraşi în pustii, care ne-au lăsat drept îndrumătoare „patericele" sau apoftegmele rămase de la „Părinţii deşertului". De altfel, repetînd afirmaţia lui T. Vianu, autorul ne aduce aminte că creştinismul, mozaismul şi islamismul se şi leagă în începuturile lor de pustiu. Ni se spune că atracţia pustiului a stors din inima Fericitului Ieronim cuvinte de preamărire ca acestea: „O, deşertule, smălţuit cu florile lui Hristos, singurătate în care se formează pietrele cu care se clădeşte cetatea Marelui Împărat! O! deşertule, în care te împărtăşeşti mai mult decît orice de intimitatea cu Dumnezeu!" Iar Sfîntul Ioan Scărarul zice: „Se întîmplă adeseori ca vederea singurătăţilor să cheme mintea noastră spre umilinţă, despre acestea te va convinge exemplul lui Iisus, al lui Ilie, al lui Ioan, care se rugau în astfel de locuri pustii".

În legătură cu „păcatul limbuţiei şi virtutea tăcerii" atracţia deosebită pe care autorul a nutrit-o în chip deosebit tot faţă de Sf. Ioan Scărarul ne face să reţinem cuvinte ca acestea: „Limbuţia este tronul pe care are obiceiul să se arate şi să se fălească slava deşartă", dar în acelaşi timp şi faţă de Sf. Isaac Sirul, care ne asigură că „dacă pui de o parte toate faptele vieţii şi de alta tăcerea, vei vedea că aceasta din urmă le întrece mult în greutate pe acelea".

Despre „Foloasele trezviei" cartea „Patericul" ne spune: „Aurul sau argintul de-l va pierde cineva, poate în locul lui să mai afle şi altul. Dar vremea pierzînd-o, alta nu va mai putea afla în locul acesteia".

Cuvinte ziditoare de suflet se pot întîlni din belşug şi în celelalte articole mai scurte privitoare la „viaţă şi moarte", la „superstiţie şi adevărata evlavie", la „Cenzura rîsului", la „Darul lacrimilor", la „Canonul cel mare al Sf. Andrei Criteanul", la „Rugăciunea de umilinţă a Sf. Efrem Sirul" şi celelalte.

De o extensiune mai mare sînt cele 8 studii privitoare la *„Cenzura luxului feminin"* (p. 229—312). Despre ele autorul spune: „poate că accentele de rigorism care răzbat din scrisul patristic comentat aici vor impresiona neplăcut pe cititorul sfîrşitului de veac XX, dar nu trebuie să uităm decăderea moravurilor din epoca destrămării imperiului roman şi nici vigoarea cu care propovăduitorii Evangheliei au pornit să reformeze societatea de atunci". „Ceea ce urmărim (se spune mai departe) este să arătăm cum au privit Sfinţii Părinţi dorinţa de înfrumuseţare a femeii şi derivatele ei, luxul şi moda".

În primul studiu, cel intitulat „Luxul feminin în antichitatea greco-romană" se dau amănunte bibliografice impresionante în legătură cu gătelile şi împodobirea

femeii. Excesele luxului au silit chiar pe dregătorii păgîni să intervină. „Luxul şi avariţia sînt plăgile care au pricinuit ruina marilor imperii", declară în senatul roman vestitul consul şi cenzor Cato cel Bătrîn. „Oare de aceea au supus romanii atîtea popoare pentru ca să ajungă robii acestor patimi?" se întreba el. Se ştie că Legea Oppia, care voia să oprească abuzurile luxului va fi ea însăşi abrogată şi decadenţa moravurilor va continua să se facă tot mai vădită. Nu-i mirare că, sub fascinaţia gătelilor aduse din Orient, autorul are ce descrie şi în următoarele două articole „Cenzura luxului în cărţile Vechiului şi Noului Testament" precum şi „Cenzura luxului feminin în epoca patristică", pe care le exemplifică cu o mulţime de citate luate din Clement Alexandrinul, din Tertulian şi Ciprian, iar din epoca de aur Ieronim şi Ambrozie, Augustin şi Paulin de Nola pentru Apus, Grigorie de Nazianz, Vasile cel Mare, Isidor Pelusiotul şi Asterie al Amasiei, pentru Răsărit.

„Averi imense atîrnă de o ureche, un cap delicat poartă pe el podoabe ce valorează insule întregi", afirmă Tertulian în scrierea „Despre cochetăria femeilor".

„Fiţi ce v-a făcut Dumnezeu, rămîneţi aşa cum v-a format mîna Tatălui", spune Sf. Ciprian.

„Desfrînata care a fost botezată în lacrimile ei cînd a şters picioarele Mîntuitorului, deşi mai înainte a dus în rătăcire atîtea suflete, acum nu poartă nici păr ondulat, nici sprîncene cu fard", declară Fer. Ieronim.

„Omule, zice Sf. Ambrozie, eşti zugrăvit de Domnul. Ai un bun artist şi pictor. Femeie, tu îţi ştergi zugrăveala dumnezeiască dacă îţi vopseşti faţa cu albeaţă, dacă o spoieşti cu roşul pe care l-ai cumpărat".

„Dacă natura v-a dăruit frumuseţe, n-o ascundeţi sub spoială, ci păstraţi-o doar pentru soţii voştri", spune Sf. Grigorie Teologul.

„Cînd se va îngriji de suflet femeia care umblă numai după găteli?" întreabă Sf. Vasile.

„Ticălosule, această urîţenie o iubeşti?" — întreabă o tînără frumoasă din cale afară, dar şi foarte înţeleaptă, care şi-a ras părul de pe cap şi faţa şi-a mînjit-o cu cenuşă. Isidor Pelusiotul declară că tînărul care o asaltase cu iubirea lui şi-a venit astfel în fire".

Vorbind, între altele, despre chipul în care a văzut aceste lucruri Sfîntul Ioan Hrisostom ţine să spună: „Eu nu cred atît de vinovată pe femeia care se împodobeşte cu sculele ei cele aurite, pe cît cred de vinovat pe bărbatul care se împodobeşte cu lucruri femeieşti. În această privinţă tot voi sînteţi cei care puneţi scînteia şi tot voi cei care aprindeţi focul".

Deosebit de interesante sînt cele *cinci simboluri:* al căii sau drumului, al podului, al muntelui, al scării şi al izvorului şi fîntînii. După cum se exprima Mircea Eliade, simbolurile sînt un fel de hierofanii, întrucît, de obicei printr-o imagine, ele descopăr o realitate, pe care nu ne-o poate face cunoscută nici o altă manifestare. Ca atare, deşi ele par a fi doar semne, alegorie, metaforă, analogie sau parabolă, totuşi puterea lor le arată a fi cu mult mai mult decît atîta".

În legătură cu simbolul „căii", autorul ne atrage atenţia că încă în cartea Deuteronomului şi în cartea proorocului Ieremia, Domnul a zis poporului iudeu: „Iată eu astăzi ţi-am pus înainte viaţa şi moartea, binele şi răul", „calea vieţii şi calea morţii", iar în Noul Testament ni se oferă să alegem „calea cea strîmtă" ori „cea lată". După acestea cititorului i se descriu cu lux de amănunte perspectiva celor două direcţii aşa cum se reflectă în scrisul Sfinţilor Părinţi, faţă de care — aidoma lui Hercule la răspîntie — creştinii au ales „calea cea bună", „cea împărătească", chiar dacă ea nu-i uşoară, dar e calea virtuţii, a desăvîrşirii. În toate domeniile, inclusiv în cel al literaturii (a se vedea cartea lui Marian Popa: „Călătoriile epocii romantice", ed. Univers 1972) simbolul şi tipologia drumului şi a călătoriei în general, e plină de învăţăminte pentru orice om, în primul rînd pentru creştini.

Simbolul „podului" sau cum îl formula B. P. Hasdeu „viaţa — o punte între leagăn şi mormînt" era tot atît de cunoscut la multe popoare încă din antichitate, dovadă pînă azi „opririle" sau „stările" din limbajul prohodului ori credinţa în „vămile văzduhului".

Despre simbolul „muntelui" întîlnim în Biblie o mulțime de imagini, desigur în urma faptului că muntele a fost mereu punct de importanță epocală, dar și ca viziune a dorului omenirii după „înfrîngerea materiei", cum spunea poetul Dan Botta.

De-a dreptul copleșitoare sînt informațiile și viziunea în care ni se prezintă simbolul „scării", atît la anticii necreștini, cît și în scrierile patristice (I. Scărarul) și în cele medievale și chiar premoderne. Într-adevăr, „scara lui Iacob", pe care îngerii Domnului urcau și coborau preamărind pe Dumnezeu a rămas model atît pentru scrierea clasică a Sf. Grigorie de Nyssa privitoare la „Viața lui Moisi", care „urcă neîncetat" pe treptele desăvîrșirii, cît și a celeilalte „Scări" (opera Sfîntului Ioan Scărarul cu cele 30 de trepte, ca și anii „Bărbatului desăvîrșit", Hristos, Domnul întrupat), iar din literatura evului mediu amintim construcția „Divinei Comedii" a lui Dante, tot atîtea imagini ale drumului spre desăvîrșire creștină.

Ciclul simboalelor se încheie cu cel al izvorului sau al fîntînii, ale cărei imagini le întîlnim atît în nuvela Harap Alb cît și în legenda Meșterului Manole.

Ultimul capitol, intitulat *„Scurte tălmăciri din scrierile Sfinților Părinți"* (p. 391—430), ne aduce dovadă de dragostea cu care s-a apropiat autorul de textul multor scrieri patristice (pe unele le-a versificat chiar în limba română). Mitropolitul Nicolae al Banatului ne dă aici, în limba noastră, traducerea celor 25 de epistole cîte și-au adresat reciproc Sf. Vasile cel Mare cu retorul Libaniu, apoi 10 epistole trimise de Sfîntul Varsanufie, privind opiniile lui Origen, Evagrie și Didim, în sfîrșit, tratatul „Despre cele opt duhuri ale răutății", o cunoscută scriere a Sf. Ioan Damaschinul. Ca și la celelalte scrieri, limbajul clar al acestor traduceri precum și bogata informație bibliografică și notele de comentare sînt tot atîtea mărturii ale temeiniciei cu care au fost elaborate toate aceste lucrări.

Indiferent dacă una sau alta din scrierile cuprinse în acest volum apar acum pentru prima dată sau dacă ele sînt „reluări" ori s-au publicat „cu text prescurtat", studiile din prezentul volum sînt o mărturie vie a admirației și dragostei cu care autorul lor s-a apropiat de scrisul Sfinților Părinți. În volum se cuprind multe pasaje din operele patristice, care merită să fie citite cu mult folos pentru formarea și adîncirea unei cît mai depline conștiințe dreptcredincioase a preoțimii noastre.

Pr. prof. *T. Bodogae*

Preotul Prof. Dr. N. Șerbănescu, Prof. Dr. N. Stoicescu, MIRCEA CEL MARE (1386—1418), 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești, București, 1987.

Aniversarea a șase sute de ani de cînd Mircea cel Mare a devenit domn al Țării Românești a prilejuit apariția a numeroase lucrări referitoare la personalitatea marelui voievod; monografia de față, elaborată de pr. profesor Dr. N. Șerbănescu și prof. Dr. N. Stoicescu, se înscrie ca o contribuție deosebită a acestei perioade a istoriei noastre feudale, prezentînd noi interpretări și numeroase date inedite. Valoroasa lucrare se află structurată în următoarele părți: familia lui Mircea cel Mare; politica internă a lui Mircea cel Mare; politica externă a lui Mircea cel Mare; Mircea cel Mare în conștiința românilor.

În prima parte, după înfățișarea genealogiei domnitorului, autorii tratează controversa cu privire la apelativul „cel mare" sau „cel bătrîn", aducînd argumente în favoarea celui dintîi, după ce, în prealabil, fac istoricul problemei. „Totuși, firesc lucru ar fi ca, plecînd de la acest popas aniversar să i se restituie definitiv străvechiul apelativ de *cel Mare*, care, mai cu seamă sub sintagma *marele Voievod Mircea*, precum s-a arătat, i s-a atribuit în exclusivitate pînă în anul 1509 și alternativ după aceea... În același timp ar fi și semnul prețuirii și cinstirii pe

care generația de azi, cu tot dinadinsul, trebuie să-l înfățișeze ca un binemeritat omagiu adus acestui viteaz apărător al libertății și independenței patriei, bărbatului de Stat care prin întreaga sa activitate politică, diplomatică, militară și gospodărească a hotărît însăși soarta poporului nostru pentru o jumătate de mileniu" (p. 41).

În continuare, pe parcursul a peste 200 de pagini (p. 42—244) este analizată politica internă a domnitorului (populația și viața socială, dezvoltarea economică, legături comerciale cu Transilvania, Liovul, Polonia și trans-dunărean, organizarea țării, întinderea statului, titlul și puterea domnului, sfatul domnesc și marii dregători, organizarea administrativ-teritorială, organizarea armatei, fiscală, judecătorească. Mircea cel Mare moștenise „de la predecesorii săi un stat tînăr și independent, avînd însă — ca toate statele noi — o organizare incipientă, care a cunoscut sub conducerea sa o serie de reforme ce au dus la consolidarea acestei organizări. Acest fapt constituie unul din cele mai de seamă merite ale marelui voievod, cu nimic mai prejos decît eroica sa luptă pentru asigurarea independenței statului. Se înțelege de la sine că marile victorii ale oștilor Țării Românești din această vreme nu ar fi fost posibile dacă domnul acesteia nu ar fi dispus de un stat puternic, capabil să se apere. În plus, măsurile luate în acest domeniu au dus la creșterea deosebită a prestigiului domnului" (p. 119).

Tot în cadrul politicii interne autorii acordă o atenție deosebită vieții bisericești (Mitropolia Ungrovlahiei de Argeș, mitropoliții de la Argeș, Mitropolia Severinului, mitropoliții Severinului, preoții, monahismul, scoțînd în relief activitatea sfîntului Nicodim de la Tismana, mănăstiri — organizare, danii —, strămutarea în Țara Românească a moaștelor Sfintei Mucenițe Filofteia, legăturile Bisericii române cu lumea creștină de peste hotare, sinodul de la Constanța (1414—1418), Biserica romano-catolică în timpul domniei lui Mircea cel Mare, ctitoriile din vremea sa atît din țară cît și de la Muntele Athos. „Sprijinind domnia și lupta acesteia pentru neatîrnarea și apărarea țării, în mod firesc, trebuia ca și ea, Biserica, la rîndu-i, să se bucure de ocrotirea conducerii superioare de Stat... Cum s-a văzut, Mircea cel Mare a făcut aceasta cu prisosință, fapt care a contribuit mult la creșterea stării de înflorire, sub toate aspectele, a Bisericii străbune și mai cu seamă la o înviorare, rar întîlnită și înainte și după vremea sa, a vieții monahale din întreaga Țară Românească" (p. 203).

Datorită sprijinului primit din partea domnitorului, cultura, bineînțeles strîns legată de biserică, capătă o amploare față de precedent, rămînînd o serie de opere de o rară frumusețe concretizate într-o mare varietate: manuscrise, culminînd cu Tetraevanghelul împodobit cu miniaturi de Nicodim, starețul mănăstirii Tismana, ferecat în argint aurit și datat 1405, piese de orfevrărie, tapiserie, sculptură, arhitectură, ce marchează începutul artei feudale din Țara Românească.

Bazîndu-se pe un stat puternic, Mircea cel Mare a avut posibilitatea să desfășoare o intensă politică externă, îmbinînd diplomația cu „sabia", în funcție de necesități, iar prin rezultatele obținute s-a impus ca o personalitate de valoare europeană, în momentul creșterii primejdiei otomane pentru lumea creștină. Autorii tratează pe larg politica externă a lui Mircea cel Mare, în cadrul părții a treia: situația politică a Europei de Răsărit la cumpăna dintre secolele XIV—XV, începutul conflictului cu Imperiul otoman, strălucita victorie de la Rovine împotriva lui Baiazid, „care a salvat Țara Românească de la transformare în pașalîc" (p. 316), apoi bătălia de la Nicopole unde creștinătatea a fost înfrîntă. Apogeul politicii externe a lui Mircea cel Mare l-a constituit sprijinirea lui Musa care a ajuns sultan al Imperiului otoman. În acest interval „Mircea ajunsese la culmea puterii și influenței sale în sud-estul Europei" (p. 345)... „Mircea a fost silit să intervină la sud de Dunăre spre a-și pune țara la adăpost de atacurile prădalnice ale trupelor turcești rămase fără stăpîn. Întrucît Imperiul otoman amenința independența Țării Românești și chiar ființa sa de stat, era firesc ca domnul să urmărească slăbirea acestui imperiu de jaf și cotropire, al cărui țel principal era extinderea sa prin înglobarea formațiunilor politice vecine" (p. 347). Spre sfîrșitul domniei, Mircea cel Mare a trebuit să se împace cu sultanul Mehmed I, întrucît rămăsese singur în fața pericolului otoman, iar cu ajutorul haraciului reuși să păstreze suveranitatea.

Ultima parte tratează pe Mircea cel Mare în conştiinţa românilor. „După o domnie glorioasă de aproape treizeci şi doi de ani, la 31 ianuarie 1418 Mircea cel Mare a încetat din viaţă", fiind înmormîntat la Cozia. Astfel dispărea voievodul care reuşise să domnească peste cel mai mare teritoriu al Ţării Româneşti, după cum se menţiona într-un document: „mare voievod şi domn..., stăpînind şi domnind peste toată ţara Ungrovlahiei şi al părţilor de peste munţi, încă şi către părţile tătărăşti şi Amlaşului şi Făgăraşului herţeg şi domn al Banatului Severinului şi pe amîndouă părţile pe toată Podunavia, încă şi pînă la Marea cea Mare şi stăpînitor al cetăţii Dîrstorului" (p. 87).

Cu trecerea timpului faptele marelui voievod nu s-au estompat, ci au rămas în adevărata lor grandoare, această perioadă impunîndu-se ca un moment de referinţă în istoria devenirii noastre. Activitatea sa strălucită a fost o sursă de inspiraţie pentru literaţi, începînd cu Ion Heliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, G. Creţeanu, M. Eminescu, Ioan S. Neniţescu, G. Coşbuc, D. Anghel şi Şt. O. Iosif şi terminînd cu oamenii de litere contemporani Dan Tărchilă, Ioan Alexandru şi alte personalităţi. În semn de preţuire numele său s-a dat unor localităţi, şcoli, apoi în armată. În vederea cinstirii memoriei sale au avut loc mai multe comemorări oficiale, precum şi aniversări, ultima fiind hotărîrea Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al P.C.R., din 9 mai 1986, cu privire la aniversarea a 600 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti a marelui domn.

În încheierea cărţii, în ultimul capitol, autorii îi alcătuiesc Marelui Voievod un portret, pe baza judecăţilor de valoare emise de istoricii de frunte ai istoriografiei româneşti, oprindu-ne asupra unui fragment elaborat de Const. C. Giurescu: „A fost viteaz în războaie; ce n-au putut face cavalerii înzăoaţi ai Apusului şi toţi creştinii din Balcani a făcut singur. A fost strălucit diplomat, izbutind să devină centrul unui întreg sistem de alianţe şi determinînd multă vreme situaţia internă a Imperiului otoman. A fost un priceput gospodar, preţuind îndeletnicirile care aduc bogăţia, încheind tratate cu vecinii şi favorizînd exportul produselor ţării. A fost un creştin adevărat, dînd lui Dumnezeu ce i se cuvine, sprijinind pe cei ce se roagă lui, înzestrînd vechile lăcaşuri şi clădind altele noi. A fost, într-adevăr, un «mare voievod şi domn», unul dintre cei mai mari pe care i-a avut neamul nostru. Cu adînca lui pătrundere întemeiată pe cetirea continuă a vechilor noastre izvoare, cu geniala intuiţie care l-a caracterizat, Eminescu, cunoscătorul întregului trecut românesc, a simţit frumuseţea acestei figuri, eroismul ei. Nu-i o întîmplare deci că pentru a slăvi epoca de glorie şi de înălţare a neamului a ales tocmai domnia lui Mircea. Ea înfăţişează momentul culminant al dezvoltării istorice în Ţara Românească în primele trei secole. Abia în vremea lui Mihai Viteazul vom mai avea un asemenea moment" (p. 387—388).

Într-o conferinţă comemorativă rostită în 1918 de D. Onciul, cu ocazia împlinirii a cinci sute de ani de la dispariţia marelui voievod, se spuneau următoarele: „Din mormîntul său de la Cozia, umbra lui ne însufleţeşte, îndemnîndu-ne la faptele iubirii de ţară şi ale tăriei de credinţă, virtuţi prin care, cu vitejie şi înţelepciune, el şi-a cucerit cunună de glorie nepieritoare... Binecuvîntată în istorie, binecuvîntată în conştiinţa naţională şi în inimile româneşti este domnia lui. Binecuvîntată fie amintirea lui de-a pururea!" (p. 389).

Monografia *Mircea cel Mare* elaborată de pr. prof. dr. N. Şerbănescu şi prof. dr. N. Stoicescu se impune ca o lucrare de referinţă, înscriindu-se între contribuţiile valoroase ale istoriografiei româneşti.

Mihai Sofronie

† Preotul pensionar iconom stavrofor AUREL ANGHEL

La 18 aprilie 1988 a încetat din viaţă, la locuinţa sa din Braşov, părintele pensionar, iconom stavrofor Anghel Aurel.

S-a născut la 10 noiembrie 1909 în Vaida Recea, jud. Braşov, în familia părinţilor Ioan şi Iustina Anghel, ţărani cu 9 copii. Părinţii l-au crescut în dragostea faţă de credinţa în Dumnezeu şi de Biserica sa.

După şcoala generală din localitatea natală, a urmat liceul Radu Negru din Făgăraş şi apoi Academia Teologică din Blaj, pe care a absolvit-o la 10 aprilie 1934.

O dată memorabilă în viaţa părintelui Anghel Aurel a fost 15 octombrie 1935, cînd s-a căsătorit cu Iulia Ivanov, soţie cu care a întemeiat un frumos cămin familial. Din această căsătorie au avut două fiice: Lucia şi Doina, care le-au adus multe bucurii prin pregătirea lor superioară.

După un an şi mai bine de la terminarea teologiei, la 10 noiembrie 1935, este hirotonit preot pe seama parohiei Haşag, din judeţul Sibiu. În această parohie a păstorit cu roade bogate pînă la 1 aprilie 1949, dată la care a fost numit preot la parohia Sf. Vasile din Bucureşti. Între 22 decembrie 1949 şi 18 decembrie 1956 a funcţionat la Banca de Stat din Făgăraş. La 18 decembrie 1956 este numit preot la parohia Blumăna III, Braşov, unde păstoreşte cu roade bogate, pînă la 1 decembrie 1979, cînl se retrage la pensie.

Părintele Anghel Aurel s-a integrat bine în cadrul Bisericii noastre şi a obţinut rezultate foarte bune, pentru care conducerea superioară a Bisericii noastre i-a acordat cea mai înaltă distincţie „iconom stavrofor".

Slujba prohodirii s-a oficiat vineri, 22 aprilie a.c., în biserica Sf. Ap. Petru şi Pavel — Tractorul — din Braşov, de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Vasile Prodea, protopopul Protopopiatului Braşov.

Despre meritele adormitului în Domnul, a vorbit P. C. Protopop Vasile Prodea care a citit scrisoarea de condoleanţe, din partea I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, pentru familia îndoliată. De asemenea a vorbit P. C. Părinte Grindu Gheorghe, urmaşul la parohie al părintelui Anghel Aurel.

După încheierea slujbei de prohodire, părintele Aurel a fost condus cu respect spre mormîntul din cimitirul oraşului Braşov.

Bunul Dumnezeu să-l odihnească cu drepţii Săi.

Protopop
Vasile Prodea

SOMMAIRE

MOMENT IMPORTANT DANS LA VIE DE LA NATION

ÉTUDES ET ARTICLES

DE LA PATRISTIQUE

SERMONS

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE

RELATIONS OECUMÉNIQUES

ANNIVERSAIRES

FOYER DE SPIRITUALITÉ ORTHODOXE ROUMAINE

TRACES DU PASSÉ

NOTES ET COMMENTAIRES

DOCUMENTAIRE

COMPTES RENDUS

IN MEMORIAM

TIPARUL TIPOGRAFIEI EPARHIALE
S I B I U

DIN RELAŢIILE ECUMENICE BISERICEŞTI

ANIVERSĂRI

VATRĂ DE SPIRITUALITATE ORTODOXĂ ROMÂNEASCĂ

URME DIN TRECUT

ÎNSEMNĂRI, NOTE, COMENTARII

DOCUMENTAR

RECENZII

TRECERI LA CELE VEŞNICE